

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DENİZ SAVAŞLARI HAKKINDA BÜYÜKLERE ARMAĞAN

Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr

KÂTİP ÇELEBİ

KÂTİP ÇELEBİ
DENİZ SAVAŞLARI HAKKINDA BÜYÜKLERE ARMAÇAN
(Tuhtetü'l-Kibâr fî Esfârî'l-Bihâr)

KABALCI YAYINEVİ: 309

Şark Klasikleri Dizisi: 11

Kâtip Çelebi: (Şubat 1609 - 1657) Abdullah oğlu Mustafa. Hacı Halife veya Hacı Kalfa diye de tanınan Türk bilgini. Annesinin kendisine söylediğine göre 1609 Şubatında İstanbul'da doğmuştu. Babası asker sınıfından olduğu için o da asker sınıfına katıldı; 1623'te Anadolu Muhasebesi kalemine girdi ve bir yıl sonra Tercan Seferi'ne, ardından da Bağdat Seferi'ne katıldı. 1626'da babası Musul'da ölümü üzerine bir akrabasıyla birlikte Diyarbakır'a gelip bir süre orada kaldı. Babasının arkadaşlarından Mehmed Halife adlı bir kişi onu süvari mukabelesine tayin etti. Erzurum kuşatmasına bulundu. Bir yıl sonra bir süre İstanbul'a gelip Kadızade Efendi'nin derslerine devam etti; onun etkisinde kalarak bilim alanına yönelme kararını düşünmeye başladı. 1629/30'da Hüsrev Paşa'nın maiyetinde Hemedan ve Bağdat seferlerine katıldı. 1633/34'de Mehmed Paşa'nın serdarlığında, asker kışlamak üzere Halep'e çekildiğinde Kâtip Çelebi, Halep'ten Hicaz'a geçti ve Mekke'yi ziyaret etti. Ordunun Diyarbakır'da bulunduğu sırada kışı bu şehirde âlimlerle sohbet ve tartışmalar yaparak geçirdi. Bir yıl sonra Sultan IV. Murad ile Revan seferine gitti. On yıl boyunca orduyla seferlere katılıp "hac ve gaza işlerini" tamamlamasının ardından kendini tamamen ilme ve okumaya vermek için İstanbul'a döndü. Bundan sonra ordu seferlerine katılmadı.

1637/38'de akrabasından zengin birinin ölümü üzerine kendisine düşen mirasın büyük bölümünü kitap almaya harcadı, kalanıyla evini tamir ettirdi ve aynı tarihte evlendi. A'rec Mustafa Efendi, Kürt Abdullah Efendi, Keçi Mehmed Efendi ve Veli Efendi'nin derslerine kauldı. Kendisi de öğrencilere dersler vermekteydi. 1645/46'da Girit seferi münasebetiyle haritacılık ve denizcilik konularıyla ilgilendi. Bu sırada yirmi senedir çalıştığı halde halifelige getirilmemesi yüzünden istifa edip üç yıl boyunca memuriyetten uzakta, öğrencilerine ders vererek yaşadı. O sırada hastalandı; bir yandan tedavi yollarını ve çarelerini öğrenmek, diğer yandan da ruhani yollarla kendisine kendisine şifa aramak amacıyla tıp kitapları, esmâ ve havas kitaplarını okudu.

1648 sonlarında *Takvîmü'l-Tevârîh* adlı eseri sayesinde, yakın dostu ve sırdaşı şeyhülislam Abdürrahim Efendi'nin yardımlarıyla ikinci halifelige tayin edildi; Kâtip Çelebi geçimine yetecek bu parayla yetindi ve eserlerinin çoğunu bu son yıllarında yazdı. Şeyh Muhammed İhlâsî'nin yardımıyla bazı eserleri Latince'den dilimize çevirdi.

1657 yılı sonlarında zilhicce ayının 27. günü, bir cumartesi gününde sabah kahvesini içerken fenalık hissederek elinden fıncanı düşmüş ve aniden ölmüştür. Mezarı, Zeyrek Camisine varmadan, mektebin altındaki sebilin bitişiğinde, küçük bir hazirededir. 1953 yılında kendisine yeni bir mezar yaptırılarak, Adnan Adıvar tarafından bir de kitabe yazılmıştır.

Çalışkan, iyi huylu, az konuşur ve bilge meşrepli bir kişiydi. Hanefi mezhebinde ve İsraki meşrebinde olduğunu söyleyen Kâtip Çelebi yaşarken herkesin takdir ve hürmetini toplamıştı. Ağırbaşlı bir doğaya sahipti, hoşgörülüydü, hicivden hoşlanmazdı ve bätül itikatlara hep karşı çıkmıştı. Sarhoş edip keyif verici maddelere düşkün değildi ve tütün içmezdi. Çiçek yetiştirmek gibi ince bir merakı olduğu için katmer salkımlı mavi bir sümbül yetiştirdiği bilinir.

Kâtip Çelebi
Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan
(*Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*)

© Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007

Birinci Basım: M. E. B., 1973

Kabalcı Yayınevinde Birinci Basım: Aralık 2007

Kapak Düzeni: Gökçen Yanlı
Teknik Hazırlık: Zeliha Güler
Yayın Hazırlayanlar: Seda Çakmakcıoğlu / Çetin Şan

KABALCI YAYINEVİ

Himaye-i Etfal Sok. 8-B Cağaloğlu 34110 İSTANBUL

Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05

yayinevi@kabalcı.com.tr www.kabalcıyayinevi.com

internetten satış: www.kabalcı.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Çelebi, Kâtip

Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan

ISBN 975-997-111-9

Baskı: Yayıncılık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 5678003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İSTANBUL

KÂTİP ÇELEBİ

DENİZ SAVAŞLARI HAKKINDA
BÜYÜKLERE ARMAĞAN
(Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr)

ÖNSÖZ, 9

GİRİŞ, 15

Serip Açıklama 17 • Yeryuvarlağının Açıklanması 17 • Osmanlı Toprakları Haritasının Açıklanması 18 • Mora Kıyısında Venedik Adaları 19 • Arnavut İlleri Kıyıları 19 • Bu Kıyılara Yakın Adalar 20 • Hersek ve Bosna Kıyıları 21 • Kâfir Serhaddindeki Yerlerin Açıklanması 22 • Venedik Şehri 22 • İtalya, Fransa ve İspanya Kıyıları 24

BİRİNCİ BÖLÜM, 31

BİRİNCİ BÖLÜK..... 29

Tembih 29 • Inoz Seferi 30 • Amasra, Sinop ve Trabzon Seferi 30 • Midilli Seferi 31 • Ağriboz Seferi 31 • Kefe ve Azak Seferi 32 • Polya Seferi 33 • Mota Seferi 34 • Bozca Hisarı'nın Yapılması 34 • Rodos Seferi 34 • Sultan II. Bayezid Zamanında Kili ve Akkerman Fethinden Sonra Avlonya Seferi 35 • İnebalı Seferi 36 • Moton ve Koron Seferi 38 • Midilli Seferi 39 • Yavuz Sultan Selim Zamanında Rodos İçün Donanma Hazırlanması 40 • Sultan Süleyman Han Zamanında Rodos Seferi 41 • Selman Reis Seferi 43 • Kemankeş Ahmed Paşa Seferi 43

İKİNCİ BÖLÜK..... 44

Oruç Reis ve Hayreddin Reis'in İlk Gazaları 44 • Hayreddin Reis'in Tek Başına Gazası 45 • Becaye Seferi ve Cicilye Fethi 46 • Oruç Reis'in Cezayir'e Gidişi 47 • Fransızların Tunus'ta Bozulması 47 • Kâfir Gemilerinin ve Arap Kabilelerinin Cezayir Hisarı'na Saldırışı 48 • Tenes'in Fethi 48 • Tilimsan'ın Fethi, Uzun Savaş ve Oruç Bey'in Ölümü 49 • Kâfirlerin Cezayir Hisarı'na Yürüyüşü ve Tilimsan'ın Yeniden Ele Geçirilmesi 50 • Tenes'in Fethi ve Cezayir'deki Kâfir Kapudanlarının Öldürülmesi 50 • Cezayir'de Osmanogulları Hutbesi 51 • Tunus ve Tilimsan Beylerinin Bozgunculuğu 52 • Hayreddin Bey'in Cicilye'ye Göçmesi ve Cicilye'deki Gazaları 53 • Kadioğlu'nun Bozulması ve Hayreddin Bey'in Cezayir'e Dönüşü 54 • Cezayir'deki Ada Hisarı'nın Alınması 55 • Aydın Reis'in Gazası 55 • Anderya Dorya'nın Ortaya Çıkışı ve Hayreddin Bey'in Saldırısı 56 • Tilimsan Hâkiminin Başkaldırması ve Anderya'nın Koron Hisarı'nı Basup Alması 58 • İspanya Müdaccenlerinin Durumu 58 • Anderya'nın Aldatılması ve Hayreddin Bey'in Kâfir Tutsaklarını Tedbir Olarak Öldürmesi 59 • Hayreddin Bey'in Rûm Tarafına Yönelişi 60 • Hayreddin Bey'in Padişahın Eşiğine Ulaşması ve Halep'e Gitmesi 60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜK..... 62

Hayreddin Paşa'nın İlk Seferi ve Tunus Şehri'nin Alınışı 62 • Uzun Savaş ve Kâfirlerin Tunus Hisarı'nı Basup Alması 63 • Hayreddin Paşa'nın Cezayir'e Dönüşü ve Minorka Hisarı'nın Fethi 64 • Kâfirlerin Korkaklığı Neden 65 • Hayreddin Paşa'nın İstanbul'a Dönüşü ve Polya Seferi 66 • Sultan Süleyman Han'ın Körfez Seferi'ne Gidişi 66 • Venedik'in Hıyaneti ve Körfez Kuşatması 67 • Hayreddin Paşa'nın Venedik Adalarını Basup Alması ve Peşkeşi 69 • Hayreddin Paşa'nın Üçüncü Seferi 69 • Hayreddin Paşa'nın Büyük Savaşı (Preveze Zaferi) 72 • Kâfirlerin Nova Hisarı'na Basup Girmesi 75 • Mısır Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın Hind Tarafına Seferi 76 • Hayreddin Paşa'nın Nova Tarafına Seferi 77 • İspanya Kralının Cezayir'e Saldırması ve Hasan Bey'in Savunması 77 • Fransa'nın Yardım İstemesi ve Ülkeler Açan Padişahın Yardımı 78 • Hayreddin Paşa'nın Ölümsüzlük Yurduna Göçmesi 78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜK..... 79

Mehmed Paşa'nın Seferi 79 • Sinan Paşa'nın Eliyle Tarabulus'un Fethi 79 • Pîrî Reis'in Muhit-i Şarkî Tarafına Seferi 79 • Pîrî Reis'in Muhit-i Şarkî Tarafına İkinci Seferi 79 • Murad Kapudan'ın Seferi 80 • Seydi Ali Kapudan 81 • Seydi Ali Kapudan'ın Muhit-i Şarkî Tarafına Seferi 81 • Seydi Ali Kapudan'ın Portokal Kâfirleriyle İki Kez Savaşması 82 • Seydi Ali Reis'in Hind Denizi'nde Başına Gelenler 84 • Sinan Paşa'nın Seferleri ve Ölümü 87 • Turgutça'nın Çıkışı 87 • Cerbe Olayı 88 • Turgut Bey'in Mağrip Tarafına Gidişi ve Padişahın Çağırması 89 • Turgut Bey'in Peştiye Tarafına Seferi 89

BEŞİNCİ BÖLÜK..... 91

Fransa'ya Yardım İçin Kalbiye Seferi 91 • Cezayir ve Vahran Seferi 93 • Benzert Seferi 93 • Mayorka Seferi 94 • Piyale Paşa'nın Cerbe Önünde Kâfir Donanmasıyla Savaşı 94 • Piyale Paşa'nın Yaptıkları ve Vezirlik Payesiyle Ululanması 99 • Malta Seferi ve Turgut Paşa'nın Şehit Olması 100 • Sakız Fethi Seferi 103 • Arap Irakı Adaları Seferi 105

ALTINCI BÖLÜK..... 107

Ejderhan Seferi 107 • Kıbrıs Fethi Seferi 108 • İnebahtı Yenilgisi 114 • Mansıplar Verilmesi ve Kılıç Ali Paşa'nın Kapudanlığı 117 • Veziri Âzam Mehmed Paşa'nın Hazırlığı ve Tedbiri 117 • Donanmanın Denize Çıkışı 118 • Piyale Paşa'nın Seferi ve Venedik ile Barış 119 • Halkû'l-Vâd Seferi ve Tunus Vilayetine Fethi 119

YEDİNCİ BÖLÜK 122

Uluç Hasan Paşa ve Tarabulus Seferi 122 • Çağalaoglu Sinan Paşa 122 • Halil Paşa 123 • Çağalaoglu'nun İkinci ve Üçüncü Seferi 123 • Cafer Paşa 123 • Hafız Ahmed Paşa 124 • Halil Paşa ve Karacehennem Seferi 124 • Mehmed Paşa 125 • Halil Paşa ve Malta Yağması Seferi 126 • Manya Kâfirlerine Gözdağı 127 • Ali Paşa 128 • Ali Paşa'nın İkinci Seferi 128 • Karadeniz'de Kazağın İlk Ortaya Çıkışı 129 • Mahmud Paşa'nın Seferi 129 • Mafrodonya Seferi 129 • Tuna Köprüsü'nü Korumaya Seferi 130 • Taman Savaşı'nda Kazağın Bozgunu 131 • Kazağın Yeniköy'e Gelmesi 132 • Karaharman Savaşı'nda Kazağın Bozulması 132 • Cafer Paşa 134 • Mustafa Paşa 134 • Piyale Kethüda 134 • Piyale Kethüda'nın Karadeniz Seferi 136 • Piyale Kethüda'nın Akdeniz Seferi 136

SEKİZİNCİ BÖLÜK 137

Yusuf Paşa'nın Girit Seferi 138 • Hanya'nın Kuşatılıp Fethedilmesi 140 • Kâfir Gemilerinin Gelmesi 141 • Venedik Kâfirlerinin Çavuş Reis, Memiş Reis ve Bodur Cafer Gemileriyle Savaşı 142

DOKUZUNCU BÖLÜK 144

Musa Paşa ve Mehmed Paşa'nın Seferi 144 • İkinci Musa Paşa'nın Seferi 146 • Fazlı Paşa'nın Seferi 147 • Ammaroglu'nun Seferi 147 • Kalyon Yapılması Fikri 149 • Ahmed Paşa'nın Donanma-yı Hümayun ile Denize Çıkması ve Foça Limanı'nda Savaş 149 • Suda Kuşatması'nda Ahmed Paşa'nın Şehit Düşmesi 150 • Haydar Ağaoglu'nun Seferi 151 • Ali Paşa'nın Seferi 152 • Kalyon Olayı 152 • Ali Paşa'nın İkinci Seferi ve Nakşa Savaşı 152 • Ali Paşa'nın Üçüncü Seferi 153 • Mehmed Paşa'nın Seferi 154 • Murad Paşa'nın Seferi 154 • İstendil Adası'nın Yağma Edilmesi ve İkinci Savaş 155 • Mustafa Paşa'nın Seferi 157 • Kenan Paşa'nın Seferi 157

BİRİNCİ BÖLÜMÜN BÜTÜNLEMESİ 159

İKİNCİ BÖLÜM, 163

BİRİNCİ BÖLÜK 165

Süleyman Bey 165 • Has Yunus 165 • Mahmud Paşa 165 • Gedik Ahmed Paşa 165 • Mesih Paşa 165 • Güyeğü Sinan Paşa 165 • İkinci Davud Paşa 166 • Hersekoğlu Ahmed Paşa 166 • Cafer Bey 166 • Yaylak Mustafa Paşa 166 • Kemankeş Ahmed Bey 166 • Hayreddin Paşa 166 • Uzun Mehmed Paşa 166 • Sinan Paşa 166 • Piyale Paşa 166 • Ali Paşa 167 • Kılıç Ali Paşa 167 • İbrahim Paşa 167 • Uluç Hasan Paşa 167 • Çağalaoglu Sinan Paşa 167 • Halil Paşa 167 • Çağalaoglu Sinan Paşa 167 • Mustafa Paşa 167 • Derviş Paşa 167 • Cafer Paşa 168 • Hafız Ahmed Paşa 168 •

Halil Paşa 168 • Mehmed Paşa 168 • Halil Paşa 168 • Ali Paşa 168 • Davud Paşa 168 • Ali Paşa 168 • Halil Paşa 168 • Mustafa Paşa 169 • Halil Paşa 169 • Recep Paşa 169 • Hasan Paşa 169 • Canbolatoglu Mustafa Paşa 169 • Cafer Paşa 169 • Hüseyin Paşa 169 • Kara Mustafa Paşa 169 • Silahdar Mustafa Paşa 170 • Hüseyin Paşa 170 • Siyavuş Paşa 170 • Piyale Paşa 170 • Bekir Paşa 170 • Yusuf Paşa 170 • Musa Paşa 170 • Musa Paşa 170 • Fazlı Paşa 170 • Ammaroglu 170 • Ahmed Paşa 171 • Bıyıklı Mustafa Paşa 171 • Mehmed Paşa 171 • Ali Paşa 171 • Derviş Mehmed Paşa 171 • Mehmed Paşa 171 • Murad Paşa 171 • Mustafa Paşa 171 • Mustafa Paşa 171 • Kenan Paşa 172 • Seydi Ahmed Paşa 172 • Mehmed Paşa 172

İKİNCİ BÖLÜK..... 173

ÜÇÜNCÜ BÖLÜK..... 177

DÖRDÜNCÜ BÖLÜK..... 180

BEŞİNCİ BÖLÜK..... 182

ALTINCI BÖLÜK..... 185

Tekne 185 • Türü Çiviler 185 • Gemi Demiri 186 • Halat 186 • Yelken Çeşitleri ve Tente 187 • Çadır 187 • Fanus 187 • Top 188 • Barut 188 • Kumbara 188 • Flandıra ve Bayrak 188 • Peksimet ve Varil 188 • Kalafat ve Yağ 189 • Kurşun 189 • İskandil 189 • Hartı ve Pusula 189 • Safra ve İstif 190

YEDİNCİ BÖLÜK..... 191

KİTABIN SONSÖZÜ VE HİSABIN FEZLEKESİ, 197

SÖZLÜKÇE, 203

TİPKIBASIM, 217

HARİTALAR, 385

KAYNAKÇA, 401

DİZİN, 403

ÖNSÖZ

Kâtip Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr* adlı eseri, kendi zamanına değin yapılmış Osmanlı deniz savaşlarının tarihidir. Bir zamanlar, Akdeniz ile Karadeniz'i kendi gölleri haline getiren Osmanlı Türklerinin, XVII. yüzyılda yavaş yavaş gerilediği, Venedik gemilerinin Çanakkale Boğazı'nı kapayarak Türk donanmasının denize açılmasına yol vermeyecek kerteye geldiği günlerde, Kâtip Çelebi, pek uzakta olma-yan eski günlerin göğüs kabartan hikâyelerini anlatarak Türklere yeni bir iç gücü vermek amacıyla bu kitabını yazmıştır.

Kitap, bu savaşların cansız, kuru bir hikâyesi değildir. Yer yer ayrıntılara da inerek onu zevkle, heyecanla, o günlerin özlemini ve gururunu duyarak, edebiyat ve üslup değeri olan bir yüksekliğe çıkarmasını bilmiştir. Yalnız savaşları anlatmakla kalmamış, kazanılan zaferlerin yanında uğradığımız bozgunların nedenlerini de göstererek, bunlardan nasıl bir ders alınacağını meydana koymuştur.

Bundan başka, bir donanmanın kuruluşu; donanmadaki gemilerin çeşitleri; bunların donatılması; denize hangi mevsimde ve nasıl çıkılacağı; nerelerde barınacağı; savaşların nasıl yapılacağı; bu işlerde nasıl bir yol izleneceği konusunda, ancak gün görmüş bir denizcinin sahip alabileceği bilgileri vermiştir.

Onun başka eserlerinde de gördüğümüz dilin sadeliği *Tuhfetü'l-Kibâr*'da daha da belirlidir. Çağdaşlarının bir bölümünde görülen ağır ve yapmacıklı dili bir yana atan Kâtip Çelebi'nin amacı kendini göstermek değil, öncelikle gemiciler, deniz savaşçıları ve bunların başındakiler olmak üzere, okuyucusuna yararlı olmak, uyarmak, eski günlerden güç almak, içinde yaşadığı bunlu günlerin biraz da utanç veren karasından okuyucusunu kurtarmaktır. Kapudanların bilgisizlikleri, beceriksizlikleri, kıskançlıkları, bir köke dayanmayan bôbürlenmeleri ve ihtirasları yüzünden uğranılan bozgunları, olduğu gibi, dosdoğru anlatarak kitabında güttüğü amacı hiçbir zaman gözden kaybetmemiştir. Dilin arı ve duru olmasının nedenleri arasında bu amacın da yeri vardır.

Dilin bu özellikleri göz önünde tutularak kitabın diline ve üslubuna –pek gerekli olan ve sayıları çoğa varmayan yerler bir yana bırakılırsa– hemen hiç dokunulmamıştır. Onun kullandığı, bizim olan ve yabancı bir kaynaktan gelmeyen kelimeler kitaptaki yerlerini olduğu gibi korumuşlardır. Bunun yanı sıra kitapta esen savaş havasını bozmamak için eserin, okuyucunun anlamakta güçlük çekmeyeceğini ve pek de

yadırgamayacağını kesin olarak söyleyebileceğim üslubuna ilişilmemiştir. Bu yüzden de anlamayı güçleştiren büyük engeller göstermedikçe, cümle kuruluşlarına kitapta olduğu gibi yer verilmiştir. Bununla birlikte, okuyucu herhangi bir yerde takıldığı ve anlamı kavramakta tökezlediği zaman, gerek sayfa altındaki çıkmalar gerekse sözlükçe, elinden tutarak karşılaştığı engeller arasından onu kolayca düzlüğe çıkaracaktır umarım.

Bütün bunları belirtmekle birlikte şurasını da söyleyelim ki, kendinden gelen bir yardım olmadıkça, ne yapsak da okuyucu –tanımak, öğrenmek, okuduğunu anlamak yolunda güç harcamasını bilmeyen ya da bundan geri duran bir okuyucu– hangi çağdan, hangi yazarın olursa olsun, açıklama ve sözlükçe gibi kılavuzların ardına düşüp, salt onlara güvenerek bir eserin içine kolayca yürüyüp giremez. Ona yardımcı olmak için gösterilen çabaya, o da bir yanından arkalayıp katkıda bulunmadığı sürece; bu kitabı ona sunan kişiyi suçlamaya kalkarsa haksızlık etmiş olacaktır. Dikkatli bir okuyucunun ise bu kitapta, Türkçemizin zenginliğinin ve anlatım gücünün örneklerini bulacağına güveniyorum.

Bir de eski kitaplarımızı, hiç olmazsa onların dili bakımından kötülemeye ve bu yolda genellemeler yapmaya alıştığımız için, ben bu kitapta, bu soydan bir haksızlığın karşısına çıkmak istiyorum. Eskinin savunmasını yapıyor değilim, yalnızca dayanağı olmayan uluorta yargıların da yargılanması gerektiğini, bir bilene anlatmak istiyorum. Bunun için de *Tuhfetü'l-Kibâr*'ın dili üzerinde oynamadım.

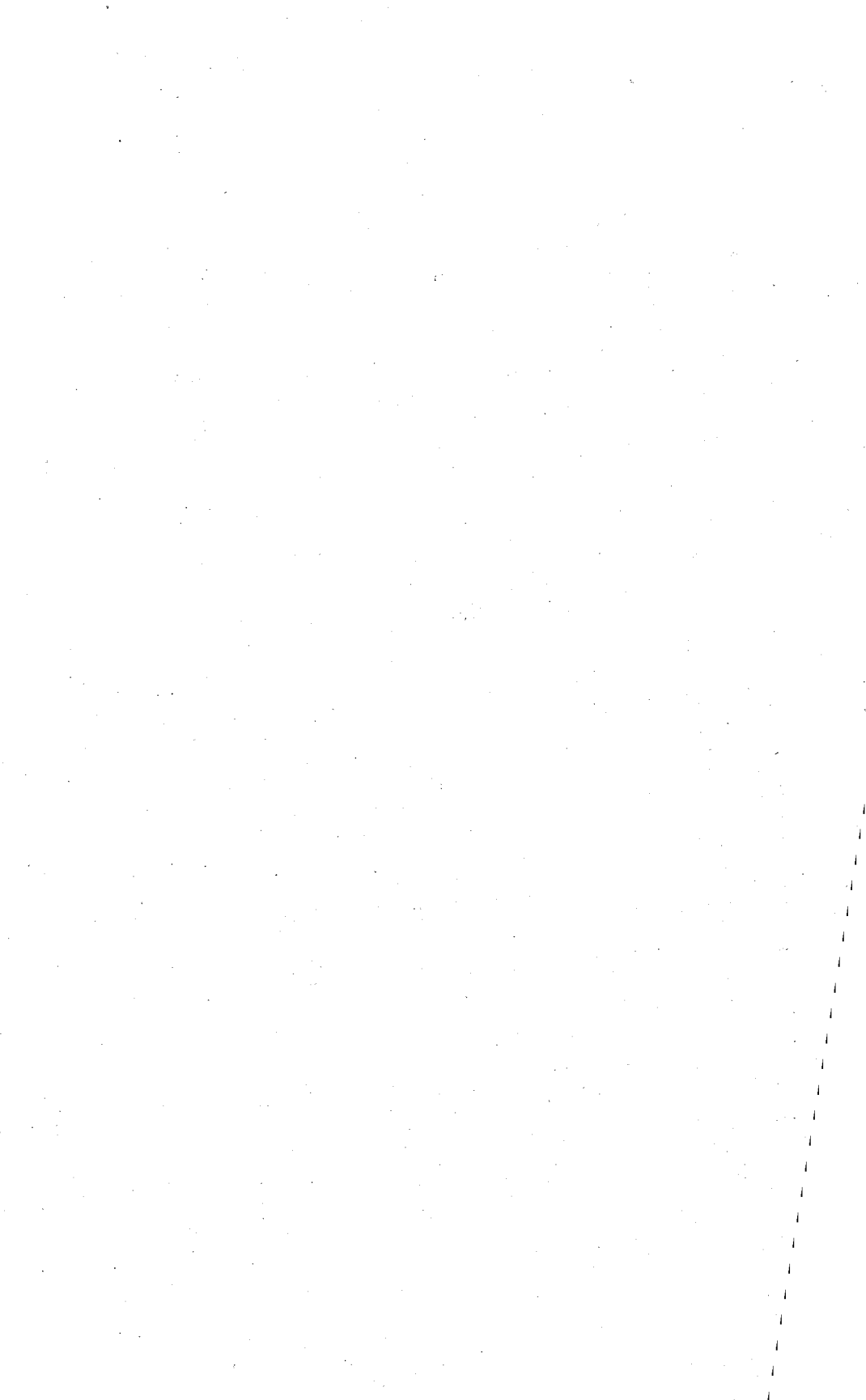
Kitabı okurken bu davranışında bana katılacaklar çıkarsa, emeğimin boşa gitmediğimi anlayarak sevinirim.

Orhan Şaik GÖKYAY

Kabalcı Yayınevi'nin notu:

Bu kitabın hazırlanışında bütünlük sağlanması için eserde geçen kişi ve eser adlarının yazılışında *İslâm Ansiklopedisi*; ayetlerin çevirisindeyse *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006) temel alınmıştır.

DENİZ SAVAŞLARI HAKKINDA
BÜYÜKLERE ARMAĞAN
(Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr)

Esirgeyici ve yarlıgayıcı Tanrı'nın adıyla

Cihan fatihinin destanının başlığı, yerin ve zamanın sahibine hamd ve sena olmak yaraşır. Çünkü “bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir” [Sâffât, 37:173] diyen yüce ayetin taşıdığı anlam ile İslam askerini güçlendirmiş ve “ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım” [Enfâl, 8:12] diyen anlamı açık ayetin vaadi ile de din düşmanına saldırdığı korkuyu ebedileştirmiştir; “herhangi bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin” [Enfâl, 8:45] diye buyurmakla da nusret ve zaferi, sabır ve sebatla bağlamıştır.

Bunun ardından salat ve selamın, uğur getiren dua ve övgünün de, halkın efendisi Muhammed Mustafa'ya –Tanrı'nın salat ve selamı üzerine olsun– edilmesi yerindedir, çünkü o “size ülkeler açılacaklar”¹ diye inciler yağdıran sözüyle bu mübarek ümmete muştulamıştır. Ve onun soyuna sopuna ve ulu eshabına da, “Allah onlardan razı olsun, onlara selam olsun” duası ta kıyamet gününe değin bütün halkın armağanı olsun.

Bundan sonra, vaktaki, Peygamberin Mekke'den Medine'ye göçüşü bin elli beş [1645/46] yılına erdi. İslam fetihlerinden, Peygamberin mucizeler taşıyan sözünü doğrulayan Girit'in fethi çıktı ve on yıl kadar zamanda bu adanın başkenti olan Kandiye Kalesi'nden başka bütün öteki kaleleri ve köşe bucağı birer birer İslamların eline geçti. Bu Girit fethi dolayısıyla karada ve denizde nice olaylar meydana geldi. Bu fetih sırasında kimi vasıtalarla kusur ve tedbirde gevşeklik gösterilmesi, denizde, yerle bir olası kâfirlerin şirretliklerine yol açarak onları üstün geliyor gibi gösterdiğinden, Müslümanların yenmesi için din gayreti gerekti.

Bu kitabı karalayan Hacı Halife, şairler alayının başı Mütenebbî'nin

La'l-hayle indeke tühdihâ ve lâ mâl ü

*Fe'l-yes'adü'n-mutka in lem yes'adü'l-hâlü*²

¹ Peygamberin bu yolda buyurduğu hadislerden biri.

² Arab şairi Mütenebbî (915-955) sözü kendisine çevirerek diyor ki “Sende armağan edecek at ve mal yoksa, hal de sana bunun için yardım etmiyorsa, sözün sana yardım etsin!” Bir başka deyişle, armağan verecek gücün olmayınca, başkalarının sana yaptığı iyiliği onlara şiir söyleyerek karşıla.

beytinde dediği gibi, geçmiş padişahlar bu yolda, lanetlenmişlerle nice söyleşüp¹ ne yüzden onları yenip yere serdiklerini, yarar kapudanların ve korsanların deniz savaşılarını, kimi gün görmüş ve iş bilir akıllı kişilerin düşüncelerini ve tedbirlerini, donanma ve savaş işleriyle ilgili kimi önemli konuları kaleme getirmekle Osmanlı İmparatorluğunu güçlendirmek ve din düşmanlarının topluluğunu ürkütüp dağıtmak amacını güderek adına *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr* dedi.

Bitirdikten sonra velinimet, ulu Peygamberin adaşı, iki karanın ve iki denizin sultanı,² şerefli Mekke ve Medine'nin hizmetinde olan, sultan oğlu sultan, Sultan İbrahim oğlu Sultan Mehmed Han –Tanrı onun mülkünü ebedileştirsin ve saltanatını zamanın son bulduğu güne değin güçlendirsin– hazretlerinin rikâb-ı hümayunlarına sundu.³

Umulur ki bu kitabın söyledikleri üzerine düşünüp onlardan yararlanmaya iltifat buyurular.

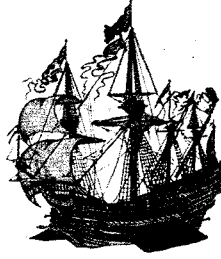
İmdi, bu küçük eserde bir giriş, iki bölüm ve bir de sonsöz bulunmaktadır.

¹ Söyleşmek: Dövüşmek, savaşmak.

² Avrupa (Rumeli) ve Asya'nın (Anadolu), Karadeniz ile Akdeniz'in sultanı.

³ *Rikâb-ı hümayunlarına sundu*: "Padişahın üzenğine sundu" anlamında kalıplaşmış bir söz ve mecazdır, ki padişaha gösterilen büyük saygının ifadesidir.

GİRİŞ

Anlatmak amacında olduğumuz
işlerin bağlı bulunduğu yerlerin belirtilmesi
ve sınırların gösterilmesi üzerinedir.

Serip Açıklama: Gizli değildir ki devlet işlerini yürütüp bunlar üzerinde tedbir alanların bilmesi gereken işlerden biri coğrafya fennidir. Bütün yeryüzünün durumunu kavrayıp öğrenmek kolay olmazsa da, bari, Osmanlı İmparatorluğu ülkesinin haritası ile çevresinde sınırdaş olan memleketlerin tasviri bilinmek gerektir, ki bir yere sefer etmek ve asker göndermek gerektiğinde, ona göre hazırlık görülsün. Düşman iline girmek ve sınır boylarını koruyup gözetmek tedbirini almak bununla kolay olur.

Ve bu konuda, bu fenden habersiz kimselerle danışmak yetmez, yerli bile olsalar. Çünkü çok yerli vardır ki kendi memleketini doğru olarak bilip anlatmaya gücü yoktur. Bu ilmin gerekli oluşuna yeterli kılavuz ve tam tanık olarak şu el verir: Yerle bir olası kâfirler, bu bilimlere önem verip itibar ederek Yeni Dünya'yı bulup Sind'e ve Hind'e yayılarak oraları ele geçirdi. Kâfir kralları içinde rütbesi duka payesinden ibaret ve aralarında "Balıkçı" unvanıyla ün almış olan Venedik taifesi gibi bir aşağılık kavim, Osmanlı İmparatorluğu ülkesinin boğazına [Çanakkale Boğazı] gelip doğuya ve batıya hükmeyleyen şanı ulu devlete karşı kodu.

İmdi burada bir sefer murat olunan yerleri bildirmek için ilkin bütün yeryuvarlağını iki dairede, sonra da Akdeniz ve Karadeniz'i bir sayfada çizip göstereceğiz. Daha sonra da Venedik serhaddini ve Nemçe'nin [Avusturya] durumunu yazacağız. Ta ki ilk bakışta, yeryüzünün durumu ve Osmanlı İmparatorluğu ülkelerinin hududu üzerinde kısaca bir bilgi edinilsin. Sonra da kara ve deniz seferleri tedbirine başlamak için bir hazırlık elde edilsin. Venedik Şehri, Zadra Hisarı, Körfez Adası ne semttedir, nasıl bir yerdir, bilinsin.

Yeryuvarlağının Açıklanması: İşte yeryuvarlağı, bütün denizi ve karasıyla bu iki daire içinde çizildiği gibidir. Birinci daire, yertopunun yarısı ve onun önceden beri bilinen meskûn parçasıdır; ikinci daire, öteki yarısı ve sonradan bulunan Yeni Dünya dedikleridir.

Älemin ortasında, çekme veya itme yoluyla duran yeryuvarlağının su unsurundan yer yer çıkıp yükselmiş olan yerleri, coğrafya fenninde mahareti olanların çizip yürürlüğe koydukları üzere, bu iki dairede kırmızı ve sarıyla boyanmış olan yerlerdir. Sarı renk karalar, küçük kırmızı parçalar adalar ve mavi de deniz olmak gerektir. İki daire ortasında çekilen çizgi istivâ dairesidir [ekvator].

İki yanında ikişer kırmızı daire meyl-i külliye alamet ile güneşin güney ve kuzeyde medarının sonuna işaretler.¹ Bunlardan başka kutup medarı, burçlar,² boylam ve enlem daireleri aslında çizilmiştir. Yeryüzünde memleketlerin boylamı ve enlemi, bir yerin ve mahallin tayini o hesaba bağlıdır ve bu kaideyle bilinir.

Biz onları *Kitab-ı Atlas* çevirisi olan *Cihânnümâ*'da uzun uzadıya anlattık. Burada ancak bu kadarı gerektir ki her dairede üç yüz altmış derece ve her derece üçer menzil³ mesafedir. Fırdolayı bütün dünya bin seksen menzil olur. Bu süre içinde batıdan giden doğudan gelir, bu dava tanıkla ispatlanmıştır.

Sonra, bu fennin bilirkişileri bu dünya haritasını dört bölük ederler. Akdeniz Boğazı, Karadeniz Boğazı, Azak Denizi Boğazı ve Ten Suyu'ndan kuzey semtinde Bahr-i Muhi't'e varıncaya değin bir farazi çizgi ile batı yanında kalan yere Avrupa, kuzey yanında kalana Asya, Akdeniz ile Kulzüm Denizi'nin ayırdığı Habeş ve Mısır toprağına İfrikiye ve Yeni Dünya'ya Amerika derler.⁴

Osmanlı Toprakları Haritasının Açıklanması: İmdi, Osmanlı İmparatorluğu ülkesinin üç bölükten hissesi vardır. Biz o hisseleri hudutlar ile göstermek için Avrupa parçasını, Akdeniz ve Karadeniz'i bir sayfada çizerek sınırlarına işaret eyledik. Gerektiği zaman kılavuz olmaya yeter sayfa budur:

Bu sayfada çizilmiş olan Akdeniz, Bahr-i Muhi't'ten başka, dünyanın oturulan bölüğünde bulunan altı denizin en büyüğüdür. On beş derece boylam, otuz derece enlemde yer alan Septe Boğazı'ndan doğuda Şam kıyılarına varıncaya kadar yetmiş derece boylama dek uzanır. Güney kıyıları Fas, Tilimsan, Cezayir, Tunus, Mehdiyye, Cerbe, Tarabulusmağrip, Mısır İskenderiyesi ve Dimyat'tır. Mağrip ve Arap yakası Ariş'te tamam olur. Doğu kıyıları Gazze, Akkâ, Beyrut, Tarabulusşam ve Payas'tır.

¹ *Meyl-i külli*: Güneşin gök ekvatoruna olan açı uzaklığı olup 21 haziranda 23° 21' olur.

Kuzey Medarı: Kuzey enlemi & ekvatorun iki yanında varsayılan iki dairenin kuzeyde olanı & yengeç dönencesi & bir gezegenin güneş çevresinde çizdiği yörüngelerden kuzeyde olanı. Gökkuşbede, gök ekvatorunun iki yanında bulunan paralel çemberlerden kuzeyde olanı.

² *Kutup Medarı*: Enlemlerin kutup çevresinde olanı.

Burçlar: Takımyıldızlar & Sekizinci gökte itibar olunan on iki yıldızın bulunduğu yer. Burada bulunan takımyıldızlar, gösterdikleri biçimlere göre adlandırılmış olup şunlardır: Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Arslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık & Bir astronomi terimi; gökte durumları birbirine göre aynı kalan yıldızlar topluluğu & Ekliptik dairesinin iki yanında bir yıl içinde güneşin içinden geçtiği varsayılan gökkuşağı, zodiac. On iki burcun meydana getirdiği kuşağa "burçlar bölgesi" denir.

³ *Menzil*: Bir enlem dairesinde, bir derecenin üçte biri karşılığında olan mesafe.

⁴ *Ten Suyu*: Don Nehri; *Bahr-i Muhi't*: Atlas Okyanusu; *Kulzüm*: Kızıldeniz; *İfrikiye*: Afrika.

Kuzey kıyıları Silifke, Anamur, Alaiye, Antalya ve Tekir Burnu'ndan dönüp İzmir önünden Boğaz'a gelinceye kadar Anadolu kenarlarıdır; Bozca Ada önünde tamam olur.

Boğaz'dan içerisi, İstanbul Boğazı'na gelinceye değin yedi yüz mil uzunlamasına bir küçük denizdir. Kapıdağı, Mihalıç, Mudanya, Gemlik Körfezi, İznikmid Körfezi, İstanbul, Çekmece ve Gelibolu bu denizin kıyılarıdır. İçinde Marmara, Emir Ali ve Kızıl Adalar bulunmaktadır.¹

Boğaz'dan dışarı Rumeli kıyıları Ece Ovası, Inoz, Kavala, Ayanoroz, Lonkoz, Kessendire, Selanik Körfezi, Koloz ve İzdin körfezleri, Ağrıboz, Atina ve Mora'dan Anabolu ve Menekşe Burnu ki Anadolu'dan Tekir Burnu nice ise Rumeli'nde bu da öyle köşeler ve geçit yeridir.²

Karadan denize girip Girit Adası'nın doğu ve batı uçları bu iki burunlar ucuna uzanır; öteki Akdeniz adalarının çoğu bu ortada bulunur. Bundan dolayı bu ortalığa Adalar Arası derler. Bu adaların hepsi Venedik ve Ceneviz'den alınıp ancak ortada İstendil Adası, Venedik elinde kaldı. O da eskiden alınmışken iş öyle getirdiğinden Menekşe Kalesi ile değiştirildi. Bu adaların adları ve şekilleri yazılmıştır. Açıklanması uzun süreceğinden [burada] yazılmadı; çünkü maksat Arnavut ve Bosna kıyılarını anlatmaktır: Menekşe Burnu'ndan Mora kıyılarını dönüp Manya, Moton ve Holumuç burunlarını geçip Badra'da tamam olur; hepsi iki yüz mil kadar mesafedir.

Mora Kıyısında Venedik Adaları: Söylenen kıyılara karşı Venedik'in elinde olan adalar şunlardır:

Çuka Adası: Menekşe Burnu'ndan on beş mil lodosa [güney, güneybatı], çevresi altmış mil bir adadır; muhkem kalesi vardır.

Zaklisa Adası: Holumuç Burnu'ndan on beş mil batıya, çevresi seksen mil bir dağ adadır; muhkem kalesi vardır.

Arnavut İlleri Kıyıları: Atlas'ta bu memleket Albanya diye yazılır. Inebahtı Körfezi ağzında Preveze elli altı mil, oradan Delvine önü seksen mil, oradan Avlona altmış mil, oradan Dıraç yüz mil, oradan Nova yüz mildir. Bu kıyılarda olan Ayamavra Adası'nın İncir Limanı'ndan dolaşp Narda Körfezi ağzında Preveze Kalesi bulunur.

Sonra Parga, denize havale yüksek yerde Venedik'e bağlı bir hisardır; ardı Mazarak Dağı, kayalık yerler olup karayel yanı [kuzey, kuzeybatı] akarsulu değirmenler ve köylerdir.

¹ Mihalıç: Mustafa Kemal Paşa; İznikmid Körfezi: İzmit Körfezi; Emir Ali Adası: İmralı Adası.

² Ece Ovası: Eceabad; Inoz: Enez.

Sonra Çanak Limanı, Körfez Adası'na karşı ünlü limandır; bugün orada bir hisar yapıp isabet buyuruldu. Oradan geçince denizkulağı dalyanlı bir göl¹ vardır ki ağzında bir hisarını şu sıralarda o diyar gazilerinden birinin Venedik'ten aldığı söylenir.

Sonra Dıraç Burnu'ndan poyraza Leş, Iskenderiye, Ülgün-Bar, Boduva ve Nova hisarları vardır; bu hisar Kotor Körfezi ağzında Yenihisar anlamına Kastel Nova derler bir hisardır.

Ve körfez on sekiz mil içeri girip nihayetinde Venedik'e bağlı Kotor Kalesi, Osmanlı İmparatorluğu ülkesi içinde bulunmaktadır. Bir dağ dibinde, iki yanından nehir akar muhkem hisar olup fethine himmet olunmamıştır.

Bu Kıyılara Yakın Adalar: İlkin İnebahtı Körfezi ağzının karşısında Kefalonya adaları iki adadır. Biri Büyük Kefalonya, çevresi yüz elli mil mamur bir adadır. Hisarı eskiden alınmışken Moton fethinden sonra Venedik eline geçti. Bu ada Zaklisa'dan yirmi mil karayedir. Küçük Kefalonya, hisarsız, poyraz tarafında [kuzey 8 kuzeydoğu] bir adadır. Kefalonya'dan Ayamavra'nın İncir Limanı altı mildir.

Sonra Parga karşısında Bahşılar, çevresi otuz mil, havası güzel bir adadır; kıyıya on sekiz mil tahmin olunur.

Sonra Delvine Sancağı'ndan Mazarak kıyılarına karşı Körfez Adası, Parga'dan kırk mil ve Çanak Limanı'ndan hisarı altı mil yerde, çevresi yüz doksan mil, mamur ve ünlü bir adadır. Metin ve muhkem hisarı kıyıya karşı deniz içinde yapılmış olup bir yanı karayadır. Geçmişte Albanya'ya hükmeyleyen Hristiyan hükümdarlarından miras yoluyla bir kadına geçip hicretin sekiz yüz on üç [1410/11] yılında Venedik, adaya girerek bu kadının elinden alıp kalesini berkittikten sonra bu adayı Körfez Denizi'ne kilit, liman ve donanması için askere yığınak olacak bir yer yaptı.² Aslında bu ada Körfez Denizi'ne yakın yerde "gözleme yeri" olduğundan Kemal Reis, "Venedik'in gözü yerindedir" diye fethini kaç kez merhum Sultan Süleyman Han'a arz etmiş,³ sonradan dokuz yüz kırk üç yılında [1536/37] Allah'ın mağfiretine ermiş olan padişah karadan ve denizden kuşattılar; bunun nice olduğu yerinde gelecektir.

¹ *Denizkulağı:* Lagün 8 Körfezlerin ve koyların birbiri ardına sıralandığı kıyılarda, bu girintilerin önünde kıyı dilinin gelişmesi yüzünden körfezlerin ve koyların göl biçimini alması. *Dalyanlı göl:* İçinde dalyan kurulmuş, balıkların geçit yerlerinde ağlarla kurulan geniş ve sabit tuzaklar bulunan göl.

² *Körfez Adası:* Korfo Adası; *Körfez Denizi:* Adriyatik Denizi.

³ *Arz etmek:* Bir işi, bir olayı sözlü, daha çok yazılı olarak padişaha haber vermek; bir işi, bir olayı, bir konuyu onayını almak üzere sözlü veya yazılı olarak padişaha bildirmek.

Körfez Hisarı, *Bahriye*'de yazıldığı üzere, çevresi üç mile yakın bir berk hisar ve taşra varoşunda on sekiz bin kadar hanesi vardır. Venedik, bârûs¹ içinde kayadan iki tepe üzerinde iki kale yapıp yer altında yol ve kaçacak sığınak kazmıştır, ta ki birinden yardım gerektiğinde mümkün olsun. Ve bârû yanını deniz çevirir. Kale önünde yapılmış limanı vardır; çekdirir gemiler girüp kalyonlar taşrada yatarlar. Körfez Adası Burnu ile kıyı arası bir buçuk mil bir boğazdır ve gerektiğinde asker o boğazdan geçer.

Bu sayılan adalar taşrada Venedik'in ünlü adalarıdır. Bunlardan başka Körfez Denizi içinde de çok adalar vardır. Körfez Denizi bu adadan altmış mil aşağı Avlona yakınında Karaburun ile karşı Polya Yakası'nda Santamarya Burnu altmış mil bir boğazdan, Venedik Körfezi dedikleri deniz yüz elli mil enlemle yedi yüz mil karayel üzerinde Venedik Şehri'ne varıncaya dek uzanmıştır. Bu denizin doğu kıyısı Arnavut, Hersek ve Bosna, Hırvat kenarları; batısı Frengistan'da İtalya memleketinde Lonbardiya, Ankona ve Polya Piyana ülkeleri kenarlarıdır.

Hersek ve Bosna Kıyıları: Yukarıda geçen Kotor Körfezi ağzında Nova Hisarı'nı geçtikten sonra on sekiz mil karayel üzerinde Dubrovnik Hisarı ayrıca ülkede haraç veren bir taifenin yeridir. Nahiyeleri Hersek Sancığı'ndan Gabele ve Mostar'a bitişik olup bu hisardan Şibenik iki yüz mildir.

Bu arada Mostar Suyu üzerinde Gabele bir iskeleedir; kapudanı vardır. Karşısına Bıraç ve Lüzine derler, Venedik'in uzunlamasına iki adası bulunmaktadır.

Gabele'den aşağı İsplet, Venedik'in elinde ünlü liman ve Bosna'nın iskelesidir.

Kilis de ona yakın, karada, yüksek yerde bir berk hisardır; yakınlarda Venedik aldı, yine elinden alınmasına çalışmak gerektir.

Oradan aşağı Şibenik, deniz kıyısında bir berk kale ve önü geniş limandır. Poyraz yönünden bir nehir gelip o limana dökülür. Bu hisarın kara tarafında bir dağ havalesi vardır;² Tekeli Paşa oradan dövmüştü. Zadra, Şibenik'ten yirmi mil aşağı bir berk hisardır; çoğu yanı deniz olup karaya ancak bir yolu vardır.

Bu iki hisarın ortasında Kırka Nehri'nin denize döküldüğü yerde İskradin Kalesi bulunmaktadır. Bu nehir Kilis ile Kırka sancaklarının arasını ayırır; bunların kalelerine Venedik girip almıştır. Bosna kıyıları burada tamam oldu, haritası budur:

¹ Bârû: Hisar, kale; kale duvarı, sur.

² Yani kara tarafında, kaleye hâkim ve ondan yüksekte bir dağ vardır.

Kâfir Serhaddindeki Yerlerin Açıklanması: Zadra'dan aşağı kıyıda Novi ve Sin kaleleri vardır, Nemçe elindedir. Bunların ardı karada Abrutse, Behke, Todornovi, Banalu-ka ve Kostaniçe'ye gider; bunlar Hırvat serhaddidir.

Sonra Zadra'dan Venedik Şehri yüz elli mil mesafe olup aradaki İstirya ülkesinin üç yanı deniz, bir yanı kara, dörtgen biçimindedir. Kenarlarında ve içinde çok kaleler ve şehirler vardır; kimine Venedik hükmeder, kimisi Nemçe beyleri elindedir.

Oradan aşağı Friyoli ülkesi ki Forum ülkesi, Forum Culi derler; Culus Kayser Pazarı anlamına bir büyük vilayettir. Birazı Venedik Şehri ardına düşer. Sava ve Dırava nehirlerinin kaynağı bu ülke içindedir. Bunda da birçok şehirler ve kaleler vardır; çoğu Venedik elindedir.

Venedik'e sefer lazım gelse bu ülkelere varılır; lakin hepsinde imparatorun ilgisi vardır. Bunların kaleleri ve şehirleri Türkçeye çevirdiğimiz *Atlas Minor*'da yazılıdır.

Venedik Şehri: *Atlas*'ta anlatıldığı üzere "sayısı çok" anlamında Venesiya diye adlandırılır; Viniçiya da derler. Yaklaşık olarak altmış küçük adası olan bir büyük şehirdir. Körfez Denizi'nin sonunda göl gibi bir bucakta yapılmıştır. Suları her altı saatte bir yükselir alçalır. Doğu ve güney yönünde denizin kabarıp basmasını önlemek için kimi adalar set gibi olmuştur. On dört yerde denize yolu vardır. Bu şehir gerçi duvar ve hisarla çevrilmiştir, lakin deniz içinde yeri berk olduğundan zarar ihtimali uzak, emin bir yerdir.

Evlerinin arası yollar ve kanallar olup her yolda yayan ve kayak ile gezip evden eve geçmek mümkündür. O suların üzerinde taştan ve ağaçtan dört yüz elli kadar köprü vardır. Bu yolların büyüğüne Kanal derler, şehri iki bölük eder. Ortasında acayıpten bir köprü yapılmıştır. Sekiz bin kadar kayak şehir içinde durmadan harekette olup kiminin üzerinde gölgesi vardır, mükelleftir,¹ onlara gondala derler.

Şehrin çevresi aşağı yukarı sekiz mil çevirir; parotiyaları^ψ yani mahalleleri altmış dördttür. Resmi ve özel yapıları çok yüksek, mükellef ve israf yollu süslü olup hele Dört İncil ravilerinin² yeri olan San Marko kilisesi acayip ve garip yapıdır. Değerli madeni taşlarla sanatlı ve mükellef yapıp birçok yerine altın yıldız vurulmuş, hazinesine vakıf diye ağır değerde ölçüsüz eşya konmuştur. Venedik Şehri öteki kaleleri

¹ *Mükellef:* Çok süslü, çok gösterişli, çok özenilmiş.

^ψ Parotiya: bir nevi papaz hükümetine derler, mahalle gibidir -K.Ç.

² *İncil ravileri:* İncil'i rivayet edenler; İsa peygamberin hayatını, yaptığı işleri ve mucizelerini anlatan yazıların arasından seçilen ve birbirinden az çok ayrıklar gösteren dört İncil'in kendilerine yorulduğu kimseler. Bunlar İsa'nın havarilerinden olup sırasıyla Matta, Markus, Lukas ve Yoannes'tir.

ve gemileri “onun vakfıdır” diye ahmaklara köstek edüp bu tuzak ve yalan dolanla Hristiyanların büyüğünü küçüğünü kendilerine bağlamışlardır.

Şehrin üç tane birbirine bitişik pazarı vardır. Başpazar meydanında söylediğimiz kilise bulunmaktadır ve setler tarafında iki büyük sütun dikilip birinin üzerine San Marko alemi, birinin üzerine San Tiyadorus heykeli dikilmiştir.¹ Bu alem kanatlı arslandır ki adı geçen San Marko, dili sert ve güçlü bir kimse olduğundan onun bu halini anlatan heykelini damga ve nişan edinmişlerdir. O iki sütunun arası asılacak kimselere ayrılmıştır.

Şehrin içinde Arsenele derler bir mükemmel cebehane vardır; çevresi iki mil, büyük ve berk hisardır. Orada deniz seferlerinin yat ve yarağı her gün yapıp yenilenir ve toplar dökülür. Bozulan donanmalardan ve deniz korsanlarından aldıkları halatları ve araçları, kimi gemileri ve bayrakları oraya koyup gelene gidene gösterirler.

Halkın Ahvali: Venedik Şehri’nde aşağı yukarı üç yüz bin adam sayılır. Bunlar üç merteye üzerinedir. Birinci rütbe sahiplerine “patrisiye” derler, yaşlılar anlamında. Memleket ve hükümet işlerine bakmak onlarıdır. Bunların başına “doç” derler, duka anlamında.² Bunlar işleri yürütmeye, çözüp sarmaya karışır; lakin cumhurun reyini olmayınca bir iş yapamaz.

İkinci mertebede olanlara “istadino” derler. Yazmak, okumak ve düzeni korumak işi bunlarıdır. Üçüncü merteye zanaatçılar ve ticaretle uğraşanlardır.

Bunların devleti bir zamanlar konsül hükümetiydi. İsa’nın –üzerine selam olsun– doğumunun beş yüz elli beşinci yılında “tribinus”² yani kabilebaşı oldu. Bunlar da iki yüz elli iki yıl sürüp miladın yedi yüz yedi yılında “dukalık”³ oldu. Bugün, bu kitabın yazıldığı tarih ki hicretin bin altmış yedi [1656/57] yılı başlarıdır; Venedik dukalığının başlangıcından bu zamana gelinceye kadar dokuz yüz elli yıl olur.

¹ *San Marko alemi:* İncil ravilerinden San Marko’nun sembolü, onu canlandıran sembol.

San Tiyadorus: Hristiyan azizlerinden olup İncil ravilerinden San Marko’nun “relique”leri 835 yılında İskenderiye’den getirilip Venedik’te San Marko kilisesine konuncaya değin Venedik şehrinin kutsal koruyucusu.

² Hristiyanlarda duka, Müslümanlardaki beylerbeyi payesindedir ve olsa olsa dukanın sikkesi olur –K.Ç.

² *Tribinus:* Latince “bir kabilenin reisi” demek. Daha sonra Roma idaresindeki müteaddit memurlardan birinin unvanı olan kelime zaman içinde başka anlamlarda da kullanılmıştır.

³ *Dukalık:* Bir dukaya bağlı toprakların ve senyörlüklerin tümü. Yeni zamanlarda, özerk ve bağımsız devletler olarak, ama merkezi bir otoritenin kendini kabul ettiremediği ülkelerde başına buyruk bir devlet niteliğinde bulunan bölge.

Sonra *Atlas* kitabının yazarı Merkator bu şehri çok övüp dünyanın bir ünlü şehri ve âlemin ortak limanıdır, dünyanın her yanından türlü soydan insanlar gelip orada ticaret ederler, halkının çokluğu, mal ve metanın artukluğu ölçüye gelmez, onun için Hristiyanlar ona “dünya cenneti” derler; gerçi bin yıl kadar zamanda başına çok işler gelip nice musibetler gördü, lakin hiçbir tarihte asla yabancılar eline düşmeyip mahkûm olmadı, demiştir.^ψ

Başka bir kitap ki Frenk baskısı *Kaleler Kitabı*’dır; Venedik Şehri’ni anlatırken şöyle yazılmıştır: Venedik Şehri’nin ilk kuruluşu kimi tarihçilerin dedğine göre miladın dört yüz yirmi bir tarihindedir. Üngürus tifesinin saldırısından, karada oturdukları Patavya Şehri’ni bırakıp o adalarda Venedik Şehri’ni kurdular. Ve birkaç nehir Lonbardiya ülkesinden gelüp şehir yakınında denize dökülür. Şehrin yiyeceğinin çoğu o nehirlerden kayıklarla gelir.

Bu noktada Frenkçe kitapların rivayeti tamamlandı. Ama Piri Reis, *Bahriye*’de der ki: Denizden Venedik Şehri’ne varmak isteyen gemiler önce Persene Şehri’ne^φ varırlar. Venedik Şehri ondan öte yüz mildir; kılavuzsuz gidilmez, çünkü sığ yerlerdir. Yolu bulmaya o şehirden kılavuz alırlar ve iskandil ile Marko Çanlığı görününceye dek giderler. Çanlık bir yüksek kuledir, ilkin o görünür. Sonra şehrin görüldüğü yerde demir bırakırlar. Şehirden sandal ile bir kılavuz daha gelir ve önüne düşüp gemiyi şehre alır gider; taşradan gelenin kılavuzluk etmesi yasaktır, hem de set boğazları denizin kabarup alçalmasıyla daima açılıp kapanmadadır. Bu şehrin “saka gemileri” vardır; suyu gemiye tekne gibi doldurup getirir ve ölçek ile satarlar. Bu şehrin çevresinden pek çok balık çıkar; özel, kevgir gibi balık kayıkları vardır; su içinde balığı diri gezdirüp sokaklarda satarlar. Şehrin doğu yönünde bir ada vardır; Moran derler, camlar ve sırça işleri orada işlenir.

İtalya, Fransa ve İspanya Kıyıları: Venedik Şehri’ni geçtikten sonra Ankona, Peştiye, Mafrodonya, Prendiz, Tranta Burnu ve Santamarya Burnu ki, Venedik Körfezi ağzı burada tamam olur. Oradan dönüp batıya Tranta ve Roşne Körfezi, Kotron Burnu, İspertevinti ve Riçe Burnu ki karşısı Sicilya Adası’ndan Mesine düşer. İkisinin arasında İstanbul Boğazı gibi akındı vardır.

Oradan Anabolu Boğazı Burnu ve Roma Suyu ki şehir biraz içeri karadadır. Pinten ve Ligorna kaleleri ki Florensiya ülkesinden olup Papa Ülkesi ile sınırdaş, başına

^ψ Bundan dolayı, Venedikli kendi şehirlerini bir kız suretinde gösterip eline kılıç vermiştir. Bugüne dek kız oğlan kız olup halka kılıç gösterdiğini anlatır –K.Ç.

^φ Bu şehir İstirya ülkesinde bir kaledir –K.Ç.

buyruk duralıktır. Oradan aşağı Ceneviz başka hükümet ve Milan ile sınırdadır.

Sonra Sagona, Nitse, Akvamort ve Marsilya kıyıları Fransa ülkesine düşer.

Perpinan, Davina, Parselona, Tortoza, Kartacına Burnu, Malta ve Septe karşısı Cebel-i Feth, İspanya kıyılarıdır. *Atlas*'ta Katalonya, Aragonya, Valansiya ve Endülüsiya kıyıları diye yazılır.

Kimi küçük kitaplarda hesap olunduğu üzere bütün Rumeli ve Frengistan kıyıları sekiz bin kırk yedi mil; Anadolu, Arabistan ve Mağrip kenarları^ψ beş bin on mil ki toplamı on üç bin elli yedi mil mesafe olur.

Bu ortalıkta Sardunya, Korsika, Minorka, Mayorka, Yabse, Malta, Girit, Kıbrıs ve Rodos adaları ünlü adalardır. Geçmişte Rodos'tan başka hepsi fetholunmuştu. Bugün Kıbrıs ile Rodos'tan başkası kâfirlerin elindedir. Girit'in de fethi henüz tamam olmadı. Ulu Tanrı yakında tamamlanmasını müyesser eyleye.

Giriş bölümü burada tamam oldu. Bundan sonra birinci bölümdekilerin anlatılmasına başlanacaktır.

^ψ Bunların nice fethedilip nasıl alındığı *Fezleke* adlı tarihimizde ve *Cihännümâ*'da anlatılmıştır. -K.Ç.

BİRİNCİ BÖLÜM

Geçmişte olan donanmalar, fütuhat ve denizle ilgili savaşlardır ki örnek olsun diye tarih kitaplarından toplanıp özetlendi.

Bu bölümün nice bölükleri vardır.

BİRİNCİ BÖLÜK

Hayreddin Paşa ortaya çıkıncaya değin Osmanlı devleti kapudanlarının ilk zamanlarında, kimi sultanların ve başbuğların deniz seferleri ve savaşları konusundadır.

Tembih: Gizli değildir ki bu sonsuzluğa ulaşacak devletin ilk zamanlarında, Allah'ın rahmetine ve mağfiretine ulaşmış olan Fatih Sultan Mehmed Han zamanına gelinceye dek vuruş kırış olaylarının çoğu, karada olan kâfir hisarlarını yıkup yakmak ve almakla ilgili olup deniz seferlerine ve Frenk taifesiyle savaşa henüz başlanmamıştı. Gerçi Sultan II. Murad zamanında kimi kıyılara ve yakın adalara sataşıldı diye anlatırlar; lakin güvenilir değildir.

İstanbul'un alınmasından sonra gerektiğinden berreyn ve bahreyn¹ ele geçirilüp Rumeli ve Anadolu kıyılarında, Akdeniz adalarında olan kale ve palankaları² ele geçirmek için gemi ve donanma işlerini düşünmek gerekti.

İlkin, İstanbul Hisarı'nı yalnız karadan kuşatmak, onu ele geçirmek için o kadar etkili olmayup deniz tarafından da saldırmak için gemiler hazırlanması önemli bir iş görünmüş ve bu önemli işi yürütmek için Baltaoğlu Süleyman Bey başa geçirilüp, bir demeye göre, Sütluçe ardında yeniden gemiler yapılmış. *Tâcû't-Tevârih*'in yazdığına göre Rumeli Hisarı ardında gemiler düzdü ki Osmanlı devletinde ilk kapudan bu Süleyman Bey'dir; zira İstanbul fethinden önce Gelibolu Tersanesi'nin durumu ve kapudanı tarihlerde yazılmamıştır. Bugün Hisara yakın bir liman, bu kapudanın adıyla anılır.

Yukarıdaki kitapta yazılıdır ki, o zamanda İstanbul ile Galata'nın arasını ayıran Haliç üzerine zincir çekilüp gemilerin geçeceği yol kapandığından, o yana gemi geçirmek bayağı imkân hududundan uzaktır diye, Yenihisar tarafından gemiler sürüp Galata ardından geçirilmesi ferman olundukta; cerrû'l-eskal ilminin³ usta kişileri in-

¹ *Berreyn ve Bahreyn:* İki kara ve iki deniz anlamına gelen bu söz Osmanlı padişahlarının unvanları arasındadır. Onun hüküm sürdüğü yerlerden iki kara Avrupa (Rumeli) ve Asya (Anadolu), iki deniz de Karadeniz ile Akdeniz'dir.

² *Palanka:* Çevresi hendekle çevrilmiş ağaç ve toprakla yapılan istihkâm; böyle bir istihkâmla çevrilmiş kasaba; ağaç ve toprakla yapılmış hisarcık.

Cerrû'l-eskal: Mekanik. Fizikte güçleri ve onların cisimler üzerindeki etkisini konu alan bilim § Ağırlıkları kaldırmak ve onları bir yerden bir yere götürmek yolunu öğreten bilim.

sanı, şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüren tedbirlerle denizden karaya çeküp yağlarla terbiye edilmiş¹ kızakların üzerinde kuru yerde gemileri yürütüp denize indirdiler. Ve içine metrisler kurup kahraman yiğitlerle dopdolu olunca Hisara saldırıp cılasunca savaşlarla kâfirleri şaşırttılar. Sonradan bu güzel tedbir şehrin alınmasına yol açtı. Bu hakanca fetihten sonra olan deniz seferleri ve onların kumandanları şu sırayladır:

İnoz Seferi: İstanbul fethinden sonra Ferecik kadısı, Ipsala ve Fere halkı İnoz kâfirlerinin kötülüklerinden huzursuzdur, diye arz etmekle o aşağılıkların köklerinin kazınmasına padişahın niyeti kesin olup Has Yunus devlet kapısına getirildi. Buyurdular ki: “İnoz fethini iyice aklıma koydum. Gerekir ki hemencecik hazır bulunan azepleri toplayup on parça kadirge donatup o tarafa koşasın ve nereye gittiğini o semte varmayınca hiçbir kimseye açmayasın. Ben de kılavuzu zafer olan asker ile karadan yola çıkarım.”

Yunus Bey de buyruğa göre gemiye girüp denize saldı ve uygun rüzgârla az zamanda oraya varup hisarı kuşattı. Eğlenmeyüp sultanın, sonunda zaferi haber veren bayrakları da görüldüğünde kâfirlere korku düştü. Aman dileyerek hisarı verdiler. İnoz karşısında Taşoz adındaki adada bir kale daha vardı. Sultanın fermanıyla Yunus Bey varup o sarp kaleyi aldı.

Amasra, Sinop ve Trabzon Seferi: [Fatih Sultan Mehmed Han] Sekiz yüz altmış dört yılında [1459/60] Karadeniz kıyıları kalelerinden Amasra Hisarı fethine kendileri karadan gidüp denizden donanma gönderdiler. Ele geçirdikten sonra İsfendiyaroğlu İsmail Bey'in elinde olan Sinop fethini dileyüp o yılda veziri âzam Mahmud Paşa'yı yüz parça, yel gibi giden kadirgalar donatup, denizler gibi coşan kahramanlarla Trabzon semtine sefere var, diye çağırtup Sinop üzerine gitti. Karadan da kılavuzu zafer olan asker vardı; Sinop'u karadan ve denizden kuşattılar. İsmail Bey sonradan hisarı verüp padişahın eşğine sığındı.

Kastamonu da alınup ele geçirildikten sonra Trabzon fethi semtine dizginlerini çevirdiler. Denizden donanma-yı hümayun varup, karadan da alameti zafer olan bayraklar görününce aman isteyerek hisarı teslim ettiler.

Latin dilinden Türkçeye çevirdiğimiz *Frengi Tarih*'te şöyle yazar: “İsmail Bey bu yakında bir değirmi sefine yaptırmıştı ki dokuz yüz fuçı alurdu.. Padişah o gemiyi İstanbul'a gönderdi. Ve bu zamanda Aragonya padişahı Alfonz bir büyük gemi yaptırmıştı ki dört bin fuçı alurdu. Venedik halkı Ceneviz ile barıştıktan sonra büyük ge-

¹ Yağlarla terbiye etmek: Yağlamak; gemilerin üzerinde rahatça kayması için kızakları yağlamak; eritilmiş kızgın donyağını bir paçavrayla tekrar tekrar sürerek kızağa içirmek.

miler yapmaya başladılar ve adı geçen Alfonz iki gemi daha yaptırdı ki bu tarihte o kadar büyük gemi yapılmamıştı; lakin onları kullanamayup iskelede birbiri üzerine urup bozdular.¹ Bundan dolayı Sultan Mehmed de bir büyük gemi yaptırdı ki üç bin fuçı alurdu; lakin indirirken iskelede batup mimarı kaçtı.

Fuçi² Bahr-i Muhit gemilerinde ıstılahur, taşrada gezen gemileri onunla ölçerler.

Midilli Seferi: Sekiz yüz altmış altı yılında [1461/62] Eflak seferinden dönüp Midilli Adası'nı ele geçirmek isteğiyle Gelibolu tarafına geldiler; donanma-yı hümayun düzülmesi ferman olunup İstanbul'da olan gemiler geldi. Ve yelken açup o adaya doğru yola çıktılar. Kendileri de kapukulu ve Anadolu askeriyle Gelibolu Geçidi'nden geçip Ayazmend'e vardılar.

Dağ yapılı gemiler Midilli çevresinde demir atup kılavuzu zafer olan asker savaşa başlayınca adanın beyi, paşaya gelüp aman dileyerek hisarı verdi. Malını, çoluğu çocuğunu verüp memlekete gönderdiler. Ada alındı ve bölüşüldü; reaya yerinde kalup haneleri yazdılar ve dönüp gittiler.³

Ağriboz Seferi: Sekiz yüz yetmiş ikide [1467/68] Karaman seferinden döndüklerinde⁴ Venedik Ceneralı^ψ altmışı geçkin kadırgayla İnoz üstüne düşüp kadı ve hatibini,⁵ nice Müslümanları tutsak ve o tarafları yağma ettiği arz olundukta, donanma-yı hümayun hazırlanması için Mahmud Paşa'ya Gelibolu sancağı verilüp Osmanlı kıyılarında olan gemilerin hepsi onun buyruğuna kondu.

Yunan Adaları'ndan Ağriboz Adası Frenk elinde kalup o geçitten İslam olanlara çok zararlar görüldü. Ceneralin kötülüklerinden adada oturanların yardımı ve ilgisi olduğundan sekiz yüz yetmiş üç başlarında [y. 1468] kılavuzu zafer olan başbuğ karadan ve denizden asker sürüp Ağriboz hududuna vardı. Kaleler açan paşa deniz yanından kuşatma yönlerini hazırlayup yüzden artuk gemiyle adanın çevresini ku-

¹ *Birbiri üzerine urmak:* Gemileri birbirine çarparak bozmak.

² *Fuçi:* Bir geminin alabileceği yükün ölçüsü olarak kullanılan birim; bir tonun sekizde biri.

³ *Bölüşülmek:* Adanın toprağı tumar ve zeamet olarak ayrılıp fatihleri arasında rütbelerine göre hak edenlere verilip dağıldı.

Haneleri yazmak: Halkın yerinde bırakılıp, bunların kimler olduğu, ne iş yapukları ve vermeleri gereken vergilerin deftere geçirilmesi.

⁴ *Karaman Seferi:* 1466 yılında, Fatih Sultan Mehmed'in kumandasındaki ordunun Karaman memleketine girip Kevele kalesi ile devlet merkezi Konya'nın alınmasıyla sonuçlanan sefer.

^ψ "Ceneral" derya kapudanlarına derler -K.Ç.

⁵ *Hatip:* Cuma ve bayram namazlarıyla yağmur ve güneş tutulması dualarında hutbe okuyan din adamı.

şattı ve kestikleri uzun köprü'nün belli yerinde gemilerin üzerinde köprü bağladı,¹ asker hisarın eteğine varup metrise girdi.

Bu sırada Ceneral sekiz parça kadirayla hisarın yardımına gelüp İslam kümesini görünce demir bıraktı ve hasretli gözlerle iraktan baktı. Muradı buydu ki hisara yürüdükleri sırada, o da bu taraftan yürüyüp hisarın alınmasını geciktirsin. Yürüyüş gününü bilmek için dil almaya kayıklar saldı.² Bir hizmetkâr dininden dönüp kâfir gemileri semtine yönelmişti. Kayıkla gelen dil alıcılar o mürtedi³ bulup Ceneral önüne iletiler; üçüncü günü "yürüyüştür" diye dellallar çağırıldığını bildirdi. Ceneral de o günü bekleyüp karşı koymak yollarını hazırladı.

Bu yandan dil alındığı bilince böyle tedbir olundu ki gecikmeden hisara yürüyeler. O gece münadiler [tellallar] "yarın yağma günüdür, hazır olun" sedasını Ayyuka çıkarup⁴ askere tembih ettiler. Sabah olunca, zaferin kendilerine sığındığı ordu da yağma izniyle hisara yürüyüp açtıkları gediklerden kâfire göz açtırmayup hisara girdiler. İşe elverişli olanı zincire çekip geri kalanı kırdılar. Para ve mal yönünden gazilerin eline ölçsüz nesne girüp büyük ganimetlerle doyum oldular. Gün ortasında burçların üzerine dikilen bayrakların şıladığını⁵ kâfir görünce üzülp acınarak yelken açup dümen çevirdi ve o sarp kale padişahın eline girdi.

Kızılhisar diye ünlü bir küçük kale vardı ki kâfirlerin hazinesi oradaydı; o da fetholunup onda olan malları Hızâne-i Âmireye⁶ aldılar ve gönül ferahlığıyla payitahta döndüler.

Kefe ve Azak Seferi: Karadeniz kıyılarında Kefe memleketi Frenk elinde uzun zamandan beri kalmıştı. Çok sarp olduğundan Türk ve Tatar hanları, yakın olduğu halde fethine güçleri yetmemişti. Sekiz yüz seksen [1475/1476] tarihinde, değeri yüce olan padişah o ülkeyi ele geçirmek istedi. Ülkeler açan başbuğ Gedik Ahmed Paşa da

¹ Köprü kesmek: İki kıyıyı bağlayan köprüyü kesip kıyılar arasında gidiş geliş engel olmak.

Köprü bağlamak: Köprü kurmak; bir kıyıdan diğer kıyıya kayıklarla köprü kurmak.

² Yürüyüş günü: Düşmana saldırış günü; askerın düşmanın üzerine yürüdüğü gün.

Dil almak: Düşmanın durumunu söyleyip haber almak üzere tutsak yakalamak.

Kayıklar salmak: Denize kayıklar çıkarmak.

³ Dil alıcı: Düşmandan haber almak, düşmanın durumunu öğrenmek için tutsak yakalamak üzere gönderilen erler.

Mürted: Dininden dönmüş kişi; Müslüman olup sonra da başka bir dine dönmüş kişi.

⁴ Ayyuka çıkarmak: Çok yüksek sesle bağırarak; sesini, bağırmaı göklere yükseltmek.

Ayyuk: Samanyolunun hep sağ yanında ve Ülker'in ardınca giden kırmızı parlak bir yıldız.

⁵ Şılamak: Işık vermek, şavk vermek.

⁶ Hızâne-i Âmire: Devlet hazinesi § Devletin mali işleriyle uğraşan daire; maliye.

kadırğa, at gemisi,¹ göke ve mavuna soyundan üç yüz gemi donatup yiyeceğini, araçlarını hazırladı; yeniçeri ve azepe hazırlayarak padişahın huzuruna vardı. Padişah hazretleri dua ve sena ile Kefe tarafına gönderdiler. Osmanlı töresince âyan ve erkân, Gedik Ahmed Paşa'yı Divan-ı Âli'den² büyük törenle iskele yanına getirüp kadirgasına bindirerek veda ettiler. Paşa da yelken açup uygun rüzgârla az zamanda Kefe kıyısına erüp kuşattı. Kâfirler canından bezüp hisarı verdi; hızânesini³ olduğu gibi peşkeş çeküp kara tarafına gittiler.

Hisarı aldıktan sonra bunun çevresinde olan yerlerin ele geçirilmesine himmet ettiler. Azak ki Saklaplar ülkesinin limanı ve Kuzey illerinin geçidiydi, alınıp zapt olundu. Sonra Menküpe kuşatılarak kılıç gücü ve güzel tedbirlerle o da alındı.

Kefe halkına Haktan erdi devlet

Ki oldu fethinin tarihi şefkat⁴

Polya Seferi: Bundan önce Gedik Ahmed Paşa bir sebeple işinden atılmış ve hapis-teyken Iskenderiye seferi dönüşünde padişah getirüp Avlonya sancağını vermişti. Sekiz yüz seksen dördte [1479/80] İstanbul'a gelüp Polya vilayetinin Avlonya'ya yakın olması dolayısıyla ele geçirilmesi kolay olduğunu kararlaştırılıp asker istemekle donanma-yı hümayun hazırlanmasına ferman çıktı. Sefer gereçleri dilediği kadar verilüp Rumeli ve Anadolu yiğitlerinden seçme asker toplayıp yeniçeri ve azepten birkaç bin er koşuldu.

Paşa, Polya Yakası'na varup Otranda Hisarı'nı ilk ağızda el vurup aldı.⁵ Sonra nice hisarları da kimini zorla ve kimini gönül rızasıyla ele geçirüp adamlar kodu. Vilayet valisi Rayka adındaki kâfir, İspanya beyine sığınup asker aldı.

¹ *At Gemisi:* Deniz seferlerinde, tumarlı sipahinin taşınması için kullanılan, baş ve kıç tarafları rampalı özel gemiler. Hayvanların kaymaması için bu rampalar çıtalıdır.

² *Divan-ı Âli:* Padişahın başkanlığında devlet işlerinin konuşulduğu yer § Padişahın başkanlığında devlet işlerini konuşup karara bağlayan vezirler heyeti ki buna "divan-ı hümayun" da denirdi. İstanbul'un alınmasından sonra, divan-ı hümayun Topkapı Sarayı'nda "Kubbe altı" denilen yerde toplanırdı.

³ *Hızâne:* Hazine. Bir kalenin, şehrin veya beyliğin altın ve gümüş paralarının, kıymetli taşları ve eşyasının bulunduğu yer § Başta para olmak üzere bunların tümüne birden verilen ad.

⁴ *Tarih:* Kelimenin buradaki anlamı ebced hesabıyla, eski Türk yazısındaki harflerin gösterdiği sayılara göre herhangi bir tarih olayı için söylenen manzum bir sözdür. Bu beyitte, eski yazılışına göre "şefkat" kelimesindeki harflerin sayı değerleri bakımından toplamı hicri 880 [1475/76] yılını vermektedir.

⁵ *El vurmak:* Saldırmak, yapışmak, el atmak.

Paşa bir süre Polya'da kalup Sultan Mehmed Han'ın göçtüğü duyulunca o ülkenin güzel ve değerli mallarından birçok armağanla İstanbul'a yola çıktı. Padişahın tahta çıkışını kutlama hizmetini yerine getirdikten sonra çok asker ve yarak alup Polya kalelerinin geri kalanlarını ele geçirmeye niyet etti, lakin yapamadı. Çünkü Rayka adındaki kâfir, paşanın orada bulunmadığı günlerde kırk parça gemi ve askerle sekiz yüz seksen altıda [1481/82] gelip kalelerin üzerine ansızın döküldü;¹ bunları korumakta olan gazilerin çoğunu şehit, nicesini tutsak ederek hisarları aldı ve bu gururla paşaya yetişmeyi kurup bir zaman denizde dolaştı; lakin paşa selamete çıktı, onlar da eli boş dönüp gittiler.

Mota Seferi: Yeri yüce olan padişah sekiz yüz seksen dördte [1479/80] Iskenderiye seferinden İstanbul'a gelince Kocaali beyini otuz parça kadirga ve baştan başa silahlı mükemmel askerle Kefe dolaylarında, Azak Suyu kenarında kâfir elinde kalan Mota Hisarı'nı fethetme gönderdiler. Önceleri Gedik Ahmed Paşa daha önemli olanı öne alup bu hisara el değmemişti. Bu kez, zafere ermiş asker, o hisarı kuşatınca bunu elinde tutan kâfir savunmadan umut kesüp aman dileyerek hisarı verdi. Bu hisar Rus, Leh ve kuzey ülkelerinin büyüklerinin limanıydı.

Bozca Hisarı'nın Yapılması: Kıyıya yakın Bozca Adası'nda kaleler, köyler ve kasabalar yoktu. Bundan dolayı denizde gezen leventlerin sığınağı olmuştu. Padişahın buyruğu üzerine o yılda o adada bir berk hisar yapıldı. Orada yerleşmek isteyenlerden Tekâlif-i Divaniye² kaldırılarak muaf tutulduğundan çevreden çok kimseler gelüp yerleştiler. Limnos³ çevresi boşken o zamanda mamur kılındı.

Rodos Seferi: Menteşe kıyısına yakın Rodos Adası'nda oturan kâfirlerin Müslümanlara eziyetleri sonsuz olduğundan bu adanın ele geçirilmesi önemliydi. Bunun için sekiz yüz seksen beşte [1480/81] vezir Mesih Paşa başbuğ oldu; üç dört bin azep ve kapukullarından birkaç bölük ile koşulup donanma-yı hümayun ile gönderildi. İstanbul gemilerinden başka Gelibolu'dan altmış parça büyük kadirga top ve tüfekte doluydu; göçüp Rodos Adası'na vardılar.

Hisarı denizden ve karadan kuşatup önce himmetlerini deniz tarafından Arap Boğazı demekle tanınmış olan kalenin fethine verdiler; çünkü bu burçtan birçok asker huzursuzdu. Muaviye zamanında gelen zafer görmüş askerin yapısıydı, fethedilemeyüp kalmıştı; kaleyi koruyan burçlardan biriydi.

¹ Üzerine dökülmek: Savaşa girişmek, toprakla ateş ederek savaş etmek.

² Tekâlif-i Divaniye: Osmanlı devletinde alınan belli vergiler.

³ Limnos, Limni Adası'dır -K.Ç.

Mesih Paşa, denizden o kaleye varıncaya dek köprü çektirüp¹ deniz yanından da gemilerle kuşattı. Gaziler bu uzun köprüden kale kıyısına yürüyüp birbiriyle yarış ettiğinden kalabalıktan köprü yıkıldı. Binden çok adam yokluk denizinde boğuldu. Yine gayrete gelüp bir kez daha Rodos Hisarı'na yürüdüler. İslam bayraklarından yedi bayrak hisarın üzerine dikilüp taşra varoş savaşımlarla dolmuştu.

Kan dökücü asker, ganimet mallarına tamahla dış bileyüp yağmaya yöneldiler. Mesih Paşa Rodos gibi bir liman şehirde toplanmış olan mallar ordunun eline geçmesin diye, Rodos hazinesi Hassa-i Sultaniye'dir,² kimse yağmaya kalkup el uzatmasın diye dellal çağırtdı. Bu soğuk söz, savaşımların kulağına ulaşınca dışarıda olanlar³ dürişmekten kaldılar. Hisarda olanlar da bu yüzden yardımdan uzak düştüler. Kâfirler bir yerden saldırup içeride bulunan askerin çoğunu düşürdüler. Kastamonu beyi Süleyman Paşa orada şehit oldu.

Mesih Paşa'nın cimriliği ve askerin açgözlülüğü elleri boş kalmaya yol açup sonra da hisardan el çektiler. Bunu devlet kapısına bildirerek izin alup kalkup Bodrum Hisarı'na geldiler; onu da alamadılar. Askere izin verüp İstanbul'a gelince Beşiktaş'tan⁴ Gelibolu sancağı verilüp gemilerle o tarafa yönelüp gittiler.

Sultan II. Bayezid Zamanında Kili ve Akkerman Fethinden Sonra Avlonya Seferi: Sultan Bayezid sekiz yüz seksen dokuzda [1484] Karadeniz'e donanma gönderüp kendileri de karadan vardılar; Kili ve Akkerman hisarlarını fethettiler.

Sekiz yüz doksan yedi [1491/92] yılında Üngürus kralı ölüp Belgrat valisi baş eğmeye söz vermiştir, diye Semendire beyi Hadım Ali Paşa arz eyleyince padişah o tarafa yöneldi. Lakin verilen sözün yalan olması ihtimaliyle eli boş dönmemek için denizden asker varup Arnavut kıyılarını yağma eylesin, Belgrat alınmazsa o yana gidsin, diye kapudan Güyeğü Sinan Paşa'ya, üç yüz parça gemiyle Avlonya'ya varması buyuruldu. Sefer hazırlıkları görüldükten sonra Sofya tarafına yöneldiği sırada yeni kral elçi gönderüp bağışlanmasını dileyince dizgini Arnavut tarafına çevirdiler. Manastır yolundan Tepedelen'e vardılar. Davud Paşa oraları ele geçirmek için gönderildi. Nice yerleri yağma edüp yıktıktan sonra döndüler. Deniz tarafından da donanma nice yerleri yağma etti ve başkaldıranlara ziyanlar verdi.

¹ Köprü çektirmek: Köprü kurdurmak, köprü uzatmak.

² Liman şehir: Fırınaya karşı korunaklı doğal bir limanı olan şehir.

Hassa-i Sultaniye: Geliri padişaha ayrılan topraklar, madenler, kereste ocakları ve benzeri gelir kaynakları.

³ Kalenin dışında olan savaşımlar; henüz kuşattıkları kalenin içine girmemiş olan savaşımlar.

⁴ Üzerinden kapudan-ı deryalık alınarak Gelibolu Sancağı verildi.

İnebahtı Seferi: Bahtı güzel padişah Sultan II. Bayezid de deniz tarafından Mora dolaylarını ele geçirmek için sefer hazırlığına girüp timsah gibi gemiler yapılmasına, dediğine karşı durulmaz ferman çıktı. O sırada kapudan olan İkinci Davud Paşa'yı başbuğ eylediler.

İki tane göke yaptırmışlardı ki her birinin uzunluğu yetmişer zirâ,¹ enleri otuzar zirâydi ve sereni müteaddit ağaçların bir araya getirilüp sarılmasıyla meydana getirilmiş olup dairesinin çapı dört zirâ kaplamaydı. Gökenin çevresinde kırk silahlı savaşçı oturup ok ve tüfekte savaşması kolaydı. İşçiler ve ustalar padişahın kendi adamlarından, kullanılan gereçler ve araçlar Osmanlı ülkesinden iken her birine yirmi bin florî² harcanmıştı. Kimi bilirkişilerin söylediklerine göre bu gökelerin mimarı Yani adında bir ustaydı. Venedik'te bunların nasıl yapıldığını görüp maharet elde etmişti. Bu gemilerin iki kayalığı vardı, biri kalyon kayalığı ve biri mavuna kayalığı.³ Her birinin yanlarında âdet üzere ikişer göz ki her birine büyük toplar konmuştu. Üst gövertesi ağ örülüp altında iki tarafa yirmi beşer kürek konmuştu; her birini dokuz adam çekerdi. Bu kürekler limanlıkta baş saldırmak içindi, yoksa çektiirmek için değildi⁴ ve kıçta ikişer kayık vardı. Kalyon kıç⁵ gibi yapılmış, her birine ikişer bin adam savaşçı ve kürekçi konmuştu. Birinin reislîği Kemal Reis'e, birinin Burak Reis'e inayet buyuruldu.

Ve barça, kalyon, kadirga, kayık soyundan üç yüz gemi daha hazırlanup savaşçı kahramanlarla İnebahtı tarafına gönderildi. Yeri yüce padişah da dokuz yüz dört şevvali [Nisan 1499] sonlarında İstanbul'dan göçüp Edirne'ye vardı. Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'yı İnebahtı kuşatmasına yolladı; koruyucusu olan kâfir, İslam gemileri kuşatmaya yol bulmadıkları sürece hisarı vermesin diye Venedik hâkimi bize tembih etmiştir, ona göre davranınız, diye haber gönderdi.

Mustafa Paşa, kara yanını kuşatup İslam gemilerinin gelmesini bekledi. Lakin muhalif rüzgâr estiğinden donanma-yı hümayun üç ay kadar denizde kaldı; sonunda Mora yakınına gelince bir muhalif rüzgâr daha esti. Bin sıkıntı ve sıkılcımla Mo-

¹ Zirâ: Eskiden Er-Ravza Adası üzerinde Nil'in sularını ölçenlerin kullandıkları bir uzunluk ölçüsü olup 54.04 santimetredir. Bkz. Sözlükçe.

² Florî: Altın para. XVI. yüzyıldan önce Floransa'da basılan ve üzerinde bir zambak çiçeği bulunan altınlara verilen ad. Sonradan genel olarak Avrupa'da ve Osmanlı İmparatorluğunda kullanılan altın paralara da bu ad verilmiştir.

³ Kayalık: Sıfralık; geminin safra konan yeri. Bkz. Sözlükçe.

⁴ Baş saldırmak: Geminin başını sudan kaldırmak; geminin başını suyun üstünde tutmak.

Çektirmek: Yelkenleri açarak veya kürekçilere kürek çektilererek gemiyi yürütmek.

⁵ Kalyon kıç: Karpuz biçiminde, karpuz gibi yuvarlak kıç.

ton karşısındaki adanın limanına girüp yirmi gün daha orada eğlendiler. Donanma halkı su ve yiyecek kıtlığından sıkılıp kıyıya çıktıkça kâfirlerin saldırısıyla çıkmaya yol bulamayup geri dönerlerdi. Susuzluk yüzünden halleri berbat olup bir yandan da Frenk gemileriyle çekişmekten geri durmuyorlardı. Mora beyi Halil Paşa donanmanın sıkıntısını ulak ile padişaha arz etti.

Ordu Inebahtı yakınında Çatalca Ovası'ndayken ulaklar gelince Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın Anadolu askerinin seçmesiyle Mora'ya varup gemilere yardım etmesine ferman çıktı. Ahmed Paşa çabuk davranarak Moton'a varınca murat yeliyle¹ gemiler o limandan çıkup Maksad'a² gittiler. Ahmed Paşa gemileri beraberine alup Holumuç'ta gemilere girdi.

Burak Reis Cengi: Donanma-yı hümayun Moton'u, Avarinleri geçüp Burak Adası'na geldiklerinde kâfir donanması İslam gazilerinin gemilerinin karşısına geldi. Kâfirler, Kemal Reis'ten nice zarar görüp yüreklerinde kin hadden aşırıydı. Yenişehir beyi Kemal Bey, Burak Reis gemisinde olduğundan Kemal gemisi sanup üstüne üstüler.³ İki taraftan çok kimse denize düşüp boğuldu. İki göke ki her birinde biner kâfir, bir mavuna ve bir barça ki her birinde beş yüzer kâfir vardı. Burak Reis gemisini ortaya aldılar. İlk ağızda, mavuna ile barça top dövmesine dayanamayup denizin dibine battı ve içinde olan melunların çoğu boğulup kurtulmaya çabalayanları kanca- larla alup tutsak ettiler.

O iki göke Burak Reis'in gökesine yapışıp savaş uzayınca Burak Reis kâfirlerin gemisini petrol yağı⁴ ile ateşe verüp melunları gemileriyle yaktı. Her ne kadar kendi gemisini ayırmaya çalıştılsa da ayırmak mümkün olmadı, sonunda onunla birlikte yandı. Kemal Bey, Burak Reis ve Kara Hasan beş yüz kadar kahramanla o vartada⁵ şehit oldular. O gemiden denize düşen savaşçılar kayıklarla toplanup yedi yüz kişi kurtuldu. Kâfir gökelerinin ikisi birlikte yanup içlerinde olan kâfirlerin boğulup yanmasından başka deniz yüzünde el ayak vuran⁶ aşıklıklarından yedi yüz kâfir öldürüldü. O iki gökeye yardıma gelen bir kalyon alınup kâfirlerini bağladılar ve o sa-

¹ *Murat yeli:* Uygun rüzgâr, gemicinin istediği rüzgâr.

² Yeni baskısında "Oran'a gittiler" diye yazılmışsa da bu "Avarin'e gittiler" olmalı.

³ Kemal Reis kendi gemisinde değil de Burak Reis'in gemisinde olduğu için.

Kemal gemisi: Kaptanlığında Kemal Reis'in bulunduğu gemi.

Üstüne üşmek: Üstüne çullanmak, koyulmak, üşüşmek.

⁴ *Neft yağı:* Petrol, gaz yağı, taş yağı.

⁵ *Varta:* Büyük tehlike, uçurum, ölüm kalım yeri.

⁶ *El ayak vurmak:* Çabalamak, kurtulmaya çalışmak, yüzmeye çalışmak.

vaş yerinde olan adaya bundan dolayı Burak Adası adı kondu.

Sonra Frenkin yüz elli parça gemisi İnebahtı halicinin girişini bağlamış, boğaza toplar koyup savaşçılara yolu kapamak için hazır olmuşlardı. İslam gemileri gelüp haliçten geçmek isterken topa tuttular; burada da nice ünlü kişiler şehit oldu.

Sözün kısası kâfirlerle bir kez Moton yakınında olân limandan çıktıkları sırada, bir de İnebahtı halicine girdikleri yerde büyük savaşlar edüp, sonunda başarıya yol gösteren Tanrı, İslam askerine yoldaş olup kâfir gemilerini bozdular. Ve donanma-yı hümayun İnebahtı önüne gidüp İslam gemileri hisarın deniz yanını da kuşattı. İçinde olan yiğitlerin nicesi çıkup hisar burcuna bayrakları dikince, kuşatılanlar eski sözleri üzerine kale anahtarını Mustafa Paşa'ya gönderdiler ve dokuz yüz beşte [1499/1500] çıkup gittiler.

Hisarın alındığı devlet kapısına bildirildi. Ahmed Paşa gemiden çıkup donanma-yı hümayunun Germe'ye yakın Umur Bey Limanı'nda kışlaması ferman olundu. Ordu-yı hümayun göçüp Edirne kışlağına gitti.

Moton ve Koron Seferi: Mora Adası'nın çoğu Sultan Mehmed Han Gazi zamanında alınıp kıyıda Moton ve Koron hisarları kâfirlerin elinde kalmıştı. Onların fethi için Preveze beyi Mustafa Bey'e ferman olundu ki bahara dek kırk pâre gemi hazırlayup donanmaya katılsın. Mustafa Bey yaz ortasında yirmi mavuna yaptırıp yirmisini de kurmuşken bir karanlık gecede kâfir gemileri ansızın gelüp hepsini yaktdılar. Mustafa Bey tamamlanmamış gemilerin bitirilmesine çalıştı.

Bu sırada Üngürüs, Leh ve Çeh kara yanından, Frenkin denizden Osmanlı ülkelerine saldırmak için birleştikleri devlet kapısına arz olundukta; Yakup Paşa ile namılı beyler, on bin piyade ve yirmi bin süvari İnebahtı'da kışlayan gemilerin onarılmasına yardıma gönderilüp, baharda donanmayla Moton önüne varmak ferman olundu. Hünkâr da dokuz yüz beş ramazan-ı şerifinin başlarında [Nisan 1499] Edirne'den kalkup Mora'ya ulaştı. Yakup Paşa'nın gemilerle Moton üzerine geldiği devlet kapısına bildirilince on sekiz gün Londar'da dinlendikten sonra göçüp Moton Hisarı önüne geldiler. Karadan ve denizden asker kuşatup kale döver topraklarla kulelerini ve surlarını yere döktüler.

Fethe yakın olmuşken kâfirlerin donanması gelüp savaşa girişti. İslam askeri Frenk gemilerinin ikisini alup içinde olan kâfirleri kaleye karşı ipe çektiler; bir mavunasını batırup nice gemilerini yaktdılar. Kaleyi ele geçirmek üzereyken Venedik'ten dört kadırga geldi; savaş gereçleri ve birkaç bin tüfekçi Frenk ile ikinci zamanı ansızın İslam gemileri arasından geçüp getirdiklerini hisarın içine bıraktıktan sonra o dört kadırgayı yaktdılar.

Bu haller devlet kapısına bildirilince padişah donanma gözcülerine, onlar önceden gelen araç ve gereçleri taşımaya uğraşırken yürüyüş etmelerini hışımla buyurdu. Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa açtığı gedikten merdivenlerle burçlara çıkınca, öteki askerler de yer yer yürüyüp ikinci vaktinden güneşin sararmasına¹ dek öyle bir savaştılar ki böylesi hiçbir zamanda olmadı. Hisara od düşüp kâfirler şaşırınca İslam ordusu hisarı alup kâfirleri kılıçtan geçirdiler. Bu fetih, dokuz yüz altı muharremi-nin on dördünde [11 Temmuz 1500] oldu.

Koron fethine Ali Paşa karadan, kapudan paşa donanmayla denizden gönderildi. Ali Paşa, Anavarin kuşatmasını öne aldı; içinde olanlar, gitmelerine izin verilmesi şartıyla kaleyi verdiler. Oradan Koron'a vardu; onun halkı da aman dileyerek hisarı verüp malları ve çoluk çocuklarıyla Frengistan'a gittiler.

Yeri yüce padişah İstanbul'a döndü. Ali Paşa İstefe fethine niyet edüp yola çıkmak üzereyken kâfirlerin bir yolunu bularak Anavarin Hisarı'nı aldığı bildirilince üzerine ılgar eyledi ve olup biteni devlet kapısına bildirüp deniz yolundan düşmanların yardımını kesmek için birkaç kadirge istedi. Âlemin sığınağı olan padişah otuz parça kadirgayla Kemal Reis'i gönderdi. Anavarin önüne gelince kale limanında olan gemilere saldırıp ilk atışta kâfirin sekiz parça gemisini alup içindeki kâfirleri kırdılar. Paşa ile gelen kahramanlar burçların üzerine çıkup bunların koruyucularını tutsak ve üç bin kadar kâfiri kılıç lokması ettiler; hisar zapt olundu.

Midilli Seferi: Inebahtı, Moton ve Koron'un elinden çeküp alındığının öcünü almak için Venedik, Fransa padişahından yardım diledi. O da gemiler donatıp karadaşının oğlunu başa geçirerek Venedik donanmasına koştı. Hepsini iki yüz parça kadirgayla dokuz yüz yedi rebiyülevvelinde [Eylül 1501] Midilli üstüne geldiler.

Şehzade Sultan Korkud bunu öğrenince sekiz yüz mert ile ağasını² Ayazmend'e gönderüp oradan gemilerle bir karanlık gecede Karasi beyi ve askerinin yardımıyla geçti; düşman saflarını yararak hisara girdiler ve ağası şehit oldu.

Bu korkunç haber padişahın kulağına deyince kış vakti, hazır bulunan gemileri askerle doldurup Hersekoğlu Ahmed Paşa'yı başbuğ ettiler. Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa'ya da eyalet askeriyle donanmaya katılması buyuruldu.

Ahmed Paşa cumadelülâda [Aralık 1501] Midilli yakınına eriştiği zaman kâfirler

¹ Güneşin sararması: Güneşin batmasına yakın, ışınlarının artık göz kamaştıramayacak denli güçsüzleştiği zaman; akşamın yaklaşması.

² Aga: Osmanlı şehzadeleri bir yaşına gelip de sütten kesildikten sonra onun yanına verilen adamların başlıcalarından biri. Bkz. Sözlükçe.

hisara yürüyüş ettiler. Fransa serdarı hisara girmekte koşup öne geçtiğinde, İslam gazilerinden bir yiğit bu gâvuru öldürüp kellesini kuleye dikti. Fransa askeri, serdarlarının başını görüp kaçmaya yüz tuttular. Venedik askeri de onları görüp gemilerine binerek memleketlerinden yana kaçtılar. Hisarın onarılması, Anadolu beylerbeyine ısmarlanup Ahmed Paşa İstanbul'a döndü.

Bu Ahmed Paşa dokuz yüz on ikide [1506/07] veziri âzamlıktan kapudan olup kapudanlığı beş yıl sürdü; on yedide [1511/12] yine veziri âzam oldu.

Avarız'ın Sebebi: Söylerler ki bu sefer, avarız,¹ kürekçi ve azep konmasının ortaya çıkmasına yol açtı. Bundan önce reayaya vergi konmamıştı. Bundan sonra zamanımıza değin yürürlükte olup reayadan yıldan yıla alınır.

Ateşkes: Venedik gemileri denizde İslam gemileriyle başa çıkamayup Midilli boğunundan sonra ister istemez susmuş ve öç almak istemez olmuştu. Beri yanda da kimi avarız dolayısıyla mütareke yeğ görülüp bundan sonra donanmayla karadan ve denizden bir yere saldırmayup ancak Osmanlı ülkesi korunurdu.

Doğu diyarında Acem Şahları devleti ortaya çıkup Rafiziler² karışıklığı ve Sultan Bayezid Han'ın ihtiyarlığı dolayısıyla köşeye çekilmesi, devlet adamlarının işi gevşetmesine ve devletin halinin kötüleşmesine yol açtı.

Sultan Selim Han, tahta çıkışından sonra daha önemli olanı öne almak yolunu tutup zararı kâfirden daha çok olan Kızılbaşların³ yok edilmesine, Mısır ve Şam diyarını ele geçirmeye kendini verdiğiinden kâfirler yanı mütareke üzere kalmıştı.

Venedik ve Üngürüs kâfirleri de bu mütarekeyi canına minnet ve gazilerin pençesinden kurtulmuş olmayı ganimet bilüp asla kılmıdamazdı. Sultan Selim Han uçmak bahçesinin yolunu tutup sıra Sultan Süleyman Han'a gelince karada ve denizde Osmanlı ülkesine katılması uygun olan yerlerin fethine başladı. Karaya ve denize savaş kapısını açtı; ataları zamanında maslahat gereği konmuş olan mütarekeyi bıraktı. Ve ikinci gazada Rodos fethini son dilek saydı.

Yavuz Sultan Selim Zamanında Rodos İçin Donanma Hazırlanması: Vaktaki dokuz yüz yirmi üçte [1517] Mısır ülkeleri ele geçirilüp İstanbul'a geldiler. Dokuz yüz yirmi beşte [1519] o ülkenin ürünlerini İstanbul'a getirmek için sefer yolunun açık olması

¹ *Avarız:* Zelzele, kıtlık gibi olağanüstü hallerde ve özellikle savaş dolayısıyla halktan alınan vergi. Savaş dolayısıyla halka salınan özel vergi.

² *Rafizî:* Sünni mezhebine aykırı bir inanca ve düşünceye sahip olan kişi. Bkz. Sözlükçe.

³ *Kızılbaş:* Tarihte kızılbaş denince Şah İsmail'e uyanlar ve Safevî Devleti anlaşılır. Bkz. Sözlükçe.

gerektiğinden, iyi düşünceli vezirler, korsanların yurdu olan Rodos Kalesi'nin ele geçirilmesi tedbirini ülkeler açan padişaha arz ettiler; donanma-yı hümayun hazırlanmasına ve azep toplanmasına giriştiler.

Gerçi âyan ve erkândan sefer sesleri işitilirdi, ama padişahın davranışlarından hiç bununla ilgili bir hal anlaşılmazdı. Tesadûf bir gün, ileri gelen adamlarıyla Ebâ Ey-yub Ensârî ziyaretine gittiler. Ya Vedûd Tekkesi'ne bitişik yüksek bir kubbe karşısına gelince durup fatiha okudular; çünkü dadılarının¹ mezarıydı. Ve deniz tarafına bakup gördüler ki kapudana mahsus yeni yapılmış kadirgallardan biri çektirüp gelir. Hemen öfkelenüp "bu kadirgayı kimin emriyle denize saldılar, henüz sefer kararlaşmadı" diye Kapudan Cafer Ağa'nın öldürülmesine ferman ettiler.

Veziri âzam Pîrî Paşa "yeni yapılan kadirgallardandır, denemek için denize salmışlar" diye güçle teskin eyledi. Dönüp vezirlere çıkışarak buyurdu ki: "Benim azmin küheylanı, ülkeler almaya alışırken siz bunu bir kalenin yıkılmasına verirsiniz. Kale almak için gerekli olan nesnelerin en önemlisi baruttur, kaç aylık barutunuz vardır ve yiyecek içecek hazırlanmış mıdır?"

Vezirler gerçi yiyecekten ve sefer araç gereçlerinden haber verdiler, ama ne kadar barut olduğunu ertesi güne bırakup türlü utançlarla gittiler. Ertesi gün, padişaha dört aylık barut vardır, diye arz ettiler.

Yeri yüce olan padişah azarlayarak buyurdular ki: "Dedem Sultan Mehmed Han zamanında olan Rodos utancını henüz üzerimizden kaldırmamışken bunu iki kat mı etmek istersiniz? Bizzat varılup eli boş dönmek gerekirse birinizin sağ kalmaması kesindir. Hele o kalenin ele geçirilmesine dört aylık barut nasıl yeter? Bunun iki katı bir zamanda ele geçirilirse hayli hünerdir. Bu türlü boş tedbirlerle ben sefer edemem ve kimsenin sözüyle yola gidemem. Hem bize sefer yok, meğer ahiret yolculuğu"² diyerek sözlerini bağladılar.

Gerçekte bu dilek, dedikleri süre içinde bin emek ve dürişmeyle yerine geldi. Bu kerametli sözleri söylemesinden altı ay geçmeden Tanrı'nın katına göçtüler. Ulu Tanrı ona büyük rahmetler eylesin.

Sultan Süleyman Han Zamanında Rodos Seferi: Yeri yüce padişah dokuz yüz yirmi altıda [1520] tahta çıkınca Kapudan Cafer Bey'in haksızlıkları ve başkalarının hakkına el uzattığı sabit olup ibret olsun diye asıllar ve yeri Yaylak Mustafa Paşa'ya verildi. Rodos'un alınması din ve devlet işlerinin önemlilerinden olduğundan Belgrat fethin-

¹ *Dadı:* Çocuğa bakan cariy ve kadın § Şehzadelere, padişah çocuklarına bakan kadın.

² *Ahiret yolculuğu:* Ölüm, ölüm yolculuğu.

den dönüp dokuz yüz yirmi zilkadesinde [Temmuz 1514] İstanbul'a girdiler.

Kış günlerinde büyük donanma, yat ve yarağ hazırlanması ferman olunup kırk bin kadar kürekçi ve yirmi bin kadar azep gelince, ikinci vezir Mustafa Paşa denize serdar olup¹ kalyon, mavuna, kadirga, kalite ve kayık soyundan yedi yüz kadar gemiyle bir uğurlu günde Rodos tarafına yola çıktı. Kapudan Yaylak Mustafa Paşa da Gelibolu'da hazırladığı gemilerle katıldı. Âlemin sığmağı olan padişah da dokuz yirmi sekiz recebinde [Haziran 1522] Üsküdar'a geçüp karadan yöneldiler. Rumeli beylerbeyi, eyaleti askeriyle Gelibolu'dan geçüp Anadolu askeri de birer yoldan Muğla yaylasında ordu-yı hümayuna katıldı.

Ramazan-ı şerifin üçünde [27 Temmuz] yeri yüce padişah Marmaris'ten karşı adaya geçüp daha önce donanma Rodos'a yakın varınca Mustafa Paşa, Kara Mahmud adındaki reisi birkaç parça kadirgayla Harke denen adaya gönderüp hisarını aldırdıktan sonra Rodos Adası'nda Cem Bahçesi önüne gelmişlerdi. Danışık ettikten sonra ağır gemileri Boğazi korumak üzere alıkoyup üç yüz kadar kadirga ve kalite ile adı geçen paşa Rodos Kalesi önüne geçtiler, Öküzburnu Limanı'na varup gemilerde olan topları dışarı çıkardılar.

Karadan ve denizden ramazân-ı şerifin beşinci günü [29 Temmuz] hisarı kuşattılar. Toplarla büyük savaşlar oldu. Bir hafta sonra Mısır'a bakır ile gönderilen donanma gemileri yirmi dört parça kadirga barut ve dane getirüp Mısır beylerinden Bali Bey ile gelüp askere katıldı. Şevval sonuna dek [Eylül 1522] savaş ateşi alevlenüp Arap Kulesi askere çok sıkıntı verdiğinden "hisara yürüsünler" diye ferman geldi. İlk atılışta gerçi hendekten kulelerine ve surlarına çıkup sancak diktiler, lakin kâfirler saldırıp askeri geriye döndürdü. Teke beyi Bali Bey, Avlonya beyi Ali Bey şehit olup sonuç vermedi. Vezirlerin doğru bulmasıyla etraftan toprak sürülmeye başlanup tam beş ay savaş ve dövüş, vuruş ve kırış uzadı. Sonunda İslam askeri toprağı hisara havale edüp top ve tüfekte içerde adam gezdirmez olduğundan toprağı hisar duvarına yetürdüler.² Kâfirler çaresiz kalup dokuz yirmi dokuz saferinin beşinci günü [26 Aralık 1522] aman dileyerek hisarı verdiler. Mal ve canlarına aman verilüp kâfirlerin başı Mıgal Mastori'ye ne tarafa dilerse gitmesine izin verildi; varup Malta Adası'nda yerleşti.

Bu sırada bir fırtına çıktı, limanda yatan gemileri dağıttı, kimini karaya kimini

¹ *Denize serdar olmak*: Amiral olmak, donanma kumandanı olmak.

² *Toprağı hisara havale etmek*: Çevreden sürülüp getirilen toprağı, kuşatılan kaleye hâkim olup oradan kaledekileri ateş altına alabilecek şekilde yığıp yükseltmek.

Yetürmek: Eriştirmek, ulaştırmak, vardırma.

kayaya çaldı. Sonra Rodos'a bağlı Tahtalu, Lendos, İstanköy, Bodrumhisar da alındı ve Osmanlı ülkesine katıldı. Kalenin yat ve yarağı görülüp gereçleri tamamlandıktan sonra padişah hazretleri izzet ve veķar ile saferin on dördüncü günü [2 Ocak 1523] Menteşe tarafına geçüp İstanbul'a girdiler.

Selman Reis Seferi: Bundan önce geçmiş Osmanlı sultanları zamanında, geçmişinde birçok zafer destanları bulunan askerin Hind Denizi'ne varması gerçekten olmuşken dokuz yüz otuz iki yılında [1525/26] yeri yüce padişah, Selman Reis adındaki korsanı o tarafa kapudan ve serdar edüp yirmi parça kadirgayla Süveyş Limanı'ndan Yemen diyarına gönderdi. Bu Selman Reis de Yemen ve Aden kıyılarına varup din ve devletin kötülüğünü isteyen kötü düşüncelileri yağma ve talan etti; o diyarın kabile reisleri ve Arapları onların korkusundan türlü armağanlarla ve peşkeşlerle kulluklarını arz ettiler, baç¹ ve haraç göndermeyi üzerlerine aldılar.

Kemankeş Ahmed Paşa Seferi: Bu sıralarda derya kapudanlığı adı geçen Ahmed Bey'e verilmişti. Bu kapudan boylu boslu, güçlü kuvvetli bir kimse olup pazısının gücü öyleydi ki bir koyunu yüzüne kadar bir eliyle tutardı. Çok iyi ok atardı; hatta Atıcılar Meydanı'nda menzili ve nişanı² vardır.

Dokuz yüz kırk yılında [1533/34] seksen parça kadirgayla Akdeniz'e sefer etti. Adaları ve kimi kıyıları yağma ettikten sonra dönüp Tersane-i Âmir'e³ girdi.

Ve Hayreddin Paşa Cezayir'den gelüp kapudan oluncaya kadar sağ kaldığı sürece kapudanlık üzerinde kaldı, sonra öldü.

¹ Baç: Genel olarak vergi ve resim. Bundan başka ayrıca şehirlere özgü bir "alım satın vergisi" anlamına da kullanılmıştır.

² Menzil: Ok atışlarında bir okun varıp düştüğü yer; bu mesafeyi gösteren işaret.

Nişan: Ok atışlarında ve yarışlarında, en ileriye giden okun düştüğü yeri göstermek için konulan işaret; bunun için dikilen taş ki "nişantaşı" denir.

³ Tersane-i Âmir'e: Gelibolu'da kurulan ilk Osmanlı tersanesinden sonra yapılan İstanbul Tersanesi'nin resmi adı; devlet tersanesi. Bkz. Sözlükçe.

Kapudanların deniz mevsimi geçip de seferden döndüklerinde "Tersane-i Âmir'e'ye girdiler" sözünden, hep, gemilerin kışı örtülü ve korunmuş bir yerde geçirmek üzere tersane-nin gözlerine girdikleri anlaşılır.

İKİNCİ BÖLÜK

Hayreddin Paşa'nın ilk zamanları üzerinedir.

Gizli değildir ki Hayreddin Paşa keramet sahiplerinden, velilik mertebesine ermiş, denizde savaş ve gazaları olağanüstü, destanlar kahramanı ve görülmedik işler görmüş bir kimseydi. Bundan dolayı, Sultan Süleyman Han'a geldiği zaman kendisine ağır ikramlarda bulundu ve gazalarını yazdırup gönder dediği için kabiliyetli kimselerden biri kendisiyle gazalarda birlikte olup gördüğü halleri ve onun söylediklerinden aldıklarını kitap haline getirmiş ve bu Sultan Süleyman Han'a gönderilmişti. O menkıbelerin özeti buraya aktarıldı.

Paşanın adı Hızır'dır. Babası Yakup, Ece Ovası'nda bir sipahinin oğluydu. Midilli fethinde gönüllü yazılıp o adada kalmıştı. İshak, Oruç, Hızır ve İlyas adında dört oğlu olup her biri gemiyle ticaret ederlerdi. İshak, Midilli'de yerleşti. Oruç, Mısır ve Tarabulusşam seferlerine giderdi. Hızır ise Siroz ve Selanik'e işlerdi.

Oruç Reis ve Hayreddin Reis'in İlk Gazaları: Oruç, kardeşi İlyas ile Tarabulus'a giderken Rodos kâfirleri önlerine gelüp İlyas savaşta düştü. Hızır ise tutsak olup nice zaman adada kaldı.

Kurtulduktan sonra Sultan Korkud Antalya'dayken izin alarak on sekiz oturak¹ gemiyle korsanlığa çıktı. Rodos çevresinde kâfir gemilerini yağma edüp Polya Yakası'na geçti. Barça avlarına² rast gelüp nice savaşlar eyledi. Avını alup İskenderiye'de kışladı; sonra Cerbe Adası'na varup ağırlığını orada kodu ve kâfirlere sefer murat eyledi.

Sultan Selim Han tahta çıktığında kardeşi Korkud Han gizlenmekle Akdeniz gemileri seferden alıkonmuştu. Hayreddin Reis de Midilli Adası'ndan gemi alup Mağrip'a saldı. Kardeşi Oruç da Cerbe Adası'na gelmişti; onunla orada buluşup iki kardeş gazaya bel bağladılar³ ve Tunus'a varup hâkiminden bir yer istediler. O zamanda Tunus, Hafsoğulları hükümündeydi ve bunlara Halkü'l-Vâd Kalesi'ni gösterdi; şu şartla ki ganimet mallarının beşte biri kendisine verile.

¹ Oturak: Gemide kürek çekmek için forsaların ve gemicilerin oturduğu yer. Bkz. Sözlükçe.

² Av: Denizlerde, korsanların ele geçirip yağmalamak üzere aradıkları gemilere verilen ad.

³ Bel bağlamak: Kalkışmak, karar vermek, kendini vermek § Umut bağlamak.

Sefer zamanı¹ gelince bunlar iki gemi donatup Halkü'l-Vâd'dan denize çıktılar. Ceneviz'den buğday yüklü bir büyük gemi üzerine düşüp² aldılar ve biraz gidüp kale gibi bir kalyona rastladılar ki bunun yükü çukaydı; onu da göz açtırmayup aldılar. Tunus'a gelüp ganimet malın beşte birini çıkardılar ve kalanını bölüştükten sonra bir kez de üç gemiyle çıkup İspanya'dan bir barça gördüler; sarılup yedeğe çektiler, içinde bir kâfir beyi vardı, çok savaş edüp sonunda tutsak oldu. Bundan sonra bunların adı bütün Akdeniz yalılarına erişüp velvele verdi.

Bir kez de dört gemiyle çıkup Tarabulus semtinde Becaye isimli hisara vardıkta kâfirlerin donanması bunları bastı. Mertçe deprenüp iyice savaş ettiler ve sonunda üstün gelüp iki gemi aldılar. Oruç Reis topla geminin birini baturdı, geri kalan kâfirler kaçup gittiler. Oruç Reis taşra kaleyi³ gezerken kâfirler hisardan çıkup gemilerini bastı. Oruç Reis yetişüp savaş ederek onları püskürtmekle uğraşırken kaleden bir darbzen ile kolu vurulup yaralandı. Hızır Reis gemiye getirüp baktırdı; sonra elini kestiler, çok zebun düştü.

Sonra bir barça ve birkaç ufak korsan gemileri alup Tunus'a gönderdiler. Minor-ka'yı basup köyleri yağma ve birkaç kuleyi⁴ fethederek sonsuz ganimet malı aldıktan sonra denize çıkup giderken Korsika kapudanı sekiz parça kadırgayla üzerlerine gelüp savaş etti. Kapudan gemisine sarılup aldılar ve epice savaş olup çok kimse düştü. Sonunda kâfirler bozulup döndüler, iki gemi almışlardı, Hayreddin Reis ardlarından sürüp bırakırdı.

Sonra dönüp Tunus'a gelüp kışladılar. Oruç Reis orada oturak oldu.⁵

Hayreddin Reis'in Tek Başına Gazası: Kış sırasında Hayreddin yine denize çıkup bir ayda üç bin sekiz yüz tutsak ve yirmi parça gemi alup aşırı ganimetlere erdi. Tutsakları alıkoyup kalan malları gazilere bol bol verdi.

Baharda yine yedi parça gönüllü gemisine serdar olup kendi gemisini baş eyledi⁶

¹ Sefer zamanı: Donanmanın her yıl denize açılma zamanı; kışın denizlerdeki fırtınaların geçip bahara girildiği zamandır ve kasım ayına değin sürer.

² Gemi üzerine düşmek: Bir gemiye rastlamak, gemi üzerine uğramak.

³ Taşra kale: Dış kale. Asıl iç kaleyi çeviren kale. Kimi kaleler iki üç kat surla çevrilmiş olup en içtekine "iç kale" ve dıştakine "dış kale" ya da "taşra kale" denir.

⁴ Kule: Tabya, istihkâm, kale ya da zindan olarak kullanılan veya ilkin savunma amacıyla yapılmış bir yapı; kale; küçük kale; palanga; tabya.

⁵ Oturak olmak: Yerleşmek; emekli olmak; savaşa çıkmamak; bir yerde oturup kalmak.

⁶ Kendi gemisini baş eylemek: Gönüllü gemilerinin kumandasını üstlenip kendi gemisini ancak gemisi yapmak.

ve denize çıkup kâfir yakasında bir şehri bastılar. Yağma edüp bin sekiz yüz tutsak aldılar ve on iki bin altuna kestiler.¹ Gönüllü gemileri ganimet için etrafa dağıldı.

Hayreddin Reis fenerini yakmış ve dört barça bunun ardına düşmüştü; sabah oldukça gördü ki çuka gemileridir, dümen çevirüp sarındı.² Dördünü alup Tunus'a vardı. Bu gemilerde sekiz bin pasta çuka çıktı.³

Hayreddin Reis önce gece bir barçaya rast gelüp kaybetmişti, gönüllü gemileri rastlayup aldılar. Fransa gemisiymiş, tahta yükletüp giderdi; onu Kemal Reis'in kız kardaşının oğlu Muhyiddin Reis'e koşup peşkeşler ile devlet kapısına gönderdi. Padişah tarafından da iki kadırgayla hilat ihsan olunup⁴ gönderildi. Bundan böyle bir gemi Hayreddin Reis'e karşı durup savaş etmedi.

Becaye Seferi ve Cicilye Fethi: Hayreddin Reis ve kardaşı Oruç Reis on parça gemiyle önceleri kâfirlerin basup aldığı Becaye Kalesi üzerine çıkup yol üzerinde ilkin Cicil veya Şirşal^w adındaki küçük hisarı kuşattılar ve kolaylıkla fethedüp içinde olan yüz tane kâfiri tutsak ederek zincire vurdular. Hisarı gözetmek ve korumak için elli neferle üç parça gemi koydular.

Sonra Becaye üzerine düşüp asker ve top çıkardılar. Bu şehrin iki hisarı vardı. Birini kuşattılar ve durişüp dördüncü günü fethettiler. Savaşta kırılan kâfirlerden başka beş yüz tutsak alınıp yardıma gelen yirmi bin kadar Arap askerine kale malını yağma ettirdiler. Sonra ikinci kaleye de sarılıp yirmi gün dövdükten sonra barut tükenüp Tunus sultanından yardım istediler. Yardım etmeyüp iki yüz parça gemiyle kâfir donanması geldi, hisara on binden çok savaşı koydu ve bu yüzden İslam gazileri umutsuzluğa düştü. Öncesinde gemileri çaya girmişti; su çekilüp gemiler kuruda kalmakla denize indirmek mümkün olmayup yaktilar ve karadan Cicilye'ye geldiler ki arası altmış mil mesafeydi. Söylenen tutsakları birlikte sürdüler. Hayreddin Reis'in yirmi dört oturak kadırgası ve Oruç Reis kadırgası oradaydı.

Oruç Reis Cicilye'de kalup Hayreddin Reis dört gemiyle Tunus'a vardı. Dört gemi satın aldı ve yedi de gönüllü gemisiyle denize çıktı. Kurtoglu Muslihiddin Reis de on dört pâre gemiyle ona katıldı. Yirmi sekiz parça gemiyle kâfir yakasına gittiler.

¹ *Kesmek:* Kesim kesmek, haraca bağlamak.

² *Çuka gemisi:* Çuka yüklü ticaret gemisi. *Sarınmak:* Bırakmamak.

³ *Pasta:* Pastav (Macarca "pastal"). Ucu yaldızlı bir top çuha; enli kumaş topu; herhangi yün-lü bir kumaş topu.

⁴ *Hilat ihsan etmek:* Padişahın, gönlünü alıp mükâfatlandırmak istediği kişiye değerli bir giysi armağan etmesi; değerli bir giysi giydirmesi.

^w Becaye ve Cicil (Şirşal), Magrip yakasında kalelerdir -K.C.

Ceneviz yakınında buğday yüklü sekiz barça görüp kendilerini bildirdiler.¹ Tanrı'nın yardımıyla savaşız dövüşsüz alıp sonra dönüp gelirken on iki parça barçaya rast gelüp hepsini aldılar; bu gemiler çuka yüklüydü. Yirmi parça barçayı Kurtoglu ile Tunus'a gönderüp kendisi kardaşının yanına gitti.

Oruç Reis'in Cezayir'e Gidişi: Cezayir Hisarı önündeki limanda bir ada ve üzerinde de bir kale vardı; oradan şehre ok yetiirdi. İspanya kâfirleri o adayı basup kaleyi almış ve şehir halkını hapse koymuştu. Cezayirli ister istemez onlara boyun eğüp yıldı belli mal verir ve sularınca giderek geçinirlerdi. Sonradan kâfirlerin cevri canlarına işleyüp Oruç Reis'e mektup gönderdiler ve yardım dileyerek şehirlerine çağırdılar.

Oruç Reis Cicilye'deyken mektup vardı, içindekiler anlaşıncı baş göz üstüne deyüp Allah uğruna gaza niyetine kalktı. Cicilye Hisarı'na adam koyup kardaşına mektup yazdı ve bu halleri ısmarlayup Cezayir'e gitti. Kalenin belli hâkimi olmadığından kavgasız şehre girüp sahip oldu. Hayreddin Reis de Cicilye'den karadan iki yüz seksen adam gönderüp kendi Tunus'a vardı. Kurtoglu ile ganimetleri üleştigi sırada saltanat tarafından gönderilen iki kadırğa ve Midilli'den bir gemiyle kardaşı İshak gelüp orada buluştu.

Fransızların Tunus'ta Bozulması: Kaçan ki Hayreddin Reis çıkah, denizde ve kıyılarda kâfirler sıkılcıma düşüp sabır ve karara takatları güçten güç oldu. Fransız gayrete gelüp otuz parça gemi ve otuz üç mavuna çıkarup Tunus'a gönderdi; gelüp Tunus'un iskelesi olan Benzert'e düştüler. Kurtoglu orada bulunup levent gemilerini koyup hisara çıktı. Kâfirler saldırıp dört gemisini aldılar. Hisara da saldırmak ardındayken Tunus gazileri karşı gelüp sarp savaşıla kâfirleri döndürüp gemilerini kaçırdılar. Altı parça gemileri limanda kalup çıkarmanın yolu olmadı. Bozulup denize çıkarak Halkû'l-Vâd'a vardılar. Hayreddin Reis de orada hazırdu ve melunlarını gelmesini bekliyordu. Mertçe deprenüp kâfirler kıyıya çıkmak istedikçe savaşup vuruşarak engel olup kovdu; sonunda umutsuz ve eli boş dönüp gittiler.

Bu sırada Sultan Selim Han Mısır'ı fethetmişti. Kurtoglu bol armağanlarla varup kulluğunu arz etti ve Fransa ile olan savaşı anlattı. Hayreddin Reis de dört parça gemiye beş yüz er ve toplar koyup büyük kardaşı İshak ile Cezayir'e gönderdi, kendi Tunus'ta kışladı.

¹ *Kendilerini bildirmek:* Kim olduklarını söylemek; hangi devlete, hangi donanmaya bağlı gemiler olduğunu haber vermek; savaşmadan teslim olmalarını sağlamak üzere hangi devletin donanmasından olduğunu rastladığı düşman gemisine önceden bildirmek.

Kâfir Gemilerinin ve Arap Kabilelerinin Cezayir Hisarı'na Saldırısı: Vaktaki Oruç Reis'in Cezayir'e basup girdiğini Arap kabileleri ve kâfirler bildiler; kırk parça çekdirir ve yüz kırk parça donatup on beş bin kadar savaşçı kâfiri Cezayir'e gönderdiler.

Arap askeri de karadan harekete gelüp kâfirlerden önce alay alay Cezayir çevresine indi. Oruç Reis de adamlarıyla savaşa hazır olup ilkin kara tarafında olan Arap askerine yürüyüp sarp vuruştu. Tanrı'nın yardımıyla üstün gelüp Arabı bozdu. On iki bin kadar develerini bıraktırdı, onlar da bozgun yoluna düşüp kaçtılar.

Sonra denizden kâfir donanması da gelüp hisara yakın yerde durdu. Karaya er döküp topar çıkardı ve kaleyi kuşattılar. Kale de yıkılacak haldeydi. Oruç Bey geldikleri onarmak ardındayken kâfirler saldırıp bayrak dikti. Oruç Bey gazileri sürüp kâfirler üzerine yürüdükte büyük savaş olup İslamlar üstün geldi. Kâfirin bayrağı yıkılıp¹ taşrada olanları da gemilerine kaçtılar. Cezayir gazileri ardlarınca sürüp kıyıya varıncaya dek kırup bu kadar bin kâfirden ancak bin kişi kurtuldu. Bundan sonra, bundan böyle kâfirler kırılıp bozguna uğramaktan kurtulamadı.

Oruç Bey Cezayir'e yerleşti. Kardaşı Hayreddin'e fetihnâme² yazup Cicilye'ye gönderdi; hisar işlerini ona ısmarladı. Hayreddin Reis de Cicilye'ye varup Oruç Bey'in öğüdü üzerine şeyh-i beledi³ tutup, yılda kâfirlere verdiği malı ona vermeyi üzerine aldırıp ve çıkup kardaşı Oruç Reis'e gitti.

Tenes'in Fethi: Bundan önce Hafsoğullarından Tilimsan melikinın kardaşı İspanya'ya varup yardım istemekle İspanya asker koşup gelmiş, Tenes Hisarı'nı almış ve dört gemi ile asker koymuştu. Orada oturanlar Oruç Bey'den yardım diledü; Oruç Bey de kardaşı Hayreddin Reis'i üzerine gönderdi. Bu, oraya varınca gemide olan kâfirler hisara girdiler. Hayreddin gemileri zapt eyleyüp taşra er dökü⁴ ve iki gün kuşatup almak üzereyken kâfirler aman diledi. Adı geçen Hafsoğlu, Hayreddin Reis ile buluşmak bahanesiyle çıkup bir yana gitti. Hayreddin Reis hisara girüp dört yüz kadar Arap kâfiri bulup götürmek istedi; lakin yerlilerin araya girmesiyle orada alıkoyup çok ganimetlerle Cezayir'e geldi.

Sonra Cezayir ve Becaye'ye bağlı olan, Cezayir'in doğusunda ve batısında bulu-

¹ Bayrağı yıkılmak: Bozulmak, sınımak, yenilmek.

² Fetihnâme: Kazanılan zaferleri, özellikle Hristiyan dünyasına karşı kazanılan zaferleri, İslam hükümdarlarına bildirmek üzere gönderilen mektuplara verilen ad. Bkz. Sözlükçe.

³ Şeyh-i beled: Arapçada bir şehrin, bir kabilenin yaşlısı anlamına gelen "şeyhü'l-beled", bir terim olarak bir aşiretin ya da şehrin sözü geçen, dediği bütün aşiretçe ve şehirce tutulan kişi demektir; yaşlılık derken başkalarından yaşça ileri olmak söz konusu değildir.

⁴ Taşra er dökme: Gemiden karaya asker çıkarmak; karaya savaşçı çıkarmak.

nan on kaleyi Oruç Bey kardeşıyla bölüştü; doğusu Hayreddin Bey'e, batısı Oruç Bey'e ayrılmak üzere vilayeti yazdılar.¹

Tilimsan'ın Fethi, Uzun Savaş ve Oruç Bey'in Ölümü: Bu sıralarda Tilimsan hâkimi İspanya kralına yılda on bin altın, on dört kara kul [zenci köle] ve on bin kile buğday verüp suyunca giderdi. Şimdi, Oruç Bey ve Hayreddin Bey o diyarlara saldırıp aldığından gücendi ve Hayreddin'i o diyardan kaldırsın diye İspanya ile birleşti. İmdi, kâfir donanmasının denizden ve onun da karadan saldırmak ardında olduğunu Oruç Bey bilüp kardeşini Cezayir'de koydu, kendi bir miktar askerle Tilimsan'a gitti. Tilimsan ahalisi, hâkimlerinin kâfirle birleşmesinden kırılıp yüz çevirmişlerdi. Uleması öldürülmesine fetva verdiler. Oruç Bey Tilimsan'a yaklaşıncı ileri gelenler ve halk karşılayup ona uydular. Tilimsan beyi bunu öğrenince kaçtı. İki kardeşini önceleri hapsedmişti; bu sırada fırsat bulup onlar da Fas'a gittiler ve belli bir vazife² ile orada kaldılar.

Bu Tilimsan beyi, Tilimsan'ın iskelesi olan Vahran'a varup kâfirlere sığındı. Vahran gerçi kâfir elindeydi, lakin yiyecek gelmediğinden dara düşüp İspanya'dan yardım istemeye görümlü oldu. Onlar da çok mal ile yardım ettiler. Karadan on beş bin kadar Arap askeri toplayup bin beş yüz kadar tüfekçi kâfirle Vahran'dan çıkup Kal'atü'l-Kılâ'ya vardı.

Hayreddin Bey haber alınca bir miktar askere kardeşı İshak'ı başbuğ edüp yardıma göndermiş ve o da askerle gelüp hisara girmişti. Kâfirler hisarı kuşatınca Oruç Bey bir gece çıkup kâfirleri bastı; yedi yüzünü kılıçtan geçirüp yüz kişi diri sürdüler, gerisi hisarlarına kaçmıştı.

Yeniden on bin kadar kâfir, yirmi bin Arap askeri ile toplanup kuşattılar. Altı ay ara vermeden vuruş kırış sürdü. Kaç kez kâfirleri bastı, onlar da yollara topar koyup epice zarar verdiler. Sonunda kale dibine varıp lağımlarla kuleleri yıktılar. İki taraf zebun düşüp kat kaldı.³

Sonunda kâfirler barış isteyüp onlar da ister istemez razı oldular ve ellerinde olan nesneye dokunulmamak şartıyla çıktılar, lakin bunlar henüz çıkmadan kâfirler esbaba el uzatmakla⁴ İshak kılıç çeküp bir nice kâfir tepeledi. Kendi ve Hayreddin

¹ *Vilayeti yazmak:* Halkın yerinde bırakılarak bunların kimler olduğu, ne iş yaptıkları ve vermeleri gereken vergilerin deftere geçirilmesi.

² *Vazife:* Aylık; ücret § Görülen bir işe karşılık verilen aylık.

³ *Kat kalmak:* Heyecan, üzüntü gibi duygularla taş kesilmek, donup kalmak § kımıldayamamak, değişmemek, olduğu gibi kalmak. Burada anlamı "yenişememek, duralamak" olmalı.

⁴ *Esbaba el uzatmak:* Silaha davranmak; silaha davranıp karşı koymaya kalkışmak.

Bey kethüdası Iskender o aralıkta şehit oldular; geri kalanları da savaşa başlayup hepsi şehitlik şerbetini içtiler.

Sonra kâfir askeri Tilimsan üzerine yürüyüp kuşatma hazırlığındayken şehir ahalisi boyun eğince Oruç Bey ve adamları iç hisara girdiler. Yedi ay durmadan savaş olup hisarı korumaktan umut kesilince adamlarıyla taşra çıkup kendisini kâfir ordusuna vurdu; savaşarak bütün adamları ve beraberindekilerle şehit oldu.

Kâfirlerin Cezayir Hisarı'na Yürüyüşü ve Tilimsan'ın Yeniden Ele Geçirilmesi: Kaçanki Tilimsan'da Oruç Bey düşüp kâfirler üstün geldi ve baharda yüz yetmiş parça gemi donatıp yirmi bin kadar savaşçıyla Vahran'a geldiler. Orada olan üç bin yedi yüz kadar kâfir de onlara katıldı ve onlar denizden, Tilimsan beyi karadan Cezayir üzerine yürüdüler. Hayreddin Bey de adamlarını toplayup durdu ve reayaya "Tilimsan beyini karşılayın" diye ısmarladı. Onlar da karşı vardığından koruyup dokundurmadı.

Hayreddin Bey'in altı yüz kadar kendi adamı vardı ve yirmi bin Arap askeri kendisine uyumuştı. Denizden kâfir gemileri gelüp ada önüne demir bıraktılar ve adam gönderüp Cezayir şehrini istediler. Hayreddin Bey savunma durumunda kaldı. Onlar da karaya asker çıkarup saldırınca karadan yürüyüp çok kâfir kırdı ve üstün gelüp gemilerini kaçırdı. Akşam erişüp kâfir, gemilerden iki yüz pâre topa ateş verdiğiinden gaziler dönüp şehre girdiler. Bu yolda sabahtan akşama dek iki gün savaş olup üçüncü günü kâfirler topları çekti. Umutsuz ve eli boş gitmek üzereyken Hayreddin Bey saldırıp çok kâfir kırdı. Yirmi binden beş altı bini ancak kurtulup gemilerine girdiler.

Dökülüp kalan ganimet mallarından Tilimsan seraskeri Hasan'a biraz at, gerekli yat ve yarağ verüp yanına yedi yüz kişi koştı ve iki bin Araba serdar edüp Tilimsan'a gönderdi.

Adı geçen serdarı giderken gören Arap askeri yanına düşüp yirmi bin kadar oldukça Tilimsan beyi işitüp kaçmak üzereyken Hasan erişüp hisarı elinden aldı. İçinde olan üç bin yedi yüz kâfirden ancak yedi yüzü kurtulup kalanı kırdı; onlar da varup Tunus'a girdiler.

Tenes'in Fethi ve Cezayir'deki Kâfir Kapudanlarının Öldürülmesi: Baharda Hayreddin Bey bu hisarı almak dileyince, beyi İspanya'dan yardım istedi. Yardımına on beş barça gelüp Hayreddin Bey de denizden on sekiz parça gemi gönderüp kendi karadan savaşla hisarı aldı. Gemiler, barçaları karşılayıp beşini batırdılar, beşi kaçtı. Hayreddin Bey de Cezayir'e geldi.

Bir gün donanma gemileri Cezayir'de yatarken bir muhalif rüzgâr çıkup İspan-

ya'dan yüz on parça kâfir gemisi limana dökülüp dövüştüler ve bozuldular. O bozgunda üç bin tutsaktan başka otuz altı kapudan alındı ki bunlardan Ferdinand adında biri bunların başıydı. Ama yaralanmış bulunup barçası karada kuma oturdu, vire ile alındı¹ ve altı yüz kâfirle çıkup tutsak oldu.

Bir iki yeraltı tutsakla dolup yerliye de dağıtıldığından Cezayir şehri tutsakla doldu. Bunların kimi bir iki kez bozgunculuk edüp çıkup kaçmak arındayken duyuldular. İspanya'dan adam gelüp otuz altı kaptana yüz bin altun verelim, demişlerdi; ama bunlar yarar ve denizcilikte maharetli düşmandır, diye ulema izin ve fetva veremeyüp kalmışlardı. "Bu bahayı² iki katına çıkaralım" deyüp durdular, olmadı. Hayreddin Bey bunları öldürmeye bahane arardı. Vaktaki kendileri boşanmak³ sevdasına düştüler, hepsini o yüzden öldürüp çıktı. Ferdinand kaptanın yakını gelüp ölüsüne yedi bin altun verdi, ölünün satılması caiz değildir, diye bir derin kuyuya atular.

Cezayir'de Osmanoğulları Hutbesi: Hayreddin Bey bu sırada Cezayir halkını okuyup "bu âna dek sizi korudum ve kaleyi onarup dört yüz pâre top kodum. Bundan sonra başka diyara giderim, kimi isterseniz vali ve hâkim dakin" deyince hepsi yalvar yakar olup bizi bırakma diye yalvardılar. Hayreddin Bey de "Tunus ve Tilimsan hâkimleri bana düşmandır, ancak hutbe⁴ Osmanoğulları adına olursa eğlenem" dedi, kabul ettiler.

Arz ve mahzar edüp⁵ Hayreddin Bey dört gemi donattı. Tutsaklardan dört kapudan dil,⁶ kırk kişi yarar oğlan, türlü türlü armağanlar ve peşkeşlerle Sultan Selim Han'a gönderdi. Murada ermiş padişah da kabul edüp kılıç, hilat ve sancakla⁷ Hacı

¹ Vire ile almak: İki tarafça konuşulup kabul edilen şartlara göre savaşmadan teslim almak.

² Baha: Bedel, değer, fiyat, karşılık, kıymet.

³ Boşanmak: Çözölmek; zincirlerinden kurtulmak.

⁴ Hutbe: Hatip tarafından söylenen din ve dünyayla ilgili vaiz ya da hitabe. Bkz. Sözlükçe. Müslüman hükümdarların ve devletin istiklal alametlerinden biri olan hutbede saltanat sürmekte olan hükümdarın adının anılması şarttır.

⁵ Arz ve mahzar etmek: Çok sayıda kişi tarafından imzalanarak bir konu hakkında devlet makamlarına yazılıp verilen kâğıt. Çok imzalı dilekçeye "mahzar" denir. Böyle bir dilekçeyi resmi makamlara vermeye de "arz ve mahzar etmek" denir.

⁶ Dil: Düşmanın düşmanın durumunu söylemek için baskınla yakalanan tutsak.

⁷ Kılıç vermek: Padişahların devlet hizmetinde, özellikle savaşlarda gazilerin ve savaşçıların başbuğlarını ödüllendirmek için verdiği değerli ve anlamlı armağanlardan biri.

Sancak vermek: Birine devlet hizmetinde ve savaşlarda gösterdiği yararlıktan dolayı padişah tarafından beylik alameti olarak verilen armağan. Birine gösterdiği yararlıklardan ötürü padişah tarafından "sancak beyliği" ya da "payesi" verildiğini bildiren armağan.

Hüseyin adlı kimseyi gönderdi, yolda sekiz Venedik kadırgası önlerine gelüp Hayreddin Bey adamlarının hepsini şehit ettiler. Hacı Hüseyin üç kişi ile kurtulup Moton'a gitti ve devlet kapısına varup balyozdan kâğıt ile gemileri getirtüp yine salup Cezayir'e vardıkta Hayreddin Bey karşı çıktı. İslam padişahının gönderdiği atı,¹ hilati ve sancağı ululayarak alup divan etti. Vilayet padişahın olduğuna dellallar çağırtup halka bildirdiler. Elçiyi ziyafet ve çok ağırlamalardan sonra yine devlet kapısına gönderdi.

Tunus ve Tilimsan Beylerinin Bozgunculuğu: Bundan dolayı Tunus ve Tilimsan beyi kırılıp birbiriyle bozgun çıkarmak istediler; Cezayirlüden Hayreddin Bey'in yarar adamları olan Mehmed Bey ile Kadioğlu'nu bozgun çıkartmaya çalışup sonunda kendilerine döndürdüler. Ve Araplara mal döküp² Cezayir'e saldırtular; lakin Hayreddin Bey bir zaman savunmada kalup onlara yenilmezdi.

Müstaganem Hisarı'nın Alınması: Tilimsan beyinin iki kardaşı Fas padişahının yanına varup yardım istediler ve askerle gelüp Tilimsan'a sarıldılar. Lakin Arap taşradan engel olduğu için onların her biri Vahran'a ve [Tilimsan beyi] Mesud Hayreddin Bey yanına vardı, kardaşı da Vahran'a gitti. Hayreddin onu ağırlayup Araba mektuplar gönderüp gönüllerini alarak onları Mesud'a döndürdü. Mesud Arap askeri gücüyle varup kardaşını kaçırdı ve hisarı aldı. Bir zamandan sonra Hayreddin Bey'den yüz çevirüp kâfirlerle birleşti.

Hayreddin Bey de Vahran'da olan kardaşına yardımcı olup onların istemesiyle Vahran'a yakın Müstaganem Hisarı'na, yirmi sekiz gemi donatup karadan da askerle gönderdi. Varup hisarı aldılar ve gemiler kâfir yakasına çıkup aşırı doyum oldular. Endülüs'te İslamlardan bulduklarını gemilere aldıktan sonra Cezayir'e geldiler.

Tilimsan'ın İkinci Kez Alınması: Mesud'un kardaşı Abdullah, Hayreddin Bey askeriyle kalkup Tilimsan'a vardıkta Mesud çıkup savaşup Vahran'da bozuldu. Hisara kapanup yirmi gün sonra kuşattılar. Sonunda merdivenle iki yüz nefer girüp kapıyı açtılar. Mesud iç kaledeydi; iki yüz atıyla çıkup kaçtı. "Vilayet Sultan Süleyman'ındır" diye dellallar çağırup halk sükun buldu.

Hayreddin Bey'in buyruğuyla adı geçen Abdullah, bey dikilüp hutbe ve sikke³ padişah adına oldu ve korunmasına yüz elli nefer kondu. Sonra Mesud, Tilimsan'ı

¹ At: Padişahın gösterdiği yararlıklardan ötürü birine beylik verdiği zaman bağışladığı armağanlar arasında at da yer alır.

² *Mal dökme*: Para yedirmek, parayla kandırmak, paraya doyurmak.

³ *Sikke*: İstiklal işareti olarak bir hükümdarın kendi adına para bastırması. Bkz. Sözlükçe.

yine üç ay kuşatmıştı; Hayreddin Bey'in yardımıyla bozulup tutsak oldu ve hapisteye öldü.

Kadioğlu'nun Başkaldırması: Tunus beyi Kadioğlu başkaldırıp Hayreddin Bey üzerine Arapları kışkırttı. Gelüp Cezayir'i kuşattılar. Adada olan kâfirler de arada bir yandan şehri döverdi. Altı ay Hayreddin Bey bunlarla dövüşüp kış geldiğinden Kadioğlu ister istemez barış yapup Tunus'a gitti.

Kardaşını askerle yeniden Cezayir'e gönderdi. Hayreddin Bey de çıkup savaş edince bozuldular. Kara Hasan'ı askerle ardlarınca gönderdi; o da varup Tunus'a bağlı kaleleri aldıktan sonra Kadioğlu onu da yoldan azdırup kendisine döndürdü.

Hayreddin Bey'in yanında Cezayirlüden kimse kalmayup giderek Cezayirlü de ona karşı döndü. Urban şeyhlerinden¹ şehirden çıkmak istediklerini duyup adamlarını topladı. Sarayının kapısı üç yola açılırdı. Onlardan iki yüz kadar kimse saraya saldırırken, Hayreddinlü çıkup dağıttılar, çoğunu tutup kapattılar ve "şehir halkını baştan başa öldürelim" derken Hayreddin rıza vermedi. Ertesi gün şehirliyi camiye toplayup onlarla akıllıca konuştu ve yüz altmış bozguncuyu içlerinden alup hapse gönderdi; kalanına destur verdi. Bozgunculuğun kaynağı olan yirmi beş kimsenin hakkından gelüp şehirli ile onların suyunca giderek iki yıl geçindi.

Hayreddin Bey'in Cicilye'ye Göçmesi ve Cicilye'deki Gazaları: Kaçanki Cezayir şehri halkıyla Hayreddin Bey arasında soğukluk olup askeri şehirliden yüz çevirmiş ve nefret etmişti. Taşradan geliş gidiş kesilüp şehir içinde tutuklu gibi kaldığından Hayreddin Bey göçmeye niyet etti; lakin varını yoğunu koyup götürmede kararsız olduğundan istihare eyledi. Düşünde gördü ki İki Cihanın Efendisi²—ulu Tanrı'nın salat ve selamı üzerine olsun— bu gazinin araç ve gereçlerini gemiye yerleştirmek için kendileri işe giriştiler.

Allah'ın hikmeti o sırada Kara Hasan'ı tutup verelim, diye haber gelmişti. Onu kuşatmaya gitmek bahanesiyle sarayı boşalttı. Sabahleyin dokuz parça gemiye nesi varsa koyup çoluğunu çocuğunu yerleştirdi. Şehrin ileri gelenlerini ve Kadioğlu'nun barışa gelen adamını getirüp kale anahtarını önüne bıraktı. Ve Müslümanların vebalı boynunuza ey bozguncular, diye atına bindi, gemiye geldi; o gece limanda yatdı. Cezayirlü büyük yas tuttular, büyük küçük vedaya gelüp ağlaştılar ve öğüt istediler. Hayreddin Bey "üç yıl sabredin, sonra istediğiniz yere gidin" diye esenleşüp çektiirdi ve Cicilye'ye yollandı.

¹ Urban şeyhleri: Urban meşayih; çöl Araplarının kabile reisleri.

² Arapçası "seyyidü'l-kevineyn"; bu söz Peygamberimiz için kullanılan başlıca övgülerdendir.

Vaktaki Hayreddin Bey Cicilye'ye geldi, yerleşti; adı geçen hisar Mağrip diyarı kıyısında olup biraz kıtlıktı. Yedi pâre gemiyle denize çıkup kâfir yakasında dokuz parça buğday yüklü barçaya sataşup birini batırdı, sekizini alup getirdikte ucuzluk olup halk dualar etti; bu gemilerden yedi yüz kâfir çıktı.

Sonra kendisine yirmi yedi oturak baştarda yaptırıp dokuz gemiyle Tunus dolaylarında avla uğraştı.¹ Tunusludan kendisine uymayan muhalifleri tutup gemilerini yaktı. Ceneviz Boğazı'nda altı parça buğday yüklü barça üzerine vardu ve gördüklerinde gemileri verdiler; alup Cerbe'ye gönderdi, sonra varup halka dağıttı.

Hayreddin Bey'in çağırışını işitüp Tunus'tan Aydın Reis, Şaban Reis ve daha başka on iki reis kırk parça gemiyle yanına toplanup küffar yakasına gittiler. Kıyılarda olan şehirleri vurup yağmayla nice tutsak ve mal alup doyum oldular. Dönüp çoğu Cicilye'de kışladı.

Kadioğlu'nun Bozulması ve Hayreddin Bey'in Cezayir'e Dönüşü: Vaktaki Hayreddin Bey'in devleti yücelerdeydi, Kadioğlu korkusundan armağanlar gönderüp önünde yuvarlandıkça yüz vermezdi. Cezayir halkı yine dönüp gelmesini dilerdi.

Tesadüf, gemileri İspanya'dan Müslümanlar getirüp Cezayir'e uğradıkta Kadioğlu naibi² onları kondurmayup Cicilye'ye gittiler. Meddiceller³ Hayreddin Bey'e yakındılar. Hayreddin Bey'e de düşünde Cezayir'e varması işaret edilmişti.⁴ Kalkup taşra çıktı ve Cezayir şeyhlerine⁵ kâğıtlar gönderüp onları okudu. Onlar da kabul edüp geldiler. Kadioğlu haber alup yirmi bin kadar asker topladı ve karşı gelüp Hayreddin Bey ile savaşa hazır oldu. Bir dağa arka verüp tabur kurdu ve çıkup dövüşünce bozulup dört bin kadar Arabı kırıldı; kendi bir sarp yere kaçup sığınmıştı. Hayreddin Bey üzerine varup savaşta Kadioğlu öldürüldü. Askerinin kimi kaçtı, kimi durdu. Yalnız bin sekiz yüz tüfekçisi vardı. Sonra her taraftan Urban meşayihî gelüp ona uydular. Hayreddin Bey bunların gönüllerini alup bundan önce elinde olan vilayetleri yine aldı. İlgarla varınca neferi karşı gelüp adı geçen yağyı tutup öldürdüler.

Eskiden Hayreddin Bey Cezayir'den ayrılırken onlara "üç yıl bekleyin" demişti. Yıl tamam olunca yine gelüp Cezayir'e girdi.

¹ *Avla uğraşmak:* Ticaret gemilerini yakalayıp soymakla uğraşmak, korsanlık etmek.

² *Naip:* Vekil; bir kimsenin yokluğunda onun yerini tutan ve onun işlerini yürüten kişi.

³ *Müdeccen:* Hristiyan devletin topraklarında, vergi vermek şartıyla kalmasına müsaade edilen Müslüman § İspanya'nın hâkimiyeti ve esareti altında yaşayan Müslüman halk.

⁴ *İşaret edilmek:* Açıkça değil, fakat iman yoluyla bildirmek; bir işi kapalı bir yoldan anlatmak, haber vermek.

⁵ *Cezayir şeyhleri:* Cezayir'in ileri gelenleri § Cezayir'e bağlı Arap aşiret reisleri.

Adı geçen gazi her işinde istihare ederdi ve çoğu gazalarında çıkacak işleri dü-şünde görürdü. Bu kez çevresindeki Urban da ona uyup halk güven ve düzen içinde rahat oldular; lakin Tilimsan hâkimi Abdullah üzerine aldığı yıllık on bin altun kesimi¹ altı yıl göndermeyüp kâfirlerle birleşmiş ve hutbeyi kendi adına okutmuştu. Hayreddin Bey ona öğüt veren bir mektup gönderdi, kabul etmeyince iki yandan sa-vaşa hazır oldular.

Savaş ve Abdullah'ın Barışı: Tilimsan hâkimi, Arap askerini sürüp Hayreddin Bey de Cezayir'den çıktı. Savaşta üstün gelüp Abdullah'ı kaçırdı. Yalnız sekiz bin deve kalup Hayreddin Bey askeri doyum oldu. Abdullah adam gönderüp barış istemekle hutbe ve sikke padişah adına olup yıllık onar bin altunu vermek şartıyla barıştılar.

Kadıoğlu'nun kardaşı da başkaldırmıştı. Üzerine varup otuz yük gümüşe kesti ve yörede olan karışıklıkları ortadan kaldırdıktan sonra Cezayir önünde olan adaları ele geçirme tedbirini gördü.

Cezayir'deki Ada Hisarı'nın Alınışı: Eskiden Cezayir şehri önünde bir ada ki ok yeti-şürdü, oraya bir berk hisar yapı olup kâfir bir yolunu bularak almıştı. Hele Hayreddin Bey Cezayir'e sahip olalı, kâfirler onu savaş yaraklarıyla doldurup pek muhkem bir hale komuşlardı. Önceleri bu hisardan dolayı şehirliden haraç alırlardı ve minareler-de ezan okundukça top tüfek atup delik delik ederlerdi. Hayreddin Bey geleli "bizi kalemizde kon, sizin şehrinize ayak basmayalım" diye yalvarır oldular. Hayreddin barışa yanaşmamakla büyük hazırlık yaptılar ve on dört yıl böyle geçindiler.

Hayreddin Bey bu hisarı kuşatup İspanya kralı yardıma gelmek üzereyken bir hafta gece gündüz döve döve zebun edüp aman dilediler. Razi olmayup kılıçla aldı. Kırılan kâfirlerden başka beş yüz tutsak çıktı. Hayreddin Bey buyurdu: Kaleyi yıkup boğazı doldurdular, hisara ulaştı ve ortası liman oldu; bugün Cezayir Limanı odur. Ve o kâfirlere şehrin toptan yıkılan yerlerini yapturup beylerini öldürdü. İspanya'dan yardıma dokuz barça gelmişti, savaşla hepsini aldı ve Cezayir'e geldi. Savaşta düşen-den başka iki bin yedi yüz kâfir çıktı.

Kıssadan hisse budur: kadirga ile barça alınmak olur; içinde namlı kimse olunca.

Aydın Reis'in Gazası: Yukarıda geçen gemilerden alınan kapudan "İspanya kralı Ceneviz'e gümüşdür" diye haber verdiğinden Hayreddin Bey, Aydın Reis'i serdar edüp gemileri verdi ve o semte gönderdi. Bu reis kâfir yakasına salup Marsilya kıyılarını

¹ Kesim: Haraç; yenilmiş olan devletin veya kişinin, hâkim devlete ya da kişiye ödemeyi ka-bul ettiği yıllık para.

yağma etti ve çok meddical aldı. İspanya'dan on beş parça gemi çıkup o semtleri korumaya giderken Aydın Reis haber alup üzerlerine varmak ardıncaydı. Bir yıkık adada yatarken bu gemiler üzerine gelüp kıyasıya savaş ettiler. Aydın Reis, kapudan gemisini alınca kalanı da kendilerini teslim ettiler. Üç parça gemilerini boşaltıp batırdı, üçünü de yaktı; kalanıyla Cezayir'e geldi. Hayreddin Bey bu fethi de yazup devlet kapısına bildirdi.

Anderya Dorya'nın Ortaya Çıkışı ve Hayreddin Bey'in Saldırısı: Kaçanki kâfirler bölüğünün denizde gezmeye gücü kalmayup yahlarından güven kalktı; İspanya kralı toplanup danışarak "Barbarosa'ya tedbir nedir?" dedi. Hayreddin Bey'e İtalyanca "kızıl sakal" anlamında "Barbarosa" derlerdi. İspanya'nın yarar kapudanlarından Anderya Dorya^ψ şapkasını eline alup "bana Fransa kralının yirmi pâre kadirğasını alıverirseniz umarım ki söyleşem" dedi.¹ Fransa ile yeni barış yapmışlardı. Elçi gönderüp gemilerini istediler; o da, suyunca gitmek için kadirğalarını gönderdi. İspanya kralı donanmasıyla onları Anderya'ya verüp mükemmel askerle Cezayir'e dümen doğrultular.

Hayreddin Bey de Cezayir'de otuz beş gemi donatup Cerbe'den Sinan Reis'i çağırıldı; o da yedi parça gemi donatup çıkmak ardınca oldu. Hayreddin Bey Anderya'ya Mayorka'da karşılamayı tasarladı; eskiden Şirşal^φ Kalesi'ni yapup müdeccen ile doldurmuştu.

Lakin Anderya çevik deprenüp kırk parça kadirğayla bir gün sabah gelüp karaya er döktü. Taşrada bulduklarını yağma ardındayken Müslümanlar hisardan çıkup büyük savaşla kâfirleri döndürdüler. Gemilerine varıncaya kadar bin dört yüz kâfir kılıçtan geçti ve altı yüz kırk tutsak aldılar; kalanı gemilere girüp kaçtı.

Hayreddin Bey de gelüp tutsakları küreğe aldı.² Anderya kethüdası tutsak olmuştu; ondan haber aldı ki Anderya savaşçı almak için Ceneviz'e gidecektir. Öyle ise o semte yollandı. Marsilya yakınından dil alup Anderya'nın yakında geçtiğini bildi. Marsilya'dan otuz mil yerde bir adaya girüp on gün eğlendi. Bir ıgırıp³ geçerken alup getirdiler; peynir yüklü Mayorka'dan gelirmiş.

Marsilya yakınında Fransızların bir ünlü iskelesi ve limanı olan Tulum [Toulon]

^ψ Bu Anderya, Ceneviz'de Orya memleketi hâkimi olduğundan o hükümete nisbet edüp Anderya Dorya derler -K.Ç.

¹ *Söyleşmek:* Dövüşmek, savaşmak.

^φ Şirşal, Cilcil ikisi birdir; Cilcilye dahi derler -K.Ç.

² *Küreğe almak:* Küreğe koymak, forsalanı zincirleyip küreklere yerleştirmek.

³ *İgrip:* Küçük gemi § Balıkçı gemisi.

Hisarı'ndan bu geminin alındığı görülüp kapudanı dört kadirgayla çıkdu; Hayreddin Bey'in gözcü koduğu kalite cenkçilerini, forsa gafil aylayup gemiyi alup kaçarken o kapudanla buluştular ve Hayreddin Bey'den haber verdiler. Adı geçen kapudan dönüp kaleye gitti.

Hayreddin Bey de Ceneviz semtine çıkup tan atarken kıyıda bir hisar üzerine düştü; ansızın basup halkını tutsak etti ve limanında yirmi iki pâre gemi bulup yaktı. Kaleyi yıkup Ceneviz'e giderken fırtına onu yine ilk yattığı kaleye götürdü. Fırtına geçinceye değin orada kaldılar.

Anderya'nın İsteddiği Karakaların Ele Geçirilişi: Anderya Şirşal'dan Ceneviz'e varmayup İspanya'da büyük bir nehir içine girüp yattı; Ceneviz'den üç bin soltat,¹ barut ve halat istemişti. Cenevizlül onları iki büyük karaka ile o yattığı yere göndermişlerdi. Rüzgâr onları da o adaya atup sabah biri çıkageldi. Yelken göründükte beri yandan demir koparup hazır oldular ve üzerine on gemi varup büyük savaştan sonra alup limana geldiler. Birkaç saatten sonra öbürü de görünüp ikindi olduğundan limanlık edüp gemi denizde kaldı.² O gece beklediler. Ertesi sabah da limanlık edince Hayreddin Bey ıraktan dövülmesini buyurdu. Sinan Reis söz tutmayup yakın vardıkta gözüne tüfek fındığı³ değdi, ister istemez dönüp limana girdi. Hayreddin Bey ıraktan onu da döve döve zebun edüp batmaya yakın olunca, içinde olan kâfirler kendilerini denize atup tutsak oldular. Gaziler gemiyi sürüp kıyıya yakın varınca soydular, teknesi battı gitti. Yaralıları tumar edüp şehitlerin namazını kılup gömdüler ve kâfirleri küreğe koyup ilk alınan karakayı da yakılar. O gemilerden Anderya'nın haberini alup Arap yakasına döndüler. Anderya o şehirden çıkup Septe'den dışarıda Sivilye^ψ Limanı'na girüp yattı. Hayreddin Bey de Cezayir'e geldi.

Eskiden Sultan Süleyman Han, Dergâh-ı Âli çavuşlarından⁴ Mustafa Çavuş'u gönderüp, Fransa ile yapılmış olan barış ve kimi işler ne yoldadır, araştırılıp devlet kapısına bildirilsin, diye buyurmuştu. Bu sırada Hayreddin Bey'in oğlu, ana tarafından seyyitliği olan Hasan Bey, reislerle iki defa doyumluga gidüp⁵ çok ganimet getirdi.

¹ *Soltat:* Asker, er; Hristiyan askeri; Müslüman ve Türk olmayan asker.

² *Limanlık etmek:* Sakinleşmek; denizin düzelmesi, rüzgârın dinmesi.

Denizde kalmak: Geminin bir yere gitmemesi; limandan dışarıda, enginde yatması.

³ *Tüfek fındığı:* Tüfek mermisi, tüfek kurşunu, kurşun.

^ψ Sivilye, İşbilye'dir -K.Ç.

⁴ *Dergâh-ı Âli Çavuşu:* Divan-ı hümayun mübaşiri ve icra kuvvetine hizmet etmekle yükümlü bir sınıf mensubuna verilen ad. Bkz. Sözlükçe.

⁵ *Doyumluga gitmek:* Yağmaya, talana gitmek; düşman illerini vurup ganimet almaya gitmek.

Tilimsan Hâkiminin Başkaldırması ve Anderya'nın Koron Hisarı'nı Basup Alması: Vaktaki Sultan Süleyman Han dokuz yüz otuz sekizde [1531/32] Alaman seferine yöneldi.

İspanya kralı beşinci Karlos, Ceneviz'e gelmişti. "Grande Türk, yani Büyük Türk seferdeyken Rumeli kıyılarını yağma fırsatıdır" diye tedbir gösterdiler. Lakin kardaşı Nemçe İmparatoru Ferdinando's mektup gönderüp "bir iki kale vurmak hüner değildir, bugün bana yardım et" dediğinden yardıma gidüp donanmasıyla Anderya'yı Moton'a gönderecek oldu. On dört gemiyle varup Cezayir üzerine kaldırdılar.

Hayreddin Bey de İstanbul'a sefer düşünmekteydi. Donanmasını denizde koyup kendi karadan karşı vardı. Bir düzlükte karşılaşup dövüştükte Tilimsan beyi Abdullah bozulup Tilimsan'a kaçtı. Araya adamlar girüp otuz bin altunla barıştılar. Hayreddin Bey dönüp Cezayir'e geldi.

Anderya bu sırada denizi boş bulup Mora kıyılarına vararak Koron Hisarı'na sarıldı ve aldı.^w Gerçi Kapudan Ahmed Paşa o yıl seksen parça gemiyle denize çıkmıştı, lakin yetişemedi.

Mağrip semtinde Hayreddin Bey kara yanını ortadan kaldırdıktan sonra on beş gemiyle reisleri İspanya yakasına gönderdü ve yakıp yıktılar. İspanya'nın korumada on beş gemisi kalmıştı. Koyunluca denen adada buluşup dövüştüler, yalnızca biri kurtulup on dördünü yedeğe alup Cezayir'e çektiler; çok ganimet alınmıştı, bölüştüler.

İspanya Müdeccenlerinin Durumu: Beşinci Karlos karadan yardıma varup yere çalınmış ve umutsuz dönüp geldi. Bunun zamanına gelinceye dek Endülüs şehirlerinde kalan İslamlar haraca bağlanmıştı, ama açıkça ezanlar okuyup namaz kılarlardı ve o diyarlar kâfirlerin eline yeni girdiğinden hoş görünmek için buna göz yumuyorlardı. Adı geçen kral olunca, İslam töresince kimse ibadet etmesün diye yasak olduğuna dellallar çağirtup Müslümanları ateşe yakmaya başladı. Müslümanlar da dayanamayup nice kez toplantılar yapmışlardı. Bu kez birleşerek toplanup bir dağa arka verdiler ve Hayreddin Bey'e haber gönderdiler. Vardıklarında üzerlerine gelen düşmanı bozup Müslümanları gemilere aldılar ve bin kişi savunmada durup yedi kez sefer ettiler. İslamların hepsini karşı yakaya geçirip kâfirlerin elinden kurtardılar ve yolda nice gemiler alup doyum oldular.

Bu kez yetmiş bin kâfir kadar müdeccen geçüp Cezayir'de ve başka yerlerde yurt edindiler. Cezayir halkının çoğu bundan dolayı Endülüslüdür.

^w Dokuz yüz kırk birde (1534/35) Mora beyi yine fethetledi -K.Ç.

Anderya'nın Aldatılması ve Hayreddin Bey'in Kâfir Tutsaklarını Tedbir Olarak Öldürmesi: Sultan Süleyman Han Alaman seferinden gelince Hayreddin Bey'e mektup gönderüp "İspanya'ya sefer muradımdır, bir yarar adamı yerine koyup gelesin, eğer muhafazaya gücü yeter kimse yok ise bildiresin" diye Sinan Çavuş ile ferman etmişti.

Hayreddin Bey'in de gitmek hazırlığında olduğu duyulunca Anderya, Sivilye'den çıkup Ceneviz'e geldi; Hayreddin Bey'in gitmesine engel olmak için hile yolunu tutup bir barçaya altı bin altunluk mal ve Koronludan yetmiş bin tutsak koyup "İspanya kralı Cezayir'e gelecektir" demesini öğretilip Cezayir'e gönderdi; öyle ettiler. Hayreddin Bey bunun hile olduğunu bilüp, gemileri bozar ve metris yapar gibi olup barça yarağını alup destur verdi. Vardıklarında "Barbarosa Rûm'a gitmekten vazgeçti" diye Anderya Dorya sevinüp Koron tarafına gitti.

Daha önce alınan iki karakada yirmi nefer beyler ve kapudanlar, yüz yirmi nefer boynu altın zincirli yarar kâfirler çıkdu; kapudanların biri Rodos'tan çıkan Mıgal Mastori oğluydu. Ceneviz'den onları kurtarmaya adam gelüp Mıgaloglu'na ve kimi kapudanlara ağırınca gümüş değer teklif ettiler; hepsine yirmi bin altun getirecek oldular. Beyler de vermeye çalıştılar, lakin ulema "bunlar güçlü yağıdır, salıverilmeleri akla uygun değildir" diye karşı çıkınca umutsuz kaldılar.

Ve onları Cezayir'de koyup gitmeyi uygun bulmayup öldürmeyi de yeğ görmedi; çünkü kâfirler onların bahanesiyle tutsak alıp kırarlardı ve bundan önce İslam tutsaklarının burnunu kulağını kesüp sinirleyerek¹ türlü işkenceler ederlerdi. Hayreddin Bey de beride bunlara işkence edüp haber göndermekle "bundan böyle tutsaklara işkence olunmasın" diye yasak etmişlerdi. Bundan dolayı Salih Reis ve Turgutça Reis tutsakken incitmediler.

Lakin Hayreddin Bey sebep gözleyordu. Kapudanların zindancıyı öldürüp çıkmak sevdasında olduklarını düşünce görüp denemek için kendi yakınlarından olan zindancıya bunlarla bir olup sırlarını öğrenmek yolunu öğretti. O da, beyler ve kapudanlardan hileyle haber alup kapudanları kendisine inandırdı. Meğer Becaye be-yine mektup yazmışlar, bir gemi gönderesin, bekçiyi öldürüp çıkarız, Cezayir'de yedi sekiz bin tutsak vardır, şehri almazsak hiç olmazsa bari kurtuluruz, demişler. Gönder, diye bir mektup yazup ona verdiler. O da mektubu Hayreddin Bey'e gösterüp umarına gider gibi oldu² ve Becaye'ye varup kapudanların mektubunu verdi. Bir gemi donatup o gece erişmek için gönderdiler ve zindancıya riayet edip yolladılar.

¹ *Sinirlemek:* Hareket edemez hale koymak için hayvanın vurup ayak sinirlerini kesmek; bir hayvanı azapla öldürmek. Bkz. Sözlükçe. Burada aynı işkence tutsaklara yapılmıştır.

² *Timarına gitmek:* Kendisine timar olarak verilen yere gitmek.

O da Hayreddin Bey'e gelüp açıkça söyledi. Bir gemi gidüp o gelen gemiyi aldı getirdi; içinden yüz yirmi kâfir çıkdu. Zindandan kapudanları çıkardılar ve o suçla hepsini öldürüp mektuplarını Ceneviz'e gönderdi. Yazılarını bilirlerdi, ağızlarını kapatup sustular.

Hayreddin Bey'in Rûm Tarafına Yönelişi: Vaktaki Hayreddin belalı tutsaklar işini ortadan kaldırdı, Cezayir'de kendi kullarından yarar Hadım Hasan Bey'i yerine koyup mükemmel gemilerle devlet kapusuna yüz sürmek niyetine çıktı. Sardunya'ya, oradan Çicilye'ye uğrayup Ceneviz yakınında bir hisarı bir sabah ansızın basup yağma etti ve yıktı. Daha duyulmadan çıkup Ceneviz'den Mesine'ye giderken önüne on sekiz barça çıktı; hepsini alup kâfirlerini tutsak eyleyüp şehre karşı on sekizini birden ateşe verdi.

Anderya'nın yirmi dört çekdirir ve yirmi altı barça ile Koron'a gittiğini haber alup Preveze'ye vardıkta "Barbarosa seni arar, gafil olma" diye kâfirler Anderya'yı uyardılar; o da çıkup Prendiz'e kapandı.

Hayreddin Bey onun o semte gittiğini işitüp ardınca yirmi beş gemi göndermişti. Anderya ardınca giden yedi parça Anabolu gemilerine yetiştiler; beşi bunları görüp Anabolu semtine kaçtı, ikisini aldılar döndüler.

Beri yandan donanma da Avarin'e gelmişti. Hayreddin Bey kapudan Ahmed Bey ile buluşup görüştü. Oradan kalkup Koron önüne gelüp birkaç tutsak kurtararak azat etti. Ve Boğaz'a gelüp Cem gücünde olan padişahın izin dileyerek İstanbul'a girdi, büyük şenlikler eyledi.

Hayreddin Bey'in Padişahın Eşiğine Ulaşması ve Halep'e Gitmesi: O gün ki dokuz yüz kırk yılının ortalarıydı [1534], gemileri Galata önünde demir atup ertesi gün At Meydanı'nda Kapudan Ahmed Bey'in evleri kendisine ayrılıp ona girdi.

Divan günü¹ on sekiz reis yoldaşları ve büyük armağanlarla divana varup padişahın elini öpmek şerefine erdi ve sonsuz iltifatlara ulaştı. O reisler, padişahın huzuruna birlikte girüp el öptüler. Hilatler giydirilüp her birine ulûfeler tayin olundu.²

Sonra padişah hazretleri buyurdu ki varup tersane hizmetinde olup³ gemileri bildiği gibi yaptıra.

Gazi padişah altıncı gazası olan Irakayn seferine arzu duyup o yılın rebiyülâhi-

¹ Divan günü: Padişahın başkanlığında hükümet erkânının toplandığı gün.

² Ulûfeler tayin olunmak: Aylık bağlanmak.

³ Tersane hizmetinde olmak: Tersanede yapılan işlere bakmak § Donanma hazırlığında bulunmak.

rında [Ekim 1533] veziri âzam İbrahim Paşa'yı önceden Halep kışlağına göndermişlerdi. Adı geçen serdar mektup gönderüp Hayreddin Bey'i Halep'e davet etmiş ve padişah'tan izin dilemişti. Âlemin sığınağı olan padişah hazretleri de, kara ve deniz askerinin işleri o tarafa verilmiş olduğundan buluşup görüşmek için rica etmiş, isterse varsun, diye kendisine bıraktılar.

Hayreddin Bey karadan hazırlık görüp Halep'e vardı. Buluştuklarında vezir divan edüp¹ karşılama ve ağırlama törenlerini yerine getirdi. Hayreddin Bey de âdâp üzere² el öpüp beyler ve paşaların altında yer gösterdiler, oturdu. Ertesi gün davet olunup Osmanlıların töresince Cezayir beylerbeyliği hilatı giydirilüp öteki beylerbeyilerin üst yanına oturttu; bir iki gün de ziyafet ve kimi işlerde danıştıktan sonra İstanbul'a gönderüp yirmi iki günde geri gelüp hizmetinde oldu.³

¹ *Divan etmek*: Divanı toplamak; resmi bir toplantı yapmak; önemli bir işi konuşmak üzere ilgilileri toplamak.

² *Âdâp üzere*: Yolunca, töresine göre; yol ve yordama uygun olarak; görenek ve geleneğe uygun olarak.

³ *Hizmetinde olmak*: Kendisine verilen işe dönmek; verilen işe başlamak; işine dönmek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜK

Hayreddin Paşa'nın kapudanlığı zamanında olan deniz işleridir.

Paşa Halep'ten geldikten sonra altmış bir parça başarda ve kadirga yaptırıp on sekiz gemi de Cezayir'den getirmişti; beş de gönüllü gemisi, hepsi seksen dört parça gemiyle denize çıkmak buyuruldu.

Hayreddin Paşa'nın İlk Seferi ve Tunus Şehri'nin Alınışı: Söylediğimiz bu seksen dört parça gemiyle bir uygun vakıta çıkup Mesine Yakası'na varup kâfirlerin boşalttığı Riçe Kalesi'ni yıktı. Ve gece Fenarlık'ta yatup Malta üzerine gitmek için istihare eyledi. Uygun rüya düşmekle¹ gece kalkup Santalocito adındaki kaleye düştü; ikindiye değin döver döver alup yağma ettirdi, yedi bin sekiz yüz tutsak alınp kale yıkıldı.

O gece gidüp Çetros adlı kaleye yetişti. Er döküp vurup onu da feth ve halkını tutsak eyledi. Orada on sekiz päre yapılmış kadirga bulunup kale evleriyle onları hep yakıldılar.

Sonra yine denize çıkup Anabolu önünde bir hisarı da alarak halkını tutsak ettiler. Oradan geçüp bir gün bir gece daha gidüp Isperlonka hisarını bastılar; on bin kadar tutsak oradan alup kalesini yerle beraber ettirdi.

Oradan geçüp Sardunya Adası'nı basup yağma ettikten sonra Cezayir'e giderken rüzgâr Garp Yakası'na attı. Benzert Kalesi önüne varınca hâkimi çıkup Tunus padişahı Hafsoğullarından Hasan'a haber vermeye gitti.

O zamanda Tunus memleketi Hafsoğulları elinde olup o soyun yirminci meliki Sultan Hasan hükmederdi. Karadaşı Reşid önce Hayreddin Paşa ile devlet kapısına gelüp kendisine aylık bağlanmıştı. Hayreddin Paşa, Tunus Şehri, ayrıca o semtte donanmanın kışlamasına elverişli yer olduğundan Halkü'l-Vâd'ın Osmanlı ülkesine katılması önemlidir, diye padişah katına arz eylemiş ve fethine buyruk almıştı.

Tunuslu da Sultan Hasan'dan hoşnut olmayup Hayreddin Paşa, o semte vardığı zaman karşı çıkup yanlarında Hasan olmak üzere Halkü'l-Vâd'a geldiler. Reşid ise İstanbul'daydı. Hasan kaçup Hayreddin Paşa Halkü'l-Vâd Kalesi'nden dokuz mil içeri olan Tunus Şehri'ne girdi. Hafsoğulları, Hayreddin Paşa'nın adamlarına el uzatın-

¹ Uygun rüya düşmek: Istiharede dileğine uygun düş görmek, bu düşü dileğine göre yormak.

ca hepsini toplayup kuleye kodu ve biraz şeyhleri kırdı. Hasan dışarıdan saldırınca Hayreddin Paşalular kapulardan çıkup büyük savaş ettiler; üç yüz Arap düşüp Hasan bozularak kaçtı. Hayreddin Paşa Tunus'u zapt eyleyüp Urban meşayihine ve etrafa mektuplar gönderdi. Hasan'ı ele geçirmeye çalıştı. Cezayir'den biraz asker getirip reayayı yazdı.

Tunuslu, Reşid'in beraber değil idüğünü bilüp Hayreddin Paşa'dan yüz çevirince baş çekenlerini kırıp boyun eğdiler. Hasan da Kayravan'da toparlanup Arap askeri ile geldi. Hayreddin Paşa on bin kadar asker ve otuz top arabasını yelkenlerle sürüp Tunus'tan sahraya çıktı. Savaşa başlanup toplara ateş verince Arap askeri kaçtılar; zira topa tüfeğe karşı duramazlardı. Hasan bozulup Arap şeyhleri Hayreddin Paşa'ya geldiler, boyun eğdiler.

Uzun Savaş ve Kâfirlerin Tunus Hisarı'nı Basup Alması: Hasan'ın kardeşi Abdülmünim Tarabulus'a gidüp Sultan Süleyman Acem serhaddinde olduğundan "fırsat demidir" diye Papa, İspanya kralı Karlos'u kışkırtup Portokal ile sözbirliği ettiler; üç yüz kadar barça ve kadirgaya yirmi dört bin tüfekçi koyup çıkmak üzereyken Hasan adam gönderdi ve Barbarosa'yı Tunus'ta Arap askeriyle kuşattım, gelip yetişesiz, diye davet etti. Bunun üzerine varup Tunus'u aliverüp yine yolumuza gideriz, diye yedinci günü çıkup geldiler. Halkü'l-Vād'a yakın Suluburç önünde limana girüp kara-ya döküldüler.

Tunuslu, kâfirleri görünce Hayreddin Paşa'nın yanına gelüp Halkü'l-Vād Kalesi dar olduğundan çevresine hendek kesüp tabur ettiler¹ ve toplar kodular. Kâfir askeri de taşrada çadırlarla konup iki yandan nice gün büyük savaşlar ettiler. Altı binden çok kâfir kırıldı; lakin birbiri ardınca yardımları geldiğinden yine saldırıp dürişürlerdi. Metris kurup gemilerden yüz yirmi top çıkardılar ve otuz iki gün gece gündüz durmadan hisarı dövüp toplarını susturdular.

Müslümanlar üç kez metris basup çok kâfir kırmışlardı;² lakin sıkı dövüşüklerinden bundan sonra orada eylenmek caiz olmayup çıkup Tunus'a gittiler ve kâfirler Halkü'l-Vād'i alup zapt eyledi. Sultan Hasan o zamanda bir miktar Arapla geldi, kâfir ordusuna karışup Tunus'ta tanıdıklarına mektup gönderüp vaatler etti.

Tunuslu dört bölüktü: biri hisar halkı, üçü Maraş bölüğüydü.³ Hayreddin Paşa

¹ *Hendek kesmek:* Hendek açmak, hendek kazmak.

Tabur etmek: Düşman karşısında ordunun etrafını hendekle çevirerek ya da başka bir yoldan korumak üzere müstahkem bir yer hazırlamak. Bkz: Sözlükçe.

² *Metris basmak:* Metrislere baskın yapmak; askerin gizlenip korunduğu siperlere saldırmak.

³ *Maraş Bölüğü:* Maraş askeri; Maraş'tan toplanmış olan asker.

onları toplayup kâfirlerden size mektup gelmiş, ne düşünüyorsunuz, ben çıkar dövüşürüm, siz şehirde oturun, dedi. Hâşâ deyüp birlikte çıkmaya bel bağladılar.¹ Hepsi dokuz bin yedi yüz asker çıkdu; dört bölüğün biri öte tarafa bağlıydı, istemeye istemeye birlikte çıktı.

Kâfirler hisara yürüdüğü zaman Hayreddin Paşa bunlarla karşı varup kıyasıya savaş etti. Bir miktar Cezayirlü geriden görünmekle kâfirler dönüp ardlarından sürdüler; epice kâfir kırılmıştı. Kaçmayı gözeten bölük bu sırada hisar tarafına kaçtı, Hayreddin Paşa döndürmeye adamlar gönderdi. Çare olmayup ötekiler de top arabalarını hisara çekti. Kâfirler “Türk kaçtı” diye döndüler. Biraz daha savaş edüp akşam erişti, çadırlara girdiler.

Ertesi gün Hayreddin Paşa hisara metrisler edüp Cezayir askerini cenge gönderdi ve Cafer Ağa adında bir kimseyi şehre koyup kendi de ardlarınca çıktı. Kâfirler de havanın sıcaklığından susuz ve çaresiz kalup gitmeyi kurmuşlardı. Bu sırada Tunuslu şehri boşaltup çıkup kaçtılar. Ancak dört bin forsa tutsak vardı; onlar da boşanup kapıları kapadılar. Bir demeye göre bu Cafer öte tarafa dönüp boşandırdı.²

Bundan sonra bozgun tam olup Hayreddin Paşa yanında bulunan iki yüz kadar adamla kaçan Tunusluların ardınca gidüp onları Hasan askerinin semtinden Becaye yoluna döndürdü.

Hasan'ın isteği üzerine [kâfirler] Halkül'l-Vâd Kalesi'ni yapup dört bin soltat kodular. O bir iğrenç takım bozguna sebep olup kalede kalmışlardı; Reşid yanlısı olmakla suçlayup çoğunu öldürdüler.

Hayreddin Paşa'nın Cezayir'e Dönüşü ve Minorka Hisarı'nın Fethi: Önceleri Paşa bir kapudanına Beledül-Unnâb hisarını verüp on beş parça kadirgayla oraya göndermişti. O da varup kâfirler Tunus'a geldiği zaman Paşa'nın buyruğuyla gemileri batırmıştı. Hayreddin Paşa beşinci günde Becaye'ye, oradan Beledül-Unnâb'a varup buyurdu: Her reis, gemisini çıkardılar ve su ağzına³ toplar konmuştu. Gelen kâfir gemilerini uğratmadılar ve gemileri donatup Cezayir'e yollandılar. Şehirli karşılayup Paşa Hazretleri çoluk çocuğuyla görüştü.

Orada olan Murad Ağa üzerindeki dokuz gemi donandı, sekiz parça gemi de Cezayir gemilerinden, hepsi otuz iki parça gemiyle on beş gün geçince yine denize çıktı. Minorka'ya otuz mil yerde demir koyup ertesi sabaha yakın kaleden elli altmış

¹ Bel bağlamak: Kalkışmak, karar vermek, kendini vermek & Umut bağlamak.

² Boşandırmak: Bırakmak, çözmek, salıvermek; forsaların zincirlerini açması.

³ Su ağzı: Irmak ağzı, ırmağın denize döküldüğü yer.

top atıldı. Hayreddin Paşa “aslımı sonra duyarsız” diye kalkup^w yolda iki barça bulup aldılar, içinden Tunuslu tutsaklar çıktı, azat ettiler, kâfirleri zincire çeküp gemileri yaktılar.

Minorka’dan Melute adındaki kale limanına varup kâfir donuna girdiler.¹ Tunus’a giden kâfir gemileri orada donanup gitmişti. Hisara yakın vardıklarında kâfirler Anderya Dorya donanması sanup şenlik topu² attılar. İki Portokal barçası uygun rüzgârla onları görüp kaçmıştı, topu işidüp döndüler ve demir bıraktılar. Hisardan kâfirler Tunus’un durumunu sormaya gelince tutup zincire vurdular ve iki kadırga barçalara varup “gelün, sizi Barbarosa ister” deyince şaşup onlar da alındı. Doksan tutsağı çıktı, azat ettiler.

Hayreddin Paşa taşra er döküp adı geçen hisarı kuşatarak dört gün dövdü. Altı bin kâfir ile ada beyi gelüp büyük savaş edüp bozuldu. Atını sinirlediler, düşüp öldürüldü. Kale kâfirleri onu görüp hisarı teslim ettiler. Malını gazilere yağma ettirüp beş bin yedi yüz tutsak alındı; sekiz yüz de kırılmıştı. Altıncı gün kaleyi yıkup Ceza-yir’e döndü

Kâfirlerin Korkaklığı Neden: Adı geçen hisarda kâfirler beylerine dayanup birkaç kez durdular; yoksa Hayreddin Paşa’nın vardığı yerde savaş etmezlerdi, meğer pek çok olalar. Çünkü onların kitaplarında tutsak olup sağlık ile alınmak mümkünken dövüşüp öldürülen cennete girmez, diye yazar. Büyükleri de böyle öğüt verir.

Anlatırlar ki Anderya Dorya bir bilgili tutsağa “sizin taifenin bahadır olduğu nedendir?” deyince “bizim Peygamberimizin mucizesidir, her kim onun dinine girerse bahadır olur, babasına anasına kılıç çeker” dedi. Anderya “sebebi nedir?” diye sorunca “bizim bildiğimiz bu kadardır” diye karşılık verdi. Anderya dedi ki: “Sizin kitabınızda savaştan yüz döndüren cehenneme gider; bir kimse iki kâfirden dönse cennete girmez, diye yazmaz mı? İmdi İslamları bahadır eden bu sözlerdir. Ve bizim kitabımızda bin kâfir olsa bir Müslümanla savaş eylese öleceğini bildikte savaş etmeyeler, yoksa savaşta ölen cennete girmez, diye yazar, bu sözler bizi muhanat eyledi.”³

Papa da kâfirlere bu öğüdü verir, derler; lakin soltatlar din işleriyle bağlı olma-

^w Hayreddin Paşa Cezayir’e geldiği vakit adaları yağma eder, diye haber yayılıp halk perişan olmuştu. Hâkimi bunları yatıştırmak isteyüp bir suçluyu Paşa kılığına koymuş, “kral ateşte yakmaya göndermiş, Barbaros’dır” diye dellal çağırıp yaktı, şenlik onun içündü. Sonra bunun aksi çıktı, tutsaklar alaya başladılar –K.Ç.

¹ Kâfir donuna girmek: Kâfir kılığına girmek.

² Şenlik topu: Bir zaferi, bir sevinci kutlamak için atılan top.

³ Muhanat eylemek: Korkutmak, korkak yapmak, dövüşmekten, yigitlekten alıkoymak.

yup ölünceye dek savaşırılar. Bu konuyu ben kimi Hristiyan bilginlerine sordum, öyle değildir, Anderya kitap bilmez avamdan¹ bir cahildi, kendi boş sanısınca söylemiş, Hristiyan milletinde de savaştan dönmek yoktur, dediler.

Hayreddin Paşa'nın İstanbul'a Dönüşü ve Polya Seferi: İspanya kralı, Papa'ya varup "Barbarosa'yı öldürdüm, Tunus'u aldım" diye laf ururken Minorka Hisarı haberi gelüp de yalanı çıkınca utanarak vilayetine gitti. Anderya da Minorka haberini işidüp kırk kadirgayla Barbarosa üzerine gitmeye heves etti. Hayreddin Paşa Cezayir'den çıkup giderken Anderya gemileri seçti, ama görmezlendi, aldırmadı.

Paşa Cerbe'ye uğrayıp oradan İstanbul'a yola çıktı. İslam padişahı yenice Bağdat'tan gelmişti. Hayreddin Paşa da gelüp padişahın üzensisine yüz sürdüğü zaman ağırlandı. Polya Yakası'na gitmek için iki yüz gemi yaptırması ferman buyuruldu. Paşa da kurdurup² tamamlamaya çalıştı.

Gazi Paşa dokuz yüz kırk üç rebiyülâhırında [Eylül 1536] otuz parça salt yeyni gemi³ ile Tersane-i Âmire'den Akdeniz'e çıkıp Polya Yakası'na vardı. Kestel adında bir sarp kaleye düşüp büyük savaşla fetheyleti. Tutsaklarını alup yağmadan sonra kış günleri olduğundan Tersane-i Âmire'ye geldi ve o kış donanma gemilerini hazırladı ve tamamladı.

Sultan Süleyman Han'ın Körfez Seferi'ne Gidişi: Bu seferin sebebi şu oldu: Eskiden Fatih Sultan Mehmed zamanında Polya memleketi alınup Gedik Ahmed Paşa geldiğinden İspanya yine geri almıştı.

Gazi Paşa, o semte büyük donanma göndermek üzereyken veziri âzam Ayas Paşa, Avlonya ve Delvine sancakları kendi vilayeti olduğundan, o diyara karşıdır⁴ ve fethi Osmanlı devletinin önemli işlerindendir, diye arz etti. Kemal Reis de eskiden Körfez Adası'nın fethini birkaç kez arz etmişti. Bundan dolayı ister istemez kendileri bizzat o semte sefer için yola çıktılar.

Lutfi Paşa donanma serdarı olup yüz otuz parça kadirga, başarda ve bunlarla birlikte hepsi iki yüz seksen parça gemiyle Hayreddin Paşa dokuz yüz kırk üç zilhiccesi başında cumartesi günü [12 Mayıs 1537] kalkup Akdeniz'e yollandılar. Bunun gi-

¹ *Kitap:* İncil § Dört kutsal kitaptan her biri § Konusu din ve Tanrı olan kitap.

Kitap bilmez: Dinden anlamaz; din konularını bilmez.

Avam: Halk, halkın ana kitlesi § Cahil tabaka, okuma yazma bilmeyenler § Ayak takımı.

² *Kurdurmak:* Gemilerin iskeletini kurmak; gemilerin omurgasını kurmak.

³ *Yeyni gemi:* Hafif gemi; hafif olduğu için yüğrük olan gemi.

⁴ O memleketin karşısında olduğu için; iki memleket karşı karşıya olduğu için.

bi bir büyük donanma Osmanlı ülkesinden sefere çıkmış değildi. Hemen otuz bin kadar kürekçi toplanmıştı.

Bahtı uğurlu padişah zilhiccenin yedinci günü [18 Mayıs] iki şehzadesiyle çıkup o semte gittiler. Samako'dan geçüp dokuz yüz kırk dört muharreminin sonunda [9 Temmuz 1537] Elbasan'a ve saferin beşinci günü [24 Temmuz] Avlonya Ovası'na kondular. Donanma-yı hümayun da o kıyıya gelüp buluştu.

Vezir Mustafa Paşa'ya başkaldırmış olan Arnavuda akın buyuruldu, varup yağma etti. Avlonya'nın batısı deniz ve doğu yanı Arnavutluk olduğundan denizden gelen kâfir gemileri onlarla arkalanurdu.¹ Ayas Paşa'nın tedbiriyle onlar ele geçirildi ve Delvine başkaldıranları boyun eğüp iki sancak yeri Osmanlı ülkesinden oldu.

Vaktaki donanma Avlonya önünde toplandı, Mısır'dan zahire gemilerini getirme işi altmış parça gemiyle Hayreddin Paşa'ya buyurulmuş olup karşı gitti. Kalan donanma gemileriyle serdar Lutfi Paşa, Polya Yakası'na varup birkaç kale bastı; tutsaklarını ve mallarını alup hisarları yıktı.

Hayreddin Paşa, Körfez önünden geçerken Venedik'in kırk parça kadırgası orada bulunup kalan donanma içeride, Venedik Boğazı'ndaydı. Barbarosa gitti, bir yere gelelim, diye çıkıp giderken Lutfi Paşa da Polya'dan dönmüş gelürdü, buluşup savaş ettiler. İki gemilerini baturup ikisini aldılar. Donanma Körfez'e girdi. Hayreddin Paşa da zahire gemilerini alup Preveze'ye götürdü. Oradan Avlonya'ya gelüp bir yere toplandılar.

Venedik'in Hıyaneti ve Körfez Kuşatması: Venedik kâfirleri mal ve ticaret çokluğuyla, işleri durmadan hile ve kötülükle ün almış bir kahrolası kalabalıktır. Adaların ve kalelerin çoğunu Hongorya ve Romanya hâkimlerinden hileyle alup giderek, işleri ve kazançları Osmanlı ülkesinden olmaya, yiyecek ve içecekleri İslam diyarından olmaya muhtaçtır. Bundan dolayı ister istemez dostmuş gibi davranup geçinirler; lakin aslında öteki kâfirlerden, bunların yağlıkları daha sert, din düşmanlarıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kendilerine aman verilmiş yabancı durumunda göründükleri halde, Gelibolu tersanesi kethüdası Ali Kethüda donanmaya erişmek için iki kadırgayla Körfez önüne uğradığı zaman Anderya Dorya orada bulunuyordu. Körfez gemileriyle çıkup Türk gemilerine çattı. Epice savaş olup kâfirlerin çokluğu gazileri zebun etti, tan vaktinden ikindiye değin savaş pazarı kızışıp sonunda Gelibolu gemilerinin² çoğu yandı ve battı. Kalan savaşçılar tutsak olup alındı.

¹ Arkalamak: Yardım görmek, arka bulmak.

² Gelibolu gemileri: Gelibolu tersanesine bağlı gemiler.

Yine Gelibolu'ya tersane kethüdası olan Bostan Kethüda, Lutfi Paşa tarafından elçilikle Körfez Adası'na giderken Venedik donanmasının dört gemisi üzerine düşüp aldı; her ne kadar "elçiliğe gideriz" diyedurdular, yaramayup duyulması korkusundan gemiyi denize baturdılar, içinde bulunanları hakaretle öldürdüler. Ancak bir oğlan kendisini denize atup bir tahta parçasıyla gezerken donanma gemilerinin biri rast gelüp Lutfi Paşa'ya getirince padişah katına bildirdi. Bu iki bozgunculuktan ötürü Körfez kuşatması buyuruldu.

Körfez Kuşatması: O sırada Polya tarafına seferden vazgeçilüp donanma-yı hümayun Körfez Adası'nı kuşatmak ve yağma etmek buyruğunu aldığından İslam padişahı da Avlonya'dan kalkup Körfez Adası karşısına kondular.

Bir demeye, gemilerin üzerinden bir buçuk mil Boğaz'a köprü bağlanup¹ İslam askeri adaya geçtiler. Taşrada yüz kırk parça köyü vardı, hepsi yağma edilüp yıkılarak kaleden başka bir nesne kalmadı. Hisara da toplar çekilüp kanun üzere kuşatıldı. Lakin çoğu yanı deniz olduğundan kara tarafında tam kırk üç gün gece gündüz dövülüp gedikler açılmıştı. Nice yürüyüşler ve savaşlardan sonra vakit dar olup kış mevsimi de geldi, büyük yağmurlar yağarak soğuklar oldu ve deniz zamanı geçti. Âlemin sığınağı olan padişah hazretleri askere acıyup Ayas Paşa'yı adaya gönderdi ve vazgeçilmesini buyurdu.

Her ne kadar Lutfi Paşa ve Hayreddin Paşa bu kadar emek boşa gitmek reva değildir, gedikler kolaylandı, diyegördülerse de yazılan bozulmaz, dediklerince padişah razı gelmedi. Bir demeye hisardan bir topla dört gazinin şehit olduğu padişahın kulağına gidince "bir savaşçı kulumu böyle bin kaleye karşı tutmam"² diye vazgeçilmesini ferman ettiler.

Kısaca, fetih vakit ve zamanına ertelenerek rebiyülâhır sonlarında [Ekim 1537 sonları] divan olup âyan ve erkâna hilatler, donanma kapudanlarına ve reislerine ih-sanlar, sipahi tairesine ikişer akçe, piyadelere birer akçe terakki verildikten³ sonra o ayın yirmi dördüncü günü [30 Eylül 1537] göçüldü. Prepol, Göriçe, Priştine, Manastır, Filorine ve Selanik yolundan yirmi günde Edirne'ye geldiler. Lutfi Paşa ve Hayreddin Paşa dönüşte Kefalonya Adası'na er döküp yağma ve talan edüp ölçsüz ganimetler aldılar.

¹ Köprü bağlamak: Köprü kurmak, bir kıyıdan bir kıyıya kayıklarla köprü kurmak.

² Karşı tutmak: Bedel saymak, değer vermek.

³ Sipahi tairesi: Kapukulu süvari bölüklerinin birincisine verilen ad.

Terakki: Aylıklara yapılan zam; aylıklarda yükseltme.

Hayreddin Paşa'nın Venedik Adalarını Basup Alması ve Peşkeşi: Donanma-yı hümayun Kefalonya'dan Moton'a gelüp Hayreddin Paşa gemilerden altmış kadirga seçerek taşrada kaldı.¹ Lutfi Paşa geri kalan gemilerle Tersane-i Âmire'ye gelüp girdi.

Hayreddin Paşa ilkin Çuka Adası'nı vurdu. EGINE adındaki adaya vardu; berk hisarı vardı, top çıkarup kuşattı. Üç gün dövüp dördüncü gün fetholundu; dört bin sekiz yüz tutsak aldı, mallarını yağma ve talan ettiler.

Sonra Mürted adındaki adaya varup top vurarak onu da aldı; iki bin iki yüz tutsak çıkup sonra Bara Adası'na vardı. Çok savaş eyleyüp kâfirleri el vermedi; sonunda kılıç gücüyle fethettiler ve çok ganimetler alındı.

Sonra Nakşa üzerine vardıkta kâfirleri karşı geldi, haraca razı oldu. Donanma halkı bir ada yağmasına izin alup gittiler. Varup çok ganimetler aldılar.

Gazi Paşa bir adaya daha varup on dört günde üç kalesini fethetleyerek on beş bin tutsak aldı. Sonra altı adayı beş bin altun haraca kesüp dönüp İstanbul'a geldi.

Ertesi gün ganimetlerden alınan pastalar, çukalar, paralar ve pencikten bin kız, bin beş yüz oğlan ve dört kerre yüz bin altun toplandı.² Daha başka ganimet malları da bu ölçüye göreydi.

Sonra ertesi gün iki yüz oğlana kırmızılar giydirüp ellerinde altun, gümüş sürahiler ve kadehler, ardlarınca birer kese altun omuzlarında otuz oğlan, daha ardında birer kese nukut³ omuzlarında iki yüz adam ve daha sonra boynu bağlı iki bin kâfir, her birinin sırtında birer pasta ve çuka, bu minval üzere peşkeş çeküp el öptü. Hilatler giyüp iltifat gördü; çünkü bu zamanda bir kapudan bu hizmeti etmiş değildi.

Hayreddin Paşa'nın Üçüncü Seferi: Kaçanki kış mevsiminin geçmesi yaklaştı, Sultan Süleyman Han vezirlere yüz elli parça gemi hazırlanmasını ferman edüp "Hayreddin Paşa denize çıksun" buyurdu. Gemiler henüz hazır değildi. Vezirler Hayreddin Paşa'ya "çıkmağ gereksiz"⁴ diye zorladılar, rıza vermedi. Sonunda hile edüp Anderya Dorya kırk gemiyle Girit'e gelüp Hindistan metanı yirmi parça gemiyle Mısır'dan getürmeye giden Salih Reis'i bekler, dediler.

Hayreddin Paşa da hazır olan kırk parça gemiyi alup kalan doksan parça gemiyi

¹ *Taşrada kalmak:* Enginde kalmak, bir limandan dışarıda kalmak.

² *Pasta:* Pastav (Macarca "pastal"). Ucu yaldızlı bir top çuha; enli kumaş topu; herhangi yünü bir kumaş topu.

Pencik: Beşte bir 8 Akınlar ve savaşlarda alınan ganimetler ve tutsaklardan devlet hazinesi-ne ayrılan beşte bir hisse.

³ *Nukut:* Para, altın ve gümüş para; altın ve akça.

⁴ *Çıkmağ gereksiz:* Çıkmanız gereklidir, çıkmanız lazımdır.

de ardınca göndermek üzere, dokuz yüz kırk beş muharreminin dokuzuncu günü [8 Haziran 1538] çıktı. Üç bin yeniçeri ve Kocaeli beyi Ali Bey, Teke beyi Hürrem Bey, Sayda beyi Ali Bey ve Alaiye beyi Mustafa Bey ile birlikte koşuldu.

İmroz'da eskiden bir gemi batmıştı, içinde on yedi parça topu vardı; çıkarup İsketoz adındaki adaya vardı. Bu adanın bir kaya üzerinde berk kalesi ve limanı olduğundan korsan gemileri yatup ziyan verirler diye Ağrıboz beyi arz etmişti. Varup yedi mil yerden toplar iletüp altı gün altı gece dövüp yedinci günü kılıçla fethetti. Kırılan kâfirlerden başka üç bin sekiz yüz tutsak çıktı.

İstanbul'dan doksan parça gemi de gelüp yirmi parça da Salih Reis ile birlikte gelmişti. Hepsi, ferman üzere, yüz elli parça, tamamlandı. Lakin İstanbul'dan gelen doksan geminin yat ve yarağı ve kürekçileri mükemmel olmadığından on ikisini boşaltup Gelibolu'ya döndürdü ve kalanını Ağrıboz'a gönderdi.

Sonra İskiri Adası'na salup gece gittiler. Ertesi kuşluk zamanı bir dumanlu gündü, vardılar, Akdeniz korsanları yetmiş pâre kayıktı, gelüp donanmaya karıştılar. Bunlar önceden İskiri'ye varup epice savaş edüp zafer bulmamışlardı. Hayreddin Paşa vardığı saat kâfirler hisardan aman çağırıp teslim ettiler. Gazi Paşa aman verüp üç bin altun levende verilüp yüz kız yüz oğlan tutsak miriye kesti¹ ve her yıl bin altun cizye² üzerlerine aldılar.

İskiri'de biraz oturup gemi yağladılar. Ve yedi parça gemi doldurup ganimet malıyla İstanbul'a gönderdi. Geriden İskiri'ye iki topçu göndermişler, kale alınmış bulunup Paşa'ya getirdiler, ikinci vaktiydi.

Düşmandan murat üzere haber alınup Paşa bütün gemileri yedi bölük eyledi ve her birini bir yere gönderdi. Biri adaları gezüp haraç devşirmeye gitti.

Oradan geçüp İstendil adındaki adaya vardı. Hâkimi Frenk ve halkı Rumdu, aman dilediler. Paşa, beylerini getirmek şartıyla aman verdi; tutup getirdiler. Bir yarar bey diküp yılda beş bin altun haraca kesti.

Sonra Andere'ye vardıkta halkı boyun eğdi. Yanında olan bir ada ile onu da bin altun haraca kesti. Sonra gemiler aradan yelken açup Nakşa'ya yöneldiler; orada çok şenlikler olup haracı alındı.

Ve Girit'e yönelüp iki gün gidildi, üçüncü gün öğle vaktinde karşudan bir barça göründü ki karadağ gibi yatardı. Üzerine varılup epice toplastı, aşağı komadı.³ So-

¹ Yüz kız ve yüz oğlan tutsak devlet hissesi olarak ayrıldı.

² Cizye: İslam devletlerince Hristiyan uyruklardan alınan güven ve koruma vergisi.

³ Aşağı komak: Yenilmek, savaş dışı edilmek.

nunda birkaç darbzen ile böğrünü delüp zebun oldukta, kapudan İbrahim vardı, çattı; yedeğe alup yollandılar.

Dokuz yüz kırk beş saferinin beşinci günü [3 Temmuz 1538] Girit'e varılıp ilkin Milopotamo adındaki hisara çıkup er döktü. Kâfirleri kaçtığından yirmi parça köyünü yağmaladılar. Sonra Apakorne üzerine varılıp halkı tutsak ettiler ve yöresinde olan altmış parça köyü yakup yıktılar.

Saferin on yedinci günü [15 Temmuz 1538] Hanya adındaki sarp kaleye varup kâfirler kaleye kaçınca, sulanup tan atarken kale savaşı hazırlığını gördüler. Lakin iş görmüş kapudanlar "bu hisarın savaşı epice güçtür, deniz yanı berk hisar ve kara yanı üç mil muhkem duvardır, yat ve yarağı ve savaşçısı çok, başlı başına hazırlığa görümlüdür" diye yapışmayup taşrada bulunan evleri yaktılar, yöresinde olan yerleri yıktılar. Üç günde üç yüz parça köye el koydular.

Sonra Menolilo ve Resmo (Retimo) üzerine varılıp köyleri yıkıldı. Oradan geçüp İstiy'e varıldığı zaman halkı savunmak isterken dayanamayup kaçtılar; çoğu tutsak ve kalanı da kılıç lokması oldu. Sonra İsklarya ve İstilo adındaki iki hisar da alınup yörelerinden seksen parça köy yağmalandı ve o yıl Girit Adası'na büyük ziyan verildi. Bir haftada bütün çevresi dönölüp yağma olundu. On beş binden çok tutsak alındı ve alınan barçalar ile birazı İstanbul'a gönderildi.

Sonra Kerpe Adası'na varıldı; üç parça kalesi vardı, on gün oturup üçünü de fethettiler ve haraca kestiler. Hava sıcak olup sam yeli¹ gibi ısı yeller estikçe kürekçiler güçten düşüp kırılmıştı. Oradan İlleki Adası'na varup biraz dinlendiler.

Sonra İstanköy'e varıldığı zaman levent firkatelerini bozup adamlarını, kadirgalar da dağıttılar ve adalardan da çok kürekçi kâfir alınıp Anadolu yakasından da kürekçi yardımı oldu.

Sonra İstanbolya adındaki adaya varılıp Paşa Hazretleri yağmasını gönüllü gemilerine ferman etti. Bu yılda Venedik'in yirmi beş parça adasından birer ikişer üçer parça kale vardı, hepsi alınıp on iki ada haraca kesildi ve on üçünü yıktılar.

Oradan Rumeli semtine, Kızılcahisar'a varılıp ağır yürüyen gemileri orada bozup Ağriboz Limanı'na kodular. Yüğrük gemilerle gece kalkup Karaada'ya varup gemi yağladılar. Ağriboz'dan zahirelenüp² Salih Reis de otuz parça gemiyle oraya geldi. Bu Salih Reis bir seyyit yarar reisti; çok şenlikler oldu.

¹ Sam yeli: Zehirli rüzgâr, zehirli, bunalıcı, sıcak yel.

² Zahirelenmek: Zahire almak, yiyecek almak, kumanya almak.

Hayreddin Paşa'nın Büyük Savaşı (Preveze Zaferi): Bu sırada "İspanya, Papa ve Venedik donanması Körfez'de toplanıp Preveze üzerine saldırdılar" diye haber geldi. Hayreddin Paşa göçüp yirmi gönüllü gemisini önceden o tarafa göndermişti; Zakli-sa'da kırk parça çekdirir karavullarını görüp döndüler. Onlar da dönüp "Barbarosa yakın yerdedir" diye donanmalarına haber verince Preveze Hisarı'nı bırakıp çıktıklarını Moton önünde haber alup Holumuç'ta sulandılar. Kefalonya'da adaya er döküp köylerini yağmalattırdı.

Sonra Preveze'ye varuldu; hisarı toptan adam akıllı yaralanmıştı. Kuşatma sırasında Ayamavra'dan gece yardıma gelüp hisara girüp yürüyüşte epice kâfir kırmışlar ve toplar çivilemişler.¹ Sonunda [kâfirler] eli boş kalkup gitmiş. Gazi Paşa askere hisarı yaptırdı. İki gönüllü gemisini kâfir yakasına gönderüp dil aldırdı. "İspanya, Papa, Portokal ve Venedik donanması hepsi Körfez'e toplanmışlardı" diye haber verdiğinden, bu adı geçen dili padişaha gönderdi; murada ermiş olan padişah o zaman Buğdan seferindeydi.

Dokuz yüz kırk beş cumadelülâsının başında [25 Eylül 1538] yerle bir olası kâfirlerin donanması da gelüp Preveze'ye yakın iki mil yerde demir attılar.

Kâfirlerin Gemileri: Elli iki parça kadirgayla Anderya Dorya, yetmiş parça kadirgayla Venedik Ceneralı, otuz pâre kadirgayla Papa kapudanı, on parça kadirga Portokal kralının, on karaka Venedik'in ki her biri ikişer bin yarak atar² ve ellişer parça kadirgaya karşı durur ve Anderya Dorya'nın bir büyük kalyonu vardı ki savaş araçları hesaba gelmezdi. Başka yerlerden de biraz barça vardı; hepsi yüz altmış iki kadirga, yüz kırk barça, üç yüz gemi ve başka gönüllü ufak gemilerle altı yüzün üstünde yelken göründü.

İslam donanması hepsi yüz yirmi iki parça çekdirir gemiydi.

Hayreddin Paşa danışık edüp askeri gazaya yelteler³ hazırlik yaptı. Gemilerin direklerini aldırdı ve "yürürken de, dururken de bana bakın" diye sıkı sıkı ısmarladı; gönüllü gemilerine "alaydan başka yerde durasız, çatıkları zaman böğürden topu urasız" dedi.

Beyler taşrada kâfir gemilerinin çokluğunu görüp taşra adam dökerek top çıkarmak tedbirini ileri sürdüler; Hayreddin Paşa akla uygun bulmadı. Lakin kâfirlerin gece Preveze Boğazı'ndan içeri girmek ardında oldukları haber alındığından kıyıya

¹ *Top çivilemek:* Bir topun falya (ateşleme) deliğine çivi sokup perçinlemek suretiyle topu işlemez hale koymak.

² *Yarak:* Silah, ateşli silah, tüfek. Yani gemilerin her birinde ikişer bin tüfekçi savaşçı vardı.

³ *Yeltemek:* Coşturmak, gayrete getirmek, şavka getirmek.

er döküp toplar kodular. Kâfirler de karaya çıkmadan vazgeçüp topla onları dövme-ye başladı.

Beri taraftan Murad Ağa, gönüllü alayından Turgutça Bey, Güzelce Mehmed Reis ve başkaları birkaç parça gemiyle çıkup o aşağılıkları ürküttüler, iki günden sonra birkaç parça yüğrük kadirgaları Preveze Boğazı'na gelüp İslam gemileri semtine toplar atarak haşarılık edüp tafra sattıklarında,¹ işi gücü gaza, aklında fikrinde hep savaş olan ünlü Paşanın kararı kalmadı, davulunu ve nakkaresini dövüp sancaklarını çözerek² Preveze Boğazı'ndan dışarı çıktı ve kâfir gemilerine karşı koymak niyetiyle deniz yüzünde altı mil kadar yerde demir attı.

Önce İslam gemileri gelüp yanına toplanıncaya değin durdu. Hepsi gelüp dizilince işaret eyledi, yüz yirmi iki parça gemi üçer topla ateş edüp yürüdüklerinde yer gök inleyüp kâfirlerin yüreği korkuyla doldu. Akşam da yakındı. Bundan sonra demir koparup Körfez tarafına kaçarak yollandılar. Paşa da yine yerine varup o gece istihare etti. Gördü ki limandan çok çok balık devşirir, gece yarısında kalkup o semte çekti.

Kâfirlerin Bozulup Kaçışı: Cumadeltûlânın üçüncü günü [27 Eylül 1538] Anderya Dorya İnebahtı Körfezi'ne girmek hazırlığında olup Hayreddin Paşa Bahşılar'a varınca direklerle adam çıkardı. Ayamavra ve İncir Limanı önünde gemi direkleri göründü; hepsi bir yerden dümen doğrultup hazırbaş durdular.³

Kâfirler de görünce taşra çıkup o tarafın rüzgâra uygun olduğundan İslamlar korkuya düştüler; çünkü barça önüne kadirga dayanamayup çiğnedirdi.

Derhal Gazi Paşa niyaz edüp şanı büyük Kuran Hazretinden iki yüce ayet yazup gemisinin iki yanına bıraktı.⁴ Bunun üzerine Allah'ın emriyle rüzgâr dinüp barçalar

¹ *Taфра satmak:* Bôbürlenmek, gösteriş yapmak.

² *Davulunu ve nakkaresini dövme:* Davul ve nakkarelerle savaş marşları çalmak.

Sancaklarını çözmek: Türk donanması savaşa girerken bütün gemiler sancaklarını çeker, flandiralarla donanırdı. "Sancaklarını çözmek" gemilerin savaşa hazır olması, savaşa başlamak üzere donanması demektir.

³ *Hazırbaş durmak:* "Hazır baş" askerlikteki "hazır ol" emridir. Hazırbaş durmak, savaşa hazır duruma geçmek; hazır ol durumuna girmek; alarma geçmek, demektir.

⁴ Hayreddin Paşa'nın hangi ayetleri yazıp gemisinin iki yanına bıraktığı açıklanmıyorsa da bunların şu iki ayet olduğu düşünülebilir: 1. Ey iman edenler, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi [Ahzâb, 33:9] 2. Dilerse O, rüzgârı durdurur da (gemiler) onun (denizin) üstünde kalakalırlar. Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır [Şûrâ, 42:33].

hareketten kaldı.

Kissadan hisse budur ki serdar olan ünlü kişiler yalnız maddi vasıtalarla güvenmeyüp güçleri yettiğince ruhani yollara da yer vermek gerektir.

Yere çalınası kâfirler, çaresiz, sıra dizilüp toprak atmaya başladılar; lakin onların toprak çokluk erişmezdi. İlk bir kalyon çıkup epice toprak attı. Donanma-yı hümayundan topra tutup döndürdüler ve barçalarını topra ele alup¹ ıraktan döve döve zebun etmişlerdi. Anderya Dorya ve Ceneral, kadirgalarıyla erişüp de karşı koymaya kalkınca savaşçı Paşa üzerlerine çektirüp ateş açınca barçaların ardına dolandılar. Barçalardan toprak fındığı yağmur gibi yağardı.

İki donanma tütün² içinde kalup birbirini görmez oldu. Kâfirlerin kadirgaları birkaç kez İslam gemilerinin ardını alup³ gemiler barça ile çekdirir arasında kalsın istediler, mümkün olmadı. Bunlar da başka taraftan saldırdıkça hemen barçalarının öte yanına geçerlerdi. Barçalar ise kale gibi birbirine çatılmıştı, ayırmaya yol olmadı. Ve bütün İslam gemilerinin zorundan barçalarını dokuz dolandıktan sonra arslan saldırışlı Paşa tekbir getirüp⁴ birden topraklara ateş verdi. Barçalar üzerine yürünüp bir nicesini batırdı ve aralarından yol edüp kadirgalara geçti. Askere ismarlamıştı; asla barçalar yağmasına iltifat etmediler. Gazilerin saldırışından kâfirlere dehşet gelüp korku onları aldı. Bundan sonra çekdirirlerinin durmaya gücü kalmayup kaçmaya yüz tuttular. İki namaz arasına dek⁵ vuruşma sürdü, barçaların çoğu toprak vuruşlarından batup gitti. Anderya Dorya o hali görünce sakalını yolarak⁶ başka çekdiriri ardına bırakup kaçtılar. İslam gemileri “barçalar elde, murat kadirgaldır” diye ardınca gidüp iki kadirga alıkodular. Akşam erüp rüzgâr çıktı. Bu savaş yerine gelüp orada yatup kalan barçaları kâfirler çaresiz ateşe verdiler; sabaha dek yandı. Kabakuşluk-

¹ *Topra ele almak*: Ateş altına almak, ateşe tutmak.

² *Tütün*: Duman.

³ *Ardını almak*: Ardını çevirmek; arkasına geçmek; arkasını çevirmek.

⁴ *Tekbir getirmek*: Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrıdan başka Tanrı yoktur; Tanrı uludur, Tanrı uludur, hamd ona mahsustur sözlerini yalnız ya da birlikte söylemek. Bkz. Sözlükçe.

⁵ *İki namaz arası*: Genel olarak herhangi iki namazın arası demek olan bu söz burada da ikinci ile akşam namazı, ya da akşam ile yatsı namazı arası demek olmalıdır. Savaşın uzun sürdüğünü anlatmak için kullanıldığına göre, akşam namazı ile yatsı namazı arası diye anlamak daha doğru olur sanırım, çünkü gece olunca artık savaş yavaşlar ya da durur. Onun için iki namaz arasında burada “akşamdan sonraya dek” diye anlayabiliriz.

⁶ *Sakalını yolmak*: Bir üzüntüden, bir perişanlıktan ötürü ne yapacağını bilmemek; bir bozgun karşısında duyulan, büyük üzüntüden, büyük acıdan dolayı sakalını yolmak. Bu durum burada bir mecaz olmaktan çok bir gerçeğin ifadesidir.

tan¹ gün batuncaya değin acayip savaşlar oldu ki denizde benzeri geçmemiştir. Sabah Ayamavra'ya gelindi, orada alınan iki kapudanı fetihnâme ile kendi oğluna koşup padişaha gönderdi; Preveze'ye vardılar. Beyler orada el öpüp kutladılar.

Sultan Süleyman Han Yanbolu'da avdayken Gazi Paşa'nın oğlu gelüp büyük iltifatlarla erüp ağırlandı. Divan kurulup fetihnâme ayağ üzre okundu.² Hakka çok hamd ü şükrettiler. Kapudan Paşa haslarına yüz bin akçe terakki ferman olundu ve etrafa fetihnâmeler gönderilüp şehir donanmaları ısmarlandı.³

Öbür taraftan Anderya Dorya kaçup Körfez'e düşmüştü. Paşa o ayın on dördüncü gecesi [11 Ekim 1538] Preveze'den kalkup akşama Bahşılar'a vardılar. Gördüler ki kâfirlerden eser yok, dönüp geriye Preveze'ye gelüp gönüllüye Kefalonya yağmasına izin verdiler. Varup hisardan başka nesne komadılar.

Bu tarafta Preveze Hisarı'nı onarıırken Dıraç'a kâfir düştü, diye haber geldi. Kapudan Paşa baştardasını çekirüp gece denizde yattı. Sabah erkenden Parga Hisarı önüne varup, kâfirleri kaçtığından, yağma ederek hisarı yıkup ateşe verdiler; dört yüz tutsak alındı. Bahşılar'a giderken yolda iki barçaya rast gelüp aldılar ve iki gün orada dinlenildi. Üçüncü günü tan atarken göçüp Körfez Boğazı'na çıktılar. Büyük fırtına oldu. Sonra Avlonya'ya varup hava hoş oluncaya değin on gün orada kaldılar ve asker çok zahmet çekti. Burada hüküm gelüp orada kışlamakla İstanbul'a gelmek arasında hangisi daha yararlıysa muhayyersin,⁴ dendiğinden İstanbul'a yollandılar. Biberik Boğazı'nda büyük fırtına çeküp Gelibolu'ya geldiler ve şenliklerle İstanbul'a girdiler.

Kâfirlerin Nova Hisarı'na Basup Girmesi: Anderya Dorya fırtına sırasında dönüp Nova üzerine düştü. Nova beyi tedbirde kusur ettiğinden bin dürişüp aldı ve içine altı bin soltat koyup döndü. Kapudan Paşa o zaman Avlonya'ya varmıştı. Fırtına kuvvetli olduğundan çıkmak mümkün olmadı.

¹ *Kabakuşluk:* Gün ortasına yakın vakit, güneşin tepe noktasına yakın olduğu zaman.

² *Divan kurulmak:* Toplantı yapılmak; padişahın, sadrazamın ya da başta bulunan birinin başkanlığında bir konuyu, bir işi konuşmak üzere toplanılmak.

Ayağ üzere okunmak: Kazanılan zaferin sevinci içinde Allah'a hamd ve şükredip saygı gösterisi olarak fetihnâmeyi ayakta okumak.

³ *Şehir donanması:* Bir zafer şenliği, herhangi mutlu bir olayı kutlama sevinciyle şehrin bayraklar, fenerlerle ve benzerleriyle donanması.

⁴ *Muhayyer:* Bir nesnenin birinden birini almak ya da bırakmak gücünde olan; seçim hakkı elinde olan; istediğini seçme durumunda olan.

Mısır Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın Hind Tarafına Seferi: Peygamber hicretinin üzerinden dokuz yüz yıl [1494] geçince, daha önce İspanya Yeni Dünya'yı bulduğundan Portokal da gayrete gelüp Bahr-i Muhit-i Garbî'den Bahr-i Muhit-i Şarkî'ye¹ yol bulup Nil'in kaynağı olan Kamer Dağları'ndan Habeş ve Zengibar kıyılarını dolaşarak Hind kıyılarına vardı, Hind ve Sind limanlarını aldı.

Bu diyarların hükümdarlarının savunmaya güçleri yetmediğinden Gücerat padişahı, Sultan Süleyman Han'dan yardım dilemişti. Gayretli padişah Süveyş Limanı'nda otuz parça kadirge ve mükemmel donanma düzülmesini buyurup, Mısır beylerbeyi olan Hadım Süleyman Paşa'yı donanmayla o semte varup Yemen ve Hind kıyılarından düşmanların elini kessin, diye göndermişlerdi.

Adı geçen vezir dokuz yüz kırk beş muharreminin sonlarında [1538 Haziran sonları] donanmayla Süveyş İskeleyi'nden kalkup rebiyülevvelin on yedinci günü [13 Ağustos 1538] Yemen kıyılarından Aden şehrine varınca, hâkimi Davudoğlu Âmir elinden güzel tedbirle alındı; kulesi ve surları berkitilüp eyaletine Behram Bey verildi. Sonra göçüp asıl istenen, Portokal'ın alup yerleştiği Hind limanlarından Diyu Limanı'nın fethine yollandı. Uygun rüzgârla varup Diyu yakınında Portokal kalelerinden Gova ve Kâre adlı kalelere rebiyülevvel gurrasinde [Temmuz başları] yanaşup karaya er döktü. Topçıkarpup bu kaleleri döve döve ele geçirdi; bin kadar kâfir kılıçtan geçti.

Sonra yine Diyu Limanı'na varup kuşatmak istedi; lakin bu hisarın üç yanı deniz ve kara yanı büyük sarp yapıydı. Donanmadan yirmi bin kadar asker ve toplar çıkarp kuşatıldılar. Gücerat padişahı Melik Mahmud'a zahire için adamlar gitti. Bir ay kadar kuşatma uzayıp bundan önce Aden emîri Âmir öldürüldüğünden Melik Mahmud korkup gelmedi ve yardım etmedi.

İçerde olan kâfirler de çaresiz kalup dış kale alınmışken Melik Mahmud, "Süleyman Paşa bundan önce Aden hâkimini astı, bize ne hayır etse gerek?" diye kâfirlerin sözüne² ve hilesine aldanup zahire vermediği gibi başka işlerde de aykırı davrandığı ve kâfirlerle barışup uyduğundan dolayı İslam askeri vazgeçüp toprakları gemilere kodular ve selamete yirminci günde Şihr'a geldiler. Hâkimi gelüp boyun eğdi.

Oradan Aden'e ve Zebîd İskeleyi'ne geldiler. Ahmed adında biri orayı ele geçirmişti. Bir kaleye kapanup güzel tedbirle ele geçirildi. Yemen eyaleti Bıyıklı Mehmed Paşaoğlu Mustafa Bey'e verildi. Bu bir ay kadar orada kalup koruma işlerini gördü ve oradan İstanbul'a gelüp divanda oturdu.²

¹ *Bahr-i Muhit-i Garbî:* Atlas Okyanusu; *Bahr-i Muhit-i Şarkî:* Büyük Okyanus (Pasifik).

² *Divana oturmak:* Padişahın veya sadrazamın yaptığı vezirler toplantısında yerini almak.

Hayreddin Paşa'nın Nova Tarafına Seferi: Bundan önce kâfirlerin eline düşen Nova Hisarı'nın geri alınması din ve devlet işlerinin önde gelenlerinden olduğundan, kış geçüp bahar gelince Rumeli beylerbeyi Hüsrev Paşa, Sofya'da dernek edüp¹ karadan Nova üzerine gönderilmişti.

Kapudan Hayreddin Paşa da yüz elli parça gemiyle denize çıktı. Dokuz yüz kırk altı rebiyülâhırının sekizinci gününde [24 Ağustos 1539] otuz yedi parça topla Nova Hisarı'nı kuşattı. Kaleye sekiz bin iki yüz dane urmakla yirmi iki günde duvarları hep yıkıldı; gaziler yürüyüp kulenin birini aldılar. Nova'nın iki büyük kulesi vardı. Kâfirler öbür kuleye kaçup aman dilediler. Paşa kılıçla alup kâfirleri tutsak etti. Kaleyi yeniden yapup yirmi altı pâre top kodu ve kâfirler diyarını yağmaya asker gönderüp çok ganimetlerle devlet kapısına döndü.

İspanya Kralının Cezayir'e Saldırması ve Hasan Bey'in Savunması: Dokuz yüz kırk sekizde [1541/42] Gazi Padişah tabur seferine² Üngürus'a gidüp Hayreddin Paşa'yı yetmiş parça kadirgayla Akdeniz'i korumaya göndermişti. İspanya kralı da donanmasıyla Ferdinandos Imperatora yardım için ve İslam ülkesini yağma etmeye Venedik kıyısına geldi. Hayreddin Paşa'nın denize çıktığını işitüp memleketine dönmeye utandığından Cezayir'e yöneldi. Bundan önce Paşa'nın orada yerine diktiği Hadım Hasan Ağa otuz kadar kadirga ve kalite donatup İspanya kıyılarını yağmadan geri durmazdı.

İspanya da yüz kadar barçaya dört bin at ve deve ile bin kadar asker koydu, kendi de geçüp dokuz yüz kırk sekiz cumadelâhırının yirmi sekizinci günü [19 Ekim 1541] Cezayir önüne geldi. Hasan Bey divan edüp askerin gönlünü aldı. Kâfirler de çadırlarını kurup metrise başlayınca, Hasan Bey altı yüz Türk, iki bin kadar Arap atlısıyla çıkup gece baskını yaptı, kâfirler gece birbirlerine girdiler. Üç bin kadar kâfir kırılıp esenlikle gaziler yine hisara girdiler.

Allah'ın hikmeti, beşinci gece bir büyük yağmur yağup çok fırtınalar oldu. Ağır yüklü barçaların çoğu karaya vurup nicesi battı. Kâfirlerin barutu ıslanup top tüfek atılmadan kalınca Hasan Bey çıkup üzerlerine saldırdı. İki saat büyük savaş olup yine kaleye girdiler. O fırtınadan yüz altı parça gemileri karaya vurup dürt kadirga li-mana girmişti. Bu söylenen gemilerden bin dört yüz Müslüman tutsağı kurtuldu.

Kâfirler ister istemez kaleden el çeküp büyük ziyan ve utanç ile kalkup Temen-

¹ Dernek etmek: Bir araya gelmek, toplanmak.

² Tabur seferi: Düşmanın yapıp sığındığı bir müstahkem mevkiyi, bir kaleyi almak için yapılan sefer; düşman ordugâhı üzerine yapılan sefer.

tus denen buruna varup illerine gitmeye can atular. İslamlar ardlarını sürüp çok kâfir öldürürlerdi. Haraş Suyu taşmış bulunup ardlarından da Cezayirlü zorunu görüp suya vurduklarından nicesi de orada boğulup gitti. Kalanları recebin yirmi altıncı günü [16 Aralık 1541] kurtulan gemilerine binüp denize çıktılar. Bir fırtına daha çıkup gemilerini Becaye tarafına attı; güçle yol bulup İspanya'ya gittiler.

Beşinci Karlos'un bu fırtına bozgunu ünlü olup tarihlerde yazılıdır. Bundan sonra çok geçmeyüp bu Karlos manastıra girüp rahip oldu ve saltanatı oğluna bıraktı.

Fransa'nın Yardım İstemesi ve Ülkeler Açan Padişahın Yardımı: Dokuz yüz kır dokuzda [1542/1543] Fransa kralı Fransisküs, padişahın yüce kapısına elçi gönderüp İspanya kralıyla aralarında büyük düşmanlık ve savaş kararlaşırmışken o semte donanma-yı hümayun gönderilerek yardım ve destek dilenmişti. O kış içinde yeteri kadar gemiler hazırlanması ferman olundu; Hayreddin Paşa yüz parça kadirga donatarak mükemmel donanmayla dokuz yüz elli yılı baharında [1543 baharı] denize çıktı, Fransa diyarına yöneldi, diye kimi mecmuada¹ yazılmış görüldü, lakin ayrıntılarını bulup yazamadım.

Hayreddin Paşa'nın Ölümsüzlük Yurduna Göçmesi: Gazi Paşa bir iki yıl denize çıkup koruduktan sonra İstanbul'a gelüp dokuz yüz elli üç cumadelülâsının altıncı günü [5 Temmuz 1546] öldü. Beşiktaş'ta türbesine gömüldü. Yaşı sekseni geçmişti. Mâte reisül'-bahr مات رئيس البحر ölüm tarihidir. Ulu Tanrı ona rahmet etsin.

¹ Mecmua: Türlü konularda yazıların bir araya toplandığı yazma ya da basma dergi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜK

**Rahmetli Hayreddin Paşa'dan sonra Piyale Paşa çıkıncaya değin olan
kapudanların seferleri üzerinedir.**

Mehmed Paşa'nın Seferi: Rahmetli Hayreddin Paşa'dan sonra vezirlerden Mehmed Paşa kapudan olup bir iki sene denizleri korudu. Sonra Rumeli eyaleti verildi, oradan da veziri âzam oldu. Sigetvar'da veziri âzamıdı.

Sinan Paşa'nın Eliyle Tarabulus'un Fethi: Mehmed Paşa'dan sonra Rüstem Paşa'nın kardaşı Sinan Paşa kapudan olup Tarabulus fethine gitti.

Eskiden Tarabulusmağrip, Tunus padişahları Hafsoğulları elindeyken o soyun on dokuzuncu meliki Hasanoglu Mehmed içkiye ve eğlenceye düşkün olduğundan, İspanya fırsat bulup dokuz yüz on altı sıralarında [1510/11] Vahran, Becaye ve Tarabulus hisarlarını almıştı. Tarabulus kırk iki yıl İspanya elinde kalup fethi padişahın dileği olunca; bundan önce Karlı-ili sancağı verilen Turgutça Bey bir yolla Mağrip'a gitmiş ve iki yıl orada kalmıştı, okunup adı geçen gazinin marifeti ve kılavuzluğuyla dokuz yüz elli sekiz [1551] yılında Kapudan Sinan Paşa yüz yirmi parça kadirgayla varup kuşattı ve savaşı aldı.

Ölünceye dek şartıyla eyalet Turgut Bey'e söz verilmişken Sinan Paşa, Hadım Murad Ağa'ya verdi. Turgutça Bey sonra doğrudan kendisi padişahıtan aldı ve Malta'da şehit düşünceye değin on bir yıl elinde tuttu.

Pîrî Reis'in Muhit-i Şarkî Tarafına Seferi: Bundan önce Süleyman Paşa Aden'e asker koyup zapt etmişken, halkı Hind'i alup yerleşen Portokal ile birleşüp uyuşarak itaatıtan yüz çevirmiş ve hisarı kâfirlere vermişlerdi. Fethi için Süveş'ten zaferler yaratan gemilerle, *Bahriye* kitabının yazarı ve Kemal Reis'in kız kardaşının oğlu olan kapudan Pîrî Reis gönderildi. Kulzüm Denizi'nden Bâb-ı Mendeb'i çıkup Aden'e vardı. Toplar kurup kuşattıktan sonra yürüyüşle fetheyleti. Asker koyup korumak için yat ve yarağını tamamladıktan sonra Mısır'a geldi. Mısır valisi Davud Paşa bunun hizmetini padişaha arz eylemekle yüz bin akçe zeamet verildi.

Pîrî Reis'in Muhit-i Şarkî Tarafına İkinci Seferi: Bu adı geçen Mısır kapudanı Pîrî Bey dokuz yüz elli dokuz [1551/52] yılında Süveyş Limanı'ndan otuz kadar baştarda, kadirga, kalite ve kalyonla çıktı; Cidde'ye ve Bâb-ı Mendeb'den Aden'e varup, Şıhr ve

Zafâr yoluyla Re'sü'l-Hadd'i geçti. Yolda çok pus ve duman olduğundan gemiler dağılıp Şıhr yakınında barçaları parçalandı. Kalanıyla Umman vilayetinden Maskat Hisarı üzerine düşüp feth ve halkını tutsak eyledi.

Hürmüz ve Raht adalarını yağma edüp Basra'ya gelince yere batası kâfirlerin donanması geliyor, diye haber alup Maskat Hisarı'ndan alınan kâfir kapudanı da donanmanın gelmesi kesindir, burada durma, yoksa Hürmüz Boğazı'ndan çıkmanın yolu yoktur, deyince donanmanın hepsini çıkarmaya gücü yetmeyüp kendisinin üç parça kadirgasiyle kâfir gelmezden önce sıçradı; bir kadirga da Bahreyn yakınında parçalandı ve iki kadirgayla Mısır'a gitti. Öteki gemiler Basra'da kaldı.

Basra valisi Kubad Paşa Mısır sancağı beylerinden askere serdar olan Ali Bey'e donanmanın kapudanlığı vermek istedi, almadı. O da karadan Mısır'a gidüp gemileri bozdu. Bu durum padişahın kulağına gitti.

Piri Reis Mısır'a varınca Mısır valisi bunu kapadı ve devlet kapısına bildirdi. Öldürülmesi için ferman gelince Mısır divanında boynu vuruldu; hesapsız malı çıkup miriye zapt olundu.¹ Ardınca Hürmüz ahalisi gelüp "bizim malımıza el kodu ve bize eziyet etti, varımızı yoğunuzu aldı" diye istediler, fayda vermedi. Ağzı murabba, içi altun dolu mertebanî kavannozları² devlet kapısına gönderdiler. Bu Piri Reis *Bahriye* adlı kitabı yazup Akdeniz'i anlatmıştır. İslamların bu konuda başka kitabı olmadığından denizde gezenler ona başvururlar.

Murad Kapudan'ın Seferi: O zaman Mısır kapudanlığı Basra'da Katif sancağından çıkarılma Murad Bey'e ferman olundu. Bulunan gemilerden iki barça, beş kadirga ve bir kalitenin Basra Limanı'nda kalması buyuruldu. Kadirga da Basra'da batup kayboldu. Geri kalan on beş kadirga ve iki barça ile bu Murad Bey Basra Limanı'ndan Mısır'a varmak umuıyla çıkup Hürmüz karşısına varınca, kâfirin donanması gelmişti ve orada İslamların karşısına çıkup sıkı bir savaş oldu. Kapudan reis olan Süleyman Bey, Recep Reis ve ordudan nice kimseler şehit oldu, nice adam da yaralandı; gemilere topların vuruşundan çok zarar geldi. Gece eriştiğinden geri çekildiler. Ama bir barça kalup halkı Lar Yakası'nda karaya döküldü, kimi kurtulup kimi tutsak olup barçayı kâfir aldı. Kalan gemiler yine Basra'ya gelip durumu devlet kapısına bildirdiler.

¹ *Mısır divanı:* Mısır beylerbeyliğinin resmi işlerini yürüten idare heyeti.

Miriye zapt olunmak: Devlet hazinesine alınmak; devlete mal edilmek.

² *Murabba:* Reçel; dondurulmuş meyve suyu.

Mertebanî: Mavimsi yeşil renkte, orijinal olarak Merteban kasabasında yapılmış bir tür kıymetli çanak çömlek.

Seydî Ali Kapudan: Bu Hüseyinoglu Seydî Ali, Kâtibi takma adıyla ün almış olup beğenilir şiirleri ve deyişleri olduktan başka deniz işlerinde ve felekiyatta bilgi sahibi, nazım ve nesirle yazmaya gücü yeter bir varlıktı. Hind Denizi üzerine *Muhîr* adlı bir kitabı; rubu', usturlap, rubu' mukantara ve ceyb fenlerini¹ toplayan *Mirât-ı Kâinat* adlı bir eseri ve *Fethiyye Çevirisi* vardır. Ondan sonra Tersane Ocağına onun benzeri gelmemiştir.

Merhum Sultan Süleyman Han ile Rodos fethinde birlikte olup sonra Mağrip'ta ve başka yerlerde merhum Hayreddin Paşa, Sinan Paşa ve başka kapudanlarla türlü hizmetler eylemiş ve ataları İstanbul'un fethinden beri tersane kethüdaları olduğundan derya ilmi² kendisine miras olmuştu. Bundan dolayı Sultan Süleyman Han dokuz yüz altmış sonlarında [1556] Mısır kapudanlığını kendisine verüp Basra'da olan gemileri Mısır'a iletmesini ferman eyledi

Seydî Ali Kapudan'ın Muhit-i Şarkî Tarafına Seferi: Dokuz yüz altmış bir muharreminde [Aralık 1553] bu kapudan ferman gereğince Halep'ten çıkup Musul ve Bağdat yolundan Basra'ya vardı. Orada bulunan beş parça gemiyi donatıp mevsim zamanı yaklaşıncı; Basra valisi Mustafa Paşa denizcilikte maharetli bir şerifi³ firkate ile Hürmüz tarafına göndermiş, gelince ve o kıyılarda kâfirlerin dört parça barçadan başka gemisi yoktur, deyince asker gemilere girüp şabanın guresinde [10 Haziran 1556] Basra'dan çıktılar. Bu şerif, Hürmüz'e varıncaya kadar firkatesiyle yoldaş olmak için birlikte koşuldu. Abbâdan, Desbul ve Şetr kenarları ile Hârek Adası, Sirafe ve Lahsa yakınında Katife ve Bahreyn'e varıldı; hâkimi Murad Reis ile görüştü. Sekiz kulaç

¹ *Rubu'*: Belli bir yerde güneş ve burçlar bölgesi içindeki yıldızlara ait tüm gökyuvarlağı meselelerinin nasıl çözüleceğini, özel olarak da namaz vakitleri ve kible yönünün genel bir şekilde ya da kendi hatlarından nasıl bulunacağını öğreten bilim; astronominin bir dalı.

Rubu' mukantara: Rubu' için kullanılan ve "rubu tahtası" denilen sert bir tahtadan, seyrek olarak da fildişinden yapılan aletin bir yüzüne verilen ad. Öteki yüzüne de "rubu'l-müceyyeb" denir. Gerçekte "Rubu'l-mukantara" taşınabilir bir astronomi aleti olan "usturlap safihası"nın dörtte birinden başka bir şey değildir.

Usturlap: Yıldızların hareketlerini inceleyip hesaplamak için kullanılan bir alet. Bu alet elde taşınabilir ve bir yerden bir yere götürülebilir düz, madeni bir levhadan ibaret olup üzerinde bir yere ait görünen gökyüzünün mahalli durumlarıyla ilgili bütün astronomi çizgilerinin kutba teğet bir düz levhaya düşen gölgesini gösterir.

Ceyb fenni: Trigonometri; eski adı "müsellesat".

² *Derya ilmi*: Denizcilik bilimi & Denizler üzerinde engin bilgi sahibi olma.

³ *Şerif*: Peygamberimizin torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelenler hakkında kullanılır bir tabir olup "şerefli, ulu" demektir.

deniz dibinden tulumla bahriler¹ dalup tatlı su çıkarırlardı. Oradan eski Hürmüz'e, Beraht'a ve Hürmüz'e varıldıkta şerif döndü.

Seydî Ali Kapudan'ın Portokal Kâfirleriyle İki Kez Savaşması: Zafâr kıyıları geçilüp Şehr-i Horfekân yakınına kırkinci günü, ki ramazan-ı şerifin onuncu günüydü [18 Temmuz 1556] kocakuşlukta varıldığı zaman ansızın yere batası kâfirlerin dört parça karaka dengi büyük baskın barçaları, üç büyük kalyonları, altı parça Portokal karavulası² ve on iki parça çekdirir kaliteleri, hepsi yirmi beş parça gemi üstlerine geldi.

İslamlar da hemen tente fora edüp demir alarak savaş yaraklarını hazırladılar; direklere flandırılar asılıp sancaklar açıldı.³ Şanı yüce Ulu Tanrı Hazretlerinin yardımına güvenüp gülbank-ı muhammedî ile savaşa başlandı. Öyle bir top ve tüfek savaşı oldu ki anlatılmaz. Tanrı'nın yardımıyla bir [kâfir] kalyonu top vuruşunda delinüp Fekkû'l-Esed Adası üzerine arkuru olup battı gitti.⁴

Sözün kısası yatsı vaktine dek kıyasıya savaştilar. Sonunda kapudan fener yakup kâfirler de gemilerine tembih topu atup "dönün" deyince barçalar tiramola etti, yani halat bozup Hürmüz tarafına yönelüp yüz döndürdüler.⁵ Allah'ın yardımıyla kâfir yenildi. Sonra sert rüzgâr çıkup ertesi gün Şehr-i Horfekân'a varıldı. Asker sulanup on yedi günde de Maskat Kalesi ve Kalhat yakınına varıldı.

On iki büyük barça ve yirmi iki kalite, hepsi otuz dört parça gemiyle Gova kapudanı Gornedor'un⁶ oğlu ramazan-ı şerifin yirmi altıncı günü [3 Ağustos 1556] tan ağarıırken Maskat Limanı'ndan çıkup barçalar ve kalyonlar mayıstıralarını⁷ takup

¹ Bahri: Dalgıç, denizci.

² Karavula: Karavela; küçük yelkenli gemi.

³ Tente fora etmek: Tenteleri açmak; yelkenleri açıp rüzgârla doldurmak.

Sancakların açılması: "Sancakların çözülmesi" de denir. Savaş gemilerinin ve bütün beylik gemilerinin grandi direklerine çekilen, ensiz ve uzun şerit sancaklar ile üstlerinde ayetler, Allah ve Muhammed adları yazılı tabii boydaki gemi sancaklarının, savaşa hazır olma işareti olarak açılması.

⁴ Arkuru olmak: Çapraz olmak, dikey olmak.

⁵ Fener yakmak: Bkz. s. 187.

Tembih topu: Gemicileri ve savaşçıları uyarmak için atılan işaret topu; gemicilere ve savaşçılara savaşa hazır olmalarını bildirmek için atılan işaret topu.

Tiramola etmek: "Halat bozmak" da denir. Geminin halatlarını çözmek; gemiyi geri çevirmek, geri döndürmek.

⁶ Gornedor: Gornator, Latince "gubernaturem". Bir eyaleti, ülkeyi veya şehri idare eden resmi kişi; bir kalenin ya da garnizonun kumandanı.

⁷ Mayıstıra: Ana yelken; geminin grandi direğinde ait büyük seren ve yelken.

tembihlerini ekleyüp, karavulalar çenber yelkenler açup gemilerini flandırılar ile donatular; İslam gemileri üzerine yürüdüler.

Onlar da önceki gibi Ulu Tanrı'ya sığınup savaş için kıyıda hazır durdular. Barçalar gelüp kadirgalarla çattı, kıyasıya top ve tüfek, ok ve kılıç savaşı olup öyle bir savaş oldu ki anlatılmaz. Bacaloşkalar¹ barçalardan nebtiz gibi geçer ve şaykalara büyük pencereler açardı. Kâfirler de kadirgaları geriye döndürüp küleklerden el kayası yağdırdılar ve bir kadirgaya kumbara atup yaktılar.² Bir barça da birlikte yandı. Ve beş barça ve beş kadirgayla kıyıya arkuru olup hepsi batup gitti. Bir barçaları yelken gücüyle oturdu, o da yok oldu. Sözü'n kısası, iki yandan da asker zebun oldu, kürekçi taifesinin kürek çekmeden ve top salya etmeden güçleri kalmayup ister istemez demir bırakıldı; demirler kıyıya atup demir üzerinde de savaş oldu.³

Sandallar indirilüp batan kadirgaların reisleri Alemşah Reis, Kara Mustafa, Kalafat Memi, gönüllü serdarı Dürzi Mustafa Bey ve başka Mısır kullarından⁴ ve halatçıdan iki yüz kadar adam alınup kürekçileri Arap olduğundan kıyıya döküldüler. Çok Necîd Arabı gelüp İslamlara yardım etti. Kâfirler de barçalarda olan kâfirleri aldılar.

Bu savaş Hayreddin Paşa merhumun Anderya Dorya savaşına üstündü. Az askerin böylesine savaş ettiğini bilmiyoruz. Sonunda gece erişüp sert rüzgâr çıktı. Barçalar ikişer demir bırakıp kadirgalar demiri sürüdü,⁵ halk zebun oldu. İster istemez kıydan ayrılıp Umman Denizi'ne düşerek rüzgâr önünce gittiler.

Sonunda Kirman'dan Berr-i Câş kıyılarına varıldı. Açık yerler olduğundan Mekran'dan Bender-i Şehbar'a çıkıldı. Sulanup bir reisin kılavuzluğuyla Guvadâr Lima'nı'na varılınca hâkimi Melik Dinaroğlu Celâleddin gemiye geldi, padişaha bağlılığını bildirdi. Donanma Hürmüz'e geldikçe elli altmış parça gemi zahire gönderirdi.

¹ *Bacaloşka*: XVI. yüzyılda kale dövmek için kullanılan toplardan birinin adı.

² *Külek*: Bir gemi direğinin kazıklarla çevrilmiş, tahta havaleli tepesi.

El kayası: Kaya, taş § Kumbara, bomba.

Kumbara atmak: Havan topuyla atılan havan kumbarasını ya da el ile atılan el kumbarasını düşmana savurmak. Bkz. Sözlükçe.

³ *Topu salya etmek*: Gemilerde toplar, sırmalarla ya da daha sağlam olsun diye ipekten yapıp sabit halkalara geçirilmiş halatlarla güverteye bağlıdır. Ateş etmek ya da ateş ettikten sonra içerisini temizlemek için topu, güverteye bağlı olduğu halatlar üzerinde ileri geri hareket ettirmeye salya etmek denir.

Kıyıya atmak: Denizin gemiyi kıyıya atması, karaya doğru sürüklenmek.

⁴ *Mısır kulları*: Mısır askeri, Mısır'dan toplanıp getirilmiş olan asker.

⁵ *Demiri sürümek*: Geminin demir tutmaması, fırtına yüzünden geminin demir üzerinde duramaması, geminin demiri sürüyerek dalgalara uyması.

Seydî Ali Reis'in Hind Denizi'nde Başına Gelenler: Adı geçen kapudan yine Guvadar Iskelesi'nden dokuz parça gemiyle Hind Denizi'ne çıkup Yemen tarafına saldı.

Bir zaman rüzgâr elverişli gitti. Birkaç gün gidüp kararlama Zafâr ve Şıhr karşıısına varınca batı karşıladı; fil tufanı dedikleri tufan çıktı, önüne düşüp tirenkete açmaya bile derman olmadı.¹ Akdeniz fırtınaları bunun yanında hiç olup hergiz [asla] gündüz geceden ayırt edilmezdi. Dağ tepeleri gibi dalgalar gemileri çok zebun etti. Yat ve yaraktan, ağırlıklardan bulunanı denize döküp ister istemez rüzgâra uyuldu, bu minval üzere on gün gittiler. Sonsuz yağmur yağup bir gün göz açtırmadı.

Denizde acayip hayvanlar, iki kadirge uzunluğunda balıklar görüldüğünde muallimler² hamd ü sena ederek, mübarek hayvandır, korkmayın derlerdi. Feresü'l-bahr dedikleri ve koca cüsseli yılanlar, harman kadar kaplumbağalar ve Rîşte-i Bahir² görölüp o yerde denizin yükselmesi çok olduğundan Ceket Körfezi'ne yakın varıldı.

Girdap: Ansızın denizin rengi gittikçe beyaza dönüp muallimler feryada başladılar. Hind Denizi'nde "girdap" dedikleri, Habeş kıyılarında Gerdefon denilen yerde ve bir de Sind yakınında Ceket Körfezi'nde olur. Bunlara düşen gemilerin kurtulması yoktur diye deniz kitaplarında yazılıdır, deyince iskandil ile beş kulaç yer bulunup hemen orta yelkenler bağlanup sereni ise eylediler, doruya vurup muhkem halat düşürmekle orsarız edüp dik avlama rüzgârıyla o gün o gece forsa kullandılar.³

¹ *Batı:* Batı yeli, batıdan esen rüzgâr. *Batı karşılamak:* Batı rüzgârının çıkması, batı rüzgârıyla karşılaşmak; geminin yol aldığı doğrultudan batı rüzgârının esmesi.

Fil tufanı: Büyük fırtına § Hind denizlerinde görülen korkunç fırtına § Tayfun.

Tirinkete açmak: Geminin prova direğinin birinci serenine bağlanan tirinkete yelkenini açmak.

² *Hind Denizi'nde reise "muallim" derler -K.Ç.*

² *Rîşte-i bahir:* Denizlerde ve derinlerde bildiğimiz erişte gibi yassı ve ince bir tür yosun olup adeta çayırılık gibi yüksekliği artar ve denizin dibinde adalar halinde devam eder. Sıklığı ve uzunluğu dolayısıyla geminin dümenine, küreklere (ve bugün pervaneye) dolanarak onun hareketine engel olur; ona tutulan bir gemi büsbütün hareketsiz kalır, kurtulması da güçtür. Metindeki "rîşte-i bahir"den bu anlaşılabilirse de; sözcüğün balına ve kaplumbaga gibi başka canlıların arasında geçmesi kesin bir açıklama yapmayı önlemektedir. Eldeki kaynaklarda da, benim gördüğüm kadar, bunu bulmak mümkün olmamıştır.

³ *Orta yelkenleri bağlanmak:* Geminin orta yelkenlerinin dürölüp toplanması.

İse eylemek: Geminin yelkenlerini hazır etmek; yelkenleri toka etmek.

Doruya vurmak: Sereni direk üzerine tepeye kadar çekmek; sereni çıkabileceği en son yükseklığe kadar kaldırmak; sereni en ucuna, doruğuna değin kaldırmak.

Halat düşürmek: Halatları gevşetmek; halatları çözmek.

Orsarız etmek: Gemiye rüzgârın geldiği yöne yakın bir yöne döndürmek.

Dik avlama: Rüzgârı tam geminin başından yani prova istikametinden almak.

Denizin çekilme zamanı da erişüp rüzgâr da diritse etti, yani kolayladı; ertesi sabah mayna edüp aşağı kodu.¹ Yelken soyup direk neftilerinden bir yarar gemiciyi cundaya bağladılar,² sereni doruya vurdular. Kazıyı direk dibine basup abli bir direk kadar yukarı kalktı,³ etrafa bakılınca vilayetin serhaddi Cemhere'de Puthane seçildi, yine yelken bağlayup Furmeyan, Manglor ve Sumnat önünden geçilüp Diyu'ya yakın varıldı. Kâfir elinde olduğundan o gün yelken göstermeyüp dümen başında gittiler.⁴

Yine rüzgâr artup gemilerin dümeni idare edilmez oldu; büyük yekeler taktılar.⁵ Çarmıhların sesinden kömilerin silistresi avazı işidilmeyüp ayırt edilmezdi ve baştan yana kimse varamıyordu; aylakçılarının çoğunu anbara istif ettiler.⁶ Sözün kısısı o gün kıyameti andırıyordu.

Sonunda Hind Denizi'nden Gücerat kıyısına erişince ansızın muallimler önümüzde döküntü var, gafil olman diye haber verdiklerinde demirleri funda ettiler;⁷

¹ *Diritse etmek*: Rüzgârın hafiflemesi, şiddetini kaybetmesi, kolaylaması.

Mayna etmek: Rüzgârın hafiflemesi (aşağı koyması), dinmesi § yelkenleri indirmek.

² *Yelken soymak*: Yelkenleri bağlamak, toplamak.

Direk neftisi: Geminin direğine çıkıp gözetleme işiyle görevli gemici.

Cunda: Gemilerdeki bütün direk ve serenlerin ucu.

³ *Kazıyı direk dibine basmak*: "Kazı"nın anlamı Türkçe "kazık" kelimesinin değişik bir şekli mi, açık değil. Bir denizcinin bana anlattığına göre "kazı" yelkenleri hisa ve mayna etmek için üst veya alt serene yapılan halat veya tel donatımı demektir. "Kazıyı direk dibine basmak" ise yelkenlerini indirmek için yelken halatlarını serenin altındaki kazı ayağına bağlamak, demektir. Burada anlatılan manevrada "kazı" ile abli denilen ve kısa bir direğe uzun serenle tutturulan üç köşeli yelkenin dipçigi söylenmek istiyor sanırım.

Bu manevra usta bir gemicinin denizi gözlemek için direğe bağlanarak bir ucu sonuna değin yükseltilmiş serene çıkarıldığını anlatmaktadır. Başka bir deyişle, abli denilen yelkenin ve bunun bağlı olduğu serenin bir direk denli yükseldiği, böylelikle buna çıkarılan gemicinin görüş ufku daha genişlemiş olduğu anlatılıyor.

⁴ *Yelken göstermemek*: Yelken açmamak.

Dümen başında gitmek: Gemiye yelkenlerini açmadan, yalnızca dümen kullanarak idare etmek.

⁵ *Büyük yekeler takmak*: Yeke, dümen kolu yerinde olan eğri ağaca, dümen başlarına takılan ve dümenleri istenilen tarafa basmaya yarayan ağaç veya demir manivelaya denir. Gemiye yelken açtırmayan büyük fırtınalarda, dümeni kullanmak da güçleştiğinden ancak büyük yekeler takarak dümene hâkim olunur. Onun için "büyük yekeler taktılar" deniyor.

⁶ *Çarmıh*: Gemi direklerinin arma ve merdivenleri; ana direkleri ve gabya çubuklarını tutan kalın halatlara verilen ad. Bkz. Sözlükçe.

Aylakçı: Donanmanın daimi askeri olmayıp ancak donanma denize çıkacağı zaman altı ay için toplanan bir sınıf asker; daha çok boşta olanlardan toplandıkları için bu adı almıştır.

⁷ *Demirleri funda etmek*: Demir atmak.

lakin gemileri harpüşte, yani salındı talaz¹ muhkem çığneyüp batırmak eyledi, kürekçiler kadinalarını bozup² halk soyunarak birer varil ve tulum hazırladılar. Demirlerin kimi kırılıp bir miktar döküntüden kurtuldular. Burası Diyu ile Daman arasıydı ve gemiler de gayet sulandı. İkinci zamanı hava biraz açılıp Gücerat'tan Daman denilen liman önüne varıldı. Gemiler salındı ile dövüşmeden mecalsiz düşüp demir üzerinde üç gemi arkuru karaya vurdu. İçinde olanlar esenlikle karaya çıktılar.

Sonra rüzgâr biraz aşağıya koyup limanlık edince parçalanmış gemilerin toplarını ve halatlarını Gücerat padişahı Sultan Ahmed beylerinden Daman hâkimi Melik Esed marifetiyle Daman Kalesi'ne emanet kodular. Melik Esed "kâfir donanması gelmek üzeredir, Surat Kalesi'ne erişmek ardınca olun" dedi. Bu haberi bu denli sıkıntı ve sıkılcım görmüş olan gemi halkı işidince çoğu çıkup Melik Esed'e nöker oldu³ ve kimi de "suyu bardakta demişler, gemiyi kâğıtta; bizden önce bu cihanı dolaşan birlikişiler, karayı koyup deniz havasında yelen⁴ Bû Ali ise anın aklına idrakine yuf der" deyüp sandallarla kıyıya döküldüler, karadan Surat'a gittiler.

Seydi Ali Kapudan altı parça gemiden kalanlarla Surat Limanı'na doğrulup yelken kürek beş günde, suların yükseldiği zamanda yürüyüp, çekildiği zamanda demir kodular. Bin türlü mihnetle Basra'dan üç ay tamamında Surat Kalesi limanına girince orada olan Müslümanlar sevindiler; çünkü Gücerat vilayetinin karışıklık zamanıydı.

Orada da nice haller olup asker "ulûfe, yiyecek ve içeceğimiz kalmadı. Gemilerde de halat, yat ve yarak olmayup köhnelendi. Bundan sonra Mısır'a gitmek ihtimali yoktur" diye çoğu Gücerat vilayeti padişahına nöker olup gemiler boşaldı.

Surat Kalesi'nde Hudavend Han'a yaraları ve bulunan yat ve yarağ ile teslim olunup diğerlerinin devlet kapısına gönderilmesine zaman temessükleri⁵ aldılar.

Adı geçen kapudan kendisine uyan elli kadar yoldaşla dokuz yüz altmış muharremi başında [Aralık 1552] karadan Hind ve Horasan'ı dolaşarak Acem diyarı içinden dört yıl tamam olunca İstanbul'a geldi. Edirne'de padişahın eşğine yüz sürdüğü za-

¹ Salındı: Çalkantı; deniz dalgalı olma, salıntı.

Talaz: Büyük dalga, çatlayan dalga, kabarıp gelem büyük dalga, köpüklü büyük dalga.

² Kadinaları bozmak: "Kadina" forsaların bağlandıkları bukağı demektir. "Kadinaları bozmak" da kürekçilerin bağlı bulundukları zincirleri çözmek demektir.

³ Nöker: Moğolcada vazife, hizmet, arkadaş, hizmetçi, yoldaş ve daha başka anlamları vardır. Buradaki anlamı "maiyet silahşoru, bir başbuğun yanında iş gören savaşçı" demektir.

⁴ Deniz havasında yelmek: Deniz sevdasına kapılmak, deniz sevdasına koşmak.

⁵ Zaman temessükleri: Kefalet senetleri, kefalet kâğıtları.

man kendisine seksen akçe müteferrika vazifesi¹ ve öteki yoldaşlarına Mısır'da terakiler ihsan olundu. Dört yıllık işlemiş ulûfeleri verilmek yolunda hükm-i hümayun verildi. O da başından geçenleri yazup bir kitap eyledi² ve Türk dilinde "başına Seydi Ali halleri geldi" deyimi bundan kaldı.

Sinan Paşa'nın Seferleri ve Ölümü: Dokuz yüz elli dokuzda [1551/52] Kapudan Sinan Paşa yüz yirmi beş parça kadirgaya denize çıktı. Dokuz yüz altmışta [1552/53] da bu üzerinde kaldı ve altmış birde [1553/54] öldü; Üsküdar'da gömüldü. Şair Sihri ölüm tarihini şöyle yazdı:

<i>Verir âhır fenaya fülk-i teni</i>	Ten gemisini sonunda ölüme salar
<i>Nuh dahi olursa keştiban</i>	gemicisi Nuh bile olsa.
<i>Her kaçan çeke niheng-i ecel</i>	Ölüm timsahı soluduğu zaman
<i>Katraca gelmeye ana umman</i>	engin deniz ona damlaca gelmez.
<i>Yusuf-ı sâni idi ahbâba</i>	Dostları için ikinci bir Yusuf'tu,
<i>Görünürdü adû gözüne Sinan</i>	yağının gözüne süngü görünürdü.
<i>Sihriyâ gel dua-yı hayr idelim</i>	Ey Sihri, gel hayırdüa edelim:
<i>Ruh-ı pakini şad ide Sühban</i>	Onun arı ruhunu Tanrı şad etsin.
<i>Hâtif-i gaybî didi tarihini</i>	Gayb hâtifi ³ tarihini böyle dedi:
<i>Daldı rahmet denizine kapudan [961]</i>	Kapudan rahmet denizine daldı.

Turgutça'nın Çıkışı: Bu Turgutça Bey Menteşe sancağından Saravuloz nahiyetinden bir köyde, Veli adlı raiyyetin⁴ oğluydu. Yaratılışında yiğitlik ve cılasunluk olduğundan ok atmaya ve güreş tutmaya çalıştı. Sonunda deniz levendine karıştı, yüreklilikle ün aldığından giderek levent takımının⁵ kapudanlığı kendisine verildi.

Bir kez gemi yağlarken kâfir kapudanlarından Oğlan Kapudan üzerine düşüp tutsak eyledi ve Ceneviz'de kapatıldı. Hayreddin Paşa donanmayla Ceneviz karşısına

¹ *Müteferrika:* Hademe demektir. Hükümdarın olduğu gibi vezirlerin ve başka hizmetlerin de müteferrikaları vardır. Padişah müteferrikaları en itibarlı ve şerefli hizmetlerdendir; buraya seçme, soylu ve güvenilir kişiler alınır. Nitekim, müteferrikaların bir kısmı sultanzaade, vezir ve beylerbeyi gibi paşa oğulları ile bey veya defterdar gibi yüksek yerlerdeki kişilerin çocukları olurdu. Müteferrika vazifesi, müteferrikanın aldığı aylıktır.

² *Kitap eylemek:* Kitap haline koymak, bir kitap meydana getirmek, kitap halinde yazmak.

³ *Gayb hâtifi:* Gökten ya da kendi görünmeyen bir söyleyenden gelen ses & bilinmeyenenden haber veren gizli bir haberci & gür ilham eden ses veya melek.

⁴ *Raiyet:* Bir hükümdarın buyruğunda olup vergi veren halk; ata ve kılıca sahip olmayan, asker olmayıp vergi veren halk; tebaa, uyruk; çoğulu reaya.

⁵ *Levent takımı:* Türk korsan gemicileri; Türk korsanlar takımı.

varup da “Turgut’u vermezseniz bütün köylerinizi yakarım” diye onu kurtardı. Aslında bir yarar gazidir diye çoğu zaman divanında överdi, hatta kendi yedek gemisini bağışladı.

Ve sonra Hayreddin Paşa’nınki gibi batı tarafında çok gazalar edüp zenginleştikçe gemilerini artırırdu. Giderek yirmi beş parça gemiyle gezmeye başladı ve Kapudan Sinan Paşa ile haberleşüp o kapudan denize çıktıkça Turgutça da Batı Semti’nden gelerek birbirine karşı durup şenlik ettiklerinde Turgutça gemilerinden top ve tüfek sesi baskın görüldüğünden Sinan Paşa ondan vehimlenmişti. Kendisine uymazsa ele geçirilmesi güçtür diye gönülünü alup devlet kapısına gelmesini söyledi. O da sekiz parça gemiyle gelüp kulluk arz eyleyince namılı yoldaşlarından Gazi Mustafa, Uluç Ali, Hasan Gülle, Mehmed Reis, Sancaktar Reis, Deli Cafer ve Kara Kadı ile birlikte geldi. Kendisine Karlı-ili sancağı ve adı geçenlere de yetmişer, seksener akça ulûfeyle her birine fener verildi.¹

Bu Turgutça’nın devlet kapısına gelmezden önce ve sonra nice sayılı gazaları vardır; birkaçını anlatalım.

Cerbe Olayı: Turgut Bey levent kapudanyken yedi sekiz parça gemisiyle Cerbe Adası’nda ve Kantara Limanı’nda yatup gemilerini yağlarken kâfir kapudanlarından Çağala ve Venedik kapudanı yüz elli parça gemiyle gelüp o limanın boğazını alarak² bunu kuşattılar. Tamam azuğu tükenüp zebun olduğu zamanda kendisini ve gemilerini alırsız diye sevinç ve kıvançla oturdular; hatta Ceneviz’e mektuplar yazup “evimize barkımıza ateşler salup yıkan levent kapudanı Turgut’u gemileriyle tutarak aldık” diye habër gönderdiler ve nice beyzadeler gemi donatup varalım, seyredelim diye Cerbe’ye doğruldular.

Turgut Kapudan da hakka tevekkül edüp Allah’ın hikmeti o yörede bir ırmak vardı ki ayağı denize akar, o ırmak üzerinden bir sandal yürüyebilirdi. Hemen levent ve forsa koyup limandan o ırmağa yol kestirmeye dürişti. İki mil kadar yeri kesüp o sudan gemilerini denize geçirdi. Kıyıda bir kurulmuş çadır alıkoymdu; kâfirler gördükçe Turgut içindedir derlerdi. Kapudan o sudan denize altmış mil yerde bir limana girdi, gemilerinin kalanını da yağladı ve denize çıktı. Yolunda o seyre gelen beyzadelere sataşup aldı. Bundan sonra kâfirler “elbette Turgut büyü bilür, kuru yerde gemiler yürütür” diye şaşup kaldılar.

Bu kapudan İslamlığın sıyrılmış kılıcı olup denizin yarar ve ünlü kapudanıydı.

¹ Fener vermek: Bkz. s. 187. ,

² Boğazını almak: Bir limanın boğazını kapatıp gemilerin girip çıkmasına engel olmak.

Kaç kez kâfirlerin gemilerini basup karadağ gibi barçaları söyündürmüştü.¹ Bunlardan biri, kâfirlerin bir kez on sekiz parça kadirgasını bozup aldı ve Selanik Körfezi'nde iki barça buğday ile Venedik'e giderken Manya Burnu'nda önüne gelüp aman vermedi, aldı. Buna benzer nice fetihleri vardır.

Turgut Bey'in Mağrip Tarafına Gidişi ve Padişahın Çağırması: Bu bey, Karlı-ili beyiyken bir gün denizde bir Venedik barçasına rastlamış, büyük kapudanları ululamak için yelkenleri biraz aşağı koyup² peşkeş götürürlerken "bu baş kapudan değildir" diye aldırılmazlar ve rüzgâr olduğundan barçaya güvenirler. Turgut Bey'in de canı sıkılıp yanında bulunan üç parça gemisiyle topa tutar, rüzgâr aşağı komakla döve döve zebun edüp aldıktan sonra bir yarar yoldaşı düştüğünden hepsini kılıçtan geçirüp barçayı denizde ateşe yakar.³

Bunun üzerine balyoz, Rüstem Paşa'ya varup bu beyden yakınır. Rüstem Paşa kendi kardaşına karşı gördüğünden Turgut'u sevmezdi. Hükümle çavuş gönderüp devlet kapısına çağırdı. O da, onun kötü niyetini öğrenüp kendi gemileriyle Mağrip'a giderken iki yıl kadar zaman başkaldırıp buyruk dinlemez oldu.

Sonra Tarabulusgarp'ın fethi gerekince, merhum Sultan Süleyman Han kendisine incinmişken ister istemez aman verdi ve çağrı buyruğuyla bir Mushaf-ı Şerif, bir altın kılıç gönderdiler ve Tarabulusgarp fetholunursa beylerbeyliği ölünceye kadar üzerinde kalmak şartıyla verilsin, denilmişti.

Kapudan Sinan Paşa donanmayla varup Turgut Bey'in kılavuzluğuyla Tarabulus fetholundu. Eyaleti başkasına verildiğinden Beyin canı sıkıldı, demir kopartıp Mağrip'a doğru yelken açtı; onu görüp öteki kapudanlar da ardına düştüler, çünkü ona uymaları buyurulmuştu. Sinan Paşa yalnız kalup Turgut Bey'in izniyle döndüler. Ve kimi kapudanlar bin minnetle yine döndürüp devlet kapısına getirdiler.

Turgut Bey'in Peştiye Tarafına Seferi: Kimi kitaplarda adı geçen bey, dokuz yüz altmış yılında [1552/53] yüz yirmi kadar kadirgayla serdar olup Nobofaça'ya gitti diye yazılmış.

Sonra dokuz yüz altmış bir recebinde [Haziran 1554] kırk beş parça kadirgayla Bahr-i Körfez'e girüp İtalya kıyısında bulunan İspanya'nın Peştiye adındaki hisarına

¹ *Söyündürmek:* Düşman gemisinin toparını susturmak § Bir gemiyi savaşamaz hale kılmak.

² *Yelkenleri aşağı koymak:* Yelkenleri tam fora etmeyip biraz indirmek, tam açmamak.

³ *Rüzgârın aşağı koması:* Hafiflemesi.

Düşmek: Savaşta ölmek.

varup kuşattı. Bin uğraşla alınmak üzereyken dört bin atlı ve üç bin piyade kâfir yardımı gelüp üst üste Müslümanlara üşüp savaştılar. Allah'ın yardımıyla ramazan-ı şerifin yedinci günü [6 Ağustos 1554] taşrada olan melunlar bozulup kaçtıklarından hisarda olan kâfirler ister istemez amanla çıkup kaleyi verdiler. Kırk elli bellü başlılarına aman verilüp ötekiler zincire vurulup tutsak edildi. Hisarda olan ganimetler ve yedi bin kadar tutuklu Müslüman tutsağı alınup Avlonya'ya gelindi.

Yakınında olan başkaldırmış Arnavutlar da Mirliva Ahmed Bey marifetiyle karadan ve denizden ele getirilüp haklarından gelindi. Umulandan çok para ve ganimetlerle devlet kapısına gelince değer bilir padişah ona Cezayir beylerbeyliğini kapudanlık ile ihsan etmişti. Lakin Rüstem Paşa engel olup "taşrada hasıl oldum¹ der, padişahın yüce kapısında iş görmeyi istemez" deyi arz etti, yine Karlı-ili sancağında bırakıldı. Lakin kendi kabul etmeyüp yeri yüce padişah Edirne'ye yola çıkmak üzereyken atlanup yolda yayan rikâb-ı hümayunu öptü² kendi ağzıyla eyaletini dilemekle verildi ve bundan sonra Tarabulusgarp'a gidüp Malta'da şehit oluncaya değin orada kaldı.

¹ *Taşrada hâsıl olmak*: İstanbul'dan dışarıda yetişmek; İstanbul'dan dışarıda devlet hizmetinden uzakta, belli denemelerden ve basamaklardan geçmeden yetişip meydana çıkmak; devlet kapısından başka yerde yetişmek.

² *Rikâb-ı hümayunu öpmek*: Padişahın üzensini öpmek; padişaha büyük saygısını göstermek üzere onun üzensini öpmek. Bu söz daha çok mecaz olarak kullanılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜK

Piyale Paşa'nın gazaları üzerinedir.

Sinan Paşa'nın ölümünden sonra kapudanlık adı geçene ihsan olunup deniz işlerini görmeye eteğini beline dolayup din ve devlete nice hizmetlerde bulundu.

Fransa'ya Yardım İçin Kalbiye Seferi: Kimi tarihte yazıldığı üzere hicretin dokuz yüz altmış bir [1553/54] yılında Fransa kralı devlet kapısına elçi gönderüp İspanya kralından dert yanıp donanma göndererek yardım etmesini diledi. Bunun üzerine Gelibolu sancağı beyi Kapudan Piyale Bey'in donanma-yı hümayun ile o semte gitmesi buyuruldu. O zaman Tercan Ovası'ndan adı geçen kapudana bu yolda gönderilen hükm-i hümayundur:

*Emr-i Şerifin Sureti:*¹ Ulu beylerin övüncesi, büyük ve ulu kişilerin seçmesi, değer ve saygı iyesi, tüm olan biteni bilen Tanrı'nın yardımına ermiş, Gelibolu sancağı beyi ve kapudanım Piyale –ululuğu sürüp gitsin– yüce buyruğum gelince bilinsin ki bundan önce hükm-i hümayunum gönderilüp, Hakkın yardımıyla bu kez denize çıkması buyurulan donanma gemilerine serdar verildin. Yat ve yarağını görüp gemileri hazırlayasız ve Turgut'un –yüceliği sürsün– seninle birlikte olması buyurulmuştur. Onunla güzelce uyuşup birleşerek, uğur ve mutlulukla birlik olan devlet-i hümayunumla² ilgili işlere gücünüzün yettiğini verin diye buyurulmuştu. O yüce buyruğum yine yürürlükte olup denize ayrılan altmış parça gemilere baş ve buğ tayin olunduğun için gemileri çabucak tamamlayup, kürekçiler bulup, yat ve yarağını vakit yitirmeden görmek için ulu düsturum, büyük müşirim,³ dünyanın nizamı vezirim İbrahim Paşa –Ulu Tanrı onun ikbalini sürdürsün– ve defterdara hükm-i şerifim gönderilüp, yeniçerilerim ağasına istenen yeniçeri kullarımı veresin, diye buyruğum gönderildi.

¹ *Emr-i şerifin sureti:* Padişah buyruğunun kopyası, örneği.

² *Devlet-i hümayun:* “Uğurlu devlet” anlamına bir kalıp sözdür. Padişahın devletin daima uğurlu ve mutlu olduğunu anlatmak için kullanılır. Burada “benim uğursuzluk ve bahtsızlık-bilmeyen devletimle ilgili işlerde” demektir.

³ *Düstur:* Anlamı “kaide, kanun, temel” olan bu kelime, sadrazamlar için ve hep yanında yüceltici bir sıfatla birlikte kullanılır.

Müşir: Anlamı “işaret eden, yol gösteren” olan bu kelime, devlet hizmetinde yüksek bir yerde bulunup yol gösteren, buyruk veren kişiler, özellikle sadrazamlar için kullanılır.

Denize seninle birlikte verilen Kocaeli ve Midilli beylerine de hükm-i şerifler gönderildi. Eyle olsa¹ buyurdum ki yüce kapım çavuşlarından Mahmud –değeri art-sın– varınca asla geciktirüp gevşeklik göstermeden seninle çıkacak altmış parça gemiyi gece ve gündüz üzerine olup itmama erıştırüp² kürekçilerini tamamlayın, ayrılan yeniçeri kullarını alup ve sancak beylerini de askerleriyle gemiye alup vakti ve mevsimiyle denize çıkın. Fransa padişahının donanmalarıyla uygun yerde toplanup devlet-i hümayunumla ilgili işlere, güzelce uyuşup anlaşarak başlayın. Bu iş himmet ister; savsaklamayup gemileri çabucak tamamlayarak önceden çıkarmak yolunda dakika kaybetmeyesin.

Adı bellü kulum Turgut –ululuğu sürsün– denizin bütün hallerini ve işlerini bilir; onunla danışık etmekten geri durmayasın. Güzel dirlik ve tam birlik ile gönülde ve amaçta bir olup, gayretin gerektirdiği ne varsa yerine getiresin. Kötü tedbirlerle saltanatın ırzına ve namusuna aykırı bir durum olmamak için türlü güzel çalışmalarınız olsun. Gönüllü levent gemilerinin³ de birlikte gitmesi buyurulmuştur. Adı bellü kulum, onların durumlarını bilir; onun marifetiyle gönüllü reisleri birlikte olup her birinin, onun uygun gördüğü üzre gönüllerini alup peksimet gerek olana peksimet verüp onun marifetiyle ve onunla danışık ederek devlet-i hümayunumla ilgili işlerde ve din yoluna kullanup Allah'ın yardımıyla yüz aklıkları elde etmeye durişesin.

Her gemiye âdet üzre yirmi nefer halatçı koyun ve onlardan başka Galata azeplerinden⁴ de yarakları ve yasaklarıyla otuz nefer azepe ayırup gemilere yerleştirüp birlikte alup giderek kullanasınız. Tersaneyi korumak için ve orada kalan on parça gemilerin işlerine de yetecekleyin adam alıkoyasınız.

Şöyle bilesiz, alamet-i şerife⁵ güvenesiz. Tercan Sahrası yurdunda,⁶ dokuz yüz altmış iki yılının rebiyülâhırı sonunda [24 Mart 1555] yazıldı.

¹ *Eyle Olsa*: Bunun üzerine, bundan dolayı § o halde § öyle ise, öyle olunca.

² *Gece ve gündüz üzerine olmak*: Ara vermeden bir işin üzerinde geceyi gündüze katarak bütün gayretiyle çalışmak.

İtmama eristirmek: Bütünlemek, sonunu almak, tamamlamak.

³ *Gönüllü levent gemileri*: Akdeniz'de faaliyette bulunan güçlü kuvvetli korsan gemileri ki bunlar Osmanlı donanmasının hizmetine girmişlerdir.

⁴ *Galata Azepleri*: Deniz azepleri; karadan ayrı olarak deniz gücünü teşkil eden ve donanmaya bağlı olan azepler. Bkz. Sözlükçe "azepe".

⁵ *Alamet-i Şerif*: Osmanlı tarih belgelerinde "tuğra" yerine kullanılan türlü tabirlerden biri. Osmanlılarda "tuğra" padişahın adını taşıyan alamet ve imzası demektir. Padişahların tuğraları anlaşma, ferman, berat ve başka belgelerin üstüne ve ortasına konurdu.

⁶ *Yurt*: Çadırılı ordugâh.

Donanma-yı Hümayunun Fransa Tarafına Yönelmesi: Adı geçen kapudan yüce فرمان gereğince donanma gemileriyle denize çıkup, akıllı kişilerin doğru bulmasıyla önce Polya kıyılarını vurup Riçe'yi kuşattı ve aldı. Sonra o kıyılarda birkaç parça hisara da çıktılar; lakin Riçe kuşatması sırasında buralarda oturanlar haber alup boşaltarak kaçmışlar. Bir nice bin çevik ve yörük levent çıkup kılavuzlarla vilayeti yağma ederek çok ganimetler aldılar.

O sırada İspanya kapudanı Anderya Dorya'nın altmış beş gemiyle Anabolu önünde idüğü öğrenilüp derhal demir kopararak üzerine yöneldiler. Lakin bu Anderya, önceden duyup bir tarafa çektiirdi gitti. Kapudan Paşa da İspanya kalelerinden birkaç parça hisara varup kimini kılıçla, kimini amanla aldı. Sayısız ganimetler aldıktan sonra Elbiye Kalesi yakınında demir attı. Orada bir kadirgayla Fransa kapudanı gelüp görüştü.

Padişahımızın asıl muradı Kalbiye adındaki hisardır, varup kuşatalım, demekle o yana yöneldiler. Varup gerçi bir zaman kuşatarak ve yürüyüşle taşra varoşu aldılar, lakin iç hisarının berklığı tam ve halkıyla çokluk alışmayup uyuşmak kolay olmayınca vaktiyle dönüp kasım gününde¹ İstanbul'a geldiler.

O yıl Fransa dileğince İspanya'dan öç alamayup çokluk iş göremedi; lakin sonra büyük savaşlar olup iki taraf bir yendi bir yenildiler. Köpek dişi, domuz derisi² dediklerince bugün de aralarında kavga dövüş eksik olmayup büsbütün barışup aralarının düzelmesi mümkün değildir. Her zaman kavga ve bozgunculuk aralarından çıkmaya. Bundan ötürü İspanya donanması Venedik'e gelmez olmuştur.

Cezayir ve Vahran Seferi: Cezayir'den aşağı Mağrib-ı Aksâ kıyısında Tilimsan iskelesi olan Vahran, ki eskiden Hayreddin Paşa almışken bir yolla İspanya hisarını ele geçirüp oraya yayılmıştı. Dokuz yüz altmış üç [1555/56] yılında kırk beş parça kadirgayla Piyale Kapudan önce Cezayir'e vardı, askerini kaldırdı ve bu hisar üzerine düşüp kılıç gücüyle fethyledikten sonra vaktiyle dönüp Tersane-i Âmir'e girdi.

Benzert Seferi: Adı geçen kapudan dokuz yüz altmış dördte [1556/57] Tunus Şehri yakınında Benzert adındaki iskele ve kaleyi aldı. Ve Mağrip-zemin kıyılarını sıyrup³ kasım gününde tersaneye geldi.

¹ Kasım günü: Kasım ayının sekizinci günü. Donanmanın denize çıkma mevsiminin sona erdiği ve İstanbul'a döndüğü gün.

² Köpek dişi, domuz derisi: Bu deyim ikisi de düşman olup birbirleriyle dövüşmekte olan kişiler ya da milletler için kullanılır.

³ Sıyırmak: Kıydan gitmek; kenar kollanarak gitmek; engine açılmamak.

Mayorka Seferi: Dokuz yüz altmış beşte [1557/58] Piyale Kapudan yüz elli parça kadirgayla yine Akdeniz'e çıkup Katalonya kıyılarına yakın İspanya elinde olan Cezayir'den Mayorka dedikleri adaya varup er döktü. Köylerini yağma edüp yıktı ve birçok ganimetler aldıktan sonra esenlikle dönüp Tersane-i Âmire'ye geldi.

Ve bu yılda kapudanlığına Cezayir beylerbeyliği payesi eklendi.¹

Piyale Paşa'nın Cerbe Önünde Kâfir Donanmasıyla Savaşı: Dokuz yüz altmış altıda [1558/59] Piyale Paşa seksen sekiz parça kadirgayla denize çıktı. Moton önünde kâfirin bir büyük barçasına rast gelüp aldığı zaman Frengistan durumu sorulup öğrenildi. Haber verdiler ki Tarabulusmağrip önce alındığı için Malta kâfirleri çok korkuya düştü, krallara yazup yalvardılar. Bütün kâfir serdarları, büyük donanma çıkarmak hazırlığındadır ve Turgut Paşa ile Arap eşrafi arasında kavga vardır, Arap emirleri ve meşayih² Frenklerle gönülbirliği edüp Osmanlı ülkesine zarar vermek ardında olduğunu söylediler.

Piyale Paşa da devlet kapısına yazup bildirmiş ve saltanatça on parça kadirga da yardıma gönderilmişti. Yerle bir olası kâfirler İslam ordularının böylesine hazırlığını işittiklerinden bu yılda baş göstermediler.³ Kışın gelmesi yakın olunca adı geçen Paşa Avlonya'dan dönüp Tersane-i Âmire'ye girince kâfir donanması elindeki gemilerle Tarabulus semtlerine geçti. Kış mevsimini oralarda geçirüp ilkyazda o diyar ahalisine, hele Tarabulus'a zarar vermek ardınca olduklarını Turgut Paşa bildirince, Kapudan Paşa'ya ilkyaz erişinceye kadar yüz yirmi parça gemi hazırlaması için ferman geldi. O da eteğini beline dolayup vakti ile o sayıda gemileri hazırlamaya baktı.

Vaktaki kış geçüp ilkyaz geldi. Dokuz yüz altmış yedi recebinin sekizinci günü [4 Nisan 1560] Kapudan Piyale Paşa yüz yirmi parça kadirgayla denize çıktı. Koyun Adası'na vardıkta Tarabulusgarp beylerbeyi Turgut Paşa'dan bir firkate geldi; yere batası kâfir donanması Cerbe Adası yakınında olup Tarabulus'a düşmeyi gözlemler, diye bildirdi.

Bundan önce adı geçen paşa Uluç Ali adındaki reisi –ki o zamanda ünlü korsan-

¹ Yani Cezayir beylerbeyliği vazifesi değil, yalnızca bu beylerbeyliğin "payesi" verildi, bir başka deyişle beylerbeyi payesi aldığı için unvanı da bundan böyle "paşa" oldu.

Kaptan Paşa eyaletine Cezayir Eyaleti de denir; çünkü Cezayir sultanı Barbaros Hayreddin Paşa Osmanlı devleti hizmetine girdikten sonra kendisine ait olan Cezayir kıtası yine onun üzerinde bırakılmış ve zaman içinde kaptan paşalık bu eyaletle birlikte verilmiştir.

² *Emîr:* Bey; Arap ülkelerinde türlü bakımlardan devlet haline gelememiş, fakat başına buyruk toplulukları yöneten idareciler için kullanılan bir unvan.

³ *Baş göstermemek:* Meydana çıkmamak; korkudan ortalarda görünmemek.

lardandı- birkaç parça kadirgayla dil almaya kâfir diyarına göndermişti; o da büyük bir savaş barçasına rastladı. İki taraftan toplaşurken geriden birkaç parça gemi daha erişti, döve döve barçayı aldı. İçinde olan reisleri tutsak edüp getirdiklerinde topları, yat ve yarağıyla İstanbul'a gönderildi.

Moton önüne vardıkta Rodos beyi Kurtoğlu Ahmed Bey ve Midilli sancağı beyi Mustafa Bey birkaç parça gemiyle geldiler. Büyük şenlikler olup donanmaya katıldılar. Orada dinlenüp gemiler yağlandı. Gereçleri tamamlandıktan sonra şabanın beşinci günü [1 Mayıs 1560] akşamından sonra, Allah'a tevekkül olup Garp Yakasına doğru engine sahip Mağrip'a yöneldiler.

Küçük Malta Adası'nın Yağma Edilmesi: Uygun rüzgârla dört gün dört gece gidilüp ertesi gün Küçük Malta'nın bir yanına yapışıldı. Birkaç savaşçı yiğit gemilerden dışarı döküldüler ve kâfirlerin evlerine seğirdüp¹ çok ganimet aldıktan sonra evlerini, bağ ve bostanlarını ateş verdiler.

Biraz diller alup kâfir donanmasından haber sorulduğunda kırk dokuz parça kadirga ve otuz altı parça barçaları, şu anda Cerbe sığlarına sığınup yatarlar, İslam gemilerinin geldiğinden gafillerdir, diye haber vermeleriyle Turgut Paşa tarafından daha önce gelen kalite bu kez bunu bildirmek için orada yine adı geçenin yanına, Tarabulus'a gönderildi. Ardınca donanma-yı hümayun ile Cenab-ı Hakka tevekkül edüp yerle bir olası kâfir donanmasının olduğu yana yöneldiler. İki gün iki gece git-tikten sonra Cerbe'ye yakın Karkanna Sığları'na varılıp demir atıldı. Ertesi gün savaş ve dövüş araçları düzülüp hazır kılındı. Çektirilüp akşam vaktinde Cerbe'ye on iki mil denli yerde varup demir bıraktılar.

Cerbe ise Tarabulus'tan iki yüz mil doğuya deniz kıyısına yakın bir adadır, eskiden adadan kıyıya bir yol vardı, sonra kestiler.

Cerbe Önünde Savaş: Bundan önce donanma-yı hümayun Malta'ya varınca Malta kâfirleri kayık gönderüp İslam donanması geldiğini bildirmişler, yere batası kâfir de gemilerini kaldırıp yedi sekiz mil kadar denize çıkup savaşa hazır olmuşlar. Sabah İslam askeri de gelüp kâfir gemilerini gördüklerinde türlü süs ve saltanatla çektirüp yürüdüler. O yerde biraz toplaşup kâfirler kaçmaya karar vermişken İslamların saldırısını görüp bir bölüğü Cerbe tarafına can atup hisar altına girdi ve bir bölüğü denize açıldı. Paşa da gemileri iki bölük edüp bir bölüğü hisara gidenler ardınca gönderdi; kendi de denize açılan gemilere girüp kıyasıya savaş oldu. İslam gemilerinin çoğu yerle bir olası kâfir kadirgalarına çatup her birinde büyük savaşlar oldu. So-

¹ Seğırtmek: Koşmak, süratle gitmek.

nunda İslam üstün gelüp yere batası kâfirler bozulup sındı.¹ Yirmi parça kadırgaları ve yirmi altı parça barça, kimi sığlarda kalup, kimi batup, kimi alındı ve kimi de yakıldı. Kâfir serdarlarından Anabolu kapudanı ve oğulları, Anderya Dorya oğlu ve Çicilye Adası'nın kapudanı can korkusuyla firkatelere düşüp Cerbe Kalesi'ne girdiler. Sonunda kâfir donanması bütünüyle alındı, bir tarihte böylesine bozgun olmadı.

Adı geçen kale, eskiden İslamların oturduğu bir yer iken bir yolla kâfirlerin eline düşmüştü. Fethi önemli olduğundan denizden donanma-yı hümayun; karadan Tarabulus, Kayravan, Sifaks kalelerinin atlu ve piyade yarar tüfekçileriyle adı geçen hisar üzerine varılup ramazan-ı şerifin üçüncü günü [28 Mayıs 1560] dört yanından sıkı sıkıya kuşatıldı. Gece metrise girileceği sırada kâfirler çıkup çoktan çok ok ve tüfek serpince² gaziler hep birden kılıç sıyrıp üzerlerine yürüdüklerinde, melunlar dayanamayup kaçtılar. Çok kâfir toprağa düşüp metrislere yerleşti.

Kale hendeğinden ileride kâfirler bir büyük hendek kazdılar ve çevresine tabur çevrilüp³ üç bin kadar yarar kâfir koyup orada çergeleri ve çadırlarıyla oturup etrafı korurlardı. Bir tarafta da bir su kuyusu olup çoğu ondan geçindiklerinden üzerine muhkem metris yapılmıştı. Darbzenlerle yedi sekiz yüz kadar kâfir koruyup gece gündüz ondan hisara ve taşra su taşırırken Müslüman orduları bu kuyuya yakın varıp ok ve tüfekle kâfirleri sıkıntıya sokup içlerini daralttılar.

Kâfirlerin Saldırışı ve Bozulması: İspanyol ve başka soydan bin kâfir seçilüp altı päre türlü türlü sancaklarla beş kat alay bağlayup ramâzan-ı şerifin on dördüncü günü [7 Haziran 1560] damgaları cılasunluk olan İslam askeri üzerine yürüdüklerinde Müslüman gaziler de Allah'ın yardımına güvenüp tekbir ve tehlil ile kılıç çeküp sancak açtılar.⁴ İki saat kadar iki asker birbirine koyulup bir büyük savaş ve kıyasıya uğraş oldu ki feleklerde melekler beğenüp alkışladılar. Sonunda Tanrı'nın yardımı elverüp müminler üstün geldi ve kâfirler bozulup yenilerek ister istemez kaçmaya yüz tuttuklarında, çevik savaşçılar ardlarına düştü; o kadar kâfir kırdılar ki sayıya gelmez. Biraz da diri tutulup o sırada kâfirin çergeler ile oldukları metrislerine İslam

¹ *Sınmak:* Alt olmak, yenilmek.

² *Ok ve tüfek serpmek:* Ok ve tüfek atmak; ok ve tüfekle yaylın ateşine tutmak.

³ *Kale çevirmek:* Eskiden birbirine bağlı arabalardan bir metris yapmak § Bir kaleyi kuşatıp çevresine metrisler ve tabyalar yapmak.

⁴ *Tekbir ve tehlil:* Tekbir, Allah'ı ululamak demek olup *Allahu ekber, Allahu ekber* (Tanrı uludur, Tanrı uludur) sözlerini söylemektir. Tehlil ise *La ilahe illallah* (Tanrı'dan başka Tanrı yoktur) sözlerini söylemektir; ikisine birden "tekbir ve tehlil" denir.

Burada Türk askerlerinin her savaşta olduğu gibi düşmana bu sözleri söyleyip, her bölün kendi sancaklarını açıp kılıçlarını çekerek koyuldukları anlatılmaktadır.

ordusu koyulup ve sancaklar dikilüp şenlikler oldu. Söylediğimiz su kuyusu da o sırada alınıp düşman zebun oldu.

Kâfirlerin Bir Kez Daha Saldırışı: Bu savaştan sonra on beş parça top kurulup arkası kesilmeden atılmak üzere iki üç bin kadar gök demürlü¹ Alaman ve İtalyan kâfirleri mertlik davası edüp, topları çivileyüp metrisleri basmak² sevdasıyla, tan atarken hisardan çıkup metrisler üzerine yürüdüklerinde gaziler gafil bulunmayup her biri kollu kolunda direnüp yigıtçe karşı durdular. Kâfirler topların üzerine dökülüp iki saat kadar bir savaş oldu ki görülmemişti. Sonunda orada da yüzleri dönüp³ kaçıklalarında gaziler fırsat bulup sekiz dokuz yüz kadar kâfiri kılıçtan geçirdiler ve başlarını gönderlere sançup gözlerine karşı diktiler. Kâfirler içeri kaçup yine savaşa tutuştular.

İslam Gazilerinin Düşman Gemilerine Saldırışı: Daha önce denizden kaçup kale dibine giren on bir parça kadirga kimi kez hendek, kimi kez tabya üzerinden toplar atarak metrise epice zarar ederdİ. Önce kadirgaların alınması önemliydi; lakin kale altında olduğundan başka, donanma-yı hümayun ile arada top erişemeyecek denli dar yerde bulunduğundan kalitelerle varup basmak mümkün değildi.

Bundan dolayı donanma gemilerinin sandalları ve firkateleri içine oklu, yaylı, harbeli⁴ ve tüfekli yarar asker ve kapudanlar girüp karadan da onlara yardım için atlu ve tüfekli pürsilah askerler ayrılmıştı. Her yandan gemilerin üzerine yürüyüş oldukça kaleden metristen sayısız toplar atılıp tüfek fındığı yağmur gibi yağınca gaziler ateşli duman içinde görünmez oldu. Sözü kısası tan vaktinden kocakuşluğa değin savaş ve uğraş olup iki yandan da çok adamlar düştü. Lakin düzenbaz kâfir kadirgalarının çevresine ok atımı yerde denize berk kazıklar kakup direkleri ve serenleri zincirlerle bağlayarak avlu çevirmiş, içeri girmek mümkün olmayup geri dönüldü.

Sonradan kalenin iki yanından denize bitişik olan metrislere yedi sekiz parça toplar kuruldu. İki yandan top üşürülüp⁵ içinde olan kâfirlerin çoğu kırıldı, geri kalanlar da denize döküldü. Toplarnı da darmadağınık olup kadirgaları kadinelerine⁶ değin suya battı. Allah'ın birliğine inanmış olan gaziler topların şerrinden emin ol-

¹ Gök demirli: Zırhlı, zırh giymiş.

² Top çivilemek: Bir topun falya (ateşleme) deliğine çivi sokup perçinlemek suretiyle topu işlemez hale koymak.

Metrisleri basmak: Askerlerin kendilerini korumak için gizlendiği siperlere saldırmak.

³ Yüzleri dönmek: Arkaya dönmek, arkasını çevirmek, geri dönmek, ricat etmek.

⁴ Harbe: Kısa mızrak.

⁵ Üşürülmek: Salvo etmek, yaylın ateşi etmek, yaylın ateşi açmak.

⁶ Kadine: Forsaların ayağına vurulan zincir, bukağı.

duktan sonra yine kale savaşına başladılar.

Hisarın Alınması ve Kâfirlerin Kökünün Kazınması: O savaştan sonra, şevval başlarında [Haziran 1560] metrisleri ileri varup kale hendeğine dayanıncaya kadar yirmi yerde metris değişildi; her birinde binden çok kâfir çıkup savaş dövüş eder ve bozularak içeri girerdi. Bu sırada hendek yakınında bir tatlı su kuyusu bulundu ki kâfirler yer altında lağım edüp¹ su alırlardı. Üzerindeki kâfirlerin ip ve kovayla ellerini kaldırıncaya değin vur ha vur savaşlar olup nice başlar kesilüp kanlar dökülerek, zor ve güç kullanarak kuyuyu ellerinden aldılar.

Taşrada ilgisi kalmayup tabyalar üzerinden top ve tüfekte savaşımaya başladıklarında İslam askeri var gücü bazuya getirüp toprak sürdüler;² hendeği tabyalarına beraber doldurup hurma ve başka ağaçlardan beş yerde yüksek kuleler yapıp hisara havale olunca³ üzerine yarar toplar ve darbzenler çıkardılar. Bir an aman vermeyüp içeriye top ve tüfek, ok ve taş yağdırdılar. Tabyaları ve sepetleri⁴ yerle bir olup serpindisi nice yüz kâfiri cehenneme gönderdi. Topları da işlemez hale gelüp gediklerden her gün beşer onar kâfir kaçup gelmeye başladılar.

Kısaca, bu minval üzere seksen gün dövüş ve savaş uzadı, sonunda zilkade başlarında [Temmuz 1560 sonları] yere batası kâfirler kurtulmaktan umudu kesince İspanya'nın memleketler alacağına güvenüp gönderdiği namlı serdarı Donabur –ki Mağrip-zemin'den Mısır'a varıncaya değin almak davasıyla çıkup sekiz bin sekiz yüz kâfirle bu hisara girmişti– kendi güvendiği adamlardan bin nefer yarar kâfir seçüp o yılın zilkadesinin yedinci gecesi [31 Temmuz 1560] tan atarken kaleden çıkup metrisler üzerine saldırdı. Üç kez karşısında olan asker birbini döndürüp tam iki saat büyük savaş oldu, her taraftan çok adam düştü. Sonunda kâfirler, gazilerin saldırısına dayanamayup hisara kaçınca İslam askeri kale kapusunu alup⁵ söylediğimiz kâfirle-

¹ *Lağım etmek:* Yer altından kazarak tünel delip yol açmak. Düşman askerinin bulunduğu yerin altından tünel kazıp oraya barut doldurup ateşleyerek düşman askerini yok etmek.

² *Var gücü bazuya getirmek:* Bütün gücünü toplamak, var gücünü bir işe vermek.

Toprak sürmek: Bir kalenin çevresini kuşatan hendeği, savaşçılara engel olmaması için toprakla doldurmak; ya da bir kaledeki düşmanı ateş altına alabilmek için toprak getirip kale duvarından daha yüksek olacak şekilde yığmak.

³ *Havale olmak:* Bir yere, bir kaleye hâkim mevkide bulunmak; bir yeri ateş altına alabilmek için ondan daha yüksek bir yerde olmak.

⁴ *Sepet:* Sepet gibi örme nesnelerden yapılmış olan tabya, metris; silindir biçiminde bir hasır sepet olup genel olarak iki ağız toprakla doldurulmak için açık bırakılır, tahkimatta ve mühendislikte kullanılır.

⁵ *Kale kapısını almak:* Kale kapısını tutmak; kale kapısını düşmana karşı kapamak.

rin çoğu kılıç tokması oldu.

Serdarları adı geçen Donabur, kadirgalara can atup girdikte firkateler ve sandallarla İslam gazileri göz açtırmayup yürüdüler. Ulu Tanrı'nın yardımıyla bu kâfir diri tutulup kadirgaları yağmalandı. Daha önce topların açtığı yaralardan işe yaramaz olanlar ateşe verildi. Hisar içinde olan kâfirler bu hali görünce "aman, el-aman" fer-yadını göğe ırgürdüler.¹ Gelen gaziler buna hiç aldırmayup tekbir ve tehlil ile bir yerden içeriye koyulup çoğunu öldürdüler ve birazını tutsak ettiler. Tutsaklar zincire çekilüp hisar fethi tamamlandı.

Üç dört gün daha oturulup gerekli işler görüldükten sonra o taraflarda inatla di-renmesiyle tanınmış olan Arapların yola getirilmesi için zilkadenin on beşinde [7 Ağustos 1560] Tarabulus tarafına varıldı.

O dilek de yerine geldikten sonra bu ayın yirmi beşinci günü [12 Ağustos 1560] Rumeli Yakası'na dönülüp zilhiccenin üçüncü günü [24 Ağustos 1560] Preveze adın-daki kale limanına gelindi. Oradan da gönül rahatlığıyla kalkup altmış sekiz muhar-reminin altıncı günü [27 Eylül 1560] Tersane-i Âmire'ye girdiler.

Ertesi gün donanmadan ve Cerbe Kalesi'nden alınan kapudanlar, serdarlar ve ya-rar soltatlardan dört bin kâfir davulları, bayrakları ve silahlarıyla divan-ı hümayuna götürüldü. Piyale Paşa ve öteki beyler hilatler giyüp padişahın türlü iltifatına ve ih-sanlarına erdiler.

Piyale Paşa'nın Yaptıkları ve Vezirlik Payesiyle Ululanması: Bu Piyale Paşa dokuz yüz elli dörtte [1547/48] harem-i hümayundan kapucubaşılıkla taşraya çıkup altmış ikide [1554/55] Sinan Paşa'nın yerine sancak payesiyle kapudan oldu.² Altmış beşte [1557/1558] kapudanlığına beylerbeyilik payesi eklendi. Bu yılda Cerbe'yi fethedüp dört bin kadar diri kâfir ve üç fener sahibi³ Anabolu kapudanını getirüp bu kadar hizmetten sonra beylerbeyilik payesi olalı iki yıldır, buna vezirlik payesi verilirse tez almış olup vezaret rütbesi küçük düşer diye Sultan Süleyman Han doğru bulmayup yerinde görmediler. Lakin gözetmek istediklerinden çok ihsanlar ve terakkilerle ağırlandıktan sonra; şehzadeleri Sultan Selim Han'ın Gevherhan adlı kızıyla kendisi-ni evlendirdiler. Beş yıl sonra vezirlik rütbesi verildi.

¹ *Irgürmek*: Eriştirmek, ulaştırmak.

² *Taşraya çıkmak*: Sarayda yetiştirilmiş bir kişinin saray hizmetlerinin dışında bir vazifeye ve-rilmesine denir. Burada Piyale Paşa'nın kapucubaşılık memuriyetine atandığı söyleniyor.

Paye: Devlet hizmetinde bir yer tutanların taşıdığı rütbe. Burada Piyale Paşa'ya bir "sancak beyliği" değil de yalnızca böyle bir makamın unvanı verildiği anlatılmaktadır.

³ *Fener sahibi* bkz. s. 187.

Bu payelerin değeri ve şerefi o zamanda bu minval üzereydi. Bu zamanda payeler bol olup itibar kalktığından bir vezirin sancak beyi kadar değeri ve ağırlığı kalmadı. Her çokluk değerce azalmayı gerektirir.

Malta Seferi ve Turgut Paşa'nın Şehit Olması: Dokuz yüz altmış sekizde [1560/61] adı geçen Paşa donanma-yı hümayunla korumaya çıkup¹ geldikte Malta seferi için gemiler hazırlanması buyuruldu. Dördüncü vezir Kızilahmetlü Mustafa Paşa serdar oldu.

Dokuz yüz yetmiş iki şabanı sonlarında [Mart 1565 sonları] Anadolu ve Rumeli askeri ve yüz elli parça kadirga ve kalitesi olan donanma-yı hümayunla Kapudan Pi-yale Paşa Akdeniz'e salup şevvalin on dördüncü günü [15 Mayıs 1565] Avarin Lima-nı'ndan kalkarak Malta'ya doğru yöneldiler.

Üç gün enginde gidüp dördüncü gün Malta Adası'nın batı yanına demir attılar. Ertesi gün Marsaşolok Limanı'na girüp damışık olunduktan sonra bu limanın iki yanına tabur çevrildi.² Toplar ve biraz yarar tüfekçi konup korunması işi bütünlendi. Sonra bu ayın yirmibirinci günü [22 Mayıs] yıldızlar sayısınca asker çadırlarıyla bu a-daya çıktı, hisar yakınında Bey Bahçesi diye bilinen bahçeden akan su üzerine vardıklarında yedi sekiz yüz kadar gök demürlü atlı kâfirle sayısız piyade çıkup İslam askeriyle karşılaştılar. Bir iki saat savaştan sonra kâfirler bozulup çok kâfir kırıldı. Kılıç artukları hisara kaçtı. O gece söyledüğümüz gönül açıcı Bahçe Suyu üzerinde kalındı.

Santarma Burcunun Kuşatılması: Ordunun ileri gelenlerinin düşüncesiyle limanı korumak için yapılan Santarma Burcu'nun fethi önemli görülüp ertesi gün yirmi dört parça topla dört yerden dövülüp her iki üç günde bir büyük yürüyüşler oldu. Sonunda o yılın zilkadesinin yirmi dördüncü gününde [28 Haziran 1565] Müslüman gazileri tekbir getirüp yürüdüler. Tanrı'nın yardımıyla girdiler ve içinde bulunan kâfirlerden bin kadar kötünün kötüsü, parlak kılıcın lokması oldu.

Turgut Paşa'nın Şehit Olması: Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun. Bundan önce kuşatmanın yedinci gününde Turgut Paşa, Tarabulusgarp'tan on üç parça kadirgayla gelüp yarar adamlarıyla bu burcun kuşatılmasına çalışup dürişürken başına top ser-pindisi dokunup ağzından, burnundan, kulaklarından kan gelmişti. Dört gün dört gece kendini bilmeden yatup beşinci günde –ki bu kalenin fethedildiği gündür– çin sabah vaktinde³ göçüp kendisinin beş parça kadirgasiyle cenazesi Tarabulus'a götü-

¹ *Korumaya çıkmak:* Denizlerde savaş amacıyla değil, Türk ada ve limanlarını, Türk gemilerini düşman saldırısından ve korsanlardan korumak üzere denize açılmak.

² *Tabur çevirmek:* Burada, limanın iki yanına metris yapup asker yerleştirmek.

³ *Çin sabah:* Tam tan vakti, tam seher vakti aydınlığı. Subh-ı sadık.

rölerek orada gömüldü.

Santarma Hisarı'nın Kuşatılması: Bundan sonra, bu ayın yirmi altıncı günü [25 Haziran] bu burcun yakın yerlerine metrisler ve tabyalar kurulup içine yarar tüfekçiler girdi. Ve o burçtan hisar hendeği dileğince korunup elde tutulmuştu. Bu hendek çok derin olup doldurulması kolay olmadığından bir elverişli yerinden yarılıp iki top kuruldu. Hisar duvarını temelinden dövüp adam saklanacak kadar açıldıktan sonra içine nakkablar¹ girüp istedikleri gibi söktüler. Ve on tane kadirga sereni getirüp hendek üzerine köprü kurulan yerin üzerini toprakla dövüp gedik açılar ve kimi mümkün olan yerlerden yürüyüş için merdivenler konulup zilhiccenin on yedinci günü [16 Temmuz 1565] İslam askeri köprüden ve merdivenlerden yürüyüş ettiler. Kocakuşluktan ikindiye değin büyük vuruş ve kırış olup iki taraftan çok adam düştü. Sonunda o taraftan zafer mümkün olmayup İslam askeri çekildiler.

Sonra kara tarafından sekiz yerden otuz pare top kurup metrise girdiler. Bir nice yerden hendekler yarılıp toprakla gedikler açıldı. Gece gündüz dürüsilüp o ayın yirmi üçüncü günü [23 Temmuz 1565] gaziler yine yürüyüş ettiler. O gün de akşama dek savaş ve uğraş olup denizde yüz parça kadirga Malta Hisarı'ndan gelen yardım yolunu kestiğinden içinde olan kâfirler zebun olduktan sonra Santarma Hisarı alındı. Kuleleri ve surları üzerine İslam bayrakları dikildi. Kırılardan başka bin dört yüz kâfir tutsak zincire vurulup ulu Tanrı'nın yardımıyla bu kale halkı bütün yöresi ve çevresiyle ele geçti, bundan sonra asıl Malta kuşatmasına dürüldü.^ψ

İslam gazileri buna çalışup metrise girdiler. Lakin deniz zamanı geçmeye yakın olduğundan zahire azlığından İslam askeri sıkıldılar ve kaleye çevreden donanma ve zahire gelmekteydi, hisar berk olduğu gibi durmadan yardım geldiğinden ötürü yakın zamanlarda ele geçirilemeyeceği bilindi. Söz birliğiyle vazgeçmek yeğ görüldü. Bu ada köyleri yakılıp yıkılarak ve yağma edilerek kalkup Rûm tarafına döndüler. Sağ esen ve doyum olmuş olarak gelüp Tersane-i Âmir'e girdiler.

Kimi tarihte yazılıdır ki Turgut Paşa, Malta Adası'nın her halini çok iyi bilir tanır, metris yerlerini ve kuşatmanın kolayını bilir, sakın onun dediğine aykırı gidilmeye, diye âlemin sığınağı olan padişah sıkı sıkı ismarlamıştı. Donanma-yı hümayun Malta'ya vardıkta Turgut Paşa daha donanmasını tamamlayup henüz gelmemişti. Serdar

¹ *Nakkab:* Lağımçı; orduda yer altından lağım kazma işleriyle görevli bir sınıf.

^ψ Tarih kitaplarından anlaşılan budur ki İslam askeri bir burç ve bir hisar alup asıl hisarı fethe etmek mümkün olmadı. O alınan hisarı "Küçük Santarma" diye yazmışlar. Santarma asıl hisarın adıdır. Aldıkları bundan başka, bir küçük hisardır -K.Ç.

ve adı geçen kapudan, Turgut Paşa gelinceye kadar bir maslahat görelim,¹ diye Malta Hisarı'na yapışmayı onun düşüncesine bıraktılar. Santarma Burcu, Malta Hisarı'na havaledir, önceden alınması gerektir, o zamana dek Turgutça da gelir, sonra Malta'ya yapışmak kolay olur, dediler. Bu burç da berklikte Malta benzeriydi.

Yedi günden sonra Turgutça gelüp Santarma'ya yapıştıklarına üzüldü. Santarma fethinin yararı nedir? On Santarma yapılsa Malta Hisarı alınmayınca bunları elde tutmak mümkün müdür? diye çok söyledi. Ama ne fayda? Başlamış olmak susturucudur.² Dürişüp on yedinci günde aldılar. Lakin çok kimse kırılıp kılıca gelen askerin kılağısı orada bozuldu.³ Turgutça da düşüp barut ve başka gereçlerin çoğu orada tüketilip artanıyla ister istemez Malta Hisarı'na yapıştılar.

Serdar kapu askerine terakkiler ve ihsanlar edüp Kapudan Piyale Paşa da Turgutça gibi bir savaş eriyken onun tarafına iltifat etmedü; kolunda olan⁴ gazilere ve leventlere bakmadı. Kapudan Paşa da o kadar aldirmayup serdara çokluk başvurup uymadı. Aralarına soğukluk düşüp kalktılar, yok yere bu kadar harç ve sarf, bu kadar gazi boşa gitti. Baştan ayağa utanç içinde, yüzleri kıpkırmızı İstanbul'a gelüp birbirini suçladılar. Top atıldıkça "serdar uyur, sabredin" derlerdi; topçu ve asker neylesün. Donanma halkı suçu serdara yüklettiler ve bu suçla adı geçen serdar vezirlikten çıkarıldı.

Lakin kâfir tarihlerinde yazılıdır ki İspanya Anabolusu kaptana yardıma gelüp karaya çıktıkta asker savaş edüp kâfirler üstün geldiğinden hisardan el çektiler ve gemilere girüp döndüler. Toplar yerinde kaldı. Bugün de Malta'dadır, diye çok böbürlenirler.

Kıssadan hisse budur: bir vilayetin önce hükümet merkezine yapışmak gerek; fethi mümkün olursa öteki yerler kolaylıkla ele gelür,⁵ yoksa ona bağlı olan yerlerle uğraşmak boşunadır.

Hüsrev Paşa Şehrizûl'ü yapup Hille'ye asker kodu; bu denli kayıba uğradı, Bağ-

¹ Maslahat görmek: İş bitirmek, iş görmek.

² Bir işe başladıktan, bir işe -hele savaşa- giriştikten sonra artık bunun üzerinde konuşulmaz, devam etmek gerekir.

³ Kılıca gelmek: Kılıçla savaşma gücü olmak, kılıçla savaşabilmek, savaş gücünde olmak.

Kılağı: Bilenmiş kılıcı daha da keskinleştirmek için yeniden yapılan perdaht demektir. Kılağısı bozulmak, keskinliği kalmamak, keskinliği gitmek, asıl kesici gücü körleşmek anlamındadır. Kılıca gelen askerin kılağısı bozulmak ise kılıç kullanacak olan, asıl kılıçla savaşacak olan askerin gücü harcanmak, savaş gücü kırılmak demektir.

⁴ Kol: Bir kumandanın buyruğa altında olan asker. Burada Serdar Mustafa Paşa'nın kumandası altında olan asker demektir.

⁵ Ele gelmek: Elde etmek, ele geçmek, başarmak.

dat alınmadıkça onları elde tutmak mümkün olmadı. O zaman asker ve serdar Malta kıssasını bilseler ona göre davranırlardı ve Kapudan Yusuf Paşa, Girit'e vardıkta ilkin Kandiye Hisarı'nı alırdı.^ψ

Lakin dünya halkının çoğu tarih ilmini masal yerine koyup “Varak-ı mihr ü vefayı kim okur, kim dinler?” atasözünü söylerler, ondan ötürü böyle olur. Bu yolda yazılan buymuş, demek söz değildir. Çünkü bir işi alınyazısına havale, yoluyla sebebe yapışup¹ çalıştıktan sonra ele girmediği zaman olur, eksik tedbirle tamam olmayanı takdire havale suç ve kusurdur. Çünkü asker ve halk tevekkül-i sırf erbabından² olan keramet sahibi şeyhler gibi olmayup İnsanların Efendisi³ –Tanrı'nın salat ve selamı üzerine olsun– “bağla da sonra tevekkül et” buyurduğu Arabî yerindedir.^φ Bir işe yolundan başlayarak elde edilmezse, o zaman, mukadder⁴ değilmiş demek gerek.

Sakız Fethi Seferi: Dokuz yüz yetmiş üs baharında [Mart/Nisan 1666] Kapudan Pi-yale Paşa yetmiş parça kadirgayla Akdeniz'e çıktı. Daha önce Sultan Süleyman Han, Sigetvar seferine gittiği zaman buyurmuştu ki: “Mısır diyarına giden hacıların yol üzerinde kıyıya yakın Sakız Adası Hisarı'nda oturan kâfirler görünüşte haraca bağlı-salar da savaşı kâfirlerle iyi dostluk üzere olup her dâim devlet kapısında olan işleri yazup bildirmektedir ve donanma-yı hümayun gemileri çıktıkça kaç gemidir, ne yana gidecektir, hep bildirüp ufak İslam gemilerine zarar eriştmekten geri durmadıklarını biliyorum. Ne yoldan olursa bu adayı tutup almaya dürişesin”.

Bunun gereğince adı geçen paşa bu adanın karşısında Çeşme denilen yere vardıkta Sakız beyleri tarafından sayılı adamlarla çok armağanlar gelüp sunulunca dönüp bakmadı. Haşlayup azarlamak yüzünden⁵ şöyle karşılık verdi: “Şaadetlü padişahın kapudan ve serdarı olup donanma-yı hümayun ile adalarına geleyim, riayet ve

^ψ Eğer Hanya ondan önemliydi, çünkü yol üzeridir derlerse; Suda Limanı Hanya yakınında kâfir elindedir, Hanya ile göreceği işi onunla görür sorusu sorulmaz –K.Ç.

¹ *Sebebe yapışmak:* Bir işin başarıyla sonuçlanmasına yarayacak vasıtaya yapışmak; başarıya götürecek olan yolu bulmak.

² *Tevekkül-i sırf erbabı:* Kendini mutlak olarak Allah'a bırakıp tam bir tevekkülle ona bağlanan ve işinde başka hiç bir tedbire başvurmayan ermiş kimseler.

³ *İnsanların Efendisi:* Arapçası “seyyidü'l-azam” olan bu söz Peygamberimiz için kullanılan başlıca övgüler arasındadır.

^φ Bir gün bir Arap gelüp “Ey Tanrı'nın elçisi, devemi bağlayayım mı, Allah'a tevekkül mü edeyim?” dedikte “önce bağla, sonra tevekkül eyle” buyurdular. Sen tevekkül-i sırf erbabından değilsin, yalnız tevekkül sana yetmez demek olur –K.Ç.

⁴ *Mukadder:* Tanrı tarafından alna yazılmış; olması Tanrı tarafından önceden hükmedilmiş.

⁵ Onlara karşı sert davranıp kendilerini haşlamak istediğini göstererek.

edep bu mudur ki kendileri doğrudan karşılayup ağırlamayup bir iki kim idüğü belirsiz kâfir ile armağan diye biraz ufak tefek göndereler. Onların durumu belli oldu; deprenüp başkaldırmaları iyice anlaşıldı. İnşallah bu seferden dönüp saltanat yurdu-na varınca rikâb-ı hümayuna ilk arz edeceğim budur. Baharda kalelerinin sökölüp yıkılması için çok yarar gemilerle üzerlerine geleceğimi kesin bilsünler” diye armağanları geri çevirmiştir.

Sakız Beylerinin Tutulması: O zaman Venedik beyleri gibi Cenevizluden on iki kişi adada hükümet ederlerdi; bu korkunç haber kendilerine ulaşınca canları boğazlarına geldi. Gerçi kapudanı ululamakta eksikli davrandık, eğer hepimiz varup küstahlığımızı rica edüp hatırın ele almazsak¹ ilkyazın üzerimize gelmesi ve kaleyi elimizden alması kesindir, diye yine birçok armağanlar ve hediyeler hazırladılar, büyük kayıklar donatup hepsi kapudan paşanın baştardasına geldikte, Piyale Paşa saadetlü padişahımızın ferman-ı şerifi budur ki siz hepiniz İstanbul’a gidesiz ve Sakız Kalesi, buna bağlı olan yerlerle birlikte saltanatça zapt oluna, diye adı geçenleri tutturdu. Kaleyi almak için askerle deniz beylerini Kocaeli beyi Ali Pürtek Reis ile gönderüp vardıklarında dövüşüp savaşıarak aldılar.

Sonra Paşa da donanmayla kalkup vardı. Sakız Limanı’na girüp adayı baştan başa ele geçirdi. Kale koruyucusu, hisar eri ve mirliva² koydu; yat ve yarağını hazırlayup tamamladı. Büyük kiliseyi cami yapup beyleri tutuklu olarak devlet kapısına gönderdi. Kendisi donanma-yı hümayun ile Polya yakalarına saldı. O kıyılarda kâfirlerin kimi kasaba ve kalelerini vurup yağmadan sonra sağ esen doyum olarak döndü. Dokuz yüz yetmiş dörtte [1566/67] yeni padişah Sultan Selim Han Belgrat’tan dönüp İstanbul’a girmezden birkaç gün önce kasım gününde Tersane-i Âmire’ye girdi.

Şanı yüce güyeğü olduğundan âlemin sığınağı olan padişah Hazretleri payitahta geldikten sonra ilk divanda bu Piyale Paşa’ya gördüğü işlere karşılık kubbe vezirliği³ verdi; kapudanlığı da Sigetvar’da hizmeti geçen yeniçeri ağası Müezzinoğlu Ali Ağa’ya ihsan buyurdu.

Ve Sakız fethine nice tarihler denildi, tanınmışı budur:

Ehl-i küfrün Sakız’ın çekti Piyale

[Piyale kâfirlerin Sakız’ını çekti]

¹ *Küstahlığını rica etmek:* Yaptığı bir terbiyesizlikten dolayı özür dilemek; işlediği bir edepsizlik suçunun bağışlanmasını dilemek.

Hatırını ele almak: Gönlünü almak, öfkesini geçirmek, kızgınlığını yatıştırmak.

² *Mirliva:* Sancak beyi; herhangi bir sancağın beyi.

³ *Kubbe vezirliği:* XVI. yüzyılın ilk yıllarına değin yalnız devlet merkezinde bulunup divan-ı hümayuna memur vezirlere verilen unvan. Bkz. Sözlükçe.

Bir başkası:

Fem-i İslama nasib oldu Sakız [Sakız, İslamların ağzına nasip oldu]

Arap Irakı Adaları Seferi: Bu kitap, sularda gemilerle olan savaşlar ve seferlerle ilgili olduğundan denizden başka nehirlerde olan seferlerden de söz etmek konu dışı değildir; ola ki bir zaman lazım gelir. İmdi Dicle Nehri, Bağdat'ı geçtikten sonra Fırat ile bir olup Basra'dan aşağı Fars Denizi'ne varıncaya değin deniz gibi yer yer dağılır, Vâsıt semtlerinde nice adaları çevirir; onlara Şattularap Adaları derler, Araplar oturur.

Bu sıralarda nice zamandan beri Arap takımına reis ve serdar olan Ulyanoğlu bir baş eğme, bir başkaldırmada olup Sultan Selim Han'ın tahta çıkışından sonra başkaldırdığını ortaya koymuştu. On beş yıldan beri Diyarbakır beylerbeyi olan Çerkes İskender Paşa yarar ve iş bilir olduğundan kendisine Bağdat eyaleti verilüp karadan o semte serdar dikildi. Şehrizül eyaleti de Muzaffer Paşa'ya verilüp Kürt askerleriyle ona katılması buyuruldu.

Sultan Süleyman Han'ın sarayında yetişmiş, ocaklık olarak¹ Kilis sancağının beyi olan Canbolat Bey kapudan tayin olunup Fırat Nehri'nin geçidi olan Birecik'e beş yüz elli parça, donanma gemileri hazırlamak yolunda ferman çıktı. Ve devlet kapısından iki bin yeniçeri, iki yüz topçu koşulup vardıklarında adı geçen bey Halep çevresinden altı bin kadar Arap ve Kürt askeri yazdı, bunları savaş araçlarıyla gemilere koyup dokuz yüz yetmiş beş muharreminin dördüncü günü [11 Temmuz 1567] Birecik'ten saldı. Oğlunun sancağı olan Balis Kalesi'ne varup bir iki gün dinlendiler. Sonra Câbere, Rakka, Siffin, Rahbe, Âne, Hadîse, Hît ve Fellûce'ye varılıp birkaç gün orada oturuldu. Sonra Hille'de iki ay havalar soğuyuncaya değin kaldılar. Sıcak günler geçüp de karadan verilen asker de İskender Paşa ile Bağdat'tan kalkup, donanma Hille'den Amacine ve Semâve sancaklarına uğrayup Ebûkelbeyn Suyu Boğazı'na eriştikten sonra Dicle ve Fırat'ın birbirine karıştığı yerde adaların başı olan Sadrüddâr denilen yere varıldı.

Araplar, daha önce savunma amacıyla metrisler kurmuşlar; lakin donanma yakın gelince bırakup gitmişler. Kolaylıkla geçilip oradan aşağı Çeltiklik Adaları, Arap eşkiyası elinde olduğundan donanma Zertürk adındaki kale yakınında İskender Paşa ile buluştu. O yerde Bağdat'ın yüz elli parça donanma gemileri de toplandı. Hepsinin sözbirliği ile yine Sadrüddâr'a varup birbirine karşı suya havale iki yanda birer kale daha yaptılar.

¹ *Ocaklık:* Kale koruyucularının ya da şehirli yerli erlerin ulûfelerine veya tersane masraflarına karşılık ayrılmış (onda bir) ya da örfi gelirler yerine kullanılan bir tabir. Bkz. Sözlükçe.

Sonra geçüp Sadrûlbahran adlı tanınmış ve adı belli adaya varup Arap askeri orada toplanarak metrisler kurmuşlar, beklemeden savaşa giriştiklerinde Canbolat Bey ile asker kıyıya çıkup üzerlerine saldırdı; olağanüstü bir dürişmeden sonra üstün gelüp Arap askeri bozuldu, çok adam öldürüldü. Kapudan askerinden de nice yarar, namılı kişiler düşüp tam bozulduktan sonra o yerde de kıyıya iki kale yapılmasına başlandı. Lakin Arapla ardı arası kesilmeden savaş ve dövüş eksik değildi. Arabın geçimi hurma ağaçlarından ve bahçelerden olduğundan hepsi kesildi; bundan dolayı baş eğer göründüler. Lakin sözlerinde durmazlar diye bakılmayup iki yandan saldırdılar ve büyük savaşlar oldukça Arap askeri bozulup çoğu kılıçtan geçti.

Kaleler tamamlandıktan sonra^w Ulyanoğlu üstüne varmak üzereyken barış dileyerek kardaşı-oğlu ve Mehmed Hâris adındaki müfterileri gelüp İskender Paşa divanında bağışlanmalarını istediğinden ağır hilatler giydirdi. Sonra ikinci divanda eğer Ulyanoğlu'nun padişaha boyun eğdiği gerçek ise her yıl Basra Hazinesine¹ on beş bin altun göndersin, güvenilmesi için şeyhlerin çocuklarından birkaçı Basra Kalesinde dursundendi. Elçiler kabul edüp gittiler. Tüm adalar ele geçirilüp o yerden göçüldü. Donanma Sâibe denen yere vardıkta Ulyanoğlu'nun kardaşı Mîr Sultan elli parça gemiyle gelüp bağlılığını ve boyun eğdiğini gösterdi. Burada, Basra donanması dokuz parça gurap² ile Ali Paşa gelüp buluştu. Fethiye Kalesi'ne indiler. Karadan serdar da gelüp o yere dek adaların şeyhleri ve serdarları paşa katına hazır olup tutular verüp³ baş eğdiler.

Lakin Rahmaniye Kalesi karşısında Nehr-i Tavail Arab'ı bozgunculuk ve kötülük üzerine olduğundan serdarları Fazl çağrıldıkça gelmedi. O yerden İslam askeriyle üzerlerine varılıp beş gün arası kesilmeden yapılan savaşta nice Arap öldürüldü. Kalanları dağıldığından asker, çoluk çocuğunu ve mallarını talan ettikten başka köylerine de ateş verildi ve hurma ağaçları kesildi. Üç nehrin birleştiği yerde bir kale daha yapıldı ve suları kesildi. Mîr Sultan'a Bevvâb sancağı verilüp ramazan-ı şerifin başlarında [1568 Martı başları] donanma Bağdat tarafına dönüp askere izin verildi.

^w Bu kaleler alçak ve kesik hurma ağaçlarından yapıldı. O yerde kış olmayup kaleleri ve evleri topraktan ederlerdi -K.Ç.

¹ *Basra hazinesi*: Basra vilayeti maliyesi; Basra maliye hazinesi.

² *Gurap*: Eski zamanlarda kullanılan bir gemi türü. Uzun başları kadirga tarzında sivri ve keskindi, ama yukarı kanatlarında ve kıçlarında şehnişini yoktu. Kürekleri mazgal deliklerinden geçirilmişti. Direği de kadirgaya benzerdi. Bunlar Basra Körfezi, Umman Denizi ve Dicle'de kullanılırdı. Hint denizlerinde kullanılan bir tür ticaret gemisine de gurap denirdi.

³ *Tutu vermek*: Bir nesne veya kimse karşılığı birine bir nesne ya da bir kimse vermek, rehin vermek, rehine vermek.

ALTINCI BÖLÜK

İki Ali Paşa'nın gazaları konusundadır.

Ejderhan Seferi: Daha önce Sultan Selim Han'ın tahta çıkmasından sonra Kapudan Piyale Paşa kubbe veziri, Sigetvar yeniçeri ağasıyken hizmette bulunan Müezzinoğlu Ali Paşa da kapudan olmuştu. Dokuzyüz yetmiş beşte [1567/68] korumada kalup¹ yetmiş altıda [1568/69] donanma-yı hümayunla Ejderhan seferine Kefe'ye ve Azak'a gitti.

Bu sefer şunun için oldu: Cingiz soyundan Sultan Mahmud Gazan zamanında İslam olmak şerefine eren Tatar taifesinden bir topluluk o diyarda gaza ederek vatan tutup Kazan Tatarı diye ün aldılar. Gazanlılar devletinin çökmesinden sonra Moskof kâfirinin işkencesi altında kaldılar. Şimdi, cihanın sığınağı olan padişahın kapısına niyaznâmeleri² gelüp iki nehrin arasını yarup bunları birleştirmek işini öne sürdüler. Ve Koca Mehmed Paşa, Acem seferlerinin hepsinden önde olan tedbiri askere zahiredir der ve bunu başarmanın yolunu düşünürdü.

Söylenen iki nehir ki biri Karadeniz'e akan Ten Suyu ve biri Şirvan Denizi'ne³ dökülen İtil Nehri'dir. Bir yerde birleşecek kadar yakınlaşarak yine birbirlerinden uzaklaşırlar. O yer kazılsa ve iki nehir birbirine birleştirilse Demürkapu'da, Şirvan'da olan askere yiyecek içecek ve yardımın denizden varması kolay olurdu, Giylan ve Taberistan kıyılarına asker yol bulurdu. Bu iş, padişahın himmetine göre kolay iştir, diye kimi bilen kişiler de söylediler.

Bunun üzerine Şikk-ı Sâni defterdarı⁴ Çerkes Kâsım Bey o semtleri tanıdığından Kefe eyaleti verilüp önden gönderildi. O da güvenilir adamlar gönderüp o yeri ölçtürdü; iki nehrin arası altı mil bulunduğundan bunu devlet kapısına bildirdi. Adı geçen vezir, elinden geleni yapup kazma, kürek ve başka savaş yat ve yarağını donanmayla gönderdi. Yeniçeri ve yeterince askeri Tatar hanına ve adı geçen Kefe pa-

¹ *Korumada kalmak:* Savaşa katılmadan, yalnızca kıyıları ve donanmayı korumayı üstlenmek.

² *Niyaznâme:* Yalvarma kâğıdı, dilek-kâğıdı, dilekçe.

³ *Ten Suyu:* Don Nehri; *Şirvan Denizi:* Hazar Denizi.

⁴ *Şikk-ı Sâni defterdarı:* XVI. yüzyıl ortalarında Rumeli ve Anadolu defterdarlıklarına bağlı yarlılar ayrılarak İstanbul'daki mukataaalar da buraya verilip devlet merkezinde Şikk-ı Sâni unvanıyla bir defterdarlık daha kurulmuştur. Böylece, merkezde derece sırasıyla baş defterdar, Anadolu defterdarı ve Şikk-ı Sâni defterdarı adlarıyla üç defterdarlık olmuştur.

şasına koşup yola koyuldular. Ejderhan dedikleri yıkık şehir yakınına varup oradan kazmaya başladılar. Nogay Tatarı da gelüp üç ay kadar çabalayup dürişerek üçte biri kadar ancak kazıldı. Birden askerin içinde “burasının kışı çok olur” diye bir dedikodu çıktı. Kazma ve küreği gömmeye bile bakmayup göçtüler gittiler. Kimileri Tatar hanı askeri korkuttu, bu işi istemiyordu, dediler. Bu denlû harç ziyan olup boşa gitti.

Kıssadan hisse budur: küçük adamla büyük işe başlamak doğru değildir. Her işin uygun başı gerek. Anlatılan işe bir padişah varup zamanıyla başlasa ancak üstesinden gelir; bu soy işler himmet sahibi padişah işidir, vezirler ve serdarların işi değildir.

Dokuz yüz doksan dokuzda [1590/91] Sinan Paşa da Sakarya Nehri’ni kazmaya ve Sabanca Gölü’ne akıtmaya girişmişti, sonuç vermedi. Çünkü padişahın bunun gerek olduğunu doğrulayup işe koyulmasına görülmüştür, kendisi doğrudan anlamayınca ve üzerinde bulunmayınca olmaz.

Kıbrıs Fethi Seferi: Bu ada nice zamandan beri Venedik elinde olup bu sırada gerçi barış olmuştu ve aramız iyiydi. Lakin Mısır’a giden hacı ve tüccar gemileri bu ada korsanlarından zarar görürlerdi. Sorulduğu zaman inkâr edüp denizden bozgunculuk eden Mesine ve Malta gemileri derlerdi. Bu sırada Mısır defterdarı¹ giderken gemisini alup yağma ettikleri belli olunca üzerlerine sefer gerek oldu. Şeyhülislam Ebüssu’ud Efendi’den fetva istenince şöyle fetva verdiler:

Mesele: Eskiden bir vilayet İslam ülkesinden olup bir zaman sonra bunu yere batası kâfir alup medreselerini ve mescitlerini yıkarak kâfir töresiyle dopdolu eylese, İslam dinini horlasa ve dünyanın dört yanına çirkin davranışlarını yaysalar; dinin sığınacağı olan padişah hazretleri İslam hamiyyeti gereğince, o ülkeyi yerle bir olası kâfirler elinden alup İslam ülkesine katmaya kalkışsa; eskiden bu kâfirlerin ellerinde olan başka vilayetlerle barış yapıldıkta ellerine verilen ahitnâmede² adı geçen vilayet de bulunmağla, bu arı şeriatin adı geçen ahitnâmeyi bozmaya yönelmelerine engel olur mu?

Karşılık: Engel olmak ihtimali yoktur. İslamların padişahının –Tanrı onun yardımcılarını yüceltsin– kâfirlerin barış yapması o zamanda şeriatça olur ki bütün Müslümanlara yararı ola; olmayınca barış asla şeriate uymaz. Yararı görülüp sonsuz yahut geçici olduktan sonra, yarar görülen zamanda bozulması daha yararlı görülse elbette bozmak gerek olur. Allah’ın elçisi hazretleri peygamber –üzerine selam ol-

¹ *Mısır defterdarı:* Mısır’ın maliye işlerinin başında olan defterdar.

² *Ahitnâme:* Anlaşma; anlaşma kâğıdı; iki düşman arasında bir konu üzerinde anlaşılıp iki tarafca imzalanan sözleşme.

sun- hicretinin altıncı yılında [627/28] on yıla değin yapup Hazret-i Ali -Tanrı onu ululasın- müekket¹ ahitnâme yazup andlaşma kesinleştikten sonra gelecek yıl bozmayı daha yararlı görüp hicretin sekizinde [629/30] üzerlerine varup Mekke'yi fetih buyurmuşlardı. Âlemlerin tanrısının halifesi hazretleri² bu işe girişmelerinde, Tanrı elçiliğinin kendisine sığındığı ulu kişinin yüce sünnetlerine³ uymuşlardır. Bunu yapan Tanrı'nın küçük kulu Ebüssu'üd.

İmdi, padişahın fermanı gereğince gemiler yapıp yat ve yarağ görüldü. Osmanlı ülkesinin iskelelerinde çok yiyecek yığıldı. Vezirlerden beşinci vezir Lala Mustafa Paşa bütün askere serdar oldu. Anadolu beylerbeyi İskender Paşa, Karaman beylerbeyi Hasan Paşa, Sivas beylerbeyi Behram Paşa, Maraş valisi Mustafa Paşa, Halep beylerbeyi Derviş Paşa, Şehrizül'dan ayrılma Muzaffer Paşa, Rumeli'nin beylerinden Tırhala, Yanya, Mora, Elbasan ve Prezerin sancak beyleri askerleriyle ve beş bin yeniçeri Yahya adındaki kethüdalarıyla, cebeci, topçu ve biraz bölük halkı⁴ bu işe verilüp deniz yanını korumak için üçüncü vezir Piyale Paşa'nın da gitmesi buyuruldu.

Yüz seksen parça kadirga, on mavuna, yüz yetmiş parça karamürsel soyundan⁵ gemiler, hepsi üç yüz altmış parça gemiyle Kapudan Ali Paşa dokuz yüz yetmiş yedi zilhiccesi ortalarında [1571 Mayıs ortaları] Beşiktaş'tan salup⁶ Akdeniz'e yola çıktılar. Değeri yüce padişah hazretleri de kayıkla Yedikule'ye dek İslam askerini gönderigittiler.⁷

¹ *Müekket*: Üst üste tekrarlanmış, berkitilmiş.

² *Tanrı'nın Halifesi*: Yeryüzünde Allah'ın gölgesi sayılan, yeryüzünde Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmekle görevli olan padişah.

³ *Sünnet*: Yol, amelde tutulacak yol. Peygamberimizin sözü veya işi ile gösterdiği yol.

Bu cümle "Tanrı'nın elçiliğinin kendisine sığındığı ulu kişinin (peygamberin) yüce yoluna uymuşlardır" demektir.

⁴ *Bölük halkı*: Osmanlı devletinin askeri teşkilatında yeniçeri ocağının üç ana bölümünden biri olan "ağa bölükleri" ya da "bölüklüler" denen parçası. Bkz. Sözlükçe.

⁵ *Karamürsel*: Osmanlı donanmasındaki çekdirilerin en küçüğüne verilen ad. Bkz. Sözlükçe.

⁶ *Beşiktaş'tan salmak*: Türk donanması her yıl sefer mevsiminde, ilkyaz denize açılıp Beşiktaş'tan hareket ederdi. Bunun bir töreni vardı. Donanma seferi kararlaştınca önce tersanede tören yapılır; bu törene davet üzerine sadrazam, vezirler, şeyhülislam, kadiaskerler, nişancı ve defterdarlarla yeniçeri ağası sabah namazından sonra erkence kendi kayıklarıyla tersaneye gelip kaptan paşanın odasında otururlardı. Oradan Kireç iskelesine (Vezir iskelesi, Sirkeci iskelesi) gelinir ve Yalı-köşkünde padişah tarafından kabul olunurlardı. Donanma buradaki törenden sonra kalkıp Beşiktaş'a gelip Barbaros Hayreddin Paşa Iskelesi önüne demirlerdi. Donanmanın buradan kalkıp engine açılmasına "Beşiktaş'tan salmak" denir.

⁷ *Gönderigitmek*: Uğurlamak, yola vurmak.

Donanma-yı hümayun Fenike'ye varup Anadolu askeri henüz gelmediğinden yirmi gün orada dinlenüp sonradan saldılar. Yetmiş sekiz saferinin yirminci günü [25 Temmuz 1570] Kıbrıs Adası'nın kıblesinde Tuzla Kıyısı'na demir attılar. Piyale Paşa hem padişahın güyeğüsü, hem de üçüncü vezirken serdara uyup hiç aykırı gitmedi. Buyruğu gereğince önce adaya çıkup serdarın otağını kurdu; öteki paşalar da çıkup görkemle ve ululukla serdarı bindirüp otağına götürdüler.¹ Ve Piyale Paşa donanma gemilerine varup yerine geçti.

Lefkoşe'nin Kuşatılması ve Fethi: O konak yerinde danışık edilüp âyan ve erkân sözbirliğiyle adanın ortasında eskiden payitaht olan Lefkoşe Kalesi'nin ele geçirilmesinin öne alınmasına karar verildi. Sivas beylerbeyi Behram Paşa zahire ve cebehane gemilerini korumak için Tuzla Limanı'nda kaldı. Donanma gemileriyle Piyale Paşa'ya, denizden yardıma gelen kâfirlere engel olmak, Halep ve Şam askerini adaya götürmek buyruğu verildi. Kapudan Ali Paşa yarar ve gayretli olduğundan hisarı kuşatma işine ayrıldı.

Kırşehir beyi ile Akşehir beyi, otakla önden vardıkta kâfirler çıkup savaşa bağlayınca Karaman beylerbeyi Hasan Paşa geriden yetişüp saldırdıklarında kâfirler dar-madağın olup hisara kaçtı. Ertesi gün namlı serdar büyük alaylarla gelüp kondu. Hemen metris yerleri görülüp bir koldan murada ermiş serdar kulları,² bir koldan yeniçeri, bir koldan İskender Paşa, bir koldan Kapudan Ali Paşa ve bir koldan Halep valisi Derviş Paşa metrise girdi, dört yandan toplar kurulup kuşatıldı ve o gün Maraş beylerbeyi Mustafa Paşa eyaleti askeriyle Mağosa Kalesi kuşatmasına gönderildi.

Lefkoşe kuşatmasının otuz birinci gününde –ki rebiyülevvelin on üçüydü– [16 Ağustos 1570] öğle vaktunda hisardan kâfirler kalkup Karaman askeri üzerine saldırdılar, gaziler hazır bulunduğu kiyasıya savaş ettiler. O savaşta çokça kâfir kırılıp tutsak oldu, kalanı hisara kaçtı.

Bu sıralarda Cezayir beylerbeyi olan Uluç Ali Paşa'dan Kara Hoca adındaki reis geldi. Bundan önce dokuz yüz yetmiş yedi şevvalinde [Mart 1570] Tunus memleketi Hafsoğullarından Emîr Ahmed'den alınup Hafsoğulları devleti çökmüş, başına buyruk bir eyalet kılınmıştı. Yetmiş sekiz saferinde [Temmuz 1570] adı geçen Ali Paşa donanmayla buluşmak üzere denize çıkup Malta gemilerine rast geldiğinden dört kadırgalarını alup savaş sırasında zedelenen gemileri onarmak için yine Tunus'a döndüğünü bildirdi. Gemilerden alınan bayrakları gönderdiğinden bu söylediğimiz baş

¹ Başkumandanı gemiye bindirip adada kurulmuş olan otağına törenle götürdüler.

² *Serdar kulları:* Padişaha karşı devlet adamlarının kendileri hakkında kullandıkları bir alçakgönüllülük ve saygı tabiri.

aşağı dönmüş bayraklar kaleye karşı dikilüp kâfirlerin yüreklerine korku düşmüştü.

Bundan sonra günden güne fetih ve zafer belirtileri görünmeye başladı. Elli birinci gün ki rebiyülâhırın sekizinci günü [10 Eylül 1570] hisarın doğu yanından Anadolu ve Karaman yiğitleri girdi; öteki gaziler de kollu kolundan¹ açılan gediklerden girüp kâfirlerin kimini kırdılar ve birazını tutsak ettiler. Serdarları kale gibi saraya sığınup Derviş Paşa'nın gücüyle o da ele getirilüp öldürüldü. Bu hisar Allah'ın yardımıyla gazilerin eline geçüp kiliseler mescide çevrildi. Ölçüldüğü zaman çevresi sekiz bin sekiz yüz seksen arşın bulundu.

Kirine ve Baf Ahalisinin Boyun Eğmesi: Lefkoşe alındıktan sonra Kirine ve Baf ahali-sine Lefkoşe beyinin başıyla adamlar gönderüp² boyun eğmeye çağırıldı. Canlarına minnet bilüp boyun eğdiler. Hisarları ve kasabaları verüp kapudanları ihsanlar gör-düler. Korunması için asker ayrıldı.

Gece Baskını: Eskiden Maraş beylerbeyi Mustafa Paşa'ya Mağosa'yı kuşatması bu-yurulmuştu. Varup kuşatmak ve savaşmak üzereyken bir gece kale kapudanı an-sızın çıkup baskın yaptı. Karavul aykırı semtte bulunup herkes rahatta ve habersiz oldu-gundan ordu içine darmadağınklık düştü. Lakin adlı sanlı paşa, iş görmüş, yarar kimse olmağla yerinde durdu ve düşmanın verdiği ziyarı önlemek için elinden ge-leni yaptı. Kâfirlerin dileği yerine gelmeyince dönüp kaleye kaçtı. İki yüz kadar tut-sak ve bir o kadar da kılıç lokması oldu.

Kıssadan hisse budur ki: gece baskını ve savaş sırasında serdarlar yerlerinde du-rup kımıldamamak gerektir. Serdarların yerinden kımıldamadığı her yerde düşman-lar dönüp gidegelmiştir. Veziri âzam Hafız Ahmed Paşa, Bağdat kuşatmasındayken Şah Abbas, Kızılbaş askeriyle saldırıp askerin çoğu dağılmışken serdar yerinde du-rup kımıldamadığından bozgun olmadı. Kaçanlar yine sancak dibine gelüp Şah as-keri döndü gitti.

Mağosa Kuşatması: Lefkoşe fethinden sonra rebiyülâhırın on beşinde [13 Eylül 1570] serdar ve İslam askeri varup Mağosa Kalesi'ni de kuşattılar. Piyale Paşa donan-ma gemileriyle Girit Adası yalılarını vurduktan sonra gelüp iki yüz kadar gemiyle denizden bu adayı kuşattı.

Adı geçen hisar, deniz kıyısında sert kaya üzerinde yapılmış bir sarp kaleydi. Ka-

¹ Bütün savaşçılar, mensup oldukları bölük ve alaylarla.

² *Düşmanın başını göndermek:* Kuşatılan bir kaleyi teslim almaya boyun eğdirmek için ku-mandanlarının öldürüldüğüne tanık olmak üzere onun kesik başını bir gönderin ucuna ta-karak düşman halkına ve askerine göstermek.

radan derin hendek kazup gelüp gidenin yolunu kestiler. Bu sırada veziri âzam Mehmed Paşa kalyonunun daha önce getirdiği zahire adaya dökülüp, ganimet malları ve tutsaklarla dolup gitmek üzereyken içindeki barut tutuştu, kendi darmadağın olduğundan başka iki tarafında yatan iki büyük barçayı da yok etti. İçinde bulunan anlı sanlı asker ve tüccardan başka yedi sekiz yüz karavaş,¹ nice mal ve yiyecek bile gitti.

Bu sırada güz mevsimi erişüp yakın yerde donanmanın kışlayacağı limanı olmadığından Piyale Paşa ve Kapudan Ali Paşa, Rodos beyi Arap Ahmed'i kırk parça kadirgayla serdarın hizmetinde alıkoyup kendileri İstanbul'a geldiler.

Pertev Paşa'nın Serdarlığı: O kış Mustafa Paşa Kıbrıs Adası'nda kışlayup ilkyazın devlet kapısından ikinci vezir Pertev Paşa donanma-yı hümayun serdarı olup dokuz yüz yetmiş sekiz zilkadesi ortalarında [1571 Nisan başları] iki yüz elli parça kadirgay ve mavunayla çıkup gittiler. Asker Mağosa üzerinde olduğundan kâfir donanması daha önce varmasun diye donanma her zamankinden önce denize açıldı. Kürekçi ve savaşçı işinde nice eksik vardı. Hepsi levent gemileriyle üç yüze yakın oldular. Zilhiccenin başlarında [1571 Nisan başları] Mağosa yakınına erişüp demirlediler. Toplar, yat ve yarağ taşra dökülüp serdara verildikten sonra dönüp Rodos Boğazı'nda düşman gemilerinin yolunu kesmek üzere beklediler.

Mağosa Hisarı Savaşı: Zilhiccenin yirminci gününde [15 Mayıs 1571] İslam askeri yine yeniden metrisler kurup birkaç yerden dövmeye bağlamışlardı. Her koldan büyük topraklar sürülüp lağımlar yürüttüler. Kuşatmanın otuz üçüncü günü yetmiş dokuz muharreminin üçüydü [28 Mayıs 1571], Kilis hâkimi Canbolat Bey deniz üzerinde olan kaleye lağım yürütüp attıkta temelinden uçurdu. Henüz gök dumanı basılmadan gaziler yürüyüş edüp güneşin doğuşundan öğleye dek büyük savaş oldu. Arap Ahmed Bey de kırk parça kadirgayla deniz yanından durup o gün alınamadı. Saferin altıncı günü [30 Haziran 1571] Muzaffer Paşa kolundan bir lağım atup açılan gedikten İslam askeri saldırdı ve olağanın üstünde savaşıp düşistiler. Kalenin berkligi ve içinde olan kâfirlerin çokluğu yüzünden o gün de zafer ele girmede. Bir kez daha Anadolu valisi Iskender Paşa kolundan lağım atilup yürüyüş oldu. Yararı olmayup dönüldü.

Yürüyüşte Gazilerin Şehit Düşmesi: Bu atılıştan sonra umduğuna ermiş olan serdar toprak sürdürüp hendeği göklere beraber doldurduktan sonra yürünmeyi tasarlamıştı. Kâfirler de içeriden lağım yürütüp hendeğe dolan toprak altına barut dõşediler. Gaziler yürürken ateş alup üstünde ve yakınında bulunan on bin kadar gazi alt

¹ Karavaş: Cariye, odalık 8 Halayık, kadın hizmetçi.

üst oldular. Beylerden Malatya beyi Ferhat Bey, Ayıntap, Kars ve Divriği beyleri, zaimler ve alay beyleri,¹ nice adlı sanlı kimseler şehitlik şerbetini içtiler; ulu Tanrı rahmet eyleye. Hiç bir tarihte lağımdan bunca adam ölmüş değildi.

Kissadan hisse budur: hisara yürüyüşten önce çok nakkabın² yer altını yoklaması gerekir, ta ki bu soydan kayıp ve ziyan olmaya. Çünkü askerin ürkmesine yol açar.

Askerin Bir Kez Daha Saldırışı ve Mağosa Hisarı'nın Alınması: Saferin yirmi yedinci günü [14 Temmuz 1571] Anadolu kolundan İslam gazileri saldırıp dürişerek kaleye girdiler. Kıyasıya uğraş sırasında sekiz topu çeküp taşraya çıkardılar. Ve günden güne her yandan lağımlar yürütüp gedikler açıldı. İş buraya vardıktan sonra kâfirler umutsuzluğa düştü, dileğine ermiş olan serdar da askerin gönlünü alup onları yelte-di.³ Yine rebiyülevvelin sekizinde [31 Temmuz 1571] arı gibi her yandan kaleye üstüler. Kâfirler gördüler ki yardım kapısı kapalıdır, ister istemez kalan kâfirlerin memleketlerine gitmesine bir bakıma izin verilüp kale anahtarları geldi. Kâfirler taşra çıkup ordudan dışarıda bir yerde çadırlar kurdular. Hisara asker girüp fetih ve fütuh⁴ işi bununla bütünlendi. Ada eyalet kılınup⁵ Muzaffer Paşa'ya verildi. Mağosa, Kirine ve Baf birer sancak yazılıp karadan İçeli, Tarsus ve Sis sancakları eyaletine eklendi. Hisarın yedi yüz altmış topu defter olundu.⁶

Taşra çıkan dört bin denli kâfirin serdarı Prağdı adındaki kâfir bir inatçı melundu; Müslüman tutsaklarını öldürdü ve ayrılan kadirgalar için tutu vermede savsaklanup ağız kavgası ettiğinden kendisine türlü hakaretler ve işkenceler olunup derisi yüzüldü. Ve on dört bin kâfir kadirgalara dağıldı.

Sonra muradına eren serdar göçüp karadan devlet kapısına geldi, iltifatlar gördü.

İki fatih Kıbrıs'ı fethettiler^w

bir başkası,

Aldı Kıbrıs Adasını Şah Selim

bu fethin tarihleridir.

¹ *Alay beyleri:* Sancaklarda, tımarlı sipahinin karada ve denizde en büyük subayları.

² *Nakkab:* Lağımcı; orduda yer altından lağım kazma işleriyle görevli bir sınıf.

³ *Yelemek:* Coşturmak, gayrete getirmek, şavk vermek.

⁴ *Fetih ve fütuh:* Kuşatılan bir yerin düşmandan ele geçirilmesi, bir yerin alınması ve Tanrı'nın ihsan ettiği türlü nimetler ve bunların gönüllere verdiği ferahlıklar.

⁵ *Eyalet kılınmak:* İdare teşkilatında bir yeri beylerbeyilik yapmak.

⁶ *Defter olunmak:* Deftere yazılmak, deftere geçirilmek, demirbaş olarak yazmak.

^w Yani Mustafa Paşa, Ali Paşa. İki kerre fatih lafzıdır 318 -K.Ç.

İnebahtı Yenilgisi: Önceleri başkumandan Pertev Paşa ile kapudan Ali Paşa Kıbrıs'tan Rodos'a gelüp birkaç gün o çevrede dinlendiler. Düşman donanmasından eser ve haber belirmeyüp Girit Adası'na saldılar. Kıyılarını yağma edüp gezerken Cezayir beylerbeyi Uluç Ali Paşa da yirmi parça gemiyle gelüp onlara katıldı. Söz birliğiyle varup Kefalonya Adası'nı yağma edip yıktılar. Sonra Rumeli kıyısında Venedik kalelerinden Sobut, Ülgün ve Bar adındaki hisarları aldılar. Nice zaman denizde gelüp kâfir donanmasından eser ve haber belirmedi.

Kış mevsimi yaklaştığı için levent gemileri derya beyleri gemilerinde tımar erbabı az kalup birer bahaneyle gitmişlerdi. Savaşçı ve kürekçi kısmının birazı dağılıp askerin gerisi donanma gemileriyle İnebahtı Limanı'na gelüp demir attılar. Orada yere batası düşman gemilerinin mutlaka gelüp donanma-yı hümayunla karşılaşılarak vuruşmalarının kesin olduğu haber alındı.

Kâfir Gemileri: Yüz kadirğa Venedik'ten ki her birinde yüz savaşçı vardı. On iki de Papa'dan, dört Marine'den, dört Malta'dan, otuz İspanya Anabolusu'ndan, on da Ceneviz'den ki İspanya'ya bağlı olup başları olan Oğlan Kapudan dedikleri Anderya idi. On da dukadan ki Florensiya ülkesinin dukası ve Ligorna hâkimidir. Dört Kalavri'den, on iki Çicilye'den, dört Portokal'dan, on iki de gönüllü gemisi, hepsi iki yüz parça çekdirir, yirmi dokuz ve yirmi sekiz oturak, en aşağısı dörder oturaktır, yedi mavuna da Venedik'ten ki her birinde üçer yüz savaşçı vardı. Ve yine iki kalyon Venedik'ten ki her birinde biner cenkçi vardı. Yirmi barça da Venedik'ten, her birinde yedişer yüz nefer konmuştu.

Bu gemilerin serdarı Roma kapudanı Marko Anton ve İspanya kapudanı Cevan Osteryako, yani Avusturyalı Beşinci Karlos İmparatorun zinadan olma oğluydu. Venedik kapudanı Sebastiyano Verniyo ki Venedik beylerindendi; Duka kapudanı, Ceneviz kapudanı ve Tiranda adında gönüllü kapudanıydı.

Venedik gemilerinin azığa çok darlığı olup İspanya gemileri biraz çürümüş pek simet vermişti; o da bulunmuyordu. Bunlar Mesine'de toplanup çıktılar ve on yedinci günde Holumuç önüne geldiler. Venedik'ten feryatçı vardıkça "daha sabredin, zebun olsunlar" diye avuturlardı. İspanya'dan savaşa gücü yeten yirmi bin kişi toplanup Ceneviz'de gemilere girmişlerdi. Alaman'dan dokuz bin, Malta'dan ve Cicilye'den bir o kadar daha, hepsi yirmi beş bin, öncekiyle kırk elli bin kâfir defter olunmuştu.¹

İslam Askerinin Danışığı: Serdar Pertev Paşa, Kapudan Ali Paşa, Cezayir beylerbeyi

¹ Defter olunmak: Deftere yazılmak, deftere geçmek 8 Askere yazılmak.

Uluç Ali Paşa, Tarabulus beylerbeyi Cafer Paşa, Hayreddin Paşaoğlu Hasan Paşa, on beş sancak beyi ve askerin başka ileri gelenleri bir yere gelüp danışık eylediler.

Uluç Ali Paşa savaşa rıza vermeyüp “donanmamız eksiktir, altı ay kadar denizde gezmekle gemiler bozgundur. Eskiden Körfez’den İnebahtı’ya dönüldükte, dönüştür diye sipah ve yeniçeri, izinli izinsiz dağılmışlardır. Boğaz Hisarları’ndan kâfir donanması içeri giremez, çıkılmak korkuludur” dedikte Pertev Paşa ona uydu. Kapudan Paşa “İslam gayreti, padişahın şerefi yok mudur? Her gemiden beşer onar kişi eksik olmağa ne olur?” dedikte başkaları da yer yer karşı çıkup savaş yanlısı oldular.

Ali Paşa “düşman üzerine yürümeği kararlaştırdığınıza göre, hiç olmazsa deniz tarafına gidelim” dedi. Kapudan Paşa “kıyı tutmak yeğdir” dedi.

Bu yolda çok kavga olup¹ Uluç Ali Paşa, “hani Hayreddin Paşa ile, Turgutça Paşa ile savaş görenler, niçin söylemezler? Bir gemiye top dokunduğu gibi batması ihtimalinden karaya dönse gerek, ötekilerin bozgununa yol açar” diyeğördü, ama olmadı. “Gemilerden fanusları, büyük bayrakları ve flandıraları giderin”² diye öğüt verdi. Kapudan Paşa alaya kalkışınca o da vazgeçti.

Bu Kapudan Paşa aslında yarar ve gayretliydi; ama deniz savaşlarını görmeyüp korsanlık fennini bilmez, tanınmış, sert bir kimseydi ve kendisine gelen buyruklar da “elbette kâfirin donanması her nerdeyse üzerine varup karşılaşsın, yoksa öfkeme uğrar, azar yersin” diye ferman olduğundan bütün askeri kendi düşüncesine uydurup savaşa karar verdiler.

İslam Gemilerinin Çıkışı ve Bozgun: Adı geçen Kapudan Paşa büyük öfke ve böbürlenmeyle dokuz yüz yetmiş dokuz cumadelülâsının on yedinci pazar günü [7 Ekim 1571] kalkup Pertev Paşa sol kola ve Ali Paşa sağ kola, kendi ortaya girüp³ hepsi yüz seksen parça gemiyle alay bağladılar. İnebahtı Boğazı’ndan çıktılar, Mora’da Holumuç kıyısında, bu boğaza yakın bir burun vardı, o zamandan beri Kanluburun der-

¹ Kavga olmak: Dil dalaşı olmak, münakaşa etmek, tartışmak.

² Fanusları, büyük bayrakları ve flandıraları gidermek: Gemilerin başında kimin olduğunu, donanmada kumanda yerindekilerin hangi gemilerde olduğunu düşmandan saklamak için gemilerde bunları belli eden fener, bayrak ve flandıra gibi alametleri kaldırmak, saklamak.

³ Orta: Savaşta merkez; ordu başkumandanının bulunduğu yer. Osmanlı ordusu daha önceki İslam ordularındaki tertiplenme gibi merkez, sağ kol, sol kol olarak üç parça olur; bunların önlerinde kademeli öncü kuvvetleri, gerilerinde de ağırlıklar ve ardçılar bulunurdu. Ordu bir hilal biçiminde kurulur, bu hilalin ortasında padişah, o yoksa başkumandan olarak sadrazam bulunur, yanlarda da Anadolu ve Rumeli eyaletleri kuvvetleri yer alırdı. Savaş Rumeli’nde ise Anadolu askeri sağda, Rumeli askeri solda yer alırdı. Savaş Anadolu’da olduğunda Anadolu askeri sol, Rumeli askeri sağ kanadı tutardı.

ler, kâfir donanması o burun ardında yaturdu.

O yerde Ali Paşa, kapudana haber gönderüp “kâfirlerin barça ve mavunası, kale ve metristir; ilkin önünden savulup sonra dönüp ya ardından ya böğründen girelim” dedikte Kapudan Paşa “ben padişahın donanmasına kaçtı namını komazam” deyüp yürüyüp karşı vardı.

Hemen kâfirin elli parça gemisi seçilüp Kanluburun’dan taşra gelüp kalan gemileri burun ardında saklanup görünmezdi. İslam gemileri o elli gemiye çatup tamam ellisini söyündürmekle uğraşırken öteki gemileri burun ardından çıkup donanmayı çevirerek topa tuttular.

Beri yandan da, durum gereği, bir yerde durup toplaşırken Kapudan Paşa hemen baştardayla alaydan seçilüp önce bir gemiye çatarak söyündürmeye uğraşırken kâfirler üç fenerlerinden bilerek üşündü ettiler.¹ İki parça barça, baştardayı araya alup kapudanı şehit ettiler; iki oğlu ve içinde olanlar tutsak oldu. Pertev Paşa gemisini de topla vurup batardılar; kendisi denize düşüp yüzerken Hasan Paşaoğlu Mahmud Bey rast gelüp kancayla gemisine aldı. Baş gidince ayak kalmaz, öteki askere tam bozgun olup herkes başının kaygısına düştü.

Uluç Ali Paşa, ne zaman ki bu durumları gördü, eski korsandı, gemisine bir alamet koymayup² deniz tarafına açılmıştı. Kapudan Paşa gemisinin girdaba düştüğünü görünce çektirirken Malta kapudanının üzerine gelüp çatup aldı ve bu kapudanın başını kendi eliyle kesüp birkaç gemi daha söyündürdükten sonra; kâfirler üstün geldiklerinden Cezayir gemileri birbirinin ardına düşüp savaşarak Moton tarafına doğru çektirüp gittiler.

Askerin çoğu kâfirlerle savaşta şehit oldu. Savaş yeri olan Anatoloka, Mora kıyısına yakın topuklu sığ yer³ olduğundan on beş parça gemi oturup halkı suya döküldü; bunların birazı karaya çıkup kurtuldu. Kalanından kimisi alınıp kimi boğulup gitti. Ağriboz beyi Salih Paşazade tutsak olmuşken Hasan Paşa gemisiyle kurtuldu; Pertev Paşa da Mahmud Bey gemisiyle Preveze’ye çıkarak karadan İnebahtı’ya geldi.

¹ Alaydan seçilmek: Savaş için düzenli sıraya girmiş gemilerden ayrılmak; alayı bırakmak. Üç fener: Bkz. s. 187.

Üşündü etmek: Bir yere birikmek, bir yere toplanıp hep birden çullanmak, üşüşmek.

² Alamet koymamak: İçinde donanma kumandanının bulunduğunu saklamak ve bunun düşmanlar tarafından tanınmasını önlemek için başka zamanlarda takılan fener, bayrak gibi bir alamet koymamak.

³ Topuklu yer: Denizin dibinde topuk gibi yükselen yer; denizin içinde yükselen çıkıntı dolayısıyla derinliğini kaybedip sığlaşan yer.

Şehitler: Çorum beyi Gülâbî, Karahisar-ı Şarkî beyi Ahmed, Engürü beyi Mimar-zade, Niğbolu beyi Ahmed, İnebahtı beyi Firdevs, Sakız beyi Abdülcebbâr, Midilli beyi Hızır, Sığacık beyi Karabatağ, Biga beyi Ali, Mısır İskenderiyesi beyi Şolok ve bir bey daha, hepsi onbir sancak beyi, tersane emini ve kethüdası; kapudanlardan Dumdum Memi, Ali Müslüman ve başkaları ve bu sancakların sipahileri hepsi şehit olup az kimse kurtuldu. Kâfir hepsi altmış parça kadirğa alup halatını ve gereçlerini Venedik Cebahanesi'ne kodu.

Kissadan hisse budur ki serdarlar düşmanın durumunu yoklayup iyice anlayup bildikten sonra, eğer karşı koymaya gücü yetse bile, barış mümkünken savaşa kalkışılmaya. Kalkışılırsa iyice araştırılıp kanun üzere savaş ola. Serdar olanlar kendileri savaşa başlamayalar, yerinde durup öteki askeri gereğine göre kullanalar. Bozgun olup umut kesildikte ister istemez bir tarafa çıkmakta hünerdir. Bütün askerin kırılmasından bir serdarın alınması zararı artuktur. Hele deniz savaşlarını kara savaşına benzetmeyeler, savaş kanunlarını tarihlerde ve hükema kitaplarında göreler.¹

Mansıplar Verilmesi ve Kılıç Ali Paşa'nın Kapudanlığı: Âlemin sığınağı olan padişah Edirne'deyken cumadelâhirenin üçünde [23 Ekim 1571] Uluç Ali Paşa'nın bir adamı gelüp bu korkunç haberi getirdi. Bütün Müslümanlar tasalanup bu kıyameti andıran bozgunun olmasına "sübân el-Kadir el-Hakîm, inne zelzeleti's-sâate şey'un azîm" diye şaşarak istircâ eylediler.²

O sırada kapudanlık mansıbı yiğitliği ve güzel tedbiri karşılığı adı geçen Uluç Ali Paşa'ya verildi, Uluç lakabı Kılıç ile değiştirildi. Ona yazılan yazılarda bu lakap yazılıp herkes bundan böyle Kılıç Ali dediler.

Düşen sancak beylerinin yerleri verilüp Murad Reis'e de Sığacık sancağı verildi.

Veziri Âzam Mehmed Paşa'nın Hazırlığı ve Tedbiri: O sırada Cem güçlü padişah yenden gemiler yapılmasını ferman etti, tersane yakınında olan Hasbahçe'den biraz yer ayırdı ve Sekiz Kemerli Tersane yaptılar. Veziri âzam Mehmed Paşa da var gücü bazuya getirdi; o kış içinde yüz elli parça kadirğa ve sekiz mavuna kurdurdu.

¹ *Savaş kanunları:* Savaşta izlenecek yollar; göz önünde bulundurulması gerekli kurallar.

Hükema kitapları: Hakîmlerin, düşünürlerin, hikmet sahiplerinin, filozofların eserleri.

² Kuran-ı Kerim: Ey insanlar, Rabbinizden korkun, çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir (Hac, 22:1).

İstircâ eylemek. Bir musibet, felaket veya ölüm haberi karşısında "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn" demek. Ayetin tamamı şudur: "Ellezîne izâ esâbethüm musibeten kalû innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn: "O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman 'biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz' derler. [Bakara, 2:156]

Kapudan Kılıç Ali Paşa hep derdi ki “tekne yapmak kolaydır, iki yüz parça gemiye beş altı yüz demir ve ona göre halat, yelken ve başka gereçlerini tamamlamak güç görünür.”

Koca Mehmed Paşa karşılığında “Paşa Hazretleri, yüce devletin gücü ve kudreti öyledir ki bütün donanma demirlerini gümüşten, iplerini ibrişimden yelkenlerini atlastan etmek ferman olursa yapmak mümkündür. Herhangi geminin yat ve yarağı yetişmezse bu minval üzere benden al” dedikte Ali Paşa el arkasını yere koyup¹ al-kışlayup dua eyledi. “Gerçi bildim ki bu donanmayı teknil edersiz” dedi.

Gerçekte de ilkyaza dek bütün tedariklerini görüp bu kadar top, tüfek, dövüş ve savaş araçları ki geçen yıl alınmıştı, eskisi gibi, belki daha çok teknil etti.

Kavga: Burada şu kaldı: Bu gemileri bütün beylikten verilen mal ile mi yaptı; yoksa devlet adamları ve belli kişiler mi yardım etti? *Peçevî* aydur: “Ne kimseye gemi saldılar² ve ne akçe yardım aldılar.”

Ama Tersane-i Âmire’de kimi yaşlı kapudanlar, yetiştikleri o devir devlet adamlarından işiterek anlatırlar ki devletin sayılı adamlarına ve ileri gelenlerine, herkese halince gemi saldılar. Yalansa söyleyenin üzerine, bunun doğru olup olmadığı hazine defterlerinden³ belli olur.

Donanmanın Denize Çıkışı: Yere batası kâfirler, “Türk bu yıl donanma çıkaramaz” inancındayken hepsi iki yüz otuz dört kadirga ve sekiz mavunayla dokuz yüz seksen saferinde [Temmuz 1572] Kılıç Ali Paşa denize çıkdu; Avarin önünde akşama yakın Venedik donanması bunları gördükte şaşılar, iki taraf da savaşa kalkışmayup biraz toplaslar. İslam kahramanları geçen yıl olan bozgun korkusundan çekindiler; kâfirler de geceleyin İspanya donanmasıyla bir yere gelmeye gittiler.

Kapudan “gerçi gemilerimiz püryarak ve mükemmeldir, her bakımdan karşılaşmaya gücü vardır, lakin geçen yıl olan büyük kayıptan İslam ordusunun gözü korkmuştur, savaşta küçük bir saldırıyla yüz döndürmesi ihtimali vardır, yerinde olan budur ki Moton altına girüp gücümüzü donanmayı korumaya veririz” diye çektirüp hisarın topu altına girdi⁴ ve gerek olan yerlere toplar çıkarup birkaç püryarak gemi-yi liman ağzında kodu. Ertesi gün tan atarken kâfirlerin büyük donanması gelüp hiç

¹ *El arkasını yere koymak:* Ellerini dua etmek için göğe kaldırmak.

² *Gemi salmak:* Bir geminin yapılmasının, devlet tarafından, bütün giderleriyle birlikte bir kişinin üzerine yüklenmesi.

³ *Hazine defterleri:* Devlet maliyesinin gelir ve giderlerinin yazıldığı defterler.

⁴ *Top altına girmek:* Top ateşinin erişebileceği bir yere girmek; top ateşi altına girmek.

bir yüzden yaklaşımaya ve karaya er döküp savaşa çare bulamayarak birkaç gün o taraflarda dolaşup memleketlerine döndükten sonra İslam gemileri Moton altından çıkup esenlikle Tersane-i Âmire'ye girdiler.

Piyale Paşa'nın Seferi ve Venedik ile Barış: Kâfirler eskiden donanmayı bozduklarından çok böbürlendiler, Moton'da da korkup çekinmeden donanma-yı hümayun üzerine geldiklerinden padişahın hamiiyeti dalgalandı; öç almak için yine yeterince gemi hazırlanması yolunda ferman-ı hümayun çıktı.

Yeniden gemiler yapıp kahraman vezir Piyale Paşa serdarlığına getirildi. Dokuz yüz seksen bir saferinin ikinci günü [3 Haziran 1573] çok askerle dolu iki yüz elli sekiz kadirga ve on iki mavuna ile yerle bir olası kâfir donanmasıyla karşılaşmak için çıkup Avluna ve Delvine kıyılarına vardılar.

Ağır donanma¹ çıktığını kâfirler işidüp kımıldamaya güçleri olmadığından Piyale Paşa ve Ali Paşa çektirüp Polya yakalarını vurdular. Birkaç savaş gemisi alup yağma ettikten sonra Venedik elinde olan kıyılara saldırmak üzereyken İstanbul'dan hükümler geldi. Bunlarda, "Venedik beyleri elçi gönderüp şimdiye dek işledikleri geçmiş suçlarından dolayı özür dileyüp kulluk göstermekle reaya, beraya ve askerin rahat olması için 'geçmiş geçmiştir' dediklerince geçenden geçilüp² barış hayırlıdır sözüne uyarak barış yapıp memleketlerine aman-ı hümayunum³ ihsan olunmuştur, gerektir ki bundan böyle Venedik'e bağlı olan yerleri vurup yağma eylemeyesin. Ancak İspanya elinde olan illerini yakup yıkmaya gücünün yettiğini yapasın" diye ferman olunduğundan serdar ve kapudan Çicilye ve Anabolı semtine gitmeye niyet ettiler. Lakin sert ve muhalif yeller esüp birkaç gemi de rüzgârın sertliğinden batup gitmekle deniz zamanı geçüp devlet kapısına döndüler. Recep ayında [Kasım 1571] gelüp Tersane-i Âmire'ye girdiler.

Halkü'l-Vâd Seferi ve Tunus Vilayetinin Fethi: Halk "Akılbend" der; bu yılda Venedik boyun eğüp barış yapmakla İspanya donanmasının yalnız başına İslam gemileriyle karşılaşmaya gücü olmadığından şevvalde [Ocak 1574] Arap yakasına varup kol gücüyle⁴ Tunus Kalesi'ni aldı. Şehir ile deniz arasında Boğaz'da eskiden ellerinde olan Halkü'l-Vâd Kalesi'ni çok berkitüp içine nice savaş araçları, zahire ve asker koydu-

¹ Ağır donanma: Büyük donanma; büyük savaş gemilerinden meydana gelen büyük filo.

² Geçenden geçmek: Geçmiş unutmak, geçmişin üzerinde durmamak.

³ Aman-ı hümayun: Padişah tarafından düşmana canlarının ve mallarının korunacağını bildirilmesi.

⁴ Kol gücü: Asker kuvveti. Bkz. Sözlükçe.

lar. O kıyıları basup ele geçirmek ardında olduklarını padişahın eşğine bildirdiklerinde Tunus Kalesi'nin geri alınması ve Halkû'l-Vâd'ın ele geçirilmesi için büyük donanma hazırlanması ferman olundu.

Veziri âzam Mehmed Paşa eteğini beline dolayup o kış içinde bütün yat ve yarağı ve gereçleriyle iki yüz altmış sekiz kadırğa ve kalite, on beş mavuna, on beş kalyon donatıp^W bahar günlerinde Osmanlı ülkesinden kırk sekiz bin kürekçi gelüp gemilere dağıtıldı. Anadolu, Karaman ve Maraş askeri, yeniçeri ve başka deniz askeri gemilere girdiler. Eskiden Yemen'i fethedüp Mısır beyliğinden gelen vezir Sinan Paşa hepsine serdar verildi, sağ ulûfe bölüğü¹ birlikte koşuldu.

Kapudan Ali Paşa ile dokuz yüz seksen iki muharreminin yirmi üçüncü günü [15 Mayıs 1574] İstanbul'dan çıkup Akdeniz'e saldılar. Rebiyülevvelde [Mayıs/Haziran] Kalavriya yakasına varup Toprakhisar yöresini yağma ettiler ve Mesine taraflarını da vurup yıktıktan sonra kâfirin bir büyük barçasına rast gelüp göz açtırmadan aldılar; içinde bulunan ganimetleri yağma ettikten sonra serdarın buyruğuyla ateşe vurdular. Oradan beş günde engin geçilüp Arap Karası'na varıldı.

Kuşatma ve alma: Rebiyülâhırın ikinci günü [22 Temmuz 1574] Halkû'l-Vâd çevresine İslam askeri çıkup çadır kurduktan sonra metrîse girüp topları hisara havale eylediler. Tunus beylerbeyi Haydar Paşa, Tarabulus beylerbeyi Mustafa Paşa, yeniçeri ve Mısır gönüllüleri kuşatma işine verildi. Kapudan Ali Paşa deniz yanını korudu.

Otuz üç gün, gece gündüz savaş ve dövüş, vuruş ve kırıştan sonra ulu Tanrı'nın yardımıyla cumadetiülânın altıncı gününde [24 Ağustos 1574] İslam gazileri yürüyüp kılıçla hisarı aldılar; çökmüş, yıkılmış Hafasa artıklarından Mehmed Hafsî tutsak olup nice ganimetler alındı. Lakin kuşatma sırasında büyük savaşlar olup çok kimse düştü. İki yeniçeri kethüdası birbiri ardınca şehit oldular. Beş bin kâfir kılıçtan geçüp iki bin de fetih günü tutsak alınıp gemilere dağıtıldı.

Kalede top soyundan beş bin kadar sanatlı, eşsiz toplar vardı ki her biri bir kaleden getirilmişti, hepsi gemilere götürüldü; yakın zamanlara dek Tophane'de ve Sarayburnu'nda dökülüp yatan toplar onlardır.

^W Bir defterde yüz elli kadırğa, on altı mavuna, yüz yirmi barça görüldü -K.Ç.

¹ *Ulûfe bölüğü (ulûfeciler):* Devletten aylık alan atlı kapukulu askerlerine verilen ad. Bunlar sağ ve sol olmak üzere iki bölüktü, ikisine birden kimi kez "orta bölük" denirdi. Sağ ulûfeciler, yürüyüşlerde padişahın sağından yürüyen sipahi bölüğünün sağ tarafında; sol ulûfeciler de hükümdarın solunda yürüyen sipahilerin solunda yürürlerdi. Savaş meydanında ve ordunun konak yerinde ise padişah sancağının biri sağında, öteki solunda dururlardı. Hazineyi beklemek de bunlara aitti.

Halkû'l-Vâd'in Yıkılması: Bu hisar Tunus Şehri önünde hendeği denize bitişik, eni otuz zirâ, derinliği on zirâ, içi berk bir küçük hisardı ki kırk üç yıldan beri İspanya o hisarı berkitmeye çalışırdı; bütün Arap yakasını onunla ele geçirmek mümkündür, derdi. Gerçi berk ve güçlü olmasında benzeri yoktu; lakin olduğu gibi bırakılmasının zararı kesindir, diye sözbirliği olduğundan otuz yerden kuleleri altına lağım urulup içi boşaltıldı ve donanma gemileri alarga kıldıldıktan sonra ateş verildi. Büyük sarsıntı ve gürültüyle bir anda kalenin parçaları havaya uçup orada yapıdan iz kalmadı.

Tunus Vilayetinin Fethi ve Ele Geçirilmesi: Bandan sonra serdar ve kapudan donanma-yı hümayun ile Tunus yakınında kâfirin yaptığı Bastiyon adındaki hisarlar üzerine vardı; her birini nice gün kuşatıp vuruş kırısla ikisini de fethetti; kılıç artığı kâfirleri tutsak edüp zincire vurdu. Sonra Tunus memleketine Ramazan Paşa vali dikildi; kasabaların, kalelerin yat ve yarağı ve gereçleri görüldükten sonra sağ esen ve doyum olarak recebû'l-müreccep başlarında [1574 Ekim başları] Tersane-i Âmire'ye girdiler. Gördükleri iş karşılığında serdar ve kapudan her biri padişahın iltifatını gördüler.

YEDİNCİ BÖLÜK

Girit seferine dek olan kapudanlar üzerinedir.

Bundan sonra Akdeniz'de Girit seferleri çıkıncaya kadar savaş için donanma gönderilmeyüp çoğu korudular. [Kılıç] Ali Paşa Karadeniz'e bir iki sefer edüp Faşa Hisarı'nı yaptı ve dokuz yüz seksen dokuzda [1581] elli parça kadirgayla Cezayir'e gitti. Doksan beşte öldü. İbrahim Paşa kapudan oldu.

Uluç Hasan Paşa ve Tarabulus Seferi: Bir yıldan sonra, doksan altı şevvalinde [Ağustos 1588] Uluç Hasan Paşa Mağrip'tan gelüp kapudan oldu. O yılın zilhiccesi sonlarında [1588 Kasım ortaları] Tarabulusgarp'ta Yahyaoğlu Yahya adındaki Haricinin,¹ Mehdi'nin halifesi olmak davasıyla ortaya çıktığı, birkaç bin askerle kaleye çullandığı, rebiyülâhırda [Şubat 1590] Cezayir beylerbeyi İstanköylü Ahmed Paşa'yı öldürdüğü, âlemin sığındığı kapiya bildirilince Cafer Paşa serdar olup adı geçen kapudan elli parça kadirga ve yeterince askerle dokuz yüz doksan sekizde [1589/90] varup öldürdü ve memleketi kötülüklerinden kurtarup başını getirdi.

Cağalaoğlu Sinan Paşa: Frenk kapudanı Cağala'nın oğludur, anası Nova Hisarı koruyucusunun kızıyken tutsak olup Hristiyan olmuştu. Sultan Süleyman Han zamanında tutulup adı geçen Sinan Paşa harem-i sultani hizmetine uygun görüldü. Silahdar iken dokuz yüz seksen [1572/73] sıralarında yeniçeri ağalığıyla çıkup sonra Erzurum, Bağdat ve Revan eyaletlerine vali olduktan sonra vezirlik verildi. Seferde Osman Paşa ölünce vasiyeti ile İslam askeri ordusunda kaymakam, sonra da devlet kapısında Hasan Paşa'dan sonra kapudan oldu ve donanmayla denize çıktı. O yıl Mesine Kalesi'nin çevresini vurup kâfirlerin birkaç kalyonunu aldıktan sonra fetih ve zaferle geldi, Sinan Paşa da Yanık'ı fethetmekle Azmizade Efendi'nin dediği kasidedendir:

*Sinan-ı cansitanlar berr ü bahri aldılar gitti. Can alıcı süngüler karaları ve denizleri aldılar gitti
Huda hemrahlı oldu devletinde iki paşanın. Senin zamanında Tanrı iki paşanın yoldaşı oldu²*

O sırada bin üç cumadelülâsının on sekizinde [29 Ocak 1595] işinden çıkarılıp

¹ *Haricî:* İslamiyet'in en eski fırkalarından birinin mensubu. Bkz. Sözlükçe.

² Süngü anlamına gelen "sinan" kelimesi, aynı zamanda Paşa'nın da adı olduğu için kelime oyunu yapıyor.

sonra vezirlikle Eğri seferine gitti, savaştan sonra sadrazamlık verildi.

Halil Paşa: Bosnalıdır. Vezir ve güyeğü iken o tarihte kapudan olup Eğri yılı bin beşte [1596/97] yüz on parça kadırgayla Akdeniz'i koruyup geldikten sonra işinden çıkarıldı.

Cağalaoğlu'nun İkinci ve Üçüncü Seferi: Bin beşte [1596/97] adı geçen paşaya sadrazamlıktan sonra Şam eyaleti verilmişti.

Bin altı şevvalinin dokuzuncu günü [15 Mayıs 1598] ikinci kez kapudan oldukça;

Bâ-i bismillah ile Hâtif dedi tarihini Hâtif,¹ besmelenin "bâ"siyle tarihini dedi
Kapudan oldu Sinan Paşa-yı derya-dil yine Deniz gibi engin yürekli Sinan Paşa yine kapudan oldu²
 Riyazî'nindir.

Bin yedide [1598/99] donanmayla denize çıkup İnebahtı'ya vardı, korudu. Bin sekizde [1599/1600] yine Mesine'ye varup anasını getirdi. Dokuzda [1600/1601] ve onda [1601/02] yine sefer eyleyüp on ikide [1603/04] Mısır'dan hazine getirme işi verilerek donanmayla İskenderiye'ye varmıştı. Ali Paşa karadan götürmüş bulundu.

Bin on üç muharreminde [Haziran 1604] kapudanlık üzerindeyken serdar olup Acem seferine gitti. Bozulduğu için bin on dört şabanında [Ocak 1606] yeri Derviş Paşa'ya verildi ve o yıl Diyarbakır'da öldü.

İki defada hepsi on yıl kadar kapudan oldu. Zamanında kendi dileğince nice değişiklikler ve işler yaptı. Baştardaya kürekçilerin iyisini seçer, her küreğe üçer forsa ve üçer Türk koyardı; böylece gemi halkına güven gelirdi. Ve Koca Hacı Reis ki Turgut Paşa'ya yetişmiş bir korsan pîr, baştarda reisi olup donanmayı çeker çevirir, Paşa da onun dediğine göre iş görürdü. Hiç bir seferinde yüze kir getirmedi.

Cafer Paşa: Derviş Paşa kapudan olduktan sonra sadrazam olup kapudanlığı adı geçen paşaya verildi. Bu paşa, Kılıç Ali Paşa kullarındandı. Akdeniz'e donanmayla çıkup iki sefer eyledi. Bin on beşte [1606/07] Celalilerin başkaldırması yüzünden Mısır hazinesinin karadan gelmesine yol olmadı; adı geçen paşa donanmayla İskenderiye'ye varup gemilere aldı ve getirdi. Bin on altıda [1607/08] yine denize çıkup Avarin'e varup korudu ve devlet kapısına gelince işinden çıkarıldı.

¹ *Hâtif:* Kuvvetli ve tiz bir sesle bir şey bildiren veya davet eden kişi § Söyleyeni görülmediği halde esrarlı bir haber veren, bir uyarma veya çağrı bildiren ya da şiir ilham öden ses § Gökten veya görünmeyen bir söyleyiciden gelen ses § Gizli bir haberci, koruyucu melek.

² Son tarih dizisine besmele kelimesindeki "B" harfinin sayıca değeri olan "2" eklenecek demektir.

Hafız Ahmed Paşa: Harem-i hümayunda doğancıbaşılıktan¹ çıkup onun yerine kapudan oldu. Bin on yedide [1608/09] donanma-yı hümayun ile Akdeniz'e gitti. Mısır hazinesini getirmek için İskenderiye'ye varup dönüp Rodos'a geldikte Mısır kafile gemilerini² bozulmuş buldu. Bu gemiler o yerde gafil yatarken savaşçı korsan gemileri üzerlerine düşüp bozulmuşlar, üç dört kalyon ve karamürsel alınıp çok kayıplar olmuş. Ne çare, Kapudan Paşa deniz zamanı geçinceye dek o yalıları dolaşup devlet kapısına gelince bundan ötürü işinden çıkarıldı.

Bu adı geçen paşa, şakayı severdi ve şiirle tanınmıştı. O zaman İstanbul kadısı Ganizâde Efendi ile görüştükte bu molla, şarap içerken *Tefsir-i Şerîfe* haşiye yazmakla uğraşıyordu. Söz arasında Paşa "yazınız nereye geldi?" diye sordu. Zarif molla, Paşa'ya taş atmak isteyerek, "denizde ve karada bozgun çıktı, ayetinin tefsirini yazıyoruz" deyince Paşa çakup ve hazırcevaplık edüp "işittim ki şarap ve kumar tefsiriyle uğraşıyorlarmış" diyerek taşı gedigiine kodu, iki tarafa da çekilir bir latife düştü.³

Hafız Paşa Van, Şam, Anadolu, Erzurum ve Diyarbakır eyaletlerinde bulunup ikinci kez veziri âzam iken bin kırk birde [1631/32] kulun ayaklanmasıyla şehit oldu. Hanende⁴ ve şair olmakla öteki vezirlerden seçilmişti.

Halil Paşa ve Karacehennem Seferi: Hafız Paşa'nın ayrılmasından sonra yeniçeri ağalığından Halil Paşa kapudan olup donanma işlerini gördü.

Bin on sekizde [1609/10] kapudan Halil Paşa donanmayla Akdeniz'e çıkup Silivri'ye vardıkta Cezayir kapudanlarından Ceneviz Cafer kalitesi geldü; İspanya kralının akrabasından Çicilye hâkimi kendi oğlunu krâla göndermek için beş yüz kadar kâfiri türlü armağanlarla bir kalyona koyup giderken Cezayir gemileri rast gelmiş, büyük savaştan sonra kalyonu almışlar ve malı aralarında üleşüp oğlanı İstanbul'a peşkeş göndermişler. Kapudan Paşa adı geçen Cafer'e ve birlikte olanlara hilat giydi-

¹ *Doğancıbaşı:* Yenisaray (Topkapı Sarayı) iç oğlarından bir bölüğünün adıdır. Bunlar padişahın avcılarından bir sınıftır. Üsküdar'da bugünkü "Doğancılar Meydanı" av kuşlarını besleyen bölüğün meydanıydı. Doğancıbaşı, bu sınıfın başında bulunana verilen unvandır.

² *Kafile gemileri:* Mısır'a ve Hicaz'a giden kafilayı götüren gemiler.

³ Hafız Ahmed Paşa'nın sorusuna Ganizade Nâdirî'nin verdiği karşılıkta sözü geçen ayet şudur: "İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler" [Rûm, 30:41]. Ganizade bu karşılıkla, denizde uğradığı bozgun dolayısıyla Hafız Ahmed Paşa'ya tarizde bulunmuştur. Paşa da başka bir ayetle karşılık verip Ganizade'nin şarap düşkünlüğüne ilişmiştir: "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz" [Mâide, 5:90].

⁴ *Hanende:* Güzel sesle şarkı söyleyen, şarkı okuyan şarkıcı.

rüp bunu uğur sayarak içi ferahladı. Adı geçen tutsağı padişaha gönderdi.

Sakız'a vardıkta yere batası kâfirlerin dört parça dağ gibi kalyonu nice zamandır Mısır yolunu kesüp şimdi de Kıbrıs çevresinde Mısır'a giden gemileri bekler, diye haber aldıklarında Allah'a tevekkül olup o yana yönelüp giderlerken Eklikara'da iki parça levent firkatesi bulup aldılar, içinde olanı küreğe koyup Kıbrıs'tan Baf önüne vardıkta bu söylenen kalyonlar engine çıkup birkaç zaman ziyan verdikleri haber alındı. Tam süratle gecenin başından çıkup sabahleyin otuz mil kadar yerden görünce yelken kürek ikindi zamanı yetiştiler. Akşama dek biraz top savaşı yaptılar, akşam oldukta kâfirler aldırış etmeden fenerlerini yakup korkusuz gittiler.¹

Dört parça dağ gibi savaşı kalyon, bunlardan biri Karacehennem diye ün almış, yedi katı kötülük ve kargaşalık ocağı, kale gibi bir büyük gemiydi. Paşa da himmet edüp ardlarını sürdürdü. Sabah oldukta iki taraftan savaş başladı. Kapudan Paşa donanmayla çatmak isteyince ünlü korsan Murad Reis –ki geçmişte Sultan Ahmed Han Cezayir'den getirüp Mora sancağını vermişti– kapudan gemisiyle yan yana durup yürümeye komayup ıraktan dövmek gerek diye topa tutturdu. Direkleri kırılıp zebun olduktan sonra yol verdi, öğle vaktında yürüyüp aldılar. Üç gemiydi, içinde beş yüz kadar savaşı kâfir, yüz altmış kadar top ve iki bin tüfek çıkup kalyonlar yedeğe alındı. Esenlikle Mağosa Limanı'na geldiler. Murad Reis orada öldü. Seksen yaşını geçkin bir gazi, yaşlı bir gemi kurduydu. Allah rahmet eyleye.

Bu haber İstanbul'a bildirilüp Sayda ve Tarabulusşam semtleri gezilüp savaşı gemilerden iz bulunmadı; dönerken Meis'te alınan üç geminin biri taşa dokunup battı, ötekilerle esen ve doyum olmuş olarak devlet kapısına geldiler. Divan günü² armağanlar ve tutsaklar peşkeş çekilüp makbule geçt, kendisine vezirlik verildi.

Bin on dokuzda [1610/11] donanmayla denize çıkup yedi sekiz parça savaşı gemi, yüz nefer tutsakla yine devlet kapısına geldi. Bin yirmide [1611/12] birkaç parça gemi ve yüz tutsak getirüp üç yıl kapudanlığında büyük küçük elliden çok gemi alındı.

Mehmed Paşa: Adı geçen paşa Mısır'dan gelüp güyeğü olduğundan kapudanlık mansıbı verildi. Bin yirmide [1611/12] donanmayla Akdeniz'e çıkup Sayda ve Beyrut kıyılarına varup Ma'noğlu boynunda borç olan malı aldı ve koruyup devlet kapısına geldi.

Bin yirmi ikide [1613/14] yine denize çıktı. Agriboz'dan Rodos'a geldikte on parça kadirga, kafile gemilerini Mısır'a geçirmek için ayrılmıştı. Varup Mısır'dan barut,

¹ Fener yakmak: Bkz. s. 187.

² Divan günü: Padişahın başkanlığında hükümet erkânının toplanıldığı gün.

şeker, zahire ve kimi gereçler yüklenüp donanma Meis Adası'ndayken gelüp bulunca Paşa, bu gemilerin yükünü Sakız'a boşaltmak için Rodos beyi Sinan Kapudanı koşup gönderdi. O yörede bir iki savaş gemisi haberi alındığından kendi onları aramaya gitti. Bu sırada on iki parça kadirga Mesine'den gelüp Tekir Burnu'nda yatarmış. Bu gemiler gafil giderken Susam Adası yakınında üzerlerine uğradıkları gibi forsaları perlonda ederler, yani kürekleri bırakırlar. Kıyı yakın olduğundan savaşçısı karaya dökülüp Memi Paşaoğlu Ali Çelebi ile Perviz Beyoğlu'nu forsaları açup¹ taşra kumsal yere bırakırlar ve üç parça gemi geride bulunduğundan çekilüp kurtulur. Yedi parça gemiyi İspanya kâfirleri alup götürdükten sonra Kapudan Paşa donanmayla dönüp İstanbul'a geldikte işinden çıkardılar; kapudanlık mânsıbı ikinci kez Halil Paşa'ya verildi.

Kıssadan hisse budur ki taşrada ve deryada karavulsuz gafil bir bölük gemi gitmek doğru değildir. Ve gemilerin kürekçisi salt forsa gerekmez, belki Türkü çok olmak gerek. Nice yerde bu soydan zararlara forsa yol açmıştır.

Halil Paşa ve Malta Yağması Seferi: Kapudan Halil Paşa bin yirmi üç rebiyülâhırının üçüncü günü [13 Mayıs 1614] kırk beş parça kadirgayla Akdeniz'e yollanup Susam'da Rodos beyi Memi Bey ile diğer beyler yirmi kadirgayla gelüp Avarin'de gemi yağladıktan sonra cumadelülânın yirmi birinde [29 Haziran 1614] denize saldılar.

Mesine önünden geçüp yirmi sekizinci günü [6 Mayıs 1614] sabah Malta Adası'na yanaşıldı. Her mangadan birer adam çıkup köyleri ve kıyıları yağmaya giriştiler. Her bir mil yerde bir burç yapılmış, içlerinde olan kâfirler dumanla birbirine haber edüp bir anda hisar kâfirleri piyade ve süvari çıkup geldiler. Öğle vaktına dek savaş olup bir nice tutsak alındı. Malta beylerinden biri ve bir nice bey oğulları öldürüldü. Harman zamanı olduğundan baş ürünleri olan kimyon ve anason² harmanları ateşe verilüp bağları bahçeleri kesildi.

Öğleden sonra hisara yakın manastıra yanaşup bu saldırıda Kapudan Paşa, Memi Bey'in sözüne uyarak çıkmadı. Yeniçeri başka, levent başka bir yerden çıkup yürüdüklerinde hisarın manastıra yetişür topları varmış, döndürüp attıkta bundan sonra orada durmak mümkün olmayup gemiler geri çekildi. Birkaç adam karada kalup dil almak da mümkün olmadı. Hisar önünden baş toplarını atup³ cumadelâhirenin

¹ *Forsaları açmak:* Forsaların zincirlerini çözmek, forsaları serbest bırakmak.

² *Kimyon:* Kokulu olan tohumu için yetiştirilen, ayrıca hekimlikte kullanılan bir bitki.

Anason: Yağlı tohumlarından yararlanmak üzere yetiştirilen yıllık bir bitki.

³ *Baş topları:* Geminin pruvasında olan toplar; kadirgalarda genel olarak başta olan toplar.

ikinci günü [10 Temmuz 1614] Tarabulusgarp'a varıldı.

O diyar hâkiminin dalına binen ve bozgunculuk çıkaran Sefer Tâi adındaki haydudı tedbirle Kapudan Paşa getirtüp demire vurulunca¹ adamları kapuları kapayıp savunmaya kalkıştılar, kimi meşayihin aracılığıyla aman verildi. Kalenin alınmasından sonra Kapudan Paşa taşra çıkup divan etti. Vilayetin ahalisinin tanıklığıyla öldürülmesinin gerek olduğuna hükmolunup kale bedeninde astılar.

Ve o ayın onunda [8 Temmuz] göçüp Avarin'e geldikte önce dil almaya gönderilen kaliteler gelüp buğday yüklü bir savaş kalyonu almışlar, getirdiler. İçinde on iki bin keyl² buğday çıktı.

Manya Kâfirlerine Gözdağı: Mora kıyılarında bulunan Manya adındaki dağlık yerler halkı Rum kâfirleriye Venedikli'den ayrılmayıp haracı harbe ucuyla verüp³ üzerlerine üst üste asker varmıştı. Bu kez yine karadan Tırhala arpalığını⁴ elinde bulunduran Arslan Paşa ve denizden donanma varup Pasol'da toplandılar. Taşraya asker çıkup Manya başkaldıranları üzerine vardılar. Çoğunu ele getirüp öldürmek ve sürgün etmekle cezalarını verdiler. Bundan sonra onun gibi küstahlığa yeltenmemek üzere kaldılar.

Recebin sonunda [ekim başları] Avarin'de gemileri yağlarken Iskenderiye beyi Sencuvanoglu ve Dimyat beyi Memi Bey İstanbul'dan kılıç ve kaftan getirüp hazır bulunduğu dört beş mil yerde Burak Adası'na karavula gönderilmişti. Sabah vaktunda adı geçen beyler adaya vardu; meğer ada yakınında kâfir gemileri varmış, bunlar görüp, bunlar onları görmeyüp gafilken üzerlerine geldiler. Memi Paşa şehit ve Sencuvanoglu bir yolunu bulup kurtulduktan kâfir iki parça gemiyi yedeğe aldı. Beri tarafta donanma bakakaldı. Ne çare gemi yok, bütün gemiler yağa basılmıştı.⁵ Sonra Kasım yakın olunca dönüp geldiler. Şevvalin yirmi beşinde [28 Eylül 1614] tersaneyi girdiler.

Kissadan hisse budur: karavula giden her kim ise gafil bulunmamak gerektir. Karada ve denizde gafletle çok ziyan görülmüştür, öyle yerlerde gaflet doğru değildir.

¹ *Demire vurmak:* Bir tutsağı kolundan veya ayaklarından demire bağlamak, zincire vurmak.

² *Keyl:* Hacim ölçüsü için kullanılan bir tabir. Sonraları zahire ve hububat gibi kuru maddelerin ölçüsünü ifade için kullanılmıştır. Osmanlılarda bir kile buğday yirmi okka, yani 25,658 kilogramdır.

³ *Haracı harbe ucuyla vermek:* Kesim kesilen haracı kendiliğinden ödemeyip silah zoruyla vermek; ödemeyi üzerine aldığı haracı gönül rızasıyla değil, silah korkusuyla ödemek.

⁴ *Arpalık:* Kimi devlet adamlarına açık aylığı ya da emekli aylığı karşılığı verilen belli gelir.

⁵ *Yağa basılmak:* Gemilerin yağda olması, yağlanmakta olması.

Gemiler iki bölük yağlanup yağ sırasında bey gemileri hazır durmak gerek, ta ki gerektiği zaman korumaya çıkmak mümkün ola. Nitekim korsanlara öğütlerde gelecektir.

Ali Paşa: Yenicami'nin yapılmasında hizmette bulunup vezir ve kapudan olmuştu. Bin yirmi altıda [1617] donanmayla Akdeniz'e çıkup Avarin'den kâfir yakasına gitmek isteyince zebun gemileri bozmayup "ben kadirğa içinde doğmuş büyümüşüm" diye kendi bildiğine gitti.

Sabanülmuazzam ayının ortalarında [1614 Eylül sonları] engine salup giderken ansızın akşam zamanı bir fırtına ve sert rüzgâr çıkup gemileri dağıttı. Cebeci gemilerinden dört kadirğa, iki yeniçeri gemisi ve beş bey gemisi o vartada batup denizin dibine gittiler.¹ Yedisinden can çıkmadı, ikisinden birkaç adam sandala düştüler.

Bir mavuna ki içinde bölük halkı vardı; iki bey gemisiyle rüzgâr önüne düşüp² Mağrip Tarabulusu'na vardılar. Mavuna yolda falya verüp³ içinde bir maharetli Frenk azatlık şartıyla kapatmıştı. Tarabulus beyi Süveydanoglu yat ve yarağını görüp yirmi beş günde onarttı ve Rumeli tarafına salup üç günde Moton'a geldiler.

Kapudan da o zaman Kalavri kıyısına yapışup zebun gemileri kıyıda batırmak isteyince kimi gün görmüş kimseler önlediler, yedeğe alalım, batarsa yolda batar, diye o yerden kalkup yine Avarin'e, sonra Moton ve Koron'a gelmişti. Mavuna da oraya geldikte şenlik ettiler, öteki gemiler de toplanınca on bir gemi batmış bulundu. Deniz zamanı geçüp zilkadede [aralık ayında] tersaneye girdiler.

Yeni padişah tahta çıktı. Davud Paşa kapudan olduktan sonra yine o paşayı yerinde bıraktı.

Kissadan hisse budur ki zayıf ve zebun gemilerle denize çıkup böbürlenerek davranmak yanlıştır. Engine gidildiği zamanda güçlü gemilerle gitmek gerek, çünkü fırtına çıkarsa zebun ve çürük gemiler dayanamayup batmak lazımgelir.

Ali Paşa'nın İkinci Seferi: Bin yirmi yedide [1617/18] yine donanmayla çıkup Arap yakasına vardı. İki gemi alup Sakız'dan Atina'ya geçtikte kâfirlerin kırk altı çekdirmesi Kargacık denilen adada yatarken haber alup donanma-yı hümayundan kaçtı, Kefalonya tarafına gitti. Donanma da Körfez'e varup o gemilerden eser ve haber alınmayarak dönüldü.

¹ Cebeci gemileri: Orduya ve donanmaya savaş gereçlerini taşıyan gemiler.

Varta: Büyük tehlike, uçurum, ölüm kalım yeri.

² Rüzgâr önüne düşmek: Rüzgârın geminin arkasından gelmesi.

³ Falya vermek: Delik açılması, açılan delikten geminin su alması.

Bin yirmi sekizde [1618/19] donanmayla yine Akdeniz'e çıkup altı parça gemiyi ele geçirdi. Birçok peşkeş ile yine diyana geldi, ganimet malıdır diye verdi; lakin veziri âzam Güyeğü Mehmed Paşa'nın kıskırtmasıyla Venedik balyozu dava edüp bizden alınan malın yarısı padişaha verilmemiştir ve gemiler savaşı değil, elindir, diye gördü, fayda vermeyüp Kapudan Paşa üstün çıktı ve çok geçmeyüp veziri âzam olup eskisi Halep'e gönderildi.

Bin yirmi dokuzda [1619/20] Mehmed Paşa, bin otuz birde [1621/22] Ali Paşa öldüler. Allah rahmet eylesin.

Karadeniz'de Kazağın İlk Ortaya Çıkışı: Ten Kazağı ve Özi Kazağının geçmişte Tuna ve Deniz kıyılarını vurmaları âdetleri olup bu yakınlarda İslam ülkelerinden kaçan mürtedlerin¹ kılavuzluğuyla Anadolu kıyılarına gelir oldular.

Bin yirmi üç yılında [1614/15] Sinop Kalesi'ne gelüp ansızın hisara girdiler; büyük ziyan verdiler. Daha önce Tuna ve Karadeniz kıyılarını altmış parça sayka ile koruma işi verilen Şakşakî İbrahim Paşa bunu öğrenince o köpeklerin geçidi olan nehre girüp gözledi. Lakin Kazaklar bu işi habér aldılar, kıyıya çıkup şaykalarını kızağa bindirüp karadan nehrin yukarısına düşürmek tedbirinde oldular. Ama kimi Tatar taifesi üzerlerine gelüp büyük savaş ettikte Sinop'tan aldıkları çoluk çocuğu bırakup nicesi öldürüldü. İbrahim Paşa da erişüp kimini kırdı kimini tutsak eyledi. Ramazan-ı şerifin başlarında [Ekim 1614 başları] adamları yirmi Kazağı divana getirdiler.

Mahmud Paşa'nın Seferi: Bin yirmi beşte [1616] vezir Çağaloğlu Mahmud Paşa Karadeniz'e kapudan kaymakamı olup birkaç parça kadirgayla gitmişti. Varna semtinde Kazağa rast gelüp şaykalar kıyıda bulunduğundan gemileri kıyıya çekti. Altı parça gemi sığda oturdu, kurtarmanın yolu olmadı. Sonunda denize dökülüp gemileri kâfir aldı.

Kıssadan hisse budur ki, varmak şüpheli olan yere kadirga uğramaya, hele savaş yerinde korkuludur.

Mafrodonya Seferi: Bin yirmi dokuz yılı baharında [Nisan 1620] denize çıkup Avahrin'de gemi yağlandıktan sonra Dıraç ve Firkate Limanı'nda iki buğday gemisi alup reislerinin kılavuzluğuyla akşam Dıraç'tan kâfir yakasına saldılar. Sabah namazında Mafrodonya Hisarı yakınında yar dibine² yanaşup taşra er döktüler. Kale halkı gafilken saldırap o gün taşra hisarı aldılar, üçüncü gün iç kale de alınup içinde bulunan

¹ *Mürted:* Dininden dönmüş kişi; Müslüman olup da başka bir dine dönmüş kişi.

² *Yar:* Uçurum, sarp uçurum, denize inen sarp uçurum.

mallar ve yiyecekler yağma olundu. Sonra evlerini ateşe vurup nice tutsakla sağ esen ve doyum olarak devlet kapısına döndüler. Bu hisarın iki bin varıl perdahtlı barutu bulunmuştu; Hotin seferine götürölüp orada harcandı.

Tuna Köprüsü'nü Koruma Seferi: Bin otuz yılında [1620/21] Kapudan Halil Paşa'ya Karadeniz'e gitmek ferman olunup, Sultan Osman Han da karadan Kazak ve Leh taifesinin kulağını çekmek için Hotin seferine yöneldiklerinde, cumadelâhirenin on sekizinci günü [30 Nisan 1621] Kapudan Paşa kırk üç parça kadirgayla Beşiktaş'tan kalktı, recebin dördünde [25 Mayıs 1621] Kili Kalesi altına vardı. Muradına ermiş olan padişah Çorlu'dan hatt-ı hümayun ile Tozkoparan Mehmed Ağa'yı gönderdi: İsakçı'da köprü kurmak için yat ve yarağla ilgilenüp bir tarafa kıvıldamayasın diye ferman buyurulmuştu.

Lakin Karaharman'da on yedi parça şayka haberi alınıp on beş parça gemiyle eskiden Kefe beylerbeyi Mehmed Paşa o semte gönderildi. On altı gün gezüp haber alınmayınca gelüp Kili'de askere katıldı. Sonra şaykaların Kefe ve Kerş tarafına gittiği duyulunca yine Mehmed Paşa on sekiz parça gemiye serdar kılınıp Kefe'ye gönderildi. Özi Boğazı'nı korumak için Kili ve Akkerman şaykalarına Bali Kapudanı serdar edüp kendi kapucubaşlarından Mehmed Ağa'yı birlikte koştı.

Sonra kırk parça şayka Anadolu yakasına gitmiştir, diye haber çıkınca Kapudan Paşa recebin yirmi yedinci günü [17 Haziran 1621] Kili Boğazı'ndan çıkup dört beş gecede engini geçti; şabanın başında [1621 Haziran başları] Sinop'a vardı. İki saat dinlendikten sonra haber alındı ki dokuz parça şayka iki büyük aktarma¹ ile Gerze adındaki limanda gafil yatur. Derhal göç murat olundukta vakitsiz limandan çıkmak olmaz diye önlediler. Tan atarken göçölüp donanma iki bölük oldu. Bir bölümü denizden, bir bölümü kıyıda gidüp akşam eriştikte Kum denilen yerde konuldu. Ertesi gün şaykalar denize gitmiş bulunduğundan dönüldü. Yolda bir boş gemi gördüler ki sahipleri Kazak korkusundan bırakup karaya çıkmışlar, yedeğe alınıp sahiplerine verildi.

Beş on gün o kıyılarda gezilüp nice fırtınalar olup şaykalardan iz ve haber belirmedi. Bir yerden çıkup görünmediğinden şabanın on dokuzunda [9 Temmuz 1621] yine Kili Boğazı'na gelindi. Daha önce Özi Boğazı'na Bali Kapudan gönderilmişti. Leh Kazağı ile Ten Kazağı bir yere gelüp altmış parça şayka Misivri altında toplandı.

¹ Aktarma: Tuna'da işleyen gemilerden birinin adı. Tuna muhafazasında bulunan nehir gemilerinden olup gerekince donanmaya refakat ederlerdi. Düşmandan alınıp yedekte çekilen gemilere de "aktarma" denirdi.

Ahyolu İskeleyi'ni yakup yağma ettikten sonra dönüp giderken bir muhalif rüzgâr çıkup dağıldılar; on dokuz parça şaykaları denize batup kalanı Özi Boğazı'ndan giderken Bali Kapudan rast gelüp sıkı savaş ettiler.

Özi beyi Mahmud Bey'in erişüp melunların yirmi bir parça şaykasını alıkoyduğu haberi kapudana ulaşınca tersane kethüdası Ahmed Ağa'yı altı parça kadirgayla gönderdi. Şabanın yirmi beşinci günü [15 Temmuz 1621] Kili'ye konulduktaki Bali Kapudan, Mahmud Bey ve tersane kethüdası gelüp Kazaktan alıkodukları yirmi bir parça şayka, iki yüzden çok tutsak ve üç yüz kadar kelle getirdiler. Türlü türlü ağırılanup hünkârın İsakçı'ya geldiği öğrenilince Kili'den göçölüp ramazan-ı şerifin beşinci günü [24 Temmuz 1621] İsakçı'ya varıldı. Söylenen şaykalar ve tutsaklar padişahın üzengisine sunuldu; melunların her biri türlü işkencelerle öldürölüp cezaları verildi.

Taman Savaşı'nda Kazağın Bozgunu: Bundan önce on sekiz parça kadirgayla Kefe semtine gönderilen Mehmed Paşa, Kers ve Taman üzerinden giderken bir yerde Kazaklara rast geldü; meğer melunlar muhalif rüzgârla gemilerini paralatup Müslümandan aldıkları iki büyük karamürsel gibi gemiye girüp gafil yatarken gaziler üzerlerine vardı. Dört beş saat sıkı savaş olup Tanrı'nın yardımıyla yendiklerinden iki yüz doksan iki diri kâfiri tutsak, iki yüzü de kılıç lokması edüp başlarını aldılar¹ ve İsakçı'ya gelüp donanma-yı hümayuna buluştuklarında tutsak ve kelleler padişaha sunuldu; hepsi öldürölüp getiren gazilere hilatler giydirildi.

Kapudan Paşa İsakçı'da köprü korumasında kaldı. Bir kale yapılması buyuruldu.

Bu sırada yine Kazak kırk parça şayka ile Özi Boğazı'ndan çıktı, diye haber geldi. Kapudan Paşa on parça kadirgayla Mora beyi Abdi Paşa'yı gönderdi. Şevvalin yirmi sekizinci günü [15 Eylül 1621] çıkup Kili ve Akkerman boğazlarını geçtiler. Özi'de yirmi altı parça şayka, bir aktarma ile Tentere Adası'nda yatıyor, diye haber alındı. Kılburun'dan üzerine varıldıkta kâfirler ada kıyısına yapışup beylerden Maryol Hasan ve Mezestire beyi Ali Bey kalitelerini sürüp baş toplarıyla çok hırpaladılar; lakin kıyı ve sığ yerler olduğundan üzerlerine saldırmak mümkün olmadı. Gece eriştikte melunlar kaçtı ve yedinci günü Abdi Paşa yine donanmaya geldi.

Sefer dönüşünde Kapudan Paşa da dönüp zilhiccenin yirmi ikisi [8 Kasım 1621] ki Kasım günüydü, Sülüne Boğazı'na konup ertesi gün göç etti. Gün görmüş reisler kasım fırtınası savulmak gerek, dediler, dinlenmedi. Sülüne Boğazı'ndan çıkarken üç büyük kalite ki biri Piyale Kapudan gemisi, biri Hadım Recep Ağa gemisi, biri tersane emini gemisiydi, yeniçeri ve cebahaneyle oturdu, içinde olanlar denize döküldü-

¹ Başlarını almak: Başlarını kesmek, başlarını koparmak.

ler; gemiler paralanup halkı karaya çıktı. Muhalif rüzgârı, gemilerden bahadır forsa gemiler güç ile çıkup üç bölük oldular. Kimi rüzgâr önüne düşdü,¹ zebun gemiler geriye kaldı. Kapudan Paşa Varna'dan İstanbul'a gidüp Tersane-i Âmire'ye girdi; yeniçerileri yirmi günden sonra geldi.

Kıssadan hisse budur ki donanma göçmekte ve konmakta fırtına zamanlarını bilen anlar kişilerin sözüyle iş görmek gerek, yoksa pişmanlık kesindir.

Kazağın Yeniköy'e Gelmesi: Bin otuz üçte [1623/24] Kapudan Recep Paşa, Canbek Giray'ı tahta çıkarmak için donanmayla Kefe'ye vardı. Tatar, Mehmed Giray tarafında bulunduğundan donanma askeri karada bozulup sonra barış yaparak dönülmüştü. Bu sırada Kazağın denizi boş bulup donanma Kefe'deyken yüz elli parça şayka ile şevvalin dördüncü günü [20 Temmuz 1624] Boğaz Hisarı'na gelüp Yeniköy'ü yağma ederek ve birkaç dükkân yakarak ziyan verdikleri öğrenilince İstanbul'da bostancılar ve sekbanbaşı² neferiyle kayıklara girüp saldırınca Kazak eşkiyası bir an durmayup yine denize kaçtı. Melunların böylesine direnüp dürişmeleri bir tarihte olmamıştır.

Karaharman Savaşı'nda Kazağın Bozulması: Bin otuz dört sonlarında [1625] Kapudan Recep Paşa kırk üç parça kadirgayla Karadeniz'e çıkup Özi'de Kılburnu önüne vardıkta ahalisine şaykaların durumu soruldu; üç yüzden çok şayka bu kıyılarda gezer, diye haber verdikte Trabzon semtine gitti diye duyuldu. Danışık ile o semte yönelme sırasında Özi halkı bunu uygun bulmadılar, yolları budur, burada korumanız önemlidir, lakin gece kıyıya yakın yatmayup hazırbaş durasız, dediler.

Bir buçuk ay gündüz Özi önünde durup akşam Boğaz'da yedi sekiz mil kadar alarga denizde yatıldı. Donanma taşradayken Kazaklar ola ki İstanbul Boğazı'ndan içeri gireler diye Rumeli Yakası'nı gezmeye kalkıldı. Karaharman önünde yedi sekiz mil alarga yerden giderken kapudan gemisinin direk başında olan gözcü "köşeler göründü" diye haber verdi. Onların dilinde "köşeler" şayka ve Kazak demekmiş. Derhal halk ayağa kalkup hazırbaş oldular.

Kırk üç parça kadirgadan kapudanın yanında yirmi bir kadirga bulunuyordu, kalanının kürekçileri güçsüz düşmüş, rüzgâr yok, geri kalup daha erişmediler. Me-

¹ *Rüzgâr önüne düşmek:* Geminin arkadan gelen rüzgârı alması.

² *Bostancılar:* Osmanlı sarayının içinde ve dışında padişaha ait bahçe ve bostanlar ile padişah ve saray maişetinde bulunan kaynaklarda ve başka bir bölüm işte hizmet edip geniş bir teşkilata sahip önemli ocak. Marmara ve Boğaziçi kıyılarının korunma işi de bu ocağındır.

Sekbanbaşı: Osmanlılarda av teşkilatıyla ilgili olup XV. yüzyılın ortasında yeniçeri ortalarına katılan ve bu ortaların altmış beşincisini teşkil eden sekbanların kumandanına verilen unvan. Sekbanbaşılık, ocakta yeniçeri ağasından sonra gelen baş ağalığı.

lunlar da gemileri dağılmış görüp “rüzgâr yoktur, fırsat bizimdir, çatalım” diye hemen yürüdüler; zira rüzgârlı günde bir kadirgaya yüz parça şayka çatmayup limanlık havada bir şayka bir kadirgaya çatup savaşırdı.

Yirmi bir parça kadirganın dokuzu yeniçeri gemisiydi. Kazak böbürlenüp her bir kadirgaya yirmişer otuzar şayka –her birinde ellişer tüfekçi var– kâfir yürüyüp sarıldılar. Her geminin başı kayusu olup birbirine bakmadan kaldılar. Hayattan umudu kesüp öylesine dövüşüp savaş eylediler ki göklerde melekler beğenüp alkışladılar, bu savaşın çetinliğine şaşılar.

Kapudan Paşa baştardasını üç fenerinden bilüp¹ üzerine düşüp başından ve yanından koyuldular. Kıçta darbzenler vardı ve tüfekçiler çoktu. Bundan ötürü iki yüz kadar kâfir girüp orta direğe varıncaya değin girenleri kırarlardı; kâfir leşinden geçilmez oldu. Kürekçiler de hepsi forsa olduğundan fırsat bulup kürek çekmeden kaldılar,² öteki gemiler Kapudan Paşa gemisi söyündü sandılar, içerde olan kâfirler kırılıp aşağıda olan gemileri de iki tarafa alabandayla basturup batırdılar.³

Tersane kethüdası Hacı Memi gemisi de söyünmeye yüz tutmuştu. Uzun Piyale gemisine çok üşündü ettiler,⁴ Allah'ın yardımıyla üstün geldi. Bundan dolayı sonra Kaligra Limanı'nda Recep Paşa ona tersane kethüdalığı verdi.

Kâtip Mahmud Efendi gemisi Abdi Kapudan elindeydi; onun da yeniçerileri çok savaştılar. Caniâlemzade Ağa gemisi neferi çok, çevik gemiydi, üzerinde benzeri olmayan savaşlar oldu.

Bir gemiden bir gemiye derman yok, çaresiz kaldılar. Kâfirler de üstün olmak üzereydi. Ansızın Tanrı'nın lütfuyla rüzgâr çıktı, kadirgaların yelkeni doldu; sanki her biri ölüyken dirildi. O kendine güvenen melunları rüzgâr gücüyle kadirgalar çiğnedi. Derhal çoğunu aktardılar.⁵ İçinde olan kâfirlerin çoğu boğulup, kalanlar deniz yüzüne yayıldılar. Bağrıış çağrıış göklere yükselüp deniz kızıl kana boyandı.

Sözün kısası üç yüz elli parça şaykadan otuz kadarı bir kıyıya kaçabilüp kalanı söyündü. Sonunda gemileri suya batmayup boğazına dek su içinde savaş ederlerdi. Sabahtan ikinci geçti gitti, daha yetmiş kadar şayka söyünmek mümkün olmadı. Akşama dek gücile söyündürdüler. Deniz savaşlarında ömür tüketenler Kazak taifesinin bu savaşı hepsinden üstündür, dediler.

¹ Fenerden bilmek: Blkz. s. 187.

² Kürek çekmeden kalmak: Kürek çekemeyecek kadar güçten düşmek.

³ Alabanda ile bastırmak: Gemiye sert bir dümen kırarak yana yatırmak.

⁴ Üşündü etmek: Bir yere birikmek, hep birden çullanmak, hep bir yere toplanmak, üşüşmek

⁵ Aktarmak: Alabora etmek; batırmak.

O gece orada yatılıp ertesi gün boğulandan başka yüz yetmiş iki şayka, yedi yüz seksen diri tutsak defter olundu; yaralı ve ölü sayıya gelmezdi. Bu büyük fetih Karadeniz'de olmuş değildi.

Sonra Balçık'a gelindikte bir muhalif rüzgâr çıktı, dört gemi paralandı. Kalanıyla otuz beş saferinde [Kasım 1825] Tersane-i Âmire'ye geküp şaykaları ve tutsakları pa-dışahın üzensisine sundular. Hilatler giyüp her biri rütbesince ağırlandı.

Cafer Paşa: Bin kırk üç yılında [1633/34] Kapudan Cafer Paşa donanmayla Akdeniz'e çıkup Kesendire önünde üç savaşçı kalyon gördü. Birine kendi, birine Piyale Kethüda başa baş çıkup söyündürmek üzereyken içinde olan kâfirler umut kesüp ateş verildikte baştardanın kayalığı top delüğüne girmiş bulunup ayırmak mümkün olmayınca birlikte yandı. Paşa kılık değiştirerek bir kayığa binüp güçle kurtuldu.

Kissadan hisse budur ki kapudanların kendi gemisiyle yürüyüp düşman gemisine varmak ve çatmak korkuludur, belki alarga durup öteki gemilerin varması gerektir.

Mustafa Paşa: Bin kırk altı yılında [1636/37] Kapudan Mustafa Paşa donanma-yı hümayun ile denize çıkup Kerpe Adası'na vardıkta iki savaş kalyonu haberini aldılar. Adada bir yüksek dağdan bakıldıkta uzaktan duman görünüp çabuk o yana gidildi. Akşama yakın erişilüp gece yarısına dek toplasıldı; gece rüzgâr çıkup kalyonlar kaçtılar. Sabah namazından sonra ardlarına düşülüp yakın enginde eriştiler. Kapudan Paşa baştardasına tersane kethüdası Piyale Kethüda yaklaştı; kalanı geri kalmıştı. Birer kalyona çatup döverek top vuruşuyla fethettiler; her birinde yüzer kadar kâfir çıkup gemilere dağıtıldı.

Oradan Kıbrıs'a varılıp Ağrıboz'da gemi yağladılar. Kasım gününe dek deniz korunup Tersane-i Âmire'ye geldiler.

Piyale Kethüda: Bin kırk sekizde [1638/39] Sultan Murad Han Bağdat seferine gittiği zaman Kapudan Paşa ile giden tersane kethüdası Piyale Kethüda'ya Azak üzerine sefer edesin diye ısmarlamıştı. Yüce ferman üzerine kırk parça kadırgayla Karadeniz'e çıktı. Han Geçidi denilen yere varup Tatar askeri ile Bahadır Giray Han'ı Taman Adası'na geçirdikten sonra Han, Azak durumunu araştırmak için o yana gitti. Piyale Kethüda, Han'dan haber gelinceye kadar dinlenmek için yine Kerş Limanı'na döndü. Lakin daha önce Kerş ve Taman'ı yağma etmek amacıyla Çoçka'ya gelüp donanma-yı hümayun gemilerini görmekle kaçan elli üç parça şaykada olan Kazak eşkıyası Azak'a vardılar. Han'ın karadan geldiğine inanılmayup donanma da döndü sanıldığından, otuz parça şaykaya bin yedi yüz kadar seçme Kazak girdi; Anadolu'da Sinop ve çevresini vurmak isteyerek bin kırk rebiyülevvelinin on dördüncü günü [21

Ekim 1630] Taman Adası önüne geçüp Tuzla Burnu denen yere gelmişlerdi.

Bu haber alınup durmadan üzerlerine yüründü. Kâfirler donanma-yı hümayun gemilerini gördükte karaya çıkup tabur kurdular ve kayıklarını denizin sığ yerine dizüp savaş hazırlığında oldular. O sırada Kefe beylerbeyi Yusuf Paşa Azak üstüne giderken Kazak taburu üstüne uğrayup savaşa başladı. Donanma gemileri de ellerinden geldikçe topla taburlarını ve kayıklarını dağıtup¹ Yusuf Paşa'ya yardım için Piyale Kethüda karaya dört beş yüz tüfekçi çıkararak kadirga sandallarıyla denizden de saldırınca yüzden çok Kazak öldürüldü. Akşam erişmekle kalanları şaykalarına binüp geldikleri yoldan Azak'a doğru kaçtılar.

Piyale Kethüda da ardlarına düşüp Çočka Burnu'nda şaykalara çatmaya yaklaşıncı sığlara kaçtılar. Kadirganın varması mümkün olmadığından sığın boğazını sıkı sıkı kapayup topa tutunca melunlar ister istemez kayıklarını arkalarına yüklenüp top erişmez yere kaçtılar. Piyale Kethüda da karaya toplanıp çıkarup Kazakları bucaktan bucağa soktu. İki gün vuruş ve kırışta toplanıp iki yüzden çok Kazak öldürdü. İkinci gece Azak Denizi'ne çıkmak dileğiyle Taman önündeki sığılardan kaçup daha öncele-ri birkaç kez donanmadan kurtuldukları Adahon Boğazı'na sığındılar.

Piyale Kethüda yine ardlarına düşüp kaçabilecekleri yerleri sıkı sıkı kapadı. Karaya yeniçeri, cebeci ve tımar erbabından iki bin kadar adam çıkarup üç yerde metris kurdu. Melunların bu hali görünce Adahon Boğazı'nın ardında Çerkes'ten akan Kuban adındaki nehre girüp Azak Denizi'ne çıkmak ardında oldukları duyuldu. Gerçi Han ve Yusuf Paşa Adahon'un Temrük'e yakın yerlerini kapamışlardı; lakin kâfir şaykalarında yiyecek çok olup nice zaman beklense yararı olmadığı bellidir, diye metrisler olduğu gibi bırakulup Kerş Boğazı'na vardı. On beş tombaz² bulup kırk kadar sandalla Allah'a güvenerek yürüdü, İslam gazileriyle melunlar üzerine arslanca saldırdılar. Önde dokuz parça iri şayka kâfirleri sıkı savaş edüp Tanrı'nın yardımıyla bozuldular. Her yandan gaziler havale olup³ kâfirleri denize döktüler. Beş yüzden çoğu tutsak ve kılıç lokması oldu; birazı çay içine kaçtı.

Piyale Kethüda yirmi kadar donbaza, beş şaykaya ve sandallara top ve asker koyup rebiyülâhırın dördüncü günü [15 Ağustos 1638] üzerlerine yürüdü. Kazak bunu öğrenince Temrük'e yakın kapatılan boğaza varup kaçmaya yol bulamadığından çayın kamışlarına girüp saklanmıştı. Piyale Kethüda büyük dombazlarla çayın ağzını

¹ Taburlarını dağıtmak: Düşman alaylarını bozmak, düşman saflarını dağıtmak.

² Tombaz: Donbaz ya da dombaz da denir. Güvertesiz ve altı düz olup derelerde yüzen kayık 8 Fiçi biçiminde yuvarlak nesne, şamandıra.

³ Havale olmak: Bir hedefe yönelmek; bir nesneye, bir yere veya bir kimseye yönelmek.

sıkı sıkı kapadıktan sonra ardlarınca elli mil kadar yer kamışlığa girüp yaklaştıkta kâfirler ister istemez karaya dökülüp Bişer Boğazı'ndan çıktılar.

Bu ayın sekizinci günü [19 Ağustos 1638] yirmi dört parça şaykaları da alınıp karaya dökülen melunların kimi tutsak oldu, kimi kırıldı. Bin yedi yüz Kazaktan birinin kurtulmasına yol olmadı. İki yüz elli iki kişi tutsak ve yirmi dokuz parça şayka ile Piyale Kethüda dönüp İstanbul'a geldi.

Piyale Kethüda'nın Karadeniz Seferi: Bin kırk dokuz yılında [1639/40] kapudan Silahdar Paşa Karadeniz seferinden geri durup o işi Piyale Kethüda'ya havale etmişti. Bu kethüda, sultanın buyruğu gereğince önce Özi Kalesi'ne varup gereği gibi bakup onardıktan başka yat ve yarağını da gördü; sonra İslam ülkelerinden kimi yahları yağma edüp ahalisine ziyan veren on parça şayka haberini aldığından birkaç parça kadırgayla o yana yöneldi. Tentere adlı adada rast gelüp onunu da aldı; İslam ülkelelerinden aldıkları kadınları ve çocukları yurtlarına gönderdi. Kasım gününden önce devlet kapısına gelüp yüz sürdü.

Piyale Kethüda'nın Akdeniz Seferi: Bin elli ikide [1642/43] bu Piyale Kethüda Cezayir eyaleti payesiyle kapudan olup Akdeniz'e gitmişti. Kâfir yakasına geçüp yolda bir ke-reste kalyonu aldı.

Devlet kapısına dönüp geldikte kendinin çırağı Ammaroğlu yalan haber vererek kendisini bin elli üç muharreminin beşinci günü [26 Mart 1643] öldürttü. Adı geçen kapudan tersane ocağında adlı sanlı bir iş bilir kimseydi; ucuza satılup kendi sebep olan da öldürüldü.

SEKİZİNCİ BÖLÜK

Girit seferine çıkışı ve bunun sebebini anlatmaktadır.

Bin elli dört [1644/45] yılında Darüssaade ağası¹ Sünbül Ağa Mısır'a sürülüp alay gemileri gitmiş bulunduğundan, daha Karadeniz'den yeni yapıp gelmiş İbrahim Çelebi adındaki reisin gemisi hazır bulunup yüce fermanla o gemiye girdi, nesi var nesi yoksa hepsini, bütün adamları ve yanındakilerle birlikte gemiye koydu; Mekke-i Mükerreme Kadısı Bursalı Mehmed Efendi ve nice Müslüman hacıları da birlikte girdiler. Başka savaş araçlarını önceden tamamlamaya reisin gücü yetmeyüp ancak dört beş parça top komuştu; çaresiz denize salup bu geminin topsuz tüfeksiz bu denli mallarla çıktığı duyuldu.

Malta'nın altı parça çekdirir ile korsanları Adalar Arası'nda gezerlerdi. Mısır yolu üzerinde Kerpe Adası'na varup bir gizli yerde demir atular.

Adı geçen gazi de uygun rüzgârla Rodos'a vardu; söylenen gemiler Kerpe'de sizi beklemektedir, diye kimi yolcular haber verdiğinden Rodos ahalişi birkaç gün limanda kalınmasını söylediler. Reis İbrahim de "o gemiler yörüktür, önlerine düşersen yetişürler ve savaşla başa çıkılmaz" diyegördü. Ama sözü tutulmayup "bu yıl hacca yetişilmek gerektir" diye ister istemez bir uğursuz günde Rodos Limanı'ndan salup Kerpe adalarına ulaştıkta yol kesici kâfirler, ansızın gelen bela gibi göründüler ve hemen eriştiler.

Ağa ve gemiciler vuruş kırıpta geri durmayup mertçe dürişüp dövüştiler. Savaşta ağa ve reis şehit olup öteki savaşçıların çoğu top ve tüfikle savaşıp düştü. Geri kalan bu cehennemliklerin eline girüp gemiyi aktarma eylediler [batırdılar]. Bu denli çok malı, bitüp tükenmez hazineyi alup sevinerek Girit'e doğru gittiler.

Girit hâkimi Venedik'e bağlı, görünüşte bu soyun havadanı geçinirdi.² Gemide

¹ Darüssade Ağası: Osmanlı sarayında "harem-i hümayun" denen kadınlar dairesinin hizmetinde ve korunmasında bulunan hâdimağalarının başı. Bunlara "harem ağası" da denirdi. "Kızlar ağası" diye de bilinen Darüssade Ağası, Osmanlı sarayının bütün enderun ve harem-i hümayun ağalarının en büyüğüdü. Mevkisi "kapu ağası" ve daha sonraları mevkileri yükselen "silahdar ağa"dan yüksek olup derecesi sadrazam ve şeyhülislamdan sonra gelirdi; asıl görevi sarayın kadınlara ait "harem-i hümayun" kısmına nezaret etmekte.

² Havadarı geçinmek: Birinin tarafını tutmak, birinden yana olmak.

olan Arap atı ve değerli mallardan adı geçen beye ve başka beylere çok peşkeşler çekti; birkaç gün dinlendikten sonra gemiyi yedeğe alıp Malta'ya doğru gittiler. Girit hâkimi padişahın hukukunu saymayup mala aldandı ve o aşağılıkların peşkeşini kabul etti. O zaman kimi eski papazlar bu söylenen atları görüp "Türkün atının ayağı bu adaya basmak, hele bu yolla gelmek adanın elden çıkacağını gösterir" diye kehanet gösterip hâkime söylemişlerdi. Ona da sonra pişmanlık geldi; lakin kaza gelince göz kör olur dediklerince kavrayamadı.

Ve bu haller giderek İstanbul'da duyuldu, iç ağaları¹ arasında söylendi, sonunda padişahın kulağına değdi, padişahın gönül aynası paslandı, celal sahibi Tanrı'nın yardımıyla o şehitlerin öcünü kâfirden almaya himmet eyledi. Bu iş Girit'in fethine yol açtı ve donanma seferlerini doğurdu.

Yusuf Paşa'nın Girit Seferi: Bin elli dörtte [1644/1645] Darüssaade Olayı'ndan sonra Akdeniz'e sefer ferman olundu. Rumeli beylerbeyine ahkâmı şerife² gönderildi ki ilkyazda Selanik'e varılıp beylerbeyilerin yanında bulunanlar ve Anadolu'dan Kastamonu, Saruhan, Hamit, Teke, Ankara, Aydın sancaklarına ve Karaman'dan Kırşehir, Niğde, Aksaray beylerine ve Sivas'tan Çorum, Amasya, Bozok beylerine hüküm gönderildi ki Sakız karşısına varılıp serdarları olan Amasya beyi Ahmed Paşa yanında bulunanlar, Karaman beylerbeyi Torak Paşa bütün bunları gemilere koyup göndere.

Eskiden harem-i hümayunda hünkârın mukarrebî³ olan Silahdar Yusuf Ağa taşra çıktıkta Kapudan olmuştu. Donanma askerine de serdar kılınıp Rumeli eyaleti Bağdat'tan ayrılma Küçük Hasan Paşa'ya verilerek Selanik'e gönderildi. Zağarcıbaşı⁴ Murad Ağa yeniçeri kethüdası olup ağa yerine sefere verildi. Vezirlerden Musa Paşa da birlikte verildi; ta ki Hasan Paşa ile iki vezir serdara arkadaş olduğundan ülkeleri almakta birlikte güzel tedbirler bulsunlar.

¹ *İç ağalar:* Osmanlı padişahlarının sarayında ve hizmetinde olan ağalar ki bunlara "enderun ağaları" da denir. Bunların başında "Bâbüssade ağası" denilen "kapu ağası" vardır ki hadım ak-ağalarındandır. Sarayda hizmet eden bu ak-ağaların bir tarihte sırası ve dereceleri şöyledir: Kapu ağası, has odanın emri altında has oda başı, hazinedar başı, kilerci başı, saray ağası ve saray kethüdası.

² *Ahkâm-ı Şerife:* Padişah buyrukları; herhangi bir iş ve görev için padişah tarafından verilen yazılı buyruklar; fermanlar, hükümler.

³ *Mukarrep:* Hükümdarın ve mevki sahibi bir kişinin çok yakını olan; musahip, nedim.

⁴ *Zağarcıbaşı:* Osmanlı devletinin yeniçeri teşkilatında bu ocağın büyük zabıtları arasında yer alanlardan biridir. Zağarcıbaşı, altmış dördüncü süvari ve piyade zağarcılar ortası kumandanıdır. Ve bu, en başta bulunan yeniçeri ağasından sonra sırada üçüncüdür. Zağarcılar av için hükümdara mahsus köpekleri beslerlerdi.

Sonra ücretle gemiler tutulup doksan parça Selanik'e, altmış parça gemi Çeşme'ye gönderildi. On beş bin kantar barut, elli bin yuvarlak ve elli parça top, cebehane ve kale almaya yarayan araçlar yüklendi. Cezayir, Tunus ve Tarabulus ocaklarına da ahkâm-ı şerife gidüp gazaya okundular.¹

Yat ve yarağı tamamladıktan sonra bin elli beş saferinin ikinci günü [12 Ocak 1654] ikinci vakti sefere buyurulan ocak ağaları ve çorbacılar² sefer hilatı giyüp hemen yola çıkmaları buyuruldu.

Rebiyülevvelin dördüncü günü [30 Nisan 1645] Kapudan Paşa donanma-yı hümayun ile çıkup Malta seferi adı altında gazaya yollandı. Sakız'da Anadolu askeri ve Termiş'te Rumeli askeri³ ile buluştular. Sefer sırasında Çuka Adası yakınında bey gemileri Venedik'ten Girit'e barut, kurşun ve dane⁴ götürür bir gemiye rast gelüp aldılar ve bu uğur sayıldı. Rebiyülâhırın on ikisinde [7 Haziran 1645] ada dibine varılıp Malta seferi hazırlıkları ısmarlandı. Gemiler yağlanup orada Tunus ve Tarabulus'un sekiz parça çekdirir ve kadirgaları kerr ü ferr ile gelüp Mağrip beyleri hilatler giydiler.⁵ On üç gün o yerde dinlendikten sonra bu ayın yirmi beşinci günü [20 Haziran 1645] limandan çıkılıp herkes engine salınur diye düşünürken beyler ve kapudanlar okunup Girit seferine gitmeleri buyurulduğu yolunda hatt-ı şerifi⁶ çıkarup içindekini bildirdiler ve sırrı açığa vurup Girit fethi amacıyla Manya Burnu'na doğru gittiler.

Ertesi gün Çuka Adası yakınında yatılıp ikinci günü de Girit kıyılarına yanaşarak kıyıya çıkıldı. Kimi köyleri yağmalanup ertesi gün Girit ile Todori arasına girdiler.

¹ *Gazaya okunmak*: Din veya bir ülkü uğruna düşmanla yapılacak bir savaşa çağrılmak.

² *Ocak ağaları*: Başta yeniçeri ocağı olmak üzere ocağın ileri gelenleri hakkında kullanılır bir tabirdir. Yeniçeri ağasından sonra bu ağalar sırasıyla şunlardı: Sekbanbaşı, yeniçeri kâtibi, yeniçeri kethüdası, İstanbul ağası, Anadolu ve Rumeli ağaları, fodla kâtibi, ağa imamı, solakbaşılar, yayabaşılar, atlı zağarcılar, atlı sekbanlar, solaklar kethüdası, peyk başı, peykler kethüdası, bölükbaşılar, odabaşılar.

Çorbacılar: Kapukulu ocaklarına mahreç olan Acemi-oğlan ocağı ile Osmanlı ordusunun yaya askerini teşkil eden bölük zabitlerine verilen unvan.

³ *Anadolu veya Rumeli askeri*: Bir savaş ya da sefer olduğu zaman Anadolu veya Rumeli beylerbeyinin buyruğundaki yerlerden toplanmış olan asker.

⁴ *Kurşun*: Tüfek fıncığı, tüfek mermisi, fişek.

Dane: Ateşli silahlarla atılan nesne, gülle, kurşun.

⁵ *Kerr ü fer*: Haşmet, tantana, görkem.

Mağrip beyleri: Cezayir, Tunus ve Trablusgarp beylerbeylikleri.

⁶ *Hatt-ı şerif*: Padişah buyruğu, padişahın yazılı buyruğu, ferman.

Hanya'nın Kuşatılıp Fethedilmesi: Gemilerden yat ve yarağ çıkarılıp Hanya Hisarı kuşatması uygun görüldü. Akşam vakti bu hisara doğru yönelüp ertesi gün iki namaz arası kule yakınına varıldı. Alameti zafer olan serdar güzel tedbir edüp gelen tutsakları bıraktı. Evlerin yıkılmasını ve ağaçların kesilmesini askere yasak ettiğinden buralar halkının içi rahatladı.

Girit Adası'na yakın üç dört mil yuvarlak bir ada vardı ki iki yanında yalın kaya üzerinde yapılmış, araları birer mil iki hisar Hanya'nın bekçisiydi. İslam gazileri karadan ve denizden saldırıp Yukarıhisar'ı dört saatte ele geçirdiler. Kâfirler Aşağıhisar'a girüp gece birer miktar gemilerden çıkup sandallarla bu adaya geçtiler. Rebiyü-lâhırın yirmi sekizinde [23 Haziran 1645] kuşattıklarında kâfirler kapu yanından birer lağım atup yanında bulunanları şehit eylediler. Sonra İslam gazileri saldırıp kaleyi aldılar; kâfirleri kılıçtan geçirtip sonra donanma gönül rahatlığıyla Ayatodori Limanı'nda yattı.

Yirmi dokuzuncu günü [24 Haziran] serdar ve asker topları sürüp metris hazırlıkları gördükten sonra cumadelülânın üçünde [27 Haziran 1645] gece metrise girdiler. Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa ve Murad Ağa yedi parça topla Tophane önünde; Tırhala, Köstendil, İskenderiye beyleri ve Haseki¹ Ali Ağa dört parça topla sağdan; Yanya, Üsküp, Selanik, Ohri, Vilçetrin beyleri ve Samsoncubaşı² İbrahim Ağa altı parça topla soldan metris kurdular. Dukakin beyi ve serdengeçti ağalar³ Suda Boğazı'nda korumaya verilüp⁴ serdar adamlarıyla Taşköprü'de asker tarafına ve donanma gemilerine sığınak olup durdu.

¹ *Haseki:* Bostancılar arasında, padişahın hizmetinde bulunan küçük zabıt rütbeli saray mensuplarının başında bulunan kimseye verilen unvan. Yeniçeri ocağının 14, 49, 66 ve 67. ortalarına da "hasekiler" denilip bunların ayrı ayrı birer kumandanı vardı ve itibarlı kişiler olarak kendilerine "ağalar" diye hitap edilirdi. Hükümdar avlarında bunlar maiyetleri ve köpekleriyle hükümdarın yanında bulunurlardı. Bundan başka padişahın camiye çıkışlarında dört hasekinin en kıdemli ikisi padişahın sağ tarafında, ikisi sol tarafında yürürdü. Bundan dolayı bu dört ortanın kumandanına da "hünkâr hasekisi" adı verilmişti.

² *Samsoncubaşı:* Yeniçeri ocağını oluşturan 196 ortadan 71. ortaya "samsoncu ortası" denilirdi. Bunlar samsoncubaşının buyruğu altında bulunup ayı avına ve cenge mahsus köpekler beslerlerdi.

³ *Serdengeçti ağaları:* Başka askeri sınıflarda olduğu gibi yeniçeriler arasından da düşman ordusu içine dalmak ya da kuşatılan bir kaleye girmek gibi tehlikeli hizmetler için fedai yazılanlara verilen ad. Üzerine aldığı işi başararak ölümden kurtulup geri dönenlere de "serdengeçti ağası" denirdi. Serdengeçtilerden hayatta kalanlar özel bir imtiyaz olmak üzere "serdengeçti kavuğu" adıyla bilinen tüylerle süslü bir kavuk giyerlerdi.

⁴ *Korumaya verilmek:* Donanmaya kıyıların korunma işinin verilmesi.

Bu minval üzere hisar savaşı başladı, kuşatılan kâfirler şaşırıldılar. Suda Limanı'n-da ve öteki limanlarda yatar on bir parça kadirga ve on dört kalyon askeri çıkup karadan saldırdıkça kayıp verüp bozularak döndüler.

Kuşatmanın on yedinci günü Cezayir askeri yirmi parça gemiyle gelüp onlar da Suda Limanı'nı korumaya verildi.

Kuşatmanın kırk beşinci günü ilk kez yürüyüş ettiler, alınamadı. Elli ikinci günü yine yürüyüş edüp burcun tepesine bayraklar dikilmişken geri döndüler; çok adam düşüp asker umutsuzluğa düşmüştü. Serdar yine askerin gönlünü alup dürişti, elli dört gün kuşatmada burcun tepesine metrisle çıkılmıştı.¹ Yine yürüyüş tasarlanmışken cumadelâhirenin yirmi sekizinci günü [21 Ağustos 1645] perşembeydi, iki namaz arasında kapudanları davul çalarak yürüyüş yeri olan gedige gelüp bir ak sancak diktiler.²

O yerde bellü başlu ihtiyarlar inüp aman diledi. Alameti zafer olan serdar aman ihسان edüp iki kimse iki tarafa tutu verildi ve barış yoluyla kale teslim olundu. Gidecek kâfirlerin malına, çoluk çocuğuna kimse değmeyüp gemilerle memleketlerine gitmeleri buyuruldu. İki günde üç kadirga ve iki burtuna mallarını yükleyüp çıktılar gittiler.

Hisar zapt olup korunmasına asker kondu ve eyaleti Hasan Paşa'ya verilüp yalnız üç yüz doksan beş parça değeri yüksek top defter olundu. Orada bulunan bilgili kişiler bu fethe bir iki tarih dediler,³ biri "gaza-yı evvel", biri de "gazamız vâki oldu".

Kâfir Gemilerinin Gelmesi: Fethin on dördüncü günü kâfirlerin donanması uygun rüzgârla şevket göstererek⁴ seksen parça kadirga, dört mavuna ve çokça burtun ile kale önünden geçüp Suda Limanı'na girdi. Malta, Duka, Papa, İspanya ve Venedik gemileri beş serdar ile orada demir attılar. Lakin taşra çıkanları gaziler öldürürlerdi. Bundan önce Balıbadra ve Karlı-ili kıyısını vurmaya çıkup kayıp vererek dönmüşlerdi. Birkaç gün Suda Limanı'nda durup Hanya önünde kadirgalar asude yatar⁵ ve

¹ *Metrisle çıkılmak:* Siperden sipere geçerek çıkılmak; siperler kazarak ve böylece bir siperden diğer sipere geçerek çıkılmak.

² *Ak sancak dikmek:* Düşman savaşı bırakıp teslim olacağını anlatmak için ak sancak dikmek.

³ *Tarih demek:* Ebcet hesabıyla, yani eski Türk alfabesindeki harflerin delalet ettiği sayılara göre herhangi bir olay hakkında çok kez manzum tarih söylemek. Bir olayın tarihini böyle bir diziden çıkarmak için o dizide bulunan harflerin gösterdiği sayılar toplanır ve çıkan toplam o olayın tarihini verir.

⁴ *Şevket göstermek:* Heybet göstermek, ululuk göstermek, ululanmak, yücelik satmak.

⁵ *Asude yatmak:* Dinlenmek; rahat, kaygısızca yatmak.

Todori'de de burtunlar yataarken "ansızın basalım" diye yetmiş kadirga ve mavuna, otuz beş burtun ile sabah Suda Burnu'ndan çıkup Hanya Hisarı önüne geldiklerinde kaleden top atılıp İslam askeri savaşa hazır oldu. Serdar derhal baştardaya girüp¹ öteki asker yerleşti. Limandan çıkup henüz saf düzülmeden bir sert rüzgâr çıktı, İslam gemileri ancak limana girebildi. Kâfir gemileri öylesine dağıldı ki gelmeleri ve gitmeleri ancak bir saat olup üç dört günde güçle yine Suda Limanı'na gelüp toplan-
dılar.

Venedik Kâfirlerinin Çavuş Reis, Memiş Reis ve Bodur Cafer Gemileriyle Savaşı: Geçmişte, devlet kapısından dört gemiyle iki bin yeniçeriye Karamanlı adındaki reis kapudan olup Değirmenlik denen yere gelmişti. Kendi Benefşe İskeleyi'ne geldü; üçü içinde olan yeniçeri olmamakla orada kaldılar. Benefşe'de olan gemiler Hanya'ya gidüp söylenen üç gemi –Memiş Reis, Çavuş Reis ve Bodur Cafer gemileriydi– yeniçerileriyle orada olduklarını kâfirler öğrenüp dört mavuna ve otuz iki kadirgayla çıkup demir üzerindeyken basmaya çalıştılar.

Reisler de limandan çıkup Girit'e giderken şabanın yirmi üçüncü günü [14 Ekim 1645] kâfir gemileri bu üç parça gemiye saldırdılar. Allah'ın hikmeti, bir kasırgalı rüzgâr çıktı, bütün gemileri dalga tutup² böylesine yüksek kalyonları şöyle bastırdı ki su aldılar. Kâfirin de iki kadirgası baş aşağı gelüp battı gitti.

Bodur Cafer gemisinin –kırk iki parça top çeker bir acayip gemiydi– büyük direği yelkenleriyle paralanup altında bulunan halk yelkenle denize gitti ve gemi de ufa-landı. Bu sert rüzgâr geçtikte kâfirler o gemileri ortaya alup koğuş toplarıyla³ dövme-ye başladılar.

Çavuş Reis gemisine dört mavuna gelüp balyemez toplarla⁴ kuşatmıştı; ama bu gemi yüğrük olduğundan mavunaların küreklerini topla kırıp aralarından geçti gitti. Kâfirler yaralandılar ve kepaze olup yerlerinde kaldılar.

Bir mavuna ve birkaç baştarda Memiş Reis'i ortaya aldılar. İçinde olanlar Tanrı'nın yardımına yaslanup bir savaşı eylediler ki göklerde melekler beğenüp alkışladılar. İkinci zamanına dek dövüşüp gerçi epice adam şehit oldu, amma kâfiri de tamam eyleyüp çekti gitti.

¹ *Baştardaya girmek:* Donanma kumandanının sancak gemisine girmesi.

² *Dalga tutmak:* Geminin dalgalarla çalklanması; geminin dalgaların oyuncağı olması.

³ *Koğuş topları:* Geminin iki yanında olan toplar, borda topları.

⁴ *Balyemez top:* Osmanlılar tarafından XVI. – XVIII. yüzyıllarda kullanılmış bakırdan dökme, uzun menzilli bir tür ağır top.

Bu kez hepsi birden Bodur Cafer kalyonunu ortaya alup topa tuttular. Cafer Reis kollarında Süleyman Reis bir kahraman yığitti, öteki gazileri de kendisine uydurup “ya gaza, ya şehitlik” diye yığitçe savaş eyledi. Bir gün bir gece dövüşüp yelkenleri olmadığından aradan çıkmaya yol olmadı. Sonunda birkaç adam kaldı, onlar da kâfir tutsak olmayı yakıştıramayup dövüşe dövüşe şehit oldular. Kâfirler ise sağ ve soldan bu kadar gemi döküp¹ sonunda bu göğü andıran gemiyi denizin dibine batırdılar.

Alameti zafer olan serdar bu savaştan sonra donanmayla kâfirler üzerine yürümüştü; melunlar Suda Limanı'na girüp bundan sonra baş göstermediler.²

Şabanın yirmi altıncı günü [17 Ekim 1645] yine Hanya'ya gelüp ramazan-ı şerifin ilk gününde [21 Ekim 1645] limandan çıkup Ağriboz'a geldiler. Beylere ve askere izin verilüp kendileri kutlu ve mutlu devlet kapısına yollandı. Kapudan Paşa daha önce iki parça kadirgayla gelüp padişahın üzengisine yüzler sürdükten sonra donanma-yı hümayun şevvalin altıncı günü [25 Ekim 1645] Tersane-i Âmire'ye girdi.

Daha önce Budin'den ayrılmış olan Hüseyin Paşa'ya Girit'i koruması buyuruldu, Anabolü'ya vardıkta kendisini geçirmek için ayrılan on bir parça bey gemileri yanaşup geçirdiler.

Bundan sonra Girit Adası'nda nice savaşlar olup karayla ilgili olanlar bu kitaba yazılmadığından *Fezleke* adlı tarihimizde onları uzun uzadıya anlatarak burada ancak deniz seferleri anlatılmaktadır.

¹ *Gemi dökme*: Bir deniz savaşı için bir yere gemi göndermek; bir savaş için bir yere çok sayıda gemi toplamak.

² *Baş göstermemek*: Meydana çıkmamak; korkudan ortalarda görünmemek.

DOKUZUNCU BÖLÜK

Girit Adası'nda Hanya'nın fethinden sonra olan derya seferleridir

Musa Paşa ve Mehmed Paşa'nın Seferi: Zilhiccede [Ocak 1646] Yusuf Paşa öldürüldükten sonra vezir Musa Paşa kapudan olup veziri âzam Mehmed Paşa'dan mühr-i hümayun alınıp¹ donanma serdarlığıyla Girit'e geçmesi buyurulmuştu. Bin elli altı baharında [1646] çıkup Boğaz'a vardıklarında; daha önce saferin yirmi yedinci günü [25 Nisan 1646] yirmi parça kalyonla kâfirler gelüp Bozca Ada Hisarı'nı kuşatmışlardı. Devlet kapısından yirmi parça kadirga gönderilüp yardıma erişmek ferman olundukta hisarın barutu, yat ve yarağı bulunmayup limanda bulunan yolcu gemilerinin barutuyla bir iki gün savaş ederler. Rumeli beylerbeyi Küçük Hasan Paşa beş parça kadirga ve biraz serdengeçti² ile varup adaya er döküp ansızın saldırınca kâfirler hisarı bırakup gemilerine kaçtılar ve demir koparup Anadolu kıyılarına gittiler; hisar bu yolla kâfirler elinden kurtuldu.

Donanma Savaşı: Rebiyülâhırın onuncu günü [26 Mayıs 1646] donanma-yı hümayun Gelibolu'dan kalkup kâfirlerin yirmi altı parça kalyonu Muarız Körfezi'nde sula-nurken üzerine varup göründükte melunlar fuçuları bırakup yelken üzerine geldiler,³ biraz denize çıktıkta öğle üzeri savaşa başlandı.

İkinci zamanına dek büyük top ve tüfek savaşı olup kâfir kapudanının gemisine bir top vardıkta sancağı ile direği düşüp suya beraber delinmişken çevik deprenüp batmaktan kurtuldu. Ve birkaç gemileri paralanup büyük ziyanlar gördüler. Beri yandan da Kâsım Paşaoğlu gemisine bir top gelüp birkaç kürekçi düştü ve öteki gemilerden de birer ikişer adam düştü. O sırada bir sert rüzgâr çıkmakla ada altına va-

¹ *Müht-i hümayun:* Osmanlı padişahlarından her birinin kendi adları ile babalarının adları yazılı biri zümrüt, öteki üçü altından olarak yüzük biçiminde tuğrahi dört mühtü vardı. Bu üç altın mühtürden birisi hükümdarın mutlak vekili olduğuna işaret olmak üzere veziri âzama verilirdi. Veziri âzam bunu küçük bir kese içinde boynuna takarak koynunda saklardı. Üzerinden veziri âzamlık alınan kimseden mühtür geri alınırdı. Yani "birinden müht-i hümayun alınması" üzerinden veziri âzamlığın alınması demektir.

² *Serdengeçti:* Düşman ordusu içine dalmak ya da kuşatılan bir kaleye girmek gibi tehlikeli hizmetler için fedai yazılanlara verilen ad. Üzerine aldığı işi başararak ölümden kurtulup geri dönenlere de "serdengeçti ağası" denirdi.

³ *Yelken üzerine gelmek:* Yelkenlerini açıp gelmek; yelkenlerini rüzgârla doldurup gelmek.

rıldı ve Girit'e yönelindi.

O ayın yirmi üçünde [8 Haziran 1646] devlet kapısından on parça kadirgayla Ahmed Paşa Karadeniz'e gitmişken gelüp ardlarınca yardım gönderildi. Cumadelülânın yirmi sekizinde [12 Temmuz 1646] kapudan paşa Hanya'ya varup Suda Hisarı'nı kuşatmak üzereyken serdar Mehmed Paşa öldü. Yüz kırk parça gemi Hanya Hisarı önünde korumaya konulup¹ limanın iki yanından toplar kuruldu. Kâfirlerin çekdirir, burtun ve mavuna soyundan yüzden artuk gemisi Suda'nın yardımına dönüp dururdu.

Ateş Gemisinin Hikâyesi: Recep ayının ikinci günü [14 Ağustos 1646] Hanya dışında olan Cezayir gemileri ve başkalarının üzerine kâfir gemileri gelüp onlara ve kaleye sayısız toplar attı. Beri yandan da iki saat kadar top savaşı olduktan sonra içlerinden beş parça ateş gemisi barut ve kumbarayla dopdoluyakın geldikte ateş gemisi idüğü bilindi.² Karadan biraz adam on kadar palaşkerme³ ile varup uzaktan kancayla gemiler üzerine gelmeden döndürdüler; Allah'ın yardımıyla o gemiler zararsız yandı gitti. O kadar gemileri de topla yaralayup kayıp vererek döndüler.

Suda Hisarı yalın kaya üzerinde sarp kale olup karadan yürüyüşün yolu yoktu. Liman kenarında kurulan toplarla çıkarılan donanmaya kâfirler liman dışında top erişmez yerde yatup gece yardım ederlerdi. Suda Kalesi'nin yanında suya beraber büyük toplanı olduğundan donanmanın yanaşmasının yolu yoktu. Oradan vazgeçüp Girit'in karasını fethettiler. Apakorne ve Resmo'dan başka nice kaleleri Tanrı'nın yardımıyla ele geçirildi.

Donanma-yı hümayunun bu yılda Tersane-i Âmire'ye gelmeyüp taşrada kışlaması ferman olundu. Kapudan Paşa yiyecek getirmek için Rumeli Yakası'na varup zilkadenin yirmi dördünde [5 Ocak 1647] altmış parça kadirga, iki kalyon, yirmi şayka ile hazine ve zahire getirüp Hanya Limanı'na gelmekle asker geçti, Hüseyin Paşa da Kandiye kuşatmasına gitmek hazırlığında bulundu.

Musa Paşa'nın Savaşı ve Şehit Düşmesi: Zemherir içinde donanma gemileri Girit'e zahire götürüp Hanya'da yiyecek çıkarırken bir büyük fırtına oldu; liman ağzında yatan gemilerden beş on parça gemi zahiresi ve halkıyla batup kalanları da yara aldı-ğından Hanya Limanı'nda donanma gemilerinin kalup yatmasının yolu olmadı.

¹ *Korumaya konulmak:* Donanmayı ve kıyıları düşman baskınından koruma görevi verilme.

² *Ateş gemisi:* Düşman gemilerini yakmak için yanıcı maddelerle, çabuk alev alıp sönmeyen nesnelerle doldurulmuş gemi. Bunlar ya içlerine konan adamlar tarafından düşman gemilerine karşı sürülür ve ateşlenerek bırakılırdı. Ya da içinde kimse olmadan, rüzgâr gücüyle veya başka bir yolla düşman gemilerinin üzerine sürülerek ateşlenirdi.

³ *Pelaşkerme:* Bir tip küçük gemi.

Zilhiccenin on yedinci günü [24 Ocak 1647] kapudan paşa donanmayla yine Mora semtine salup Ağrıboz önünde bir savaş kalyonu gördükte birkaç kadirgayla kendisi sarılıp söyündürecekken Paşa'ya tüfek fındığı değüp şehit olunca gaziler gemiden el çeküp kadirgalara geri çekildiler. Kâfirler bu sırada fırsat bulup kaçtı. Bu korkunç haber devlet kapısına ulaşınca kapudanlık eskiden defterdar olan öteki Musa Paşa'ya verildi.

Kıssadan hisse budur ki kış günlerinde donanma açık yerde yatmak yanlışın yanlışsıdır. Kapudanların savaş gemisine çatması ve sarılması erlik değil, şerefin kırılmasına yol açar. Beyler ıraktan durup asker sürmek ve kullanmak gerektir. Yoksa baş gidince ayak kalmaz ve iş görülmez.

İkinci Musa Paşa'nın Seferi: Bin elli yedide [1647] Musa Paşa, Ağrıboz'a varup yat ve yarağ gördükten sonra ilkin Anadolu askerini Girit'e geçirmek için Sakız'a varup Çeşme'de olan askeri ve harçlıkçıları¹ gemilere almak üzereyken kâfir gemileri her yandan saldırdığından duramayup yine Ağrıboz'a döndü. Yakınlaşınca kâfirlerin dokuz parça burtununun Ağrıboz Limanı'nı kuşattıklarını öğrendi. Ağrıboz'da olan Rumeli askerinden ve beş bin yeniçeriden bir kişi almadan, Cezayir ve Tunus gemilerini limandan çıkarmadan Girit'e döndü. İslam askeri Resmo dışında beklerken rebiyülâhırın yirmi birinci günü [26 Mayıs 1647] girdi. Ancak iki yüz kadar beldar,² lağımçı, yat ve yarağ getirdi; ötekiler Sakız'da ve Ağrıboz'da kaldı.

Kapudan eli boş Girit'e vardıkta serdar Hüseyin Paşa çıkışup azarlamaya başladığından yetmiş parça kadirga alup Rumeli askerini Ağrıboz'dan Girit'e geçirmek için Anadolu'ya vardı. Askeri oraya çağırıp gemilere almaya çalışup himmet etmekteyken cumadelülânın sekizinci günü [11 Temmuz 1647] kâfirler on bir burtun, dört parça mavuna, yirmi dört çekdirir ile gelüp liman dışında demir attı. Donanma-yı hümayun orada kuşatılıp asker karadan gelmişken dışarı çıkmaya gücü olmadığından durum devlet kapısına bildirildi.

Danışık olup vezirlerden Güyeğü Fazlı Paşa serasker oldu ve birkaç parça kal-

¹ *Harçlıkçı:* Savaşta bulunan ve harçlık getirmek için memleketlerine gidenlere verilen ad. Savaş açılıp da sınır boylarında kışlamak gerekince her sancak sipahisi içlerinden beşer, onar adam seçerek memleketlerine yollarlar. Orduda kalanlara harçlık bulmak için memleketlerine giden bu adamlara "harçlıkçı" denilirdi. Harçlıkçılar memleketlerine gidip cep hede kalanlara tımarlarından harçlık getirirler ve onların ailelerine iyilik haberlerini ulaştırırdıkları gibi görülecek işleri varsa onları da yaparlardı.

² *Beldar:* Dağlar arasındaki geçitleri açan, temizleyip koruyan, hendek kazan ve başka kazı işlerinde kullanılan bir sınıf işçi taburu erleri olup gerektiği zaman ücretle tutulurlardı. Hizmet zamanlarında vergi vermezlerdi.

yonla Sakız üzerinden Girit'e gitmek ferman olundu. Bu sırada Anadolu askerinin zahire gemileri Sakız yakınında yatarken kâfirler ansızın üzerlerine gelüp hepsini aldı ve yaktı. Asker dışarıda Şaban Paşa ile bakakalup kâfirler çekildi gitti.

Fazlı Paşa'nın Seferi: Fazlı Paşa cumadelâhirede [temmuz] kapudan olup beş bin yeniçeri ve otuz parça kadirgayla çıkup bu ayın sonlarında Sakız'a vardı. Kiralanan on parça burtun ile orada toplanup Anadolu askerini Çeşme'de gemilere aldı. Devlet kapısından yeni olarak gönderilen altı parça kadirgayı bekleyerek Girit'e salmaya hazırken Anabolu'da yatan kâfir gemilerinden altı parça Malta gemisi ve dört kalyon ayrılıp recebin on beşinde [16 Ağustos 1647] Sakız'a geldiklerinde İslam gemileri de sabahleyin limandan çıkup kâfirleri topa tuttular. İki yandan epice top ve tüfek savaşı olup gök duman göklere erdi. Güneş batuncaya dek savaş sürüp akşam erince yere batası kâfirler çekilüp gittiğinden esen ve doyum olarak dönüp limana girdiler.

Kalan kâfir gemileri de Anabolu'da yola düzülmek üzere olduğundan limanda yatan kadirgalar da fırsat bulup çıktılar ve Sakız'da kapudan paşa yanına gelüp toplanıldıktan sonra Girit'e saldılar. Şabanın yirmi sekizinde [28 Eylül 1647] esenlikle Hanya Limanı'na varmağla İslam askeri güç buldu. Bundan önce karada kâfirleri bozmuşlardı ve Kandiye kuşatmasına gittiler.

Rumeli askeri geçmeyüp ancak Anadolu kıyılarında bulunan asker, yeniçeri, biraz cebehane ve zahire Girit'e ulaştı. Kâfir donanması da Kandiye önüne varup korumakla toplar karadan götürüldü. Donanma-yı hümayun vaktında, ramazan-ı şerifin sekizinde [7 Ekim 1647] dönüp sonlarında Tersane-i Âmire'ye girdi.

Ammaroğlu'nun Seferi: Bin elli yedi zilkadesinde [Aralık 1647] Fazlı Paşa ayrılıp tersane kethüdası Ammaroğlu, hünkâr hocasına¹ yanaşmakla kapudan olmuştu. Elli sekiz muharreminde [Ocak/Şubat 1648] kâfir donanması elli yedi parça gemiyle Sakız'a bağlı yerlerden İpsara Adası'na geldikte bir sert rüzgâr ve fırtına çıkup on sekiz parçası parçalanup yok oldu, diye Sakız mollası² devlet kapısına bildirmişti.

Girit'te İslam askeri Kandiye kuşatması için donanmayı bekleyüp gelmeyince yapıpmadıkları kâfirlerce bilinince donanma çıkmamaya baktı.

¹ *Hünkâr hocası:* Osmanlı padişahlarının, şehzadelikleri zamanında kendilerini okutan bilginlerden, hükümdar oldukları zaman kendilerine seçtikleri hocaya verilen unvan.

² *Sakız mollası:* Osmanlı imparatorluğunda XVII. yüzyıldan başlayarak kadılıklar üç sınıf üzerine derecelendirilmiştir. Bu üç sınıftan her biri de yine şehirlere göre sıralanmıştır. Ancak üçüncü sınıf kadılıklar için bulunduktan şehir bakımından bir ayrıcalık olmayıp hepsi de rütbede eşitler. "Sakız mollası" ise Sakız adası kadısı demek olup üçüncü sınıf kadılıklardan biriydi.

Kâfir Gemilerinin Hisar Boğazı'na Demirlemesi: Genellikle Hristiyan taifeleri çoğu deniz kıyılarında olduğundan coğrafya fenniyle ilgilenüp denizciliği öğrenmekte gevşek davranmayı doğru bulmazlar; bundan başka Venedik taifesi de Osmanlı ülkesine komşu olduğundan hacet zamanı gerek olur, diye korunmak için bu fenlerle çok uğraşırlardı. Adamları olup onların kılavuzluğuyla bu seferlerde iş görürlerdi.

Bu kez bütün kalyon ve mavunaları Boğaz'a gelüp donanma-yı hümayunu çıkarmamak için taşrada demir attılar. Kapudan Paşa da bin elli sekiz rebiyülâhırının on ikinci günü [6 Mayıs 1648] donanmayla çıkup çok asker, yat ve yarağ yükletüp Hisar'a vardıkta kâfir kalyonları geçecek yerleri kapadıklarından çıkamayup kalınca ister istemez gemi yat ve yarağı karadan yüklenüp taşrada bey gemileriyle Girit'e gönderildi.

Cumadelâhirenin sekizinci günü [30 Haziran 1648] beyler Hanya Kalesi'ne varup kapudandan mektup iletiler ki donanma gemileri Boğaz'dan çıkmanın yolu olmadığından bir kışt mevâcip¹ ve dört yüz lağımçı gönderildi, demekle asker umutsuzluğa düştü. Çünkü daha önce haber varup donanmayla büyük yat ve yarağ, hazine ve asker gönderilüp yakında varmak üzereydi, diye defter gönderilmişti.²

Ne hal ise İslam askeri gayrete gelüp Kandiye fethine dâriştiler, olmadı. Nice kez yürüyüşler ettiler. Bir gün Aktabya'dan kâfirler beden başına çıkup "sizinle sözümüz vardır, hisarı şimdiden sonra veririz" diye akşama dek söyleştiler. "Yarın adam çıkar, barış olacaktır" dediler. O gece on yedi çekdirme, sekiz kalyon yardım ve zahire geldikten başka Malta, Duka ve Papa gemileri, yirmi bir de çekdirme arkasından limana geldiğinden İslam askeri umutsuzluğa düştü. Denizde donanma yoktur ki yardıma engel olsunlar.

İmdi yardımı geldikçe bir hisarın alınması güçtür, bundan dolayı bu zamana kaldı. Kapudan Ammaroğlu durumu devlet kapısına bildirüp kâfir gemilerini Boğaz'dan kaldırmak için balyemez toplar³ gönderildi ve cumadelûlâ sonların [haziran ortaları] "adı geçen kapudanın öldürülmesi için saltanat tarafından adam gönderilüp Bo-

¹ *Kışt mevâcip:* Yeniçerilerin aylıklarına "ulûfe" denildiği gibi resmi defterlerinde "mevâcip" adı verilmişti. Bu aylıklar her üç ayda bir verilirdi. Ancak son iki üç aylıklar bir arada verilirdi, bu sonuncuya "kisteyn mevâcibi", ilk üç ayda bir verilenlerden ikisine de "kışt mevâcibi" denirdi.

² *Defter göndermek:* Orduya gönderilen yiyecek, cephan ve benzerlerinin miktarını ve sayısını bildiren defter yollamak; orduya neler gönderildiğini bildiren defter göndermek.

³ *Balyemez top:* Osmanlılar tarafından XVI. ilâ XVIII. yüzyıllarda kullanılmış bakırdan dökme, uzun menzilli bir tür ağır top.

ğaz'da kapanmak¹ suçuyla ortadan kaldırıldı ve kapudanlık Ahmed Paşa'ya verildi.

Kalyon Yapılması Fikri: Bin elli sekiz recebinde [Temmuz / Ağustos 1648] padişah tahta çıktıktan sonra veziri âzam-Koea Mehmed Paşa işleri yoluna koymaya girişerek donanma işleri konuşulduktaki kimileri, kâfirler kalyonlarla denizde gezüp savaş sırasında rüzgârla kullanup kadirgayı çığnerler, donanma-yı hümayun ister istemez önünden savulmak gerektiğinden başka gelüp Boğaz'da demir atup yolu kapatırlar, kadirgalarla karşı konulmaz, beri yanda da kalyon bulundurmak gerektir ki kalyona kalyonla varıla, diye kalyonlar yapılmasını uygun buldular.

O zaman, şeyhülislam Abdürrahim Efendi, fakiri çağırıp bu konuda danıştılar. Geçmişte Osmanlı kapudanları kalyonlarla denize sefer ettiler mi diye sorunca "tarih kitaplarında Kıbrıs ve Halkü'l-Vâd fethi gibi büyük seferlere büyük donanmalar gidüp asker, top ve yat ve yarağ götürmeleri için kalyon, burtun ve başka gemilerin çeşitlerini göturdükleri yazılıdır; lakin özel deniz savaşı hep kadirga ve mavunayla olagelmıştır. Hayreddin Paşa yüz dört parça kadirgayla kâfirlerin bu denlü kalyon ve çekdirisine karşı durup savaş eyledi ve üstün geldi. Lakin gerek oldu derlerse gemi yapmak hüner değildir; top ve yat ve yarağını tamamladıktan sonra kullanur maharetli gemiciler, topçular hazırlayınız" demiştim. Merhum "sözün kendisi budur" diye ilgilenüp himmet etmişti, başaramadılar.

Ahmed Paşa'nın Donanma ile Denize Çıkması ve Foça Limanı'nda Savaş: Bin elli dokuz rebiyülâhırında [Nisan 1649] Venedik balyozları kapatılıp sürülerek büyük donanma düzülmesini iş güc edindiler. Yeterince çekdiri ve burtun hazırlanup yat ve yarağı tamamlandıktan sonra bu ayın on sekizinde [1 Mayıs 1649] çıkup Boğaz'a doğru gittiler. Mağrip'a da yüz yirmi bin gurus gönderilüp gemileri çağırıldı. Bosna eyaletinden Derviş Mehmed Paşa karadan Boğaz'a varup Rumeli kıyısında toplar kurdu.

Bu ayın yirmi üçüncü günü [16 Mayıs 1649] donanma-yı hümayunla oraya vardıkta topları demir alup yatan kâfir kalyonlarına havale edince gemiler yerinden kalkup Anadolu kıyısına sıkılmakla² yol açılıp donanma gemileri esenlikle geçtiler. Ancak metris önünde iki parça gemi oturmuştu.

Bozca Ada ardına dolaşıktaki kâfirlere utanç gelüp yelken edüp ardlaırınca çıkup gitti. O yerde dört beş saat toplaşup kalyonlar çekdirir ile ayakdaş olmadığından yedeğe alınmıştı. Kâfirin bir iki kalyonu orsa³ ile kalyonlara karşı çıkup, Allah'ın yardı-

¹ *Kapanmak:* Denize açılammamak, karada kapanıp kalmak, olduğı yerden dışarı çıkmamak.

² *Sıkılmak:* Sıkışmak, kısılmak.

³ *Orsa:* Geminin, yelkeni mümkün olduğunca rüzgârın estiğı yöne yaklaştıarak seyretmesi.

myla elverişli rüzgârın uygunluğundan başaramayıp ayrıldı. Bu savaşta birkaç gazi şehit olup ikinci vakti deniz beyleri de erişüp hepsi birden yola düzöldüler.

Donanma Anadolu kıyısında Karaca Foça Limanı'na varup hisarın sağ yanı korunmuş ve barınmaya elverişliyken ve de hisar koruyucusunun "top önünde yatmak doğru değildir" dediğine bakmayarak Kapudan Paşa –söz dinlemez ve kendi bildiğine giden biri olmakla– sol yanında hisar önüne yattı. Bu sırada öğle zamanında kâfirler limana saldırdı. Kapudan Paşa da başarda ve yedeğiyle meydana çıkup gelen kâfir gemileriyle büyük savaş etti. Paşa ve adamları başardayla savaş eden geminin üzerine saldırdıklarında kâfirler anbara girüp ateş verdiler. Kapudan Paşa yedeği sığda o gemiye ilişmekle kurtarılmasına yol bulunmayup ikisi de battı; içinde olanlar denize döküldüler. Kâfirler fırsat bulup üç burtun ve bir çekdirir alup yedekleri götürdü. Ve bir kadirge forsası çektirüp kapudaniyle kâfirlere katıldı.

Bu denlü bozgunundan sonra çekilüp liman ağzına gittiler. Kapudan da başardayla kale dibine salup bakakaldı. Bey gemileri geldikten sonra çıkup Girit'e gittiler.

Kissadan hisse budur ki donanma bir limana girerken karavulsuz yatmaya ve öyle dururken böbürlenüp başka yerde yatmak hüner değildir, sonucu buna varır.

Suda Kuşatması'nda Ahmed Paşa'nın Şehit Düşmesi: Cezayir, Tunus, Tarabulus ve Mısır'dan navlun¹ ile tutulan burtunlar donanmayla bir yere gelüp hepsi Kandiye altına vardıklarında; Kapudan Paşa gemileri kıyıya yanaştırmayıp denizden, öteki asker karadan birleşerek Kandiye yakınında bulunan bir küçük hisarı kuşatarak aldılar. Hüseyin Paşa ile aralarında soğukluk olup top ve yardım istendikte "biz denize bakıyoruz" diye vermedi. O sırada kâfir gemileri de görünmekle üzerine varup biraz toplashtıktan sonra ayrılıp Hanya'ya gitti. Kimi gemiler sulanmakla kalafat ederken kırk elli kadar kayıklara levent yazup kendisi karadan Amasya beyi Ahmed Paşa'nın yanına geldi. Suda Kalesi'ni kayıklarla ele geçirmeyi tasarlayarak saldırıp dürişmek üzereyken kaleden top gelüp başını götürdü; recebin on sekizinci günü [28 Temmuz 1649] şehit oldu. Kayıklar dönüp Hanya'ya geldiler.

Kissadan hisse budur ki bunun gibi sarp ve berk hisarı boş tedbirlerle ele geçirmek sevdasına düşüp kayıklarla varmak ahmaklıktır. Hele kimi büyüklerin Boğaz'da yatan kalyonlara "çok kayıklar varsa dibini deler, fethederdi" dediklerine benzer.

Bu olay Hüseyin Paşa'ya vardıkta donanmaya kapıdan gerek olduğundan Rumeli beylerbeyi Bıyıklı Mustafa Paşa'ya buyurup gemilere gönderdi ve kapudanlığın ona verilmesi yolunda devlet kapısına arz gönderip gereğince kendisine verildi.

¹ Navlun: Gemi kirası; gemi ücreti; nakliye ücreti; gemi bilet ücreti.

Haydar Ağaoğlu'nun Seferi: Bin elli dokuz şevvalinin üçüncü günü [10 Ekim 1649] İstanbul'da, Mısır'dan ayrılma Haydar Ağaoğlu Mehmed Paşa ocaktan¹ olduğundan kapudan olup ocaktan Sekbanbaşı Kör Hasan Ağa ile Girit'e verdiler. Bu ayın sekizinci günü [15 ekim] iki kadirayla çıkup gittiler; zilkadenin yirmi sekizinde [3 Aralık 1649] varup erdiler. Birkaç günden sonra dönüp donanma-yı hümayun gemilerini Tersane-i Âmire'ye getürdü.

Bin altmış rebiyülâhırının on ikinci günü [14 Nisan 1650] Boğaz'da yirmi kalyon, sekiz çekdirir ve iki mavunayla yere batası kâfirler gelüp vezirlerden Ankebut Ahmed Paşa korumaya gönderildi.²

Cumadelülânın beşinci günü [6 Mayıs 1650] kapudan paşa da donanma-yı hümayunla İstanbul'dan çıkup Boğaz'a gitmişti; çıkmaya yol bulamadı. Karadan kâfir gemilerine bir derece³ toplar havale eylediler. Çokluk kâr eylemeyüp kâfirler kaleye yakın geldi, çok toplar attı. Yine İstanbul'dan birkaç oda⁴ ve asker gönderilüp karadan vardılar. Abdürrahman Paşa Anadolu'dan varup kâfir gemilerini bir kıyıya kaldırdılar. Lakin donanma askeri dağılup çoğu gemiler bozulmakla yirmi beş kadar kadirga tamamlanup "göçtür" diye bağırılınca yine çıkmaya düşililmeyüp dururlardı.

Sonunda Boğaz'dan geçilmek bir yana bırakılıp recepte [Temmuz 1650] kapudan paşa gemiden çıkup karadan bey gemilerine girdi. Elden geldiğince biraz yat ve yarağ ile Girit'e gitti. Varup asker ve zahire çıkarırken bir iki kâfir gemisi görünmekle denize açılıp askerin kimi gemide kaldı. Taşra çıkanlar da zahire alamadılar. Dönüp Sakız'a geldi.

İlkyazın tam donatılmış donanma çıkarmak yolları düşünöldü. Recebin yirmi üçünde [22 Temmuz 1650] yirmi otuz kalyon ve burtun yapılması için ferman çıktı, iskeleler de kurdular.⁵ Girit'ten ulak gelüp Todori Kalesi'ni ansızın kâfir basup aldığını haber verdi. Şevvalin on birinde [6 Ekim 1650] Kapudan Haydar Ağaoğlu atılıp yeri bilfiil Rodos beyi olan Hüsam Beyoğlu Ali Paşa'ya verilmek uygun göröldü.

¹ *Ocaktan:* Yeniçeri ocağından yetişme; yeniçeri ocağından gelme.

² *Korumaya göndermek:* Donanmayı ve kıyıları düşman baskımından korumak için denize açılma buyruğı vermek.

³ *Bir derece:* Tam olarak değil, yeterince değil, şöyle böyle.

⁴ *Oda:* Yeniçerilerin Edirne'de, sonra da İstanbul'da bekâr olarak yaşadıkları müteaddit kışlalara verilen ad; yeniçeri kışlası.

⁵ *Iskeleler kurdurmak:* Gemi yapılması için iskele kurdurmak.

Ali Paşa'nın Seferi: Bin altmış zilkadesinin sekizinde [3 Kasım 1650] üç yıl Girit'i koruma şartıyla bin nefer sipahi yazılıp sağ ulufeci ve sol azeb bölükleri,¹ dört oda,² çavuşlar ve zaimler,³ aşağı yukarı dört bin asker verilüp kış içinde yardım gerektiğinden kapudan paşa söylenen askeri alup bu ayın on sekizinci günü [13 Kasım] kendi gemisine bindi. On sekiz parça kadirgayla Akdeniz'e yollandı. Taşrada kimi bey gemileri de gelüp Sakız'a, oradan muharrem'in dokuzunda [2 Ocak 1650] Girit'e vardı. Ayaksar denilen limanda ikinci vaktında yanaşup akşama dek bu kadar askeri kıyıya çıkardıktan sonra esenlikle dönüp geldiği büyük nimet sayıldı. Aslında vakitsiz, beş on gün içinde böyle donanma çıktığı görülmüş değildi, Allah'ın verdiği kolaylıkla oldu.

Kalyon Olayı: Sadrazam Melek Ahmed Paşa Bahçekapusu'nda bir büyük kalyon yapılmasına başlamıştı. Biraz tekellüf olunup yol üstünde olduğundan göze geldi,⁴ bunun gibi kalyon görülmemiştir, diye saçma sapan konuşanların diline düştü. Bin atmış bir cumadelülâsının yirmi beşinci günü [16 Haziran 1651] tamamlandı. Âyan ve erkân, tøresince dua ve senayla indirirken kimi esbapta eksik olduğundan⁵ iki yanına devrildi, yarısından çoğu su aldı. Gemiler yanından sıkıca bağlayup nice zaman çıkarmaya çalıştılar; güç yetmeyüp sonunda üstü bozuldu.⁶ Halk nice dedikoduyla uğursuz saydı.

Ali Paşa'nın İkinci Seferi ve Nakşa Savaşı: Bin altmış bir cumadelâhiresinde [Mayıs/Haziran 1651] gemilerin yat ve yarağı tamamlanup sekiz yüz nefer bölük halkı ve yirmi dört oda⁷ neferiyle, Anadolu beylerbeyi Ahmed Paşa eyaleti askeriyle ve bu işe verilen başka paşa ve beyler gelüp kalyonlara yerleştiler. Bu ayın yirmi üçüncü günü [14 Haziran 1651] otuz parça kalyon, otuz sekiz kadirga ve altı mavunayla kapudan

¹ *Gureba bölükleri:* Kapıkulu süvarisini teşkil eden altı bölükten iki bölüğün adı. Gureba bölükleri, sağ ve sol gureba bölükleri diye ikiye ayrılır; bu adları savaş sırasında tuttukları yerlere göre almışlardır. Sol gureba, Galata, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarından çıkanlarla savaşta olağanüstü yararlık gösteren yabancılar –Araplar, İranlılar– ve yeni Müslüman olanlardan kurulan iki süvari bölüğünden birinin adıdır.

² *Dört orta:* Yeniçerilerden dört orta.

³ *Zaim:* Zeamet sahibi. Bkz. Sözlükçe.

⁴ *Tekellüf olunmak:* Gereğinden çok önem ve özen vermek.

Göze gelmek: Kötü bir göz yüzünden bir aksiliğe uğramak; nazar değmek.

⁵ *Esbapta eksik olmak:* Bir işi başarmakta kullanılacak araçlarda eksik olması.

⁶ *Geminin üstü bozulmak.* Geminin yalnız teknesini bırakarak geri kalan kısmını parçalayıp almak; bir geminin teknesinden başka yerlerini söküp almak.

⁷ *Yirmi dört oda:* Yeniçerilerden yirmi dört oda askeri.

paşa Beşiktaş'a çıkup bir iki gün dinlendikten sonra Akdeniz'e saldı. Bu kez Boğaz'da kâfir gemileri olmadığından recepte [haziran/temmuz] Sakız'a varup bey gemileri ve başka hepsi bir yere gelüp yüz elli parça gemi büyük donanma ve dernek ile recebin on ikinci günü [1 Mayıs 1651] Girit'e saldılar...

Bir uygun rüzgârla bütün İslam gemileri yelken açup giderken Girit'e yakın Santron adındaki adanın yanına vardıklarında yere batası kâfir gemileri göründü. O gün çok top ve tüfek savaşı ettiler. İslam askeri tarafı üstünce yürüyüp kâfilere bozgun görünmüştü. Akşam erişüp ayrılıştılar. O yerden Girit yüz mil kadar mesafe olmakla, savaş gerekirse suları yoktur, diye sabah olunca sulanmak için geri dönüp Nakşa-Bara Adalarına gittiler. Kâfirler de ardlarına düşüp İslam gemileri limana girdikte kâfirler taşra bir kıyıya yanaştı.

Donanma halkı sulanup gafletle birer ikişer limandan yola girmeye çıkarken yerle bir olası kâfirler İslam gemileri üzerine gelüp saldırınca Kapudan Paşa baştardayla çok savaş etti; beyler ve öteki çekdirirler her biri bir yerden bakup sahip çıkmak gücü diye, hiç aldırmadılar. Ve kadırgalar yedeğinde olan kalyonları bırakup çekildiler gittiler. Kimi de gayret edüp ne hal ise biraz sürdü. Kapudan Paşa ise kâfirlerin ortasında kalup çaresiz savaşarak bitkin düşmüşken oğlu yetişüp baştardayı yedeğe alup çıkardı ve bozgun biçiminde bir durum olup o yerden çekildi gitti.

Rüzgâr olmadığından yerinde kalan kalyonlar kâfirlerce sarıldı. Bunlardan Anadolu beylerbeyi Ahmed Paşa kalyonunda savaşarak şehit olup kalyon yandı. Altı parça kalyon ve bir mavuna askerini kâfir söyündürüp yedeğe aldı. Bir iki kalyon da kıyıya yakın olduğundan halkı karaya dökülüp yandı. Bu denli ziyan ve bozgun dan sonra kâfirler çekilüp Girit'e gittiler.

Kandiye Hisarı bu kez içeriden verilmek düşünülürken altı parça kalyonu baş aşağı bayraklarla hisar önünden geçirüp İstandiya Adası'nda demir atınca, bu denli cebehane, dört yüz kadar top, yat ve yarağ ellerine geçüp güç bulduklarından geri durdular. Kapudan Paşa ise bir zaman Rodos'ta eğlenüp Girit'e vardktan sonra devlet kapısına gelüp özür diledi.

Ali Paşa'nın Üçüncü Seferi: Üçüncü kez bin altmış iki cumadelâhırı başlarında [1652 mayıs ortaları] donanma-yı hümayun ile Akdeniz'e yönelmişti. Kâfir gemileri Boğaz'a geldiğinden çıkılmayup kapudan paşa sekiz parça kadırgayı taşra gönderdi. Bir karanlık gecede kâfirler Anadolu kıyısında yatarken deve katarı olup geçtiler, duymadılar. Kapudan Paşa karadan Midilli karşısına varup gemiye girdi. Sakız'a varup İstendil Adası'nı yağma için gitmişken kâfirler saldırdı, yine Sakız'a döndü. Karabat Bey geride bulunduğundan alınup Malta kâfirlerine tutsak olmuştı; sonra bir

büyük kâfir bedel verilüp çıkarıldı.

Bu ayın başlarında veziri âzam Gürcü Mehmed Paşa iki bin nefer sipahi yazup¹ yedi parça gemiyle yardıma göndermişti. Ve hisardan taşra kâfir gemilerini önlemek için iki hisar daha yapılması üst üste danışık olunup yapılsa ikisinin topu ortaya ancak yetişir ve önlemez diye yine vazgeçildi.

Kapudan Paşaya o sırada Mora Sancağı verildi; yerine şevvalin yirmi dokuzuncu günü [3 Ekim 1652] Derviş Mehmed Paşa kapudan oldu. Hazırlık görmek üzereyken bin altmış üç rebiyülâhırının yirminci günü [20 Mart 1653] sadrazam oldu. Kapudanlık yeri Sivas eyaletinden ayrılma Çavuşzade Mehmed Paşa'ya verildi.

Mehmed Paşa'nın Seferi: Bin altmış üç ilkyazında [1653] adı geçen paşa donanma-yı hümayun ile çıkup Boğaz'ı boş görüp Girit'e vardı. Hanya'da dört gün dinlendikten sonra on iki parça bey gemisine top ve cebehane koyup adanın güney yanında, kıyıda Selne adındaki hisara vardı. Halkı boyun eğmiş görünen, gerçekte başkaldırmış kâfirler olduğundan şaban ayının yirmi dördüncü günü [20 Temmuz 1653] dört parça topla kuşatup aldı. Hüseyin Paşa tarafından bu kale halkı, buyruk dinler, haraca bağlıydı, diye itiraz olundu. Kapudan Paşa dönüp Rodos'a vardıkta kâfir donanması gelüp bir zaman limanda kuşattı. Bu yılın başlarında Venedik elçisi gelmişti; sözünde öz olmadığından Edirne'ye sürülüp kapatıldı.

Sonra Budin beylerbeyi vezir Murad Paşa bin altmış muharreminde [Kasım / Aralık 1653] devlet kapısına gelüp kapudan oldu.

Murad Paşa'nın Seferi: Bin altmış dört yılında [1653/54] kanun üzere yat ve yarağ tamamlandıktan sonra cumadelâhirenin yirmi birinci günü [19 Nisan 1654] donanma-yı hümayun ile adı geçen paşa çıkup dördüncü günü Boğazhisar'a vardıkta yere batası kâfir kalyonları ve mavunaları taşrada yattığından savaş gerekti.

Ertesi gün kalyonları ileri, ardınca mavunalar, daha ardınca çekdirir dizilip rüzgârlı havada sabahleyin çeng-i harbi çalınup² Boğaz'dan taşra yürüdüler. Tam çatmaya yakın oldukta kapudan paşa kanuna aykırı olarak³ bir firkateye girdi, gemilerin ardından asker sürücü gibi sürdü. İki yana toplar atılup gök dumanı göğü kapladı.

¹ *Sipahi yazmak:* Asker yazmak, asker toplamak, asker sürmek. Bkz. Sözlükçe.

² *Çeng-i harbi:* Türk musikisi usul ve makamlarından birinin adı olup bunun ne olduğu üzerinde bir bilimiz yoktur. Yalnız askeri savaşa hazırlamak için çalınan marşların bestesi ve makamı olduğu anlaşılmaktadır. (Basma nüshalarda "Göç boruları" yazılıdır.)

³ *Kanuna aykırı:* Bu konuda yürürlükte olan buyruklara, yönteme, kurallara aykırı.

Önce kalyonlar kapudanı olan Emîr Kapudan kâfirlerin patrona^ψ kalyonuna sarıldı; üç saat kadar büyük savaş eyledi, içinde olan askerden çok kimse şehit olup yaralandı. İş işten geçince gemiye ateş verdiler; içinde sağ kalan kâfirler denize dökülüp firkatelerle denizden devşirdiler.

İskenderiyeli Mehmed Kapudan da bir kalyona sarılıp o kadar savaş eyledi ki söylemeye dil yetmez; sonunda adı geçen kapudan düştü. Yere çalınası kâfirler de umudu kesince kendi kalyonlarını ateşe urdular; bu kez bizim kalyon da ayrılmaya çare ve yol olmayup ikisi de battı.

Sonra beri yandan patrona kalyon, kâfirler kapudanı kalyonuna sarıldı ve kâfirlerin Körfez kapudanı kadırgası yedeğinde iki savaş gemisiyle gelüp saldırınca İslam gemileri bunları Rumeli kıyısına sıkup¹ o yerde kâfirler demir bıraktı. Patrona kalyon karaya yaklaşmıştı, korkup onlardan ayrılıp öteki gemileri toplamaya gitti.

Ve mavunalar da kâfirlerin mavunalarını ardından toplayup birinin tireketesini düşürdükte derhal çatup ardınca yedek de vardıkta tutuldu, bundan sonra kâfirler kararı fırra döndürdüler.

Kapudan paşa baştardaya gelüp kıyıda demir koyan kapudan kalyonu üzerine vardı. O yerde deniz beyleri de gelüp Körfez kapudanı yedeğini topa tutup paramparça ettiler. Kâfirler ona da ateş verüp yaktı. Kalyon da demirini kesüp² rüzgâr sert olduğundan kaçtı; ardından iki yüz kadar top urdular, yelken ve halat darımadığın bir durumda gitti. Yalnız Kapudan Paşanın iç adamlarından dört kişi düştü.

Kâfir donanması İmroz yanına çekildi. Donanma-yı hümayun Eski İstanbul önüne varup Tunus ve Mısır kalyonları da oraya geldiler. Bozca Ada'ya varup Poyraz Limanı'nda üç gün eğlenüp kimi şehitlerin namazını kulup gömdüler. Sakız'a varıldıkta on bir Cezayir kalyonu gelüp katıldı. Sonra İskiri'den Ağrıboz üzerine giderken kâfir donanmasının Değirmenlik'te olduğu haber alınmakla İstendil Adası'na varıldı.

İstendil Adası'nın Yağma Edilmesi ve İkinci Savaş: Daha önce yolda Ligorna korsanı kalyonu ardınca bey gemileri sürüp ada kıyısında yakmışlardı. Akşama yakın adaya varıldıkta biraz asker çıkup Seydi Ahmed Paşa bunlara baş ve buğ verildi. Gece yarısında hisarın çevresini kuşattılar ve köylerini talan edüp yaktılar. İki gün iki gece öyle bir yakup yaktılar ki anlatılmaz. O yanda şenlikten iz kalmadı; halkın çoğu kaleye kapanmıştı. Üçüncü gün bütün asker gemilere girüp gittiler.

^ψ "Patrona" İtalyan dilinde "baş" anlamındadır -K.Ç.

¹ Sıkılamak: Kıştırmak, sıkıştırmak.

² Demirini kesmek: Geminin gerektiği zaman demirini alamaması, kesip denize bırakması.

Değirmenlik'e vardıkta reaya gelüp kâfir donanmasının adanın alt yanında olduğunu bildirince o gece denizde yatıldı. Ertesi gün, recebin yirmi altıncı günü [12 Haziran 1654] sabahleyin kâfir donanması görüldü, öğleden önce karşılaşıldı. Büyük top savaşı olup rüzgârın sertliğinden çatmaya yol olmadı.

Akşama yakın iki donanma birbirinden ayrılıp bir yana gittiler. Seydi Ahmed Paşa kalyonu savaşta kâfir donanması içine uğrayup savaşla aralarından geçti; rüzgâr sert olduğundan dönüp donanmaya gelmeye yol bulmayup Menekşe tarafına gitti.

Kapudan Paşa Sakız'a, oradan Foça'ya varup kalyonları ve mavunaları orada koydu. Elli parça kadirgayla Rumeli kıyısını sıyrup Ağrıboz'a Ahmed Paşa da geldi. Çuka, Menekşe ve Kefalonya adalarını yağmaya gitmek istendiğini kâfirler duymakla o semtleri korumaya gittiler. Ondan vazgeçilüp yine İstendil Adası'nın doğusuna şabanın yirmi altıncı günü [12 Temmuz 1654] er döküp yıktılar. İki günden sonra yine Sakız'a gelindi. Orada Tunus'tan beş parça kalite geldi. Sonra Kara Foça'da gemi yağlandıktan sonra çıkup Midilli ve İmroz'dan Selanik'e gittiler. Koloz ve İsketoz'dan dönüp şevvalin on dördüncü günü [28 Ağustos 1654] Sakız'a geldikte Mağrip gemilerine izin verdi, üçüncü gün Girit'e yöneldi.

Nakşa-Bara üzerinden giderken bir savaş kalyonu haber alınıp dokuz parça bey gemisiyle Abdi Paşa üzerine gönderildi. Santron yakınında bir şarap gemisi bulunup savaş gemisi olduğundan kâfirleri taşra kaçup bıraktılar. Ve daha önce giden gemiler, kalyonu bulup almışlar, iki yandan yirmi otuz kimse düşmüş, bu kadar da yaralı. Kalyonu yedekte götürdüler. İlk alınan şarap gemisiyle Bodrum Hisarı'na gönderilüp ertesi Kandiye önüne varıldı. Büyük şenliklerle Çayönü'nde demir bırakup akşamı Hüseyin Paşa gelüp kapudanla görüştü. Yatsu zamanı Murad Paşa yine baştardaya girüp¹ yola düzülde.

Kerpe semtine varılıp zilkade başında [1654 ağustos sonları] Rodos'a vardı. Mısır beyi, Felemenk gemisiyle gelirken Meis'te iki parça savaşçı korsan kalyonuna rast gelüp iki saat savaş ettiği haber alındı. Yedi parça bey gemisi gönderilüp bu kalyonu yedeğe alup getirdiler; içinde ancak dokuz kişi kalmış, kalanı düşmüş ve kalyon toptan delük delük olmuş.

Abdi Paşa on parça kadirgayla Adalar Arası'nda dolanup bu ayın yirmi birinde [3 Ekim 1654] Rodos'tan çıkup Susam ve Sakız üzerinden İzmir'de bayramı edüp Sakız'da Abdi Paşa da geldi. Boğaz'dan geçilüp Gelibolu'da deniz beylerine izin veril-

¹ Baştardaya girmek: Donanma kumandanının sancak gemisine girmesi.

di.¹ Zilhiccenin yirminci günü [1 Kasım 1654] Tersane-i Âmire'ye gelüp padişahın iltifatını gördü. Sonra İpsir Paşa olayında ikinci kez mühr-i hümayun verildi.

Mustafa Paşa'nın Seferi: Bin altmış beş recebinin on beşinci günü [21 Mayıs 1655] kapudan olup şaban başlarında [haziran başları] donanma-yı hümayun ile çıkup Hisar'a vardıkta kâfir gemileri taşrada demir atmış olduklarından bu ayın on altıncı gününü [21 Haziran] pazartesi gününde savaş gerektiği için öğle üzeri muvafık eyyam ile² yürüdüler.

Töreye göre kalyonlar önce dizilüp sekiz parça mavuna ve biraz çekdirir, kalyonların arkasına düşüp düzgün saflarla kâfirlerin topları altına varıldı. Kalyonlar akıncıyla Rumeli tarafına sürüp kâfir kalyonları yelken üzerine geldi.

Kapudan Paşa ile öteki mavunalar ve gemiler ensesinden topa tutup³ güneş batıncaya dek büyük savaş olup denizin yüzü kana boyandı. Seren, direk ve başka hatlar parçaları ortalığı bürüyüp bir mavunada seksen üç cemaat çorbacısı Bektaş Ağa sıkı savaş edüp top yarasından kımıldayamadı.

Katircioğlu kalyonuna yedi parça kâfir gemisi üşüp yatışı vaktına dek savaş edüp seren, dümen ve öteki araçlar gitti. Ve dört yüz kadar gaziden otuz kadar adam kalup bu gemiyi yedeğe alan çekdirir, halatlarını kesüp gittiğinden kâfirler de yedeğe alup götüremediklerinden bıraktılar. Rüzgâr kuru tekneyi Anadolu kıyısına çıkardıkta içinde sağ kalanlar karaya çıktı ve gemiyi yakdılar. Yere batası kâfir gemilerinden de biri batup biri yandı.

Savaştan sonra donanma-yı hümayun çekilüp bir tarafa çıktı. Beyler Bozca Ada'ya gönderilüp kürekçi ve savaşçı yaralılarından başka yüz yirmi kişinin namazı kılındı. Kâfirden de çok kimse kırılıp altı yedi parça kalyonu kayboldu ve çoğu yaralandı. Donanma-yı hümayun Sakız'a doğru çekilüp gitti.

Sonra kâfirler Menekşe Hisarı'na düşüp kuşatmış. Kapudan Paşa dürişüp denizden ve karadan saldırmakla kâfirler şaşurdu. Böylesine çalışmadan sonra yine de kâfirler hisarı almaya yaklaşmışken Anadolu'dan toplar getirüp karadan gemilere havalâ edince çaresiz kaçtılar. Ve adı geçen paşa bu yolda büyük işler gördü. Devlet kapısına gelince ağırlandı kendisine Erzurum eyaleti verildi.

Kenan Paşa'nın Seferi: Bin altmış altı [1655/56] yılında yeniden donanma-yı hümayun düzülüp adı geçen paşa Silistire'deyken gelüp öteki Mustafa Paşa'dan sonra şa-

¹ Deniz beyleri: Deniz kıyısında olan sancakların beyleri.

² Eyyam ile: Uygun rüzgârla; elverişli rüzgârla; elverişli bir havada.

³ Ensesinden topa tutmak: Ardından topa tutmak, arkasından top ateşine tutmak.

banda [mayıs/haziran] kapudan olmuştu. Bu ayın yirmi ikinci günü [15 Mayıs 1656] kırk parça kadirga, on mavuna, otuz kalyon, yirmi parça bey gemisi İstanbul'dan çıkup Beşiktaş'a vardıkta daha nice gereçleri tamamlanmamışken ivediyle hemen o gün kaldırılıp Boğaz'a vardıklarında danışık olunup âdet üzere kalyonlar ileri, daha ardınca mavunalar, daha ardınca çekdirir saf bağlayup taşra yatan kâfir gemileri üzerine yürümeye söz kesildi.

Sonra ramazanın üçüncü günü, pazartesi gününde [25 Haziran] sabah çıkılıp karşudan inbat¹ almağla yere batası kâfir donanmasından bir kalyon yelkenlerini açıp beri yana yürüyünce gemiler sol yana, Anadolu kıyısına yöneldiler. Bu geminin topundan ve rüzgârın sertliğinden gemiler birbirine sıkışıp² ilk düşünülen saf düzeni bir yana kaldı; kimi demir bırakup kimi karaya çatup³ bundan sonra harekete ve savunmaya yol kalmadı. Gemiler halkı denize döküldü ve sığ yerler olduğundan çoğu oturup bir yüz kızartıcı büyük bozgun oldu. Forsa kâfirler fırsat bulup yürüyünce kâfirler tarafına çektiler. Oturan gemileri yere batası kâfirler ateşe vurdular; önce yelken açıp gelen kâfir kalyonu da sığda oturmuştu, ona da ateş verip yakıldılar. Bu kadar bin adamın kimi denizde boğuldu, kimi tutsak olup dört bin kadar forsa kâfirlere döndü. Bir büyük ziyan ve bozgun oldu ki geçmişte benzeri olmamıştı. Kapudan bu durumu görüp baştarda, bir mavuna ve on yedi parça kadirgayı çektiler Hisar'a geldi.

Verdiler küffâra donanmayı bîceng ü cidal⁴

diye tarih düştüldü.

Yere giresi kâfirler bu denli forsa, bu kadar kalyon, top, yat ve yarağa erdi. Karşısına kimse çıkmadan Bozca Ada'ya vardı, hisarını kuşatıp vire ile aldı.⁵ Sonra Limni Adası'na varup hisarını döve döve alup ele geçirdi.

Beri yandan, yeniden gemiler yapıp mükemmel donanma düzülmesine ferman çıktı, gereğince işe başlanmıştı. İnşallahu Taâlâ üstün gelüp yeneler.

¹ *Inbat*: Denizden gelen serin rüzgâr; kimi yerde gündeğusu, kimi yerde de günbatısı yönünden esen serin deniz meltemi.

² *Sıkışmak*: Sıkışmak, sıkı sıkıya bir araya gelmek.

³ *Karaya çatmak*: Karaya düşmek, karaya vurmak.

⁴ *Donanmayı dövüşsüz, savaşız kâfirlere verdiler*.

⁵ *Vire ile almak*: Bir kaleyi iki tarafça konuşulup kabul edilen şartlara göre savaşmadan teslim almak.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN BÜTÜNLEMESİ

Bu seferler Girit Adası için çıkup bugüne dek sürdüğünden, burada bu ada ile ilgili birkaç sözle bu birinci bölümü tamamlayalım.

Atlas kitabında yazılı olduğu üzere Girit Adası uzunlamasına bir adadır. Doğudan batıya iki yüz yetmiş mil uzunluğu ve elli mil eni vardır. Çevresi firdolayı beş yüz seksen mil olup içinde büyük dağlar ve sular vardır. Şenlik ve verimli bir adadır.

Pelinius şöyle der: Kırata Adası'nda bütün ürünlerin en iyisi ve güzeli çıkar. Yemişi güzeldir. Bal, safran, laden ve antimon¹ olur. Yırtıcı ve insana eza veren canavardan kurt, tilki ve yılan olmaz. Ve baykuş başka yerden getirseler derhal ölür.

Eski yazarlar derler ki bu adaya ilkin Çubiter hükmeyleti. Sonra Radamantos, sonra Minos padişah olup bundan Yunanlılara degdi. Bir zaman onların elinde kalup Romalılar ve Kayserler çıkınca onların baş kumandanı Metellus, Girit'i Yunanlılardan alup kendi hükmüne geçirmekle bu adı geçen kumandana Kretikus dediler. Ve büyük Kayserlerden İstanbul Kayseri hükmünde kalup sonra Flandriya beyi ve Kostantaniye padişahı Baldonius bu adayı Monkrat beyine bağışlamıştı. O da miladın bin yüz doksan dört tarihinde Girit'i Venedik beylerine sattı, çok altın aldı. Venedik unvanlarında Kandiye saltanatı payesi sayıldı.

Ve yine *Atlas* kitabında yazılıdır ki Aristatalis, *Tedbir-i Medine Kitabı*'nın ikinci makalesinin, sekizinci babında yazar: Bu adanın Yunan saltanatına çok lüzumu ve ilgisi vardır; çünkü deniz ortasında olup Yunan ülkesi kenarına düşmüştür. Bir yanı Mora'ya ve Avrupa'ya, bir yanı Rodos'a ve Asya'ya yakın olduğundan geçmişte Minos Padişah onu alup denize sataştı ve adaları ele geçirdi, kimileri boşken şenlik yaptı.²

Adanın geri kalan durumları çevirdiğimiz *Levâmiu'n-Nur*'da yazılıdır. Burada bu kadar söylemek yeter. Ve bundan Venedik'in bu ada uğruna can ve baş koyup neden gücü yettiğince elinden geleni yaptığı belli olur.

¹ *Safran*: "Za'fıran" denilen bitkinin istigmatlarından elde edilen portakal kırmızısı bir ürün olup bugün başlıca pastalara, şekerlemelere ve likörlere renk vermek için kullanılır.

Laden: Girit adasında bir tür çalının zamkı. Bu zamk bitkilerin arasında otlayan koyunların yününden toplanır.

Antimon: Tabiatla çok az miktarda serbest halde bulunan bir kimya maddesi.

² *Şenlik yapmak*: Mamur ve meskûn hale getirmek, bayındır hale koymak.

Ek: *Atlas* kitabında bu ada geçmişte bir kez fetholunduğunun sözü yoktur; lakin İslam tarihlerinde görüldüğünden kısaca ona da yer verildi.

İlkin Emevioğulları zamanında Sa'doğlu Abdullah, Mısır valisiyken bu adaya gaza edüp ele girdiği *Ravzu'l-Mi'târ*'da yazılıdır. Olsa olsa bundan kimi yerleri ya da halkının baş eğdiği söylenmek istenmiştir.

Abbasoğulları zamanında Endülüs'te çıkan Emevioğullarından Hişamoğlu Hakem zamanında Rabz olayı çıktı. Kurtuba'dan sürgün olan on bin kadar kimse İskenderiye'de bir zaman yerleşmişken gerektiğinden dolayı Girit'e geçüp baştan başa zapt ettiler. Ve başları İsaoglu Ömer, padişah olup Girit hükümeti seksen yıl oğulları elinde kaldı. Üç yüz kırk beşte [956/57] yine kâfirlerin eline geçüp giderek aldılar.

Rabz olayı *Nücümü'z-Zâhire*'nin anlattığına göre yüz doksan sekiz ramazanında [nisan/mayıs 814] Kurtuba halkının, adı geçenin zulmünden dolayı ayaklanmasıdır. Vuruşmadan sonra bu Hakem üstün gelüp ayaklananları sürmüştür. Ve Endülüslülerin Girit'e geçmesi iki yüz on ikide [827/28] bunların bozgunculuğunu bastırmak için Abbasoğulları tarafından Mısır valisi olan Saffârilere Tahiroğlu Abdullah zamanındaydı. Derler ki bugün de onların soyu vardır.

Ama Nüveyrî, *Nihayetü'l-Ereb*'de bunu bir başka türlü anlatup der ki bu adaya İslamlardan ilkin Muaviye zamanında denizleri açan Cünada gaza eyledi ki Rodos'ta Arap Kulesi'ni yapandır. Sonra doksan iki [807/808] tarihinde Endülüs fethinde Akdeniz adaları bütün alınmıştı. Ancak Girit'in kimi yerleri ele geçirildi; Harunürreşid'in kumandanı Mansuroğlu Hamid de biraz yerini aldı. Sonra Halife Memun zamanında Endülüslü Habiboğlu Ebû Hafs Ömer varup hisarlarından birini alarak kargâh edindi. Gide gide, yavaş yavaş adayı bütün zapt edüp kâfirleri haraca kesti; oğulları miras yoluyla sahip oldu. Yüz doksan sekizde [813/14] Hişamoğlu Hakem Kurtuba'dan halkı sürdü, onlar da yukarıda anlatıldığı üzere İskenderiye'den bu adaya geçtiler ve beyleri adayı korumak için gerekli olanı yaptılar.

Kırk parça gemiyle adalara gaza ve Boğaz semtlerini yağma ederdi. İstanbul kayserinin savunmaya gücü yetmeyüp suyunca davranmaya başladı. Ermanos Kayser, ada padişahı Habiboğlu Abdülâziz'e elçi gönderüp dostluk temelini attı; dedi ki "gemiler düzüp orduyu silahlandırarak memleketi yağmadan ne elde edilirse ziyadesiyle verilir, bu çekiye ve sıkıntıyı çekmek neden? İki tarafta da güven kalkmış olup yollar kesilmiştir. Yeğreği budur ki padişah gemilerini çıkarmayup yağmadan elde edilen malı artuğuyla bizden ala. Gönül hoşluğu ve rızasıyla gönderilmesi kesindir" diye ahmakların beğenüp kabul edeceği bir yüze gülücülükle Abdülâziz'i avladı. O da düşmanın tuzağını ve hilesini öğüt diye anlayup sözüne uydu. Gemileri çeküp aske-

re yüz vermez oldu. Ermanos bu aldatmacanın gereklerini tamamlamak için bir iki yıl peşkeş ve mal gönderdi; tüccarı o tarafa uğrattı.

Abdülâziz mal toplamak ardına düşüp gaza ve savaştan oturak oldu. Vaktaki düşmanla barış yapıldı, askere aylık vermek, yok yere hazineyi telef etmektir diye yiyeceklerini kesti ve hak sahiplerinin haklarını boşladı.¹

Düzenbaz Kayser elçi gönderüp “ülkemizde kıtlık vardır, ekinler ve bitkiler olmadı. Beş yüz kadar kısrak Girit otlığına geçüp otlasın, doğan erkekleri padişahın ola” diye ruhsat alup geçirdikten sonra Anadolu hâkimini –ki onların dilinde Dimes-tekiyus’dur– serdar edüp asker ve gemilerle gönderdi. O da varup yundlara² bindi. Abdülâziz gafilken payitahtın bulunduğu şehre vardılar. Sabah namazında kapuları açtıkları gibi içeriye girüp sarayda bulduklarını hep öldürdüler. Abdülâziz de o sırada öldürölüp gönderdikleri malları ve hazineleri artuğuyla alup gemilerle kaysere gönderdi.

Kayser de buyurdu ki Girit’te Müslümanlardan reaya bölüğüne³ aman vere ve asker olanlarını kıra. Adı geçen gâvur, onun dediklerini yerine getirüp adaya hâkim dikti⁴ ve kendi kaysere gitti. Bu olay üç yüz beş yılında [917/18] oldu.

Girit valisi o yıl Müslümanları haraca kesüp incitmedi. Milat yortusunda⁵ bunları toplayup dedi ki: “Kayser size iyilik etti; yakışığı budur ki varup yortusunu kutlayarak teşekkür edin.”

İçlerinden yüz kişi vardı; Ermanos bunlara iltifat gösterüp hilatledi. Gitmeyenler pişman olup gelecek yıl çoğu vardıkta hepsini kapattı. Yiyecek ve içecek vermeyüp bunlara Hristiyan olmalarını teklif etti Açlıktan bittiklerinde çaresiz Hristiyan oldular ve çıkup Girit’e gittiler.

Girit valisi üzerlerine adam koyup bunların evlerine girmelerini yasak etti; ta ki çoluk çocukları da Hristiyanlığa döneler. Bu yolda Girit halkı birkaç yılda hep Hristiyan oldular.

Bu iş, *Atlas* kitabının söylediğine aykırı, değildir. Ancak onda bu olaylardan söz edilmeyüp, fennin konusu gereğince üstü kapalı bırakılmıştır.

¹ Boşlamak: İhmal etmek, savsaklamak, yerine getirmemek.

² Yund: Terbiye edilmemiş at ve kısrak sürüsü; kırdaki başıboş gezen kısrak ve at sürüsü.

³ Reaya bölüğü: Halk § Bilginler ve idareciler sınıfının dışındaki bütün halk § Bir yabancı idare altında bulunan, yabancı dinden ve milletten olanlar.

⁴ Hâkim dikmek: Bir yere vali tayin etmek, bir yerin idaresini birine vermek.

⁵ Milat yortusu: Hristiyanların İsa’nın doğumunu kutladıkları bayram; Noel, Aralık ayının 25. günü.

Kissadan hisse budur ki devlet başında bulunanlar hiç bir zaman düşmanın hilesinden gaflet etmeyüp öğüt yüzünden görünen sözüyle iş görmek, tedbir ve akıl yolunu bırakup gaza ve savaş yoluna ne gerek diye düşünmeyüp gevşeklik göstermek doğru değildir. Son pişmanlık işe yaramaz. Gereği, gerekmez iken iş edinüp sıkı tutmak kerek.

İKİNCİ BÖLÜM

Tersane-i Âmire, donanma ve deniz işleriyle ilgili konulardır,
bunda da nice bölükler ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜK

Osmanlı devletinin başlangıcından bugüne gelinceye dek
olan kapudanlarını anlatır.

İlkin, kapudan sözü, kavmin başı ve reisi anlamına "kaptan" sözünden muhaffef Talyan dilindendir.¹ İslam ülkesi halkı Rûm'u alup deniz seferlerine yakınlarda başladıklarından gemi ve deniz işleriyle ilgili deyimlerin ve adların kimi İspanyol, kimi İtalyan ve kimi Rumcadır; işittikleri minval üzere kullandılar. Alarga, alabanda, funda, orsabuca gibi sözlerin hepsi o soydandır.²

Bundan sonra, kapudanlar ilk günlerde, Osmanlı devletinde Gelibolu sancağını ele geçirüp İstanbul'un alınmasından sonra gerektiği için kimi vezirlere arpalık³ ve bu sancak ile kapudanlık verildi. Nicesi de sancak beyi payesinde hizmet edüp karşılığında Cezayir eyaleti payesi, sonra vezirlik verildi. Hepsî şu sıraya göredir:

Süleyman Bey: Baltaoğlu demekle tanınır, İstanbul'un fethinde karadan gemi indirüp çok hizmet eyledi. İlk kapudan bu Süleyman Bey'dir.

Has Yunus: Fatih Sultan Mehmed Han İstanbul'u aldıktan sonra İnoz fethi için donanma işlerini buna ismarladılar ve denizden gönderdiler.

Mahmud Paşa: Veziri âzamken sekiz yüz yetmiş ikide [1467/68] Gelibolu sancağı verilüp Ağriboz fethi için gemiler hazırlaması buyuruldu.

Gedik Ahmed Paşa: Vezirlerdenken sekiz yüz seksen [1475/76] tarihinde donanmayla Kefe ve Azak fethine gidüp geldikten sonra Polya'ya varup fetheyledi.

Mesih Paşa: Vezirlerdenken sekiz yüz seksen dördte [1479/80] donanma serdarı olup Rodos seferine gitmişti; geldikte Gelibolu sancağı verildi.

Güyeğü Sinan Paşa: Sekiz yüz doksan yedide [1491/92] kapudan iken üç yüz parça gemiyle Avlonya'ya varup o kıyıları vurup yağma etti.

¹ *Muhaffef:* Değiştirilmiş, hafifletilmiş, kısaltılmış.

Talyan: İtalyan, İtalyanca.

² *Alabanda:* Dümene basılabildiği kadar bir yana basma; bir yana sert dönme.

Funda: "Demir at! Demiri bırak!" anlamına gemici buyruğu

³ *Arpalık:* Kimi devlet adamlarına açık aylığı ya da emekli aylığı karşılığı verilen belli gelir.

İkinci Davud Paşa: Sultan Bayezid zamanında kapudandı; sekiz yüz doksan sekizde [1492/93] İnebahtı fethine gidüp dokuz yüz yedide [1501/02] Midilli Adası yardımına vardı.

Hersekoğlu Ahmed Paşa: Veziri âzamken çıkarıldıktan sonra dokuz yüz onda [1504/5] kapudan olup beş yıl kadar sürdü. On yedide [1511/2] yine veziri âzam oldu.

Cafer Bey: Sultan Selim Han zamanında kapudan oldu. Dokuz yüz yirmi altıda [1519/20] Sultan Süleyman Han zamanında zulüm suçuyla asıldı.

Yaylak Mustafa Paşa: Rodos fethinde kapudandı, ayrılıp Mısır'a gitti.

Kemankeş Ahmed Bey: Dokuz yüz kırk [1533/34] yılında donanmayla denize çıktı. Öylesine güçlü kuvvetli kapudandı ki iki parmağına iki koyunu asup yüzerdi, ok ve yay çekmede üstüne yok bir kemankeşti. Ok Meydanı'nda bir garbi menzili vardır.

Hayreddin Paşa: Dokuz yüz kırk [1533/34] yılında Cezayir'den gelüp kapudan oldu. Dokuz yüz elli üçte [1546/47] ölünceye dek sürdü. "Mâte reis'ül-bahr" [denizin sahibi öldü] ölüm tarihidir. Beşiktaş'ta medresesi ve türbesi vardır. Kapudanların piri ve en önde gelenidir. Menkabeleri ve gazaları uzun uzadıya yazıldı.

Uzun Mehmed Paşa: Bosnalıdır. Harem-i hastan¹ çıkup vezir iken Hayreddin Paşa yerine kapudan olup sonra Rumeli eyaleti verildi. Sigetvar'da veziri âzamdı. Çok hayır yapıları yaptırmayı başarmıştır.

Sinan Paşa: Rüstem Paşa'nın kardaşındır. Adı geçenden sonra kapudan olup dokuz yüz altmış birde [1553/54] öldü; "daldı rahmet denizine kapudan" tarihidir. Beşiktaş'ta camii vardır.

Piyale Paşa: Hırvat soyundan. Dokuz yüz elli dörtte [1547/48] harem-i hümayundan kapucubaşılık ile çıkup altmış ikide [1554/55] Gelibolu sancağı ile kapudan oldu. Üç yıldan sonra hizmeti karşılığında Cezayir eyaleti payesi verilüp altmış yedide [1559/60] Cerbe'yi fethedüp Anabolı kapudanını getirdikte şehzade Sultan Selim'e güyeğü oldu. Yetmiş üçte [1565/66] Sakız'ı alup vezirlik payesiyle ağırlandı. Yetmiş beşte [1567/68] haslar ile üçüncü vezir olup² dokuz yüz seksen beş zilkadesinin ikinci günü [29 Nisan 1568] öldü. Kasımpaşa'da camii avlusunda gömülüdür; "çekmiş ecel dolusun nâgeh Piyale Paşa" ölüm tarihidir. Üsküdar'da bahçesi dünya acayibindendi.

¹ Harem-i has: Padişahın saray, saray.

² Haslar ile vezir olmak: Kendisine "has" adı verilen ve geliri yüz bin akçeden fazla olan topraklar ya da başka gelir kaynakları tahsis edilerek vezirliğe yükseltilmek.

Ali Paşa: Müezzinoğlu demekle tanınır. Sigetvar'da yeniçeri ağasıyken hizmette bulunmakla Selim Han'ın tahta çıkışından sonra dokuz yüz yetmiş beşte [1567/68] kapudan oldu. Kıbrıs fethinde birlikte bulunup yetmiş dokuzda [1571/72] donanma bozgununda şehit oldu. Süresi dört yıldır.

Kılıç Ali Paşa: Hayreddin Paşa adamlarından olup deniz işlerini ondan öğrenmişti. Cezayir kapudanyiken bozgununda devlet kapısına gelüp kapudan oldu. Altı yıl sürüp dokuz yüz doksan beşte [1586/87] öldü. Tophane'de camii avlusunda gömülmüştür.

İbrahim Paşa: Adı geçenden sonra doksan altıda [1587/88] kapudandı, çıkarıldı.

Uluç Hasan Paşa: O tarihte Mağrip'tan gelip kapudan oldu. Doksan sekizde [1589/90] Mağrip'a sefer edüp geldikte öldü.

Cağalaoğlu Sinan Paşa: Van beylerbeyiyken adı geçenin yerine kapudan olup doksan dokuzda [1590/91] denize çıktı. İkinci kez Riçe'ye varup yağma etti. Bin üçte [1594/95] çıkarılıp vezirlik yerildi.

Halil Paşa: Bosnalıdır. Vezir ve güyeğüydü. Bin üç cumadelülâsının on sekizinde [29 Ocak 1595] kapudan olup Eğri Yılı¹ yüz on parça kadirgayla Akdeniz'i korumaya çıktı ve bin altıda [1597/98] ayrıldı.

Cağalaoğlu Sinan Paşa: İkinci kez kapudan olup bin yedide [1598/99] donanmayla İnebahtı, bin sekizde [1599/1600] Mesine'ye varup anasını getirdi. Dokuzda [1600/01] yine Mesine'ye sefer etti. On ikide [1603/04] Iskenderiye'ye varup hazine getirmesi buyuruldu. On üçte [1604/05] kapudanken Acem seferine serdar olup orada öldü.

Mustafa Paşa: Kaya Paşa oğludur. Cağalaoğlu tersanede Perviz Ağa adlı ağasını kaymakam etmişti. Bunun kaymakam olup donanmayla sefere gittiği kimi tarihlerde yazılıdır.

Derviş Paşa: Bostancıbaşıyken bin on dört şabanının on beşinde [26 Aralık 1605] kapudanlık ile çıkup on beş muharreminin on beşinde [23 Mayıs 1606] veziri âzam oldu. Seferi yoktur. Çok geçmeyüp öldürüldü; "kıydı Dervişine şah" öldürülmesine tarihtir.

¹ Eğri yılı: Eğri Macarların "Eger", Almanların "Erlau" dedikleri ünlü bir şehir olup Budin'in 137 kilometre kuzeydoğusunda Tisa nehrinin kollarından Eger suyu üzerindedir. 9 Eylül 1552 günü Kanuni zamanında Türklerce kuşatılmışsa da alınamamış; 20 Haziran 1596'da Sultan III. Mehmed tarafından alınmıştır. Türk ordusunun yenilir gibi görüldüğü bir sırada gösterdiği büyük kahramanlık dolayısıyla bu yıl "Eğri Yılı" diye anılır.

Cafer Paşa: Kılıç Ali Paşa kullarındandı. Derviş Paşa'dan sonra kapudan olup donanmayla iki sefer eyledi. On beşte [1606/1607] Iskenderiye'den Mısır hazinesini getirdi;¹ on altıda [1607/ 1608] Avarin'e varup korudu ve işinden çıkarıldı.

Hafız Ahmed Paşa: Harem-i hümayundan çıkup bin on altı [1607/1608] yılında kapudan olup on yedide [1608/09] donanmayla Iskenderiye'ye varup Mısır hazinesini getirdi. Donanma Iskenderiye'deyken korsan savaş gemileri Mısır'a giden alay gemileri üzerine düşüp Rodos'ta bozup üç dört gemi aldıktan sonra kapudan geldi, alay gemilerini bozulmuş bulup devlet kapısına geldikte bu yüzden işinden atıldı.

Halil Paşa: Ermeni soyundandır. Yeniçeri ağalığından gelüp bin on sekiz tarihinde [1609/10] kapudan oldu. Donanmayla Akdeniz'e gidüp Karacehennem seferini yaptı; geldikte işinden çıkarıldı.

Mehmed Paşa: Karagümrüğü'nde Nalband oğludur. Harem-i hümayundan çıkup Mısır'a gitti. Orada büyük işler görüp geldikte güyeğü, on dokuzda [1610/11] kapudan olup yirmide [1611/12] denize çıktı, korudu. Yirmi ikide [1613/14] donanmayla Rodos'a varup dokuz parça gemiyi kâfir almakla dönüp geldikte işinden alındı.

Halil Paşa: İkinci kez bin yirmi üçte [1614/15] kapudan olup Malta'ya vardı. Bin yirmi dörtte [1615] yine korumaya çıkup yirmi altı muharreminin dokuzuncu günü [17 Ocak 1617] veziri âzam olup Erdebil'e gitti.

Ali Paşa: Dokuz yüz doksan altıda [1587/88] Tunus beylerbeyiyken Celali Yahya'nın şehit ettiği İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğludur. On beş yıl Dimyat beyi, bin on birde [1602/03] Yemen beylerbeyi, iki yıl Tunus valisi olup Mora ve Kıbrıs sancaklarında bulunduktan sonra divan veziriyken kapudan olup Sultan Mustafa'nın tahta çıkışında işinden alındı.

Davud Paşa: Rumeli eyaletinden gelüp kırk gün kapudan oldu. Yine Rumeli'ye verildi.

Ali Paşa: İkinci kez yerine gelüp bin yirmi yedi [1617/18] ve bin yirmi sekizde [1618/19] donanmayla Akdeniz'e çıkup korudu. Yirmi dokuz muharreminin on altıncı günü [23 Aralık 1619] veziri âzam olup bin otuzda [1620/21] öldü.

Halil Paşa: Üçüncü kez kapudan olup Karadeniz'e gitti. Hotin seferinde köprü kurmasında bulundu.

¹ *Mısır Hazinesi:* Mısır eyaletinin her yıl Osmanlı İmparatorluğunun devlet merkezine gönderdiği para; Mısır'ın gelirinden her yıl devlet merkezine gönderilen para.

Mustafa Paşa: Niğdeli. Hotin'de yeniçeri ağası; dönüşte Köprü'ye gelindikte kapudan olup kendinden önceki baştardadan çıkup giderken yine üzerinde bırakıldı. Adı geçen karaya indi. Defterdarken kırk ikide [1632/33] öldürüldü.

Halil Paşa: Dördüncü kez yerinde kalup donanmayla İstanbul'a geldi. Bin otuz birde [1621/22] Akdeniz'e gidüp Recep Paşa Karadeniz'e serdar olup gitmişti, yüz ak-lığı etmekle yerine geçti.

Recep Paşa: Bostancıbaşıktan vezirlikle çıkup otuz birde [1621/22] Karadeniz'e kapudan kaymakamı oldu. Ramazan-ı şerifin sonuna varıncaya dek [10 Ağustos 1622] Kazaklarla dört kez gaza edüp gelmekle bin otuz iki yılında [1622/23] kapudan oldu. Akdeniz'e gidüp korudu. İkinci seferinde Karadeniz'e hanı tahta çıkarmaya gidüp üçüncü seferinde iki yüz kadar şayka ile savaşıarak üstün geldi. Sonra kaymakam ve veziri âzam olup bin kırk bir şevvalinde [Mayıs 1631] öldürüldü.

Hasan Paşa: Darüssaade ağası adamlarından, İstanbul yakınında Çatalcalı Hasan Çelebi demekle tanınır. Mirâhur iken bin otuz beş şevvalinin on sekizinci günü [13 Mayıs 1626] kapudan olup ilk seferinde Akdeniz'e çıkarak Körfez'e vardı. İkinci kez Karadeniz'e Canbek Giray'ı tahta çıkarmaya gitti. Bin kırk birde [1631/32] işinden çıkarılıp Rumeli'ne asker sürmeye gitmişti, Yenişehir'de öldü.

Canbolatoglu Mustafa Paşa: Harem-i hümayunda silahdarker kapudanlıkla çıkup Akdeniz'e gitti. Manya ardında iki parça İspanya gemisini aldı. Gelüp Rumeli beyler-beyi olmuştu. Revan yardımına asker sürmeye gidüp kırk altıda [1636/37] Erzurum'da öldürüldü.

Cafer Paşa: Bostancıbaşıyken bin kırk bir zilhiccesinin on üçünde [1 Temmuz 1632] kapudanlılık ile çıkup ilk seferinde Akdeniz'e gitti. Kesendire önünde savaş kal-yonuna çatup yakılazdı. İkinci seferinde Karadeniz'e gidüp bir iş görmemekle Bu-din eyaleti verilüp kırk beşte [1635/1636] öldürüldü.

Hüseyin Paşa: Mirâhur iken bin kırk dört muharreminin dördüncü günü [1 Tem-muz 1634] kapudan olup padişahın üzengisi yanında Revan seferine gitti. Piyale Ket-hüda tersanede kaymakam kalmıştı. Bin kırk beşte [1635/36] Mısır beylerbeyliği ihsan olundu. Şimdi Girit korumasındadır.

Kara Mustafa Paşa: Yeniçeri ağasıyken Revan dönüşünde kapudan oldu. Devlet ka-pısına gelüp bin kırk altıda [1636/37] Akdeniz'e sefer etti. Tersane-i Âmire işlerine düzen verüp her yıl kırk parça kadirga ocaklık bağladı.

Silahdar Mustafa Paşa: Bin kırk yedide [1637/38] kapudan olup Sultan Murad Han ile Bağdat seferine gitti. Kırk dokuz sonlarında [1640] Rumeli eyaleti verilüp sonra Tımsıvar'a kaldırıldı. Elli ikide [1642/43] öldürüldü.

Hüseyin Paşa: İkinci kez adı geçenin yerine kapudan olup Karadeniz'deyken bin elli cumadelûlâsında [Ağustos/Eylül 1640] Özi korumasına verildi.

Siyavuş Paşa: Silahdarken haremnden çıkup adı geçenden sonra kapudan oldu. Bin elli birde [1641/42] donanmayla Azak'a gitti; alamayup geldikte işinden alındı. Bin altmış beşte [1655/56] veziri âzamken öldü.

Piyale Paşa: Tersane kethüdası Uzun Piyale'dir. Bin elli ikide [1642/43] kapudan olup donanmayla Akdeniz'e çıktı. Kâfir yakasına varup yolda bir kereste kalyonunu aldı; geldikte Tunus'tan mal almıştır diye yanlış haber verildiğinden bin elli üç muharreminin beşinci günü [26 Mart 1643] öldürüldü.

Bekir Paşa: Rodos beyiyken adı geçenin yerine kapudan olup donanmayla Akdeniz'e gitti. Kalavri kıyılarına varup dönüşte elli dört muharremi başında [1644 mart başları] öldü.

Yusuf Paşa: Silahdarken kapudanlık ile bin elli dört rebiyülâhırın üçüncü günü [21 Şubat 1584] harem-i hümayundan çıktı. Elli beşte [1645/46] donanmayla Girit'e varup Hanya Hisarı'nı aldı. Geldikte güyeğü olup o yılın zilhiccesinin beşinci günü [22 Ocak 1646] latifeyle sebepsiz öldürüldü.

Musa Paşa: Vezirlerdenken adı geçenin yerine kapudan olup elli altıda [1646/47] donanmayla Girit'e varmıştı. Ağriboz önünde bir savaş kalyonuna sarılıp bin elli altı zilhiccesinin on beşinci günü [22 Ocak 1647] şehit oldu.

Musa Paşa: Kapucular kâtibi, şehremini, bölük ağası, yeniçeri ağası, defterdar oluktan sonra adı geçenin yerine kapudan olarak donanmayla Girit'e gitti. Rumeli ve Anadolu askerini geçirmek üzereyken Anabolu'da kuşatılıp kaldığından işinden alındı, yeri Fazlı Paşa'ya verildi.

Fazlı Paşa: İstanbul'dan kalyonlarla bin elli yedi cumadelâhiresinde [Temmuz 1647] çıkup Sakız üzerinden Girit'e vardı. Devlet kapısına geldikten sonra o yıl zilka-desinin yirmi sekizinde [5 Ocak 1647] işinden alındı.

Ammaroğlu: Tersane kethüdasıyken adı geçen paşanın yerine kapudan olup donanmayla Boğaz'a varup kuşatıldı, adam gönderilüp öldürüldü.

Ahmed Paşa: Adı geçenin yerine kapudan olup kalyonlar ve büyük donanmayla bin elli dokuz rebiyülâhırında [Nisan/Mayıs 1649] çıkup Foça'da basıldı. Girit'e varup Suda Kalesi'ne saldırmak ardındayken recebin on sekizinde [28 Temmuz 1649] şehit oldu.

Bıyıklı Mustafa Paşa: Girit'te Rumeli beylerbeyiyken Hüseyin Paşa'nın arzıyla kapudan olmuştu; sonra devlet kapısından verildi.¹

Mehmed Paşa: Haydar Ağaoglu, yeniçeri ocağından gelüp Mısır'dan ayrılmıştı. Bin elli dokuz şevvalinin üçüncü günü [10 Ekim 1649] kapudan olup donanmayla Boğaz'a vardıkta çıkamadı. Bin altmış şevvalinin on birinde [18 Ekim 1649] işinden alındı ve bin altmış altıda [1655/56] öldürüldü.

Ali Paşa: Rodos beyiyken adı geçenin yerine kapudan olup Girit'e yardım etti. 1-inci seferinde Nakşa savaşında birkaç gemi aldırup bir yıldan sonra işinden alındı.

Derviş Mehmed Paşa: Bin altmış iki şevvalinin yirmi dokuzuncu günü [3 Ekim 1652] kapudan olup altmış üç rebiyülâhırın yirmi ikisinde [22 Mart 1653] mühr-i hümayun verildi, seferi yoktur. Bin altmış dört yılında [1653/54] öldü.

Mehmed Paşa: Çavuşoglu demekle tanınmaktadır. Sivas eyaletinden ayrılmışken gelüp bin altmış dört başlarında [1653] kapudan olup donanmayla Girit'e vardı. Bir kale alup sonra Rodos'ta kapanmakla² işinden atıldı.

Murad Paşa: Eskiden veziri âzam olup donanma-yı hümayunla Mısır'a giderken Boğaz'da savaş edüp kâfirleri bozdu. Girit'e yardım edüp geldikten sonra bin altmış beş recebinde [Mayıs 1655] ikinci kez veziri âzam oldu. Kapudanlık yeri Dellak Mustafa Paşa'ya verilüp almadı.

Mustafa Paşa: Zurnacı demekle tanınmaktadır. Recebin on beşinde [9 Mayıs 1656] kapudan olup donanmayla çıkup Boğaz'da kâfirlerle savaştı. Girit'e varup Menekşe Hisarı'nı kâfirler kuşatmışken yardım ederek kurtardı. Devlet kapısına geldikte kaymakam ve bir iki gün sonra veziri âzam olmuşken öyle gerektiğinden Erzurum eyaleti verilüp gönderildi.

Mustafa Paşa: Halıcıoglu güyegüsüdür. Bin altmış altı recebi başında [25 Nisan 1656] kapudan olup üç aydan sonra Mısır eyaleti verildi.

¹ Hüseyin Paşa'nın arzıyla kapudanlığa getirilmiş, sonra bu durum hükümdar tarafından da onaylanmıştır.

² *Kapanmak:* Denize açılmamak, karada kısılp kalmak, olduğu yerden dışarı çıkmamak.

Kenan Paşa: Budin'den gelüp Silistire verilmişti. Bin altmış altı ramazanında [Haziran/Temmuz 1656] kapudan olup Boğaz'a vardıkta bozulup Kavala'ya gitti.

Seydî Ahmed Paşa: Sivas'tan gelip bin altmış altı şevvalinde [Temmuz/Ağustos 1656] kapudan oldu. Boğaz'da birkaç hafta koruduktan sonra gelüp Tersane-i Âmire hizmetinde bulundu. Safer sonlarında [Aralık 1657 başları] Bosna eyaleti verildi.

Mehmed Paşa: Vezirlik ile Tımsıvar beylerbeyiyken adı geçenden sonra kapudan oldu.

İKİNCİ BÖLÜK

Geri kalan tersane halkı ve kapudan kalemiiyle ilgili askeri anlatır.

Tersane Halkı: Bunlar iki türdür: Birinci azebandır, ki onlara “tersane halkı” derler. Kapudanlar, reisler, kalafatçılar, kumbaracılar, neccarlar ve başkaları topu bin sekiz yüz doksan üç kişidir ve bir yıllık mevacipleri yetmiş yük olur.¹ İkincisi beyler, zaimler ve tımar erbabıdır.

Bin on yedi yılında [1608/09] Ali Efendi'nin yazdığına göre bu sınıfın sayısı bu kadardır. Gerçi her çağda berkarar olmayup² artuk ve eksik kabul eder; lakin aşağı yukarı olup kesin değildir.

Kapudan Paşa Eyaleti ve Ona Bağlı Sancaklar: Kapudan paşa eyaleti on bir sancaktan oluşur. Bunların üçü salyane, kalanı havas olup defter kethüdası ile tımar defterdarı vardır.³

Gelibolu Sancağı: Paşa sancağıdır.⁴ Kapudan hası sekiz yüz seksen bin akçe, defter kethüdası zeameti seksen sekiz bin üç yüz doksan akçe, tımar defterdarı zeameti altmış iki bin yetmiş yedi akçedir. Gelibolu sancağında on dört zeamet, otuz iki tımar vardır. Bu eyaletin sancakları ve deniz beyleri bunlardır:

Ağriboz Sancağı: Dört yüz kırk bin akçe has, on iki zeamet, yüz seksen tımadır; beyi bir gemiiyle denize çıkar.

¹ *Mevacip:* Yeniçerilerin maaşlarına ulüfeden ayrı verilen başka bir ad. Bu maaşların ilk ikisi üç ayda bir, sonuncusu da altı ayda bir verilmekte olup böylece dört defada verilmesi gereken mevacip üç defada verilmiş oluyordu.

Yük: Yüz bin akçe yerine kullanılan bir tabir.

² *Berkarar olmak:* Aynı olmak, bir kararda olmak, değişmemek, olduğu gibi kalmak.

³ *Salyane:* Yıllık bir maaş ya da gelir 8 senelik bir vergi, özellikle ağır bir vergi.

Havas: Bkz. Sözlükçe “has” maddesi.

Defter kethüdası: Eyaletlerde zeamet hesaplarına ve işlerine bakan maliye memuru.

Tımar defterdarı: Tımarların tapu ve mali işlerine bakan defterdar; tımarların mali ve tapu işleriyle uğraşan maliye memuru.

⁴ *Paşa sancağı:* Kapudan paşanın hası olan sancak.

Inebahtı Sancağı: Üç yük akçe has, on üç zeamet, iki yüz seksen yedi tımandır; be-yi bir gemiyle donanmaya gelir.

Midilli Sancağı: İki yük kırk bin akçe has, dört zeamet, seksen üç tımandır; beyi bir gemiyle sefer eder.

Sığacak Sancağı: Üç yük akçe has, otuz iki zeamet, iki yüz otuz tımandır. Tersane-i Âmire kethüdasına has oldu.

Kocaali Sancağı: İki yük otuz bin beş yüz akçe has, yirmi beş bin zeamet, yüz seksen yedi tımandır. Beyi bir gemiyle sefer ederdi; sonra Tersane-i Âmire'ye yılda bin verdinara kesildi.¹

Karlı-ili Sancağı: İki yük altmış dört bin dört yüz akçe has, on bir zeamet, yüz on dokuz tımandır; beyi bir gemiyle çıkar.

Rodos Sancağı: İki yük yetmiş yedi bin akçe has, beş zeamet, yetmiş bir tımandır; beyi bir gemiyle sefer eder. Dört gemi de mirîden verilir.

Biga Sancağı: İki yük on üç bin akçe has, altı zeamet, yüz kırk altı tımandır; beyi bir gemiyle sefer eder.

Mezestire Sancağı: Mora'da iki yük on dokuz bin akçe has, doksan bir tımandır; beyi bir gemi ve bir yedek ile sefer eder.

Salyane Sancakları: Sakız, Nakşa, Mehdiyye ve üç de Kıbrıs'ta, hepsi ümenadan² nakit akçe alup birer gemiyle sefer ederler. Bu sancakları Çelebi Ali Paşa kapudan iken peyda eyledi.

Kıbrıs Eyaleti: Bu eyalet de denize ve kapudan kalemine aittir.³ Hazine ve tımar defterdarı ve defter kethüdası vardır. Lefkoşe, paşa sancağından yedi bin verdinara kesildi. Üçü denize ve dördü karaya eşer.⁴

¹ *Verdinar:* Gökmar ağacının öteki adı.

Buradaki cümlelerin anlamı şudur: Kocaali beyi savaş çıkınca önceleri bir gemiyle donanmaya katılırken sonraları bunun yerine, yani gemiyle donanmaya katılmak yerine tersane-ye yılda bin tane gökmar tomruğu göndermekle yükümlü kılındı.

² *Ümena:* Eminler. Devlet gelirlerini, vergilerini kısım kısım tahsil eden hazine mutemetleri; bugünkü 'mal müdürleri'.

³ *Kapudan kalemi:* Buna "derya kalemi" de denir. Denizle ilgili işlere ait muamelelerin görüldüğü kalemin -dairesinin- adıdır.

⁴ *Denize eşmek:* Donanmayla denizde dolaşmak; deniz savaşlarına katılmak.

Karaya eşmek: Bir sefer olduğunda kara ordusunda savaşmak; kara seferlerine katılmak.

Kara sancakları İçel, Alaiye, Tarsus ve Sis hasırlarıdır. Derya sancakları Lefkoşe, Baf ve Kirine salyane iledir.¹ Birer gemiyle çıkarlar. Paşanın bir gemisi ve bir yedeği olur.

Teke ve Menteşe beyleri karaya ve kimi birer gemiyle denize eşerler. Değirmenlik, Selanik, Mısır İskenderiyesi ve Dimyat beyleri birer gemiyle sefer ederler. Hepsisi yirmi kadar gemi olur, artuk ve eksik kabul eder.²

Söylenen sancaklarda yazılan yüz otuz sekiz zeamet ve bin dört yüz otuz tımar-
dır. İkisi bin beş yüz yetmiş iki kılıç olur.³ Zaimler ve has sahipleri beş binde bir cebelü ve tımar sahipleri üç binde bir cebeli verir.⁴

Bütün haslar otuz beş yük yirmi beş bin akçe, zeamet ve tımarın yıllık gelirleri yüz sekiz yük akçedir.

Bu hesap üzere cebelü ile kılıç askerin toplamı dört bin beş yüz nefer olur. Bin sekiz yüz doksan üç nefer azeban ile altı bin üç yüz nefer olur. Ancak zeamet ve tımar sahiplerinin çoğu bedel verirler.⁵

Kapudan Kalemine Bağlı Diğer Eyaletler: Bunlardan başka Tarabulusmağrip, Tunus, Cezayir ve Kefe eyaletleri de kapudan kalemine bağlıdır. Vilayetlerini korurlar; gerekirse sefere gelirler.

Bunlardan da üç dört bin asker çıkup deniz askerinin toplamı on bin kadar olur. Lakin bunların çoğu yazma çizme, hisap kitaptır,⁶ ötekiler de buna göredir.

Hikmet: Bu vasıtalardan dünyasından halkın geçimine birer vecih medar olup⁷ her

¹ Salyane ile olan eyalet: Mısır, Bağdat ve benzerleri olan eyaletlerin beylerbeyileri eskiden bir istisna olarak devlet hazinesinden senelik bir tahsisat alırlardı.

² Bundan fazla ya da eksik olabilir.

³ Kılıç: Asker, er § Savaşçı er, savaşta kılıç kullanabilecek er.

⁴ Zaim: Zeamet sahibi.

Has sahipleri: bir "has"a sahip olanlar. Bkz. Sözlükçe "has" maddesi.

Cebelü: Tımar ve zeamet sahiplerinin sefer olduğu zaman kendilerinden başka götürmek zorunda oldukları savaşçılara verilen ad; silahlı asker. Bkz. Sözlükçe.

⁵ Bedel: Bir askerlik hizmetine karşılık ödenen para; askere gitmeyerek bu hizmetin karşılığı olarak ödenen para.

⁶ Böyle yazılıp çizilir; böyle hesap edilip deftere getirilirse de bunların çoğu aslında gerçeğe uymaz.

⁷ Vecih: Bir nesnenin yüzü § Sebep, vasıta § Yön § Yol.

Medar: Sebep, vasıta, vesile.

Medar olmak: Sebep olmak, vasıta olmak, vesile olmak.

biri bir yol tutmuştur. O adla iş görülüp Medine ve Menzil Tedbiri¹ düzeni bütünlendir. Yoksa her iş, yazıldığı gibi yerli yerinde olmak her çağda kolay değildir. Ancak devletin çağlarına göre birbirinden ayrılığı olur. Hep bir düzen üzere olagelmemiştir. Çünkü şehirlerde ve toplu halde bir arada yaşamının tabiatındaki değişik durumların gereği böyle olmaktadır. Bunun başka türlü olması beklenmez.

¹ *Medine ve menzil tedbiri*: Ameli hikmetin üç bölümünden biri. Bununla insanların kendi aralarında, eşleri, çocukları ve kullandıkları adamlar arasında ortak olan işler bilinir. Dengesini kaybetmiş, dengesinden çıkmış olan işlerin düzene konması bununladır. Yararı da büyüktür. İnsanlar aralarındaki hukuka riayet etmek suretiyle bugünkü ve yarınki mutluluklarını sağlarlar. Burada menzilden anlaşılan mana taşlar ve tahtalarla yapılan evler olmayıp murat karıyla koca, ana baba ve çocuklar, hizmet eden ve edilen, mala sahip olanla mal arasındaki münasebetler, çölde ya da şehirlerde yaşayan insanlar arasındaki ilişkiler bununla düzenlenir. İnsanın yaratılışında bir arada yaşamak olduğu için bu bilime ihtiyaç vardır. Ahlak ilmi bu bilimin kuralarını ve sorunlarını bildirmeyi üzerine almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜK

Kanun üzere donanma denize nice sefer eder, onu anlatmaktadır.

İlkin Beşiktaş'tan Yedikule'ye varılıp asker yerleşmek için orada bir iki gün kalınır. Oradan göçülüp Ereğli ve Marmara'dan Ekinlik, Gelibolu ve Boğazhisar taşrasında Piyale Paşa Bahçesi selvilikleri birer yatak liman¹ ve kırkar, altmışar mil mesafedir; buralarda mutlaka yatılıp liman basılmaz.² O selvilikte bir gün oturup sulanurlar. Sandalları karşı Boğazhisar'a gönderüp gemi yağlamak için otuzar tomruk çıra³ alurlar; çünkü başka yerde bulunmaz. Ve o limana varıldıkta iki yarar kalite karavula gider ve donanmadan iki üç mil alarga yatar; çünkü Boğaz'dan dışarıda güven yoktur. Bundan sonra her yatakta böyle ederler.

Sonra sabah namazından sonra kalkup baştarda ortada, öteki gemiler çevresinde, kuluçka tavuk yavrularını kanadı altına alup yürüdüğü gibi yap yap, yavaş yavaş giderler.⁴ Ulak gemisi gibi süratle gitmezler ve söylenen karavul kaliteleri üç mil ileri gidüp gördükleri varsa işaretle bildirirler.⁵

Ve tersane kethüdası ardında karavula olup on tane yarar kadirğa ile baştarda ve donanma ardınca gider. Gece bir fener yakar. Gücsüz düşen gemileri ve fırtınadan yelkeni yırtılıp sereni kırılan gemileri yedeğe alup yardımda bulunmak işi için bunlar geride giderler. Ve iki bey gemisi askerin döküntüsü varsa devşirmek için donanmadan bir saat sonra kalkar.

Bababurnu'ndan öte Sivrice Limanı, Midilli ve Sakız'a varılır. Oradan Rumeli kıyısına sarınıp⁶ Ağriboz, Moton'dan Avarin'e varılır. Bizim donanmanın toplandığı yer ve meydanbaşdır. İki tane yarar kalite kâfir yakasına dil almaya gönderilir.

¹ *Yatak liman:* Fırtınalı havalarda gemilerin barınmasına yarayan liman; fırtınaya karşı gemilerin sığınabileceği liman.

² *Liman basılmaz:* Bir liman çiğneyip geçilmez; deniz seferlerinde gemilerin barınabileceği bir liman çiğneyip geçilmez, orada kalınır.

³ *Çıra:* Çam ağacının aydınlatmak için yaktıkları yağlı yeri 8 Gemileri yağlamak için kullanılan çam reçinesi.

⁴ *Yap yap gitmek:* Aheste gitmek, yavaş yavaş gitmek.

⁵ *İşaretle bildirmek:* Flamalarla ve benzeri dilsiz araçlarla anlatmak, haber vermek.

⁶ *Sarınmak:* Bırakmamak, tutmak, tutunmak.

Mesine de –Avarin’e karşı karşuya beş yüz mil yer– kâfir donanmasının toplandığı yer ve meydanbaşdır. Papa, Malta, Duka ve İspanya gemileri oraya gelüp Venedik ile haberleşürler. Eğer iki donanma birbirinin o yerlerde olduğunu öğrenirse limandan çıkmayup korurlar; yoksa bir yana çıkup giderler, yolu budur.

Ancak güçsüz düşmüş gemileri o yerde alıkorlar. Kimi İncir Limanı ve daha yukarıdan salarlar. Ve üç günde bir sulanurlar.

Ve Adalar Arası’nda sabah namazını kılmayınca kalkmayup öğleden sonra bir limana yetişirlerse giderler. Öte yanında olan limana gitmezler. Engin olmayınca gece denizde yatmazlar, kanun değildir, sakıncası vardır.

Amma enginde Rodos’tan Iskenderiye’ye gitmek gerektiğinde –beş yüz mildir– eyyam olursa¹ iki gece denizde yürünür, olmazsa üç dört gece de gidilir.

Ve Moton’dan, Avarin’den Mağrip Tarabulusu’na sefer gerektiğinde –yedi yüz mildir– eyyam olursa üç gece denizde gidüp olmazsa kürekle beş altı günde geçilir.

Ve engine salınacak zamanda gemilere ismarlanur ki eğer fırtına çıkarsa gece her gemi fenerini yaka, feneri olmayan da birer fener asarlar, ta ki fırtınada gemiler birbirine çatmaya. Ve her geminin yürüdüğünü gece gündüz hisap edüp hartı gözedirler,² muhalif rüzgâr ile aykırı semte giderlerse hartıda kurşun ile alamet koyup³ yine yola giderler.

Hisaplarında gece önleri kıyıya kırk elli milden az kalmışsa –Arap yakaları alçak yerlerdir– yelkenleri aşağı indirüp gemileri serdümende korlar; yani gemi kendi kendine gide ve iskandil^w ile yoklayup denizin dibi yirmi otuz kulaç gelirse o yerde demir bırakırlar, zira oturur. Kadırganın öyle yerde şartı demirdir. Ama kalyon tiramola edüp döner volta çalar,⁴ zira kadırğa uzundur, voltaya el vermez. Sabah olduktan sonra gereğince hareket ederler.

¹ Eyyam olmak: Havanın elverişli olması, rüzgâr olması, yelin uygun eşmesi.

² Hartı gözetmek. Haritaya bakmak; donanmanın denizde bulunduğu yeri ve gittiği yolu anlamak için haritaya bakmak; haritayı kollamak.

³ Alamet koymak: Haritanın üzerinde yerini belli etmek; geminin nerede olduğunu anlamak, yerini tayin etmek için haritaya bakıp işaret etmek.

^w Iskandil nedir, yat ve yarağ bölümünde anlatılacaktır –K.Ç.

⁴ Volta: Rüzgâra doğru giden bir geminin yönü ya da rüzgâr yüzünden yön değiştirmesi.

Tiramola edüp volta çalmak: Karşısından gelen rüzgâr yönünde gemiyi yürütebilmek için nöbetleşe trinkete ve mayısura yelkenlerini değiştirerek gemiyi bir sancak bir iskele yönüne döndürmek; gemiyi karşıdan gelen rüzgâr yönünde yürütmek için rüzgârın doğrultusuyla bir aç meydana getirecek şekilde bir iskele bir sancak istikametinde yürütmek üzere yelken kullanarak rüzgâra karşı yol almak.

Ve bir seferde gerektiğine göre iki kez, üç ayda bir gemi yağlanır. İlkın Sa-kız'dan kalkup Rümeli kıyılarında Ağrıboz, oradan Moton ve Avarin'e varup bir kez orada yağlarlar ve bir kez de Anadolu kıyısında Foça Limanı'nda yağlanır. Önce donanma gemilerini yağlarlar; bey gemileri denizde limanı korur. Onlar bitüp sonra bey gemileri de yağlanır. Hepsini birden yağda sakınca vardır; Halil Paşa Yılı¹ belli olmuştur.

Ve yağlı gemi ile yağsız geminin yürümede farkı iki kattır. Diyelim ki eski yağlı bir saatte on mil yürürse yeni yağlı yirmi mil yürür. kadırğa yeni yağlı olur ve uygun rüzgârla yürürse on beş saatte iki yüz mil yol alır, buna göredir.

¹ 1018'de (1609/10) Kapudan Halil Paşa'nın Karacehennem seferi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜK

Kanun üzere derya savaşı nasıl olur, onu bildirir

İlkin denizde kâfir donanmasına rast gelindikte bizim donanma Rumeli ya da Anadolu kıyılarına yakın olup kâfir donanması denizde ise çatmaya heves etmezler, görürlerse bile görmezliğe ururlar; zira kıyı çok muhanattır, asker kıyıya bakar.¹ Deniz savaşı can pazarıdır, içinde bulunmayan bilmez, öyle yerde herkes kıyıya can atar.

Eğer kâfir gemileri kıyıda, bizimkiler denizde olsa ya da kıyılar kâfir yakası olsa ya da ikisi de enginde olsa, bu üç durumda kâfirlere çatup savaşsınlar; çünkü kurtuluş yeri ancak gemide olup başka umut kalmaz, asker dövüşür.

Eğer düşmanda kalyon varsa bir uğurdan kalyona varup çatmaya heves etmezler, aykırıdır, her kim ettiyse yanlış etmiştir. Nitekim bu yüzden Cafer Paşa'nın Kesendere'de baştardası battı ve Ağriboz'da Musa Paşa şehit oldu. Belki kalyonu ıraktan dövüp dümenini ve direğini kırdıktan sonra çatarlar. Kalyonun yan topları kısadır, yetişmez. Ve eğer rüzgâr olsa enginde, borda yelkeni ile ardına düşüp döverek giderler, ta bir limanlık olunca.

Ama kâfir donanmasında kalyon yoksa çekdirirlerine başa baş çatarlar.² Lakin kol kola³ gemiler turna alayı gibi dizilüp beyler ileri gider. Kapudan gemisi geride durup beş gemisi baştardaya ayakdaş olur; ikisi ileri, üçü ardında, biri dümenini gözetir ve ikisi de beşinci, altıncı küreğe beraber yürür. Savaş yerinde olursa forsalarından çok sakınırlar; yeğrek olan Türk ile karıştırup yalnız komamaktır, nitekim öğütlerde gelecektir.

Ve kapudan paşa baştardan çıkmayıp ağalarını asker sürmeye gönderir; kendi kayığa binüp ok ve yay ile gezmek kanuna aykırı olduğundan başka, savaşta serdarın yerinde bulunmaması korkuludur. Karada ve denizde bundan nice bozgunlar oldu.

¹ Kıyı kancıktır, askerın aklına savaşı bırakıp kıyıya kaçmayı getirir; asker kıyıya yakın oldu mu savaşmak yerine kıyıya kaçıp kurtulmaya bakar.

² Başa baş çatmak: Çekdirilerin üzerine başa baş yürüyüp yanaşmak; düşman gemilerine atlayarak gemilerin içinde kılıç kılıca savaşmak.

³ Kol kol gemiler: Saf saf gemiler; dizi dizi gemiler.

Ve bu gemilerin baş toplarını saçma ile doldurup salya ederler.¹ Topçular elinde fitil durup işarete bakarlar. Bütün bunlar Akdeniz savaşlarıdır.

Ama Karadeniz'de Kazak savaşının kanunu budur ki Özi'den çıkan şaykalar çoğu kıyıda vilayet vurmak için gezer. Eğer kıyidan on beş mil ya da artuk bulunursa kadirğaları çekinmeden üzerine çektirüp savaş ederler ve rüzgâr olursa çığnedirler. Bir kadirğaya yüz şayka karşı gelemmez, Recep Paşa savaşında olduğu gibi.

Ama kıyıda bulunursa varmazlar ve aldırmazlar, yerini gözedirler; zira kadirğa oturur, yüzkaralığı olur, Cağaloğlu Mahmud Paşa seferinde olduğu gibi. O zaman fırsat gözedüp taşra çıkarsa üzerine varırlar; yoksa, karadan başka çare düşünürler.

Eğer kıyıya yakın ise donanma kıyı tarafını alup denize sürmeye çalışır. Ve bunda Akdeniz savaşı gibi asker karaya dökülmek korkusu yoktur; zira denizde şayka ile kadirğa üstün savaşır, yalnız gemilerin mehabeti² düşmanı şaşırtır ve askeri güçlü kılar. Ancak o durumda da gaflet edüp kıyıya sokulmazlar, biraz aralık gözedirler.

¹ *Salya etmek*: Ateş etmek ya da ateş ettikten sonra içerisini temizlemek için topu, güverteye bağlı olduğu halatlar üzerinde ileri geri hareket ettirmek.

² *Mehabet*: Heybetli olma, korkunç olma; saygı ve hayranlıkla karışık korku uyandırma.

BEŞİNCİ BÖLÜK

Donanma gemileri çeşitleri ve halkı üzerindedir

İlkin Çekdirir Çeşitleri: Oturak sayısı bakımından birbirinden ayrılır ve adlandırılır. On oturaktan on yediye varınca firkate denir; her küreği ikişer üçer adam çeker.

On sekiz on dokuz oturağa pergende derler.

On dokuzdan yirmi dörde varınca kalitedir.

Yirmi beş oturaklı ise kadırğa derler; her küreğini dörder adam çeker.

Yirmi altı oturaktan otuz altı oturağa varınca baştarda derler, karpuz kılıcı olur; her küreğini beşer altışar yedişer adam çeker.

Gemisine göre de yüksek ve enli olup mavunadır.

İki kat olup altı mavuna, üstü kalyon olursa göke derler; geçmişte bir kez yapılmıştı. Bütün bunlar çekdirir çeşitleridir.

Kalyon: Kalyon da buna göre nice türlü olur; lakin donanmada burtundan başka çeşitler kullanılmayup o da yakında gerek olmağa söz uzatılacak yer değildir. Onları çokluk kâfirler kullanur; polikadan¹ İspanya'nın savaş gemileri olan karakaya varınca birkaç türlüdür. Biz kendi gemilerimizi anlatalım.

İlkin mavuna ki uzunluğu altmış beş zirâ ola; yirmi karış kış yüksekliği, on iki buçuk karış baş yüksekliği olur ve yedi buçuk karış ta kuşak bağlanır.² Hepsi yirmi dört parça top konur.

Yat ve yarağını tamamladıktan sonra halkı önce denizcilik işinde maharetli, yolunda eski, gün görmüş bir reis kapudan hepsine baş ve buğ olup hükmeder. Ve dört usta dümenci, kırk nefer halatçı ki başta yelken ve tirinkete kullanırlar; içlerinde biri odabaşı olur.³ Bunlara aylıklarından başka bin beş yüz akçe ücret verilir.

¹ Polika: Akdeniz tipi bir gemi.

² Kuşak: Gemilerin çevresini kuşatan, daha güçlü ve sağlam madenden yapılan çember.

³ Tirinkete kullanmak: Geminin pruva direğinin birinci serenine bağlanan ve tirinkete denilen yelkeni, rüzgâra ve buyruğa göre açmak, indirmek ya da toplamak.

Odabaşı: Azep bölükleri subaylarından olup, onlara kumanda eden reisten, geminin asıl kumandanından sonra gelir.

Yirmi altı oturağın her bir küreğinde yedişer adamdan üç yüz altmış dört kürekçi ve –kanatlar üstünde iki kürek arasına manka derler– her mankada üçer neferden yüz elli nefer savaşçı ve otuz nefer usta topçu; hepsi altı yüz nefer olur.

Başarda: Paşa başardasının uzunluğu yetmiş arşun¹ olur; şimdi yetmiş iki eder oldular. Otuz altı oturaktır. Mavuna gibi küreğini yedişer adam çeker ve mankasında üçer savaşçı oturur. Üç feneri meşhurdur. Halkı beş yüz nefer kürekçi, iki yüz on altı savaşçı, bunlardan başka gemici ve topçuyla hepsi sekiz yüz kadar nefer olur. Bir maharetli kimse ki denizcilikte başarılı olsa, başardaya reis ederler.

Ortalık başarda² yirmi altı oturak, uzunluğu elli yedi zirâ olur; halkı da ona göredir. Ve bir türlü başarda vardır ki ona hünkâr gemisi derler. Üç fenerlidir. Bir vezir donanma serdarı olup kapudanlığa gitse ona biner. Direkleri ve kürekleri hep yeşil boyalıdır, bayrağı da yeşil olur; direk başında alemi vardır. Vardiyancıbaşı³ bu geminin reisi olmak kanundur.

Kadırga: Bir kadırganın iki bodoslaması⁴ arasının uzunluğu eskiden elli beş zirâ kurulurdu; bugün elli altı ederler. Ne kadar uzun olursa iyi görünür. Yirmi iki karış anbar ağzının eni, on sekiz karış kış yüksekliği, on beş karış baş yüksekliği ve altı karış bir parmak kuşak yüksekliğidir. Eskiden birer karış eksikti ve karpuz kışlı değildi, şimdi çoğu öyle edeler; zira fırtınaya iyi dayanır.

Halkı önce her kadırgada bir maharetli reis ki kapudan olup hepsine hükmeyleye ve hartı kullanup pusulaya baka. Tirinkete kullanmaya yirmi alatçı [halatçı] ki her biri odabaşı olur. İki usta dümenci, bir usta yelkenci ve onun buyruğunda iki kimse ki onlara kömi derler, büyüğü silistire çalar, küçüğü ayak üzre durup kimi yelkenle ilgili işi görür. İki kürek yapıcısı, iki kalafatçı ve iki neccar her gemide bulunur, hepsi otuz beş olur. Ve yirmi beş oturak, kırk dokuz kürektir, biri ocak yerine gider,⁵ dörder kattan yüz doksan altı kürekçi ve yüz savaşçı, hepsi bir kadırga

¹ Arşun: (Arşın) Dirsekten orta parmağın ucuna değin olan uzunluk. Türkiye’de son zamanlara kadar kullanılmış olan uzunluk ölçüsü. Bu ölçünün boyu kesin olmayıp çeşitli arşınlar vardır ve bunların her birinin ölçüsü ayrıdır.

² Ortalık başarda: Orta boy başarda.

³ Vardiyancıbaşı: Gemi süvarisi olan azep reisi. Bu süvari reisi, sonradan kaptan olurdu.

⁴ Bodoslama: Gemilerin başını ve kışını teşkil etmek üzere omurganın baş ve kış yanından kaldırılan ağaçtan ya da demirden yapılan sütunlardan her biri 8 Bir geminin iskeletinde, omurgasında bir destek, kazık.

⁵ Ocak yeri: Bir geminin bağlı olduğu yer; devletin asıl donanmasına katılan ve sancak beylerinden birine ait olan geminin bağlı olduğu yer.

halkı üç yüz otuz nefer olur. Birbiri üzerine gerekirse artuk ya da eksik olur.

Mavuna halkı üç yüz nefer olup mûtaḍ üzere kırk parça gemi, altı mavuna ile bir donanmanın askeri on altı bin dört yüz nefer olur. Bunların on bin beş yüzü kürekçi, beş bin üç yüzü savaşıdır. Yirmi bey gemisinde de yüzer nefer savaşı olursa topu yedi bin kadar savaşı asker olur. Eğer mankalar, minkale hanesi¹ gibi boş olmazsa ve başka artuk ve eksik olarak çıkan donanmalar bu ölçüye göre hisap oluna, aşağı yukarı bilinmiş olur.

¹ *Minkale hanesi*: Minkale (iletke), üzerine dereceler çizilmiş yarım veya bütün daire şeklinde bir geometri aletidir ki bununla açılar ölçülür veya belli derecelerde açılar çizilir.

ALTINCI BÖLÜK

Donanma ne kadar yat ve yarağ ile olur ve ne kadar hazine gider,
yaklaşık olarak onu bildirir

Tekne: Önce bir kadirga kerestesine bütün direği ve küreği miriden verilmek gerekse elli altı bin akçe verilir. Başarda, üç kadirga kadar ve mavuna yaklaşık olarak iki kadirga kadar ola. Ve her geminin bir de sandalı olur. Bir kadirga kerestesi dört yüz tahta ki on ikişer arşun ve verdinar direklerinden biçilmiş ola; ne kadar kuru ve sağ olursa yeğdir.

Ve iki yüz egeği¹ yirmi beşer akçeye kanundur. Dağdan kesüp getirene beş akçe verilir ve iki yüz elli kadar egeği aralarına doldurma ve otuz kadar koğuş tabanı, kuşak ve onurga için on altışar arşun çubuk, koğuşu hafif olmak için boyu on altı zirâ kadar yirmi beş çam tahtası ve iki dümen ki biri yedektir, dişbudak² ağacından olur.

İki direk ve üç seren ki biri bağlanup ikisi kanat altında yedek gider; yetmiş beş kürek, ellişi takılıp yirmi beşi anbarda yedek gider.

Kereste Ocakları: Her yıl bin tane verdinar Kocaeli sancağından kesilir. Ondan başka bu sancak ve Bursa sancağı kazalarından on iki kadılık ki Sabanca, Ada, Akyazı, Yörükân-ı Akyazı, Ab-ı Safi, Sarıçayır, Geyve, Akhisar, Yalakâbâd ve İznik kazalarıdır, her yıl onarım için üç yük akçelik kereste ve kireç ocaklıktır, çıkarılır.

Türlü Çiviler: Bir kadirgaya yüz kantar çivi gider; tutumlu davranılsa seksen ile de olur, derler. Ne kadar muhkem ve mükemmel olsa iyidir. Mavunaya üç yüz on iki kantar, başardaya beş yüz kantar çivi gider. Mismara [mih] onlar çivi derler. Pazar narhına³ göre okkası on dörderden bir kantarı altı yüz on altı akçe eder, buna göre değeri bilinir.

¹ Egeği: Eyegi, kaburga kemiği demektir. Burada gemilerin omurgası, karinesi demektir.

² Çubuk: İnce ve dar tahta.

Kuşak: Gemilerin çevresini kuşatan, daha güçlü ve sağlam madenden yapılan çember.

Onurga: Omurga. Karine. Bir geminin ya da kayığın kaburgası denen postalarının dayandığı ağaç veya tabanlar olup geminin temelidir, baştan kıça kadar uzanır.

Dişbudak: Zeytingillerden orman ağaçlarından biri olup tahtası sert ve dayanıklıdır.

³ Pazar narhı: Piyasa fiyatı, piyasanın hükümetçe konmuş olan fiyatı.

Gemi Demiri: Bir kadirgaya beş demir gerek. Yedişer, sekizer, dokuzar, onar kantar demirden olur. Bir mavunaya iki çengelli iki lengurta¹ gerekir; on altışar kantar çeker. Dört de dörder çengelli demir gerek, on ikişer kantar gelir. Baştardanın da öyle olmak gerek. Bunların demiri mirîden satın alınır. Ve bir demir eskimez, meğer halat kesilüp denizin dibinde kala. Değeri çiviye bakarak bilinir.

Halat: Bir kadirgaya çarmih, abli, yalkı kazı, üçürdek, bradone ve tartıla tirinkenin ve büyük yelkenin hepsi yirmi yedi kangal halat verilir.² Kangal devşirilmiş halkalara derler. Üçürdek ile bradone dörder kantar çeker, kalanı incedir. Ve demirlere bağlanacak beş gomana³ halat gerek ki her biri seksener kulaç olur; yedişer kantardan dokuz kantara varınca tartılır. Ve dört de demir tarafına bağlamaya kaynak halatı gerek ki her biri üçer kantar olur. Dört de karaya gemi bağlamak için gerek ki her biri altmışar kulaç ve dörder kantardan olur. Ama mavuna halatı lengurtasına on beşer kantar ve çengeline on ikişer kantar gerek. Baştardanın da öyledir. Demir urganına gomana ve devrense de derler.

Yenileme Kanunu: Her kadirgada beş urganın ikisi kalup üçü her yıl değiştirilir. Dört palamar⁴ ve dört kaynağın her yıl ikisi kalup ikişeri yenilenir. Üçürdek her yıl değiştirilir. Çarmihlar ve öteki ufak halatlar ikişer yılda bir değiştirilir.

Kendir Ocaklığı: Samsun'dan yedi bin kantar kendir muayyendir. Ahtapolu'dan otuz kantar, İzmir'den bir miktar tel ve kendir, Menemen, Mihalıç, Inebolu, Selanik, Misivri ve Bartın semtinde bir yer kendir ocaklarıdır.

¹ *Lengurta:* İki halatlı ağır bir gemi demiri.

² *Çarmih:* Gemi direklerinin arma ve merdivenleri; ana direkleri ve gabya çubuklarını tutan kalın halatlara yerilen ad. Bkz. Sözlükçe.

Abli: Bir geminin rüzgâr almak için yelkeni çekmeye ya da indirmeye yarayan ipi § Yelkene bağlı ve el ile tutulan bir ipin ucu § Yarım serenleri iki yana, yani sancak ve iskeleye gerip bağlamak ya da ortaya alarak sabit kılmak için seren cundalarından sancak veya iskeleye alınan donatılardır ki bunlar birer kamçı palankasına bağlıdır.

Yalkı: Yelkeni rüzgâra göre idare etmeye yarayan halatlar.

Üçürdek: Kimi yelken ve serenleri veya bayrağı yerine kaldıran halat; yatay ve eğri serenlerle yan yelkenlerini yerlerine kaldırmakta kullanılan halat, "çördek" de denir.

Bradone: (Pradona). Bir çeşit kalın ip.

Kangal: Büyük ip turası; halkalanmış urgan; halka biçiminde kıvrılmış urgan.

³ *Gomana:* Gemi halatı; gemi demirlerinin bağlanıp atıldıkları zincir § Bir deniz milinin onda biri § Yüz kulaç uzunluğunda bir halat.

⁴ *Palamar:* Kalın urgan, yoğun halat. Büyük gemileri karaya ya da gemi demirine bağlamak için kullanılan kalın halat.

Yelken Çeşitleri ve Tente: Bir kadirgaya geçmişte üç yelken ederlerdi. Büyük yelken, ki ona cankurtaran derler, kumda gemiyi yukarı kaldırmaya açarlar ki kum bastırmaya. Yetmiş beş yapraktır,¹ bin dört yüz zirâ bezden olur. Bu yelken bir bakıma gereksiz görünmekle Çelebi Ali Paşa kapudan iken kaldırdı.

Orta yelken, bin iki yüz zirâ bezden olur, ona borda yani fırtına yelkeni derler, fırtınada kullanırlar. Bunlar üçken biçiminde çenber yelkendir.

Tirinkete, her kadirgaya dörtgen biçiminde bir tirinkete gerek. Altı yüz zirâ bezden olur ve her zaman kullanırlar.

Her kadirgaya ikişer tente gerek. Her biri altmış beşer top kalın bezden olur ve her top on beşer zirâ gelir. Yağmurda gerek olsa birbiri üzerine çekerler. Mavuna ve baştardanın yelkenleri ve tentesi bu söylenenden ayırdır.

Yenileme Kanunu: Bir yelken üç dört yılda bir yenilenir ve tentenin her yıl biri kalıp biri yenilenir.

Bez Ocakları: Söylenen bezlerin çoğu Livadya'da ve birazı Menemen'de dokunur. Tente bezi Ece Ovası'nda işlenir, ocaklıktır. Gereklikte İstanbul'da baldımcılar² da dokurlar. Mısır'ın yelken bezi alaca ve güzel olur; lakin buraya seyrek gelir. Ancak kış örtüsüne kaplamaya astar Mısır'dan gelir.

Çadır: Kış örtüsüne çadır derler. Her kadirgaya yetmiş zirâ beylik çukadan olur, iki yılda bir değişilir. Paşa baştardasının çadırı Cağaloğlu zamanında seraserden³ olup sonra bir yeşil, bir kırmızı kadifeden ettiler; sonra kırmızı çukada karar ettiler. Döşemesiyle bir yük akçe kadar para gider, her yıl yenilenir, eskisi huddamlarındır.⁴

Fanus: Baştardanın ve hünkâr gemisinin kışı üzerinde üçer feneri vardır. Kâfir baştardasınınki uzunluğuna dizilir; onlardan ayrı olmak için bunda enine dizilir. Direk başına kimi alem, kimi fener ederler ve bir yıl miriden birkaç sandık balmumu verilir. Öteki fenerli kapudanlara her yıl miriden ikisi bir okka gelir yirmi beşer sarı balmumu verilir ki gece yakup fenersiz gemilerin önüne düşerler. Bir kadirgaya gece koğuş üzerinde yakmaya üç yerde yanar,⁵ her yıl iki kantar beziryağı⁶ verilir.

¹ *Yaprak:* Tabaka, yaprak. Yelken bezleri için kullanılan bir birim.

² *Baldımcı:* Pardımcı; kuskun kayışı dokuyan zanaatçı.

³ *Seraser:* Baştan başa pullu, baştan başa telli, altın veya gümüş işlemeli kumaş; değerleri farklı farklı olmak üzere bu kumaşların beş çeşidi vardır.

⁴ *Huddam:* Hizmet edenler, bir işe bakan görevliler.

⁵ Kadirgaların koğuşları ve bordaları üzerinde üç yerde yakmak üzere.

⁶ *Beziryağı:* Keten tohumu yağı, keten tohumundan çıkarılan yağ.

Top: Her kadirgaya üç [tür] top verilir. Biri baş topu ki on dört on beş karış, on iki okka atar gerek;¹ eğer daha çok olursa zarar etmez ve bu top kırk kantardan eksik olmaz. İki de yan topları, onar karış kulunburnalar² gerek, daha uzun olursa hayırlıdır. Ama mavuna topları on altışar okka iki koğuş topu, paladra³ üzerine dört kulunburna, iki de yanına altı olur. İki top kış içinde dümen üzerinde, iki kış omuzluğunda⁴ dört olur. Altışar da saçma topları ki kimisi kulunburnadır, birer yanına kürek aralarında kanat üzerine konur. On iki top hepsi yirmi dört pâre top olur.

Barut: Her kadirgaya yirmişer kantar barut verilir, artuk eksik gereğine göre. Ve barutun çoğu Mısır'dan gelir. Lakin terbiyesiz olduğundan daneyi çok sürmez⁵ ve top falyasını sakat eder.

Kumbara: Geçmişte her gemiye birer miktar kumbara ve başka savaş araçları verilirdi. Şimdi de vermek gerek.

Flandıra ve Bayrak: Paşa baştardasına ve kethüda gemisine flandıra ve kış bayrakları, yel bayrağına⁶ varınca miriden verilür. Öteki gemilere sarılı kırmızılı birer kış bayrağı miriden verilüp öteki bayrakları ve flandıraları reisleri kendi malından ederler. Bir geminin flandırası ve bayrağı ipek olup iki yüz guraşa ancak olur. Bütün kapudanlar ve reisler iğneden ipliğe varınca yat ve yarağı mahzenden alırlar. Ve gemi kapudanlarına her donanmada komanya akçesi on beşer bin akçe verilir.⁷

Peksimet ve Varil: Kadirgada adam başına birer varil verilir, su konur. Her gemici ve kürekçiye günde buçuk okka peksimet miriden muayyendir. Paşa gemisinde sa-vaşçıya da verilür, başka gemilerde verilmez.

¹ On iki okka atmak: Topun on iki okka ağırlığında top fındığı (gülle) atması.

² Kulunburna : Menzil topu soyundan top; uzun mesafeden dövmeye yarayan top.

³ Paladra: "Palador". Kafes halinde bulunan bir geminin postalarını icap eden vaziyette tutmak için sancak-iskele postaları arasına vurulan eğreti kemerler.

⁴ Omuzluk: Borda kaplamalarının baş ve kış bodoslamalarına bitişmek üzere eğilmeye başladığı noktalarda, bodoslamalar arasında kalan yuvarlak bölüm ki 45 derecelik bir açı ifade eder 8 geminin baş tarafı.

⁵ Terbiyesiz: Perdahtlanmamış.

Daneyi çok sürmek: Gülleyi uzak mesafelere atmak; mermiyi uzun mesafeye sürmek.

⁶ Kethüda gemisi: Donanma kumandanının kethüdasının bindiği gemi.

Yel bayrağı: Rüzgârın doğrultusunu gösteren bayrak.

⁷ Komanya: Bir geminin zahiresi; bir gemide gemicilerin yiyeceği; bir geminin kileri.

Komanya akçesi: Komanya yerine gemicilere verilen para, komanya bedeli, tayın bedeli.

Kalafat ve Yağ: Önce tekne yapıldıkta fundayla yakup kuruturlar ve ilk kalafatta bir kadirgaya on iki kantar üstübü ve yirmi beş kantar zift giderdi.¹ Çelebi Ali Paşa beşini kaldırdı; bugün yirmi kantar sürerler.

Her yağlamada dörder kantar donyağı² gider ve gerektiğe yağlanır. Lakin bir seferde üç yol yağ âdettir; biri tersanede, ikisi taşrada olur. Taşrada yağ yerinde iki gemi birbirine dayanup altı kimse yağlar ve kalafat eder.

Her gemide bir zift kazanı, birer yağ kazanı, kevgir ve kepçe bulundurulur.

Kurşun: Her kürek başlarına konan ikişer okka kurşundan başka her gemiye falya kapamaya ikişer tahta kurşun verilir.³

İskandil: Her gemide denizin dibini yoklamaya birer dane vardır. Yetmiş seksen kulaç sırça parmak yoğunu sicim ucuna kantar topu gibi üç okka, altı yassı kurşun bağlanır. Gereklikte o yassı yere donyağı sürüp ipin ucunu kıça bağlarlar, baştan salıverirler. Bir adam kıçtan kulaçlar, dibe vardıkta çıkarup bakarlar; taşlık ise yağda gedikler olur, kum ise yapışur, riştelik yer⁴ ise ona göre bilinir. Her semtin bir belirtisi vardır, onunla bilinir.

Hartı ve Pusula: Hartı bir deridir ki denizin sureti ve rüzgârlar yazılmıştır. Pusula bir kutu içinde kiblenüma⁵ gibi sarkaçlı bir nesnedir.

Hartı üzerine koyup yıldızları bulurlar ve ne semte gidilir, o semte hangi rüzgârın çizisi düşer, görüp dümeni onun üzerine doğruldurlar. Karşıdan esen iki rüzgâr-

¹ Funda: Süpürge çalısı, yarı ağaç veya ağaçcıklar olup beş yüzü aşkın çeşidi vardır.

Üstübü: Geminin zifilenecek veya boyanacak tahtaların, kayak ve gemi teknelerinin aralıklarını su geçirmemek için doldurmak üzere kullanılan keten, kenevir ya da bozuk halat parçaları.

Zift: Kara yahut yanık kahve rengine yapışkan, zamklı bir nesne olup soğukken sert, ısıtıldığında koyu, yapışkan, yarı sıvı bir hal alır. Kalafattan sonra gemilerin ek yerlerini tıkmak ve ahşabı rutubete karşı korumak için kullanılır.

² Donyağı: Eti yenen dört ayaklı hayvanların iç organlarını saran içyağlarının eritilip dondurulmasıyla elde edilen yağ.

³ Falya kapamak: Falya deliğini kapamak.

Tahta: Tabak, levha; bakır, kurşun ve saç gibi nesnelerin birimi.

⁴ Rişte-i bahir: Denizlerde ve derinlerde bildiğimiz erişte gibi yassı ve ince bir tür yosun olup adeta çayırılık gibi yüksekliği artar ve denizin dibinde adalar halinde devam eder. Sıklığı ve uzunluğu dolayısıyla geminin dümenine, küreklere dolanarak onun hareketine engel olur ve ona tutulan bir gemi büsbütün hareketsiz kalır, kurtulması da güçtür.

⁵ Kiblenüma: Pusula; bir ucu güneyi, bir ucu kuzeyi gösteren alet; gemicilerin gittikleri yönü anlamaları için kullandıkları araç.

dan başkasını kullanırlar.¹ Gece gidilirse kandil yakup saat gözedirler.² Yolda dö-küntü ve sakınca varsa alametten bilüp³ dümen çevirüp yanından geçerler; zira taş ile yumurta nice ise gemi öyledir. Rüzgâr muhalif olup fırtına çıkup aykırı semte gi-dilse, yine bakarak yola girüp giderler. Ve bu iş için her gemide iki reis olur, biri bir hal olursa o biri yerine geçer. Kapudan gemilerinde birer durbin de olur; gerek-tikte kullanırlar. Bütün bu yat ve yarağı donanma geldikten sonra birer küçük mah-zeni vardır, yazup mahzene korlar.

Safra ve İstif: Her gemiye taşıyabileceğine göre çakıltaşı safra korlar.⁴ Gereklikçe boşaldup yerine yük yükledirler ve istife bakarlar. Kimi gemi düz olsa yürür, kimisi kıcı aşağı olsa yürür, ama baş aşağı olsa yürümez, ona göre istif ederler. Ama paşa baştardasında bu kaideyi gözetmek gerek değildir, nice gerek ise istif ederler; zira baştarda yüğrük gerekmez.

Yaklaşık hisapla bütün bu yat ve yarağ, mesela mavunalar ile elli parça kadirga-nın yat ve yarağına, akçeyle tutulan kürekçi ücretine, halatçı bedeli ve komanya, do-nanma-yı hümayun için ayrılan peksimet bahası,⁵ bütün söylenenlere yaklaşık ola-rak bin altı yüz kese kadar akçe gider. Altı yüz yirmi biri ocaklık avarız hanelerin-den⁶ alınan kürekçi akçesidir ve seksen beş yük akçe peksimet bedelidir. Bu para-dan artuk ve eksik olarak denize çıkan donanmaya ne kadar kese gittiği bu ölçüye göre hesaplanup çıkarılır.

¹ *Karşıdan esen iki rüzgârdan başkasını kullanmak:* Gemilerin yelkenlerini şişirmek üzere kar-şıdan esen iki rüzgârdan başka rüzgârlardan yararlanması.

² *Saat gözetmek:* Saate bakmak § Gemilerde varılacak yere ne kadar kaldığını saate bakarak kestirmek; Gemilerin gece seferlerinde yolu ve varılacak yeri kestirmek için düzenli olarak saate bakmak.

³ *Alametten bilmek:* Denizin dibini iskandille yoklayıp bunun gösterdiği alametlere göre deni-zin durumuna anlamak.

⁴ *Safra:* Gemilerin dengesini sağlamak için alt ambarlarına, özellikle "kayalık" denen safra-lıklarına konan ağırlık.

⁵ *Peksimet bahası:* Peksimet parası, peksimet bedeli, tayın bedeli.

⁶ *Avarız haneleri:* Bir savaş sırasında halka ev başına kesilen vergi § kendilerine avarız deni-len vergi salınmış olan evler.

YEDİNCİ BÖLÜK

Deniz ve donanma işleriyle ilgili korsanlara öğütler üzerinedir

Tembih: Gizli değildir ki Osmanlı devletinde en büyük dayanak olup, şanına iş güç edinüp önem verilmekte ön sırada bulunan deniz işleridir. Zira bahtı gelişen devletin revnak ve unvanı iki karaya ve iki denize¹ hükmetmektir. Bundan başka Osmanlı ülkesinin çoğu adalar ve kıyılar olduğundan hele saltanat yöresinin, yani İstanbul'un velinimetinin iki deniz olduğunda hiç şüphe yoktur.

Bundan sonra, dünyanın dört bölümünden biri olan Avrupa'ya İslamlar yakın zamanlarda geçüp burasıyla ilgilendiler. Eski padişahlar, olağanüstü sayılacak savaşlar ve tedbirlerle ancak Rumeli, Bosna ve Üngürüs'un birazını ele geçirebildiler. Söylenen yerler Avrupa'nın bir kıyısıdır. Bu kadarını elde tutmak, gözetüp korumak denizlerin elde bulunmasına bağlı olduğu için geçmişte büyük himmet ederlerdi. Bugün de önemli olan gafleti koyup yine elden geleni yapmaktır. Ulu Tanrı başarı versin.

Bundan sonra öğütleri söylemeye başlayalım.

Birinci öğüt budur ki: Kapudan, kendi korsan değil ise deniz işinde ve deniz savaşları üzerinde korsanlarla danışık edüp dinleye. Yalnız kendi bildiğine gidenler çoğu pişman olagelmışlerdir. Hele bu yolda bir yanlış yapılsa ziyarı yalnız kendisine değildir.

İkinci öğüt budur ki: Donanma gemileri mümkün oldukça Tersane-i Âmire'de yapılsın; hem zamanıyla yetişür ve tez olur, hem de reayaya zulüm o kadar hafif olur.

Üçüncü öğüt budur ki: Gemilerin yat ve yarağı eksik kalmayup tam olmaya çalışsın. Her işe vakit ve zamanıyla başlanup gevşekliğe yer verilmeye.

¹ Revnak ve unvan: Ad ve şan; şan ve şeref.

İki kara ve iki deniz: Arapçısı berreyin ve bahreyin olan bu tabir, Osmanlı devletinin toprakları bulunan Asya (Anadolu) ve Avrupa (Rumeli), Karadeniz ve Akdeniz'i belirtir.

Dördüncü öğüt budur ki: Boğaz'dan taşra çıkıldıktan sonra karavul eksik olmaya. Yolda giderken iki yarar kalite üç mil ileri gide ve limanda yatarken iki üç mil alarga yata. Ve iki bey gemisi bir saat sonra kalkup donanma ardınca asker döküntüsü¹ devşire.

Beşinci öğüt budur ki: Donanma iki yüz parça gemi olursa iki kol ola; yüz parçası Rodos paşasıyla bir gün önce kalka. Zira her liman iki yüz parça gemiyi alamaz. Geçmişte böyle ederlerdi. Öyle limanların sayısı azdır. Ve adaların her tarafında yatılır. Rüzgâr ne yandan eserse öte tarafa geçerler, kıyı öyle degildir.

Altıncı öğüt budur ki: Adalar Arası'nda Rumeli ve Anadolu kenarında, öğleden sonra bir limana yetiştirilirse girile, liman basılmaya; yani bundan öte bir liman daha vardır diye geçilmeye. Zira nice ihtimal vardır, ya rüzgâr çıkar ya geceye kalup perişanlık olur ve enginden başka bir yerdé yatmak yanlıştır.

Yedinci öğüt budur ki: Boğaz'ı çıktıktan sonra sabah namazını kılmayınca kalkılmaya.

Sekizinci öğüt budur ki: Başlarda reisleri Cezayir'de ve denizde nice yıllar gezmiş, korsanlık etmiş ola. Zira donanmanın yürümesi ve durması ona bağıdır.

Dokuzuncu öğüt budur ki: Donanma giderken başlarda kürekçileri kartal kanadı çekeler, yani yap yap² çeküp ayak ayak gideler; süratle ulak gemisi gibi gitmeyeler. Meşhurdur ki İspanya kapudanları "sizin gemileriniz yügrük degildir" diye taş atınca beri yandan bilir korsanlar "bizim gemilerimiz kaçanı kovmaz, kovandan kaçmaz gemilerdir" diye karşılık verüp susturmuşlardır.

Onuncu öğüt budur ki: Bey gemileri baştardayı her zaman geçe; yügrük olmak için istifine bakmayalar. Başlarda yügrük gerekmez, bey gemilerini geçmeye; geçerse forsalar gemi basmaya³ hal diliyle izin vermiş olur.

On birinci öğüt budur ki: [Donanma] yağlandığı zaman limanda iki bölük ola. Biri yağlanırken bir bölüğü de korumada dura, sonra yağlaya.⁴ Bir kez yağda düşman gelüp nice ziyan vermiştir.

¹ Asker döküntüsü: Herhangi bir sebeple orduya katılamayıp arkada kalan asker; ordunun ana kuvvetinden ayrı düşmüş, dağılık asker.

² Yap yap çekmek: Aheste çekmek, yavaş yavaş çekmek.

³ Forsaların gemi basması: Bir bozgun sırasında, düşman tutsaklarından olup küreklere konmuş forsaların zincirlerinden boşanıp ayaklanarak gemiyi ele geçirmesi.

⁴ Korumada durmak: Kıyıları koruma işine bakmak.

On ikinci öğüt budur ki: Donanma Avarin'e vardıkta iki parça yarar kalite kâfir yakasına dil almaya gönderile. Eger kâfir donanmasının Mesine'de derneği varsa yalılar korunup¹ bir yere gidilmeye.

On üçüncü öğüt budur ki: Mesine'de kâfir donanması yok ise, kapudanlar kâfir yakasına, engine gitmek isterse Avarin'de on beş parça gemi bozalar; yani kürekçilerini ve savaşçıları çıkarup, gemilerden güçsüzlerini orada koyup, dinç ve güçlü kürekçiler ve savaşçılar götürmeyi seçeler.

On dördüncü öğüt budur ki: Avarin'de engine salmak gerektiğinde varillere on beşer günlük su ısmarlana² ve akşam namazından sonra limandan çıka. Avarin reayası yüksek yerde bir gün bir gece ateş eksik etmeyeler ki fırtına çıkup donanma dönmek gerekirse limanı bula; belki üzerlerine bu iş için adam kona.

On beşinci öğüt budur ki: Engine gitmek murat olundukta önce tembih oluna ki gece fırtına çıkarsa her gemi fenerini yaka; feneri yoğise birer fener asalar, ta ki gemiler birbirine çatup yanlış yapmaya.

On altıncı öğüt budur ki: Adalar Arası'nda donanma çokluk gezmeye; Rumeli ve Anadolu vilayetlerinde geze. Zira adalar sığ yerlerdir ve karıntıdır.³ Her adanın başka karıntısı vardır ve döküntüsü çoktur; az zamanda çok gemi batup gitmiştir. Adalar Arası donanma kanarası⁴ derler.

On yedinci öğüt budur ki: Donanma Rumeli veya Anadolu kıyısına gittikte on parça kalite Adalar Arası'nı koruya; geçmiş kapudanlar böyle edegelmıştır.

On sekizinci öğüt budur ki: Donanma giderken pus duman olsa, eğer karaya rast gelinirse hemen demir bırakup yatalar. Pus açılıncaya değin kımıldamayalar. Eger enginde olursa, paşa baştardasında mehterhane çalına.⁵ Ötekiler de hep çalalar, pus açılıncaya değin dinmeye, ta ki gemiler dağılmasın.

¹ *Yalıları korumak:* Deniz kıyısındaki yerleri düşman donanması baskınına karşı korumak.

² *Su ısmarlamak:* Su tembihlemek; gemilerdeki tayfanın su ihtiyacını karşılamak üzere su alınmasını söylemek.

³ *Karıntı:* Akıntıların, anaför sularına karışmasından ve rüzgârların yüksek dağlara çarpmasından meydana gelen çevrinti.

⁴ *Donanma kanarası:* "Kanara" mezbaha, hayvan kesilen yer demektir. Donanma kanarası birçok geminin batıp kaybolduğu, yok olduğu yer demektir.

⁵ *Mehterhane çalmak:* Bando çalmak, askeri muzika çalmak.

On dokuzuncu öğüt budur ki: Reisler deniz ilmini bilmeye sıkı önem vereler. Pusula ve hartı işlerinden gafil olmayalar. Bilenlere de büyükler iltifat eyleye; onunla bilmeyenler de heves edüp öğreneler.

Yirminci öğüt budur ki: Kapudan paşa onları Derviş Paşa gibi imtihan eyleye. Derviş Paşa ulûfe üzerinde¹ meydana pusula ve hartı koyup Muslu Çavuş adındaki bir maharetli kimseyi de mümeyyiz ayırdı. Reisleri onunla ve öteki gemicileri palamar bağlamak² ile imtihan edüp ulûfe verdi. O zaman bilmeyenler öğrenmeye heves ettiler.

Yirmi birinci öğüt budur ki: Deryada kâfir donanmasına rast gelinse, bizim donanma Rumeli ya da Anadolu kıyısına yakın olup kâfir donanması denizde olsa çatmaya heves olunmaya; belki görmezliğe urula. Ama bizim gemiler denizde, kâfir kıyıda olsa ya da kıyılar kâfir yakası olsa ya da ikisi de enginde olsa, bu üç halde bile kâfilere çatmak olur, neden dolayı olduğu savaş bölümünde anlatıldı.

Yirmi ikinci öğüt budur ki: Düşman gemisi kalyon olsa, hemen varup çatmaya heves olunmaya. Belki ıraktan döve döve yıpratup dümeni ve direği kırıldıktan sonra varalar. Eğer rüzgâr ise borda yelkeni ile ardına düşüp limanlık gözedile.³

Yirmi üçüncü öğüt budur ki: Savaşta saf saf kadırgalar dizile. Kapudan gemisi geride durup beş gemi ona ayakdaş ola; üçü ardında, ikisi önünde dura.

Yirmi dördüncü öğüt budur ki: Kapudan paşa ve serdar kendi gemisinde bulunup bir iş düşüncesiyle savaş yerinde gemiden çıkmaya. Asker sürmeye ağalarını gönder. O yerde serdar kayık ile gezmek savaş kanununa aykırı ve korkuludur.⁴

Yirmi beşinci öğüt budur ki: Kapudan paşa yerinde dura, kendi varup düşmana çatmak heves etmeye; zira baş gidince ayak kalmaz. Bununla çok ziyan görüldü. Serdarlara yararlık, yerinde durmaktır.

¹ *Ulûfe üzerinde:* Askerin ulûfe denilen ve ilk ikisi üç ayda bir, son ikisi bir arada olmak üzere yılda üç kez verilen aylıklarının dağıtıldığı zamanda.

² *Palamar bağlamak:* Palamar diye gemilerin karaya bağlandıkları kalın halatlara denir. "Palamar bağlamak" gemileri bu halatlarla karaya bağlamayı bilmek demek olduğu kadar rüzgârın estiği yöne göre gemilerin hangi yanından karaya bağlanacağını bilmek de demektir.

³ *Borda yelkeni ile ardına düşüp limanlık gözetmek:* Borda yelkeni, geminin baş tarafındaki yelken demektir. Rüzgâr varsa, o zaman borda yelkenlerini açarak düşman gemisinin ardına düşüp rüzgârın dinerek denizin yatışmasını beklemek.

⁴ *Kayık ile gezmek:* Sancak gemisinden ayrılıp denizde kayıkla dolaşmak.

Yirmi altıncı öğüt budur ki: Bey gemilerinin her birinden yüz kâfir çıkarılup yerine Türk verile; aykırı davrananın hakkından geline. Zira nice kez forsalar bey gemilerini basup gitmişlerdir.

Yirmi yedinci öğüt budur ki: Gemilerin kürekçisi muşakkar ola, yani Türk ve forsa karışık ola. Eski kapudanlar kürekçilerin iyisini seçüp, başlarda küreğine üç forsa üç Türk korlardı. Forsalardan çok sakınıla. İstanbul gemilerinde de çok kâfir konmayup miri kâfir¹ defter ile gemilere dağıtıla.

Bir gemide elli kâfire kapudanlar rıza verirler. Türk bildiği kadar kürek çektiği yeğdir; forsa ustalığına tamah olunmaya. Bugüne dek forsanın basup gittiği gemiler sayısızdır.

Yirmi sekizinci öğüt budur ki: Donanma taşra çıktıkta dil almaya yarar kalite gönderilüp üzerine düşüle. Geçmişte bu iş için kâfir yakasına giderlerdi. Şimdi ona hâcet kalmadı. Adalar Arası'ndan alına.

Yirmi dokuzuncu öğüt budur ki: Savaşta bir gemiye top ve tüfek gelüp kimi halka değse şehit ve yaralıyı derhal anbara koyup örteler. Halka göstermek ile perişanlık olur. Halkı şaşırtup korkuya düşürmeyeler.

Otuzuncu öğüt budur ki: Bir gemi alınması başarılı mı, ilkin toplarını yoklayalar, gerekirse çivileyeler. Fethedilüp ele geçilme tamam olmadan ganimete yapışmayalar.²

Otuz birinci öğüt budur ki: Savaşta bir gemiye sudan aşağı top dokunsa tizeye kapamak mümkün olmasa kimi uzun bezler, peşkir ya da sarık gibi nesneleri suya vereler ki akındı çeküp falya delüğünü kapaya.³ Kimi gemi batmaktan bununla kurtulmuştur.

Otuz ikinci öğüt budur ki: Topçular sanatında maharetli ola, acemilere öğreteler. Gemide her topa bir usta topçu buluna.

¹ *Miri kâfir:* Hazinesin parasıyla tutulan ve Müslüman olmayan gemici; hazineden aylıklı gayrimüslim gemici; ulûfeli gayrimüslim gemici.

² *Ganimete yapışmak:* Bir savaşta, savaşı bırakıp mal ve yağmanın ardına düşmek.

³ *Sudan aşağı:* Geminin su kesiminden aşağısı § Bir geminin su içinde kalan bölümü.

Tizeye kapamak: İyice, sıkı sıkıya kapamak.

Suya vermek: Suya bırakmak; suya salmak; suyun akışına bırakmak.

Otuz üçüncü öğüt budur ki: Barut perdaht olunmuş ola.¹ Çoğu barut Mısır'dan gelüp perdahtı da o diyardan olmak uygun görülmekte, eskiden Salih Paşa zamanında buyruk gönderilmişti. Kâfirlerin topu on ikişer karışken barut gücüyle bu tarafın on altışar karış topundan çok sürer.

Otuz dördüncü öğüt budur ki: Kumbara işine ve kâfir gemisinin yelkenlerini yakmak için oklar ve aletler işlerine önem verilüp savunma işi araçları da bir yana bırakılmaya.

Otuz beşinci öğüt budur ki: Eski günlerden beri vilayetler fethedegelen asker dururken levent yazmaya² heves olunmaya. Belki askeri kullanmak, ne yoldan olur, ona bakıla.

Otuz altıncı öğüt budur ki: Kalyon donanmayı Boğaz'dan çıkardıktan sonra dönüp taşra birlikte gitmeye, ayak bağı olmakla yararı yoktur, belki zararı vardır.

Otuz yedinci öğüt budur ki: Donanma denizde salt yeğni ve yüğrük³ ola, nereye isterse gide; bununla kâfirler alt edilir. Zira onların çekdiriri kalyondan ayrılıp bizim donanmaya ayakdaş olamaz. Kalyonun yürümesi ise rüzgâra bağlıdır.

Otuz sekizinci öğüt budur ki: Körfez Adası [Korfo] yağmasına ve kıyıda kaleler yapmaya himmet oluna. Bununla kâfirin temellerinde gedikler açılır.

Otuz dokuzuncu öğüt budur ki: Körfez ve Zadra hisarlarını fethetmek kolay iş sayılmayup girilecek olursa büyük tedbir ve hazırlıkla başlana. Merhum Sultan Bayezid Han, İnebahtı Hisar'ını nice fethettiyse o denli himmete bağlıdır.

Kırkıncı öğüt budur ki: Eski padişahların sefer ve fetih olayları, kapudanların denizde sefer ve savaşları üzerinde anlatılanlar ve yazılanlar görülüp kıssadan hisse alın, gaflet olunmaya vesselam.

¹ *Barutun perdaht olması:* Barutun neminin alınması; barutun kimya yoluyla temizlenip parlatılması. İki tür barut vardır: 1. Mat barut ki bu nemlidir, nemli olması yüzünden de çabucak toz haline gelir, daneyi sürme gücü çok değildir. 2. Perdahtlanmış barut ki yanma gücü çoktur. Nemli barut gibi taneleri ufalanıp toz haline gelmez. Parlak taneler halinde olur ve alev aldığı anda çabuk ateşlenmek suretiyle daneleri itme gücü artar.

² *Levent yazmak:* Deniz kıyısındaki Türklerle "levend-i rûmi" denilen adalardaki Rumlardan Türk gemilerine savaşçı deniz eri toplamak. Bunların alınması için bir kılıç veya mızrak, ya da bir tüfek veya tabancaları olması yeterdi.

³ *Yeğni ve yüğrük:* Hafif ve hızlı.

KİTABIN SONSÖZÜ VE HİSABIN FEZLEKESİ

Durumun ve zamanın gerektirdiği bir iki söz üzerinedir. .

Her ne kadar ki Allah'ın işleri muallletetün bi'lağraz¹ değilse de maslahattan ve hikmetlerden de boş değildir. Her işte nice gizli hikmet vardır ki bunu insan aklı kavrayamaz. Bu ecssam ve müfarakat âleminde² bütün yaratıklar Allah'ın gücü altında ezilmiştir ve onun eli altındadır. Yerlerde ve göklerde her yere uygun olarak yaşayanları yaratmıştır; yeryüzü karada yaşayan canlıların yurdu ve soluk alan her varlık için orasını hepsine vatan kılmıştır. Kimsenin mülkü değildir, gerçek sahibi kendisidir.

Bütün dili olup konuşan ve dilsiz olup da konuşmayan yaratıklar kendi kullarıdır. Hikmeti gereğince içlerinde kimisini kimisi üzerine üstün kılmıştır. Herkesin yiyeceğini, eksikliğini, yetkinliğini ve öteki hallerini iğneden ipliğe hükmedüp alınlara yazmıştır.

Bir kuluna kimi kez mecazi mülk³ kısmet edüp padişahlık verir. Kimi kez bir kulunu zenginken yoksul eder. Yeryüzü ülkesinde kullarını bir yerden bir yere göçürür; birtakımı, bir yerde birkaç zaman oturmakla kendi mülkü sanup gururlanınca onu kaldırıp başka bir yere oturtur.

Kâfirin Allah'ı inkârına ve ona karşı gelmesine bakmayup arada kulağını çekmek için başka birtakım kullarına üstün kılar. Rûm memleketlerini kâfir kullarından alup mümin kullarına verdi. Horasan'dan ve Acem Irak'ından Sünnileri kaldırıp Rafizileri⁴ yerleştirdi.

Edîm-i zemin sufra-i âm-i üst

Yeryüzü onun herkese açık sofrasıdır

Berin hân-ı yağmâ çi düşmen, çi dâst

bu yağma sofrasında düşman ne, dost ne

hüküm gereğince kendi mülkünde nice isterse öyle yapar.

Kesmiş atmıştır anı, etme cedel

Cedelleşip durma, onu kesmiş atmıştır

Tîg-i lâyûs'elü ammâ yef'al⁵

yaptığından sorulmaz kılıcı.

¹ Muallletetün bi'lağraz: Garazlarla maksatlı olarak sakat ve eksik gösterilmiş, demektir.

² Ecssam ve müfarakat âlemi: Var olmalar ve ayrılmalar âlemi.

³ Mecazi mülk: Dünya & Gerçek ve ölümsüz olan âlemden ayrı, geçici dünya saltanatı.

⁴ Rafizî: Sünni mezhebine aykırı bir inanca ve düşünceye sahip olan kişi. Bkz. Sözlükçe.

⁵ Burada "lâyûs'elü ammâ yef'al" Allah'a telmih olup Kuran-ı Kerim'de bir ayetin parçasıdır ve "ona yaptığı sorulmaz, o yaptıklarından sorumlu değildir" anlamındadır. Ayetin tamamı "Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir" [Enbiyâ, 21:23]

Ve bu dünyayı –şanı ulu ve yüce olsun– sebepler âlemi kılup, yapılup bozulan bütün alınyazılarını tasarrufat yüzünden göstermiştir. Öyle ise gayb perdesinden doğrudan tasarruf ederek kudretini gösterir.¹ Bütün ortaya çıkan durumlar, onun istediğini yapan ve her nesneye gücü yeten kudretinin eseridir.

Salt iyiliğinden ve ululuğundan, kullarını cüz’î ihtiyâra sahip kılup bunu bir yere kullanmak gücünü ve kudretini vermiş; hemen ardınca bunu yaratmak üzere âdetini yerine getirmiştir.² İnsanın istediğinde, yolunu arayup girişmesi ve bu yolu tutması gerektiğini öğretmek için Nazm-ı Kerim’inde [Kuran-ı Kerim] nice yerlerde buyruklar buyurmuştur; kesin yollarda vucûbî emir ile ve esbâb-ı mevhumede emr-i tedennî ile.³

Nitekim gövdenin güçlenüp düzene girmesi yolunda “külû ve’srebû” ayeti gibi; temeddün düzeninde adl ve ihsan ayetleri gibi; savaş işinde “ve aiddû lehüm m’este-ta’tüm min kuvvetin” diye buyurduğu gibi.⁴

İşte kula gerek olan onun yüce buyruğunu tutmak için yola girmek, eksikliği ve kulak arkasına atmayı doğru bulmamaktır. Girişmekle kul hizmetini yapmış olur; bundan sonra da o işin meydana gelmesi, sebepleri yaratan Tanrı’nın iradesine kalmıştır. Dilerse yaratup onu meydana getirir, dilemezse yaratmaz. Kulun dileğini yerine getirmesi onun üzerine değildir. Ancak, yolunu aramakta kusur edüp onu bir yana bırakmak, Allah’ın buyruğuna uymamak demek olduğundan kul suçlu olur.

¹ *Gayb perdesi*: Tanrı’yı saklayan, onun sırlarını, niteliğini örten perde; Tanrı’yı olduğu gibi tanımamıza engel olan esrar perdesi.

Tasarruf etmek: Tanrı’nın kâinat üzerindeki mutlak iradesi; Tanrı’nın kâinatı istediği gibi idare etmesi; bütün kudretin Tanrı’nın elinde olması.

² *Kullarını cüz’î ihtiyâra sahip kılmak*: Tanrı’nın kullarına birtakım işlerde onu yapıp yapmamak gücünü vermesi; Tanrı’nın kullarına mutlak olmayan bir irade vermesi.

Tanrı’nın âdetini yerine getirmesi: Tanrı’nın buyruğunu yerine getirmesi; Allah’ın hükmünü yürütmesi.

³ *Vucûbî emir*: Allah’ın yapılması kesin olan buyruğu.

Esbâb-ı mevhum: Meydanda olmayan, henüz hayalde kalan sebepler; henüz gerçek ve elle tutulur hale gelmemiş olan vasıtalar.

⁴ *Külû ve’srebû*: “yiyin için” Ayetin tamamı: “Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel giysilerinizi giyin, yiyn için, ama israf etmeyin. Çünkü O israf edenleri sevmez” [A’raf, 7:31]

Temeddün düzeni: Toplum düzeni; insanların şehirler kurup bir arada yaşama düzeni.

Adl ve ihsan ayetleri: Kuran-ı Kerim’in birçok yerinde Allah’ın kullarına adaletin ve iyiliğin mükâfatlandıracağını bildirdiği ve bunları buyurduğu ayetler.

Ve aiddû lehüm m’esteta’tüm min kuvvetin: “Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın” [Enfâl, 8:60].

Tanrı'nın cezasını ve itâbını¹ hak eder; bundan dolayı Allah tarafından üzerine düşmanları saldırtmak, elindekileri azaltmak ve benzeri azaplarla kulağı çekilir. Eğer bundan uyanup akıllanmayarak, elinden gideni yerine getirmek yoluna kendini vermez ise ceza ve itâp artar, gide gide başka durumlar ortaya çıkar.

Bu girişten sonra üzerinde durduğumuz konuya gelelim: Bugün düşmanların azması, para kıtlığı, asker, hazine ve reaya işlerinde bozukluk, bunu gidermenin yollarını arayup bulmaktaki eksiklikten ve savsaklamaktan dolayıdır. Bunu giderecek çarelere yoluyla başlamak, eskilerin koyduğu kanunlara başvurmak ve onları uygulayup yerine getirmekle olur.^ψ

Osmanlı ülkesini kılıç gücü ve güzel tedbirle fethedüp ele geçiren padişahlar; he-le Yavuz Sultan Selim ve Sultan Süleyman Han'ın saltanat sürdüğü çağlarda Türklerin büyük bilgini Kemal Paşaoğlu Efendi ve Ebüssu'üd Efendi merhum, o kanunları yüce şeriate uydurmakta dikkat ve eksiklerini giderme yolunda nice dürişüp himmet eylediler. Ve Osmanlı devletinin temeli o himmetlerle güçlenüp, olur olmaz sarsıntıyla sallanmamıştı. Sonra gelenler, her ne işlerse kanun olur sandılar. Yeni kanunlar kurulup çareler yolundan girişmek unutuldu.

Bundan sonra elden çıkanı yeniden ele geçirip bozukluğu gidermek, bu eski kanunu elden geldigince yürütmeye bağlıdır; âlemin sığınağı olan padişahın –Allah uzun ömür versin– o kanunları bilüp şeriat kılıcı ve siyaset kanunuyla bunları birer birer yürürlüğe koyması, çarelere yolundan girişmenin şartıdır. Allah sübhanehu ve taâlâ kolay getirsin, amin.

¹ *Itâp*: Azar, sert davranma, sert söyleme, azarlama.

^ψ *Takvîmü't-Tevârih*'imizin sonunda yazdığımız, devletin durumu gereğince kanunu yürütmeye yapışmak buna aykırı değildir –K.Ç.

SÖZLÜKÇE

Kitabın içinde çeşitli yerlerinde geçen ve sayfaların altındaki dipnotlarda gösterilmeyen sözcüklerden oluşturulmuştur.

Ağa: Osmanlı şehzadeleri bir yaşına gelip de sütten kesildikten sonra onun yanına verilen adamların başlıcalarından biri. Bu ağalar üç kişi olup has odalılardandı. Bunların içinden en yaşlısı şehzadenin baş mürebbisi olup kendisine “baş lala” derlerdi ve onun buyruğu altındaki öteki üç hadımağası da “lala” unvanını taşırdı.

Akçe: Osmanlı İmparatorluğunda sürülmekte olan gümüş para.

Alarga: Açık, engin § Bir geminin kıyıdan uzakta, açıkta bulunması.

Alay: Gemilerin düşman gemileri karşısında kurdukları dizi, sıra.

Alay bağlamak: Donanmanın düşman karşısında harekete geçmek üzere emir ve kumanda beklemesi; gemilerin savaşa hazır olmak üzere sıraya dizilmesi.

Alay gemileri: Mısır ve Hicaz’a giden kafilenin bulunduğu gemiler.

Alınmak: Tutulmak, tutsak olmak, yakalanmak.

Aman: Düşmanın teslim olacağını bildirmesi; düşmanın savaşı bırakıp karşı tarafa sığınması.

Aman çağırmaq ya da aman dilemek: Aman dilemek; savaşta bir tarafın karşı tarafa canlarına ve mallarına dokunulmamak şartıyla teslim olmaya razı olduğunu bildirmesi.

Aman el-aman: Aman dileme, sığınma. Bir savaşta düşmanın karşı tarafa teslim olacağını bildirmek için seslenmesi.

Anadolu askeri: Anadolu beylerbeyinin buyruğunda olan on dört sancaktan toplanıp onun kumandasında savaşa katılan ordu.

Ardlarını sürmek: Arkalarından kovalamak.

Artuk: Çok, fazla, ziyade.

Ayakdaş olmak: Birlikte yürümek; aynı süratte olmak, aynı süratle yol almak.

Ayan ve erkân: Adı belli kişiler ve devlet adamları; adı belli kişiler ve devlet ileri gelenleri.

Azep: Çoğulu *Azeban*. *Galata Azepleri* de denir. Evli olmayan bekâr erkek anlamında olup donanmada hizmet eden belli bir asker sınıfının adıdır. Bunlar Osmanlıların ilk devrinde devletin önemli yaya gücünü oluşturuyor ve kale korunmasında kullanılıyordu.

Balyoz: Venedik cumhuriyetinin Osmanlı devleti yanında bulundurduğu elçiye verilen ad.

Barça: Eski zamanlarda bir tür korsan ve savaş gemisi veya büyük savaş sandalı. Hem taşıt hem de savaş gemilerinden olup altları düzdü. İki ve üç direkli olup kalyon türlerindendi.

Basmak: Baskına uğratmak, baskın yapmak; bastırmak.

Bastırmak: Altına almak, çığnetmek.

Baş ve buğ: Başkumandan, başbuğ.

Başbuğ etmek: Birini başkumandan yapmak; bir ordunun başına getirmek.

Başarda: Amiral gemisi, sancak gemisi. Kadırğa türünden olup orta ve yarım diye iki sınıf halinde gösterilen başarda yirmi altundan otuz oturağa kadardır ve çift küreklidir. Her küreğini beşten yediye kadar kürekçi çeker. Boyları elli yedi zirâdır. Bkz. *Paşa başardası*.

Berk: Güçlü, sağlam, sarp.

Berkitmek: Güçlendirmek, kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak.

Bey gemileri: Rodos, Midilli, Sakız gibi kapudan paşa eyaletine ait sancak beylerinin gemileri.

Asıl donanma kapudan paşanın buyruğu altındadır, ama bunlar İstanbul'dan çıkan ve İstanbul tersanesine bağlı donanma değildir; dışarıdaki donanmadır. Devletin asıl donanmasının dışında olan bu gemiler donanmanın ikinci ve ihtiyat bölümünü oluştururlar.

Borda: Geminin yanı, bir geminin geniş yanı.

Borda yelkeni: Geminin baş tarafındaki yelken demektir.

Bölük halkı: Osmanlı devletinin askeri teşkilatında yeniçeri ocağının üç ana bölümünden biri olan "ağa bölükleri" ya da "bölüklüler" denen parçası. XV. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bu bölük, yeniçeri ocağında yolsuzlukların birbiri ardına gelmesi yüzünden Osmanlı hükümdarları tarafından ihtiyat tedbiri olarak kurulmuş ve yeniçerilerin içine devşirmelerden "ağa bölükleri" adıyla alınmış bölükten meydana getirilmiş bir sınıf olarak eklenmiştir.

Burtun: Eski zamanlara ait kalyon türünden bir savaş gemisi.

Cebeci: Orduya, donanmaya top ve top gereçlerinin dışında silah, cephane, siper kazmaya yarayan aletler ve başka savaş gereçleri hazırlamakla yükümlü asker.

Cebehane: Silah, zırh, barut, fişek, gülle, bayrak ve benzeri savaş araç gereçlerinin saklandığı yer & Askeri müzesi.

Cebeli: Tımar ve zeamet sahiplerinin sefer olduğunda götürmek zorunda oldukları savaşçılara verilen ad; silahlı asker & Tımar sahiplerinin yedek götördükleri silahlı asker; kafiye için verilen yerli süvari. "Cebe" (zırh) giydikleri için bu adı almışlardır.

Cenkçi: Savaşçı, bir geminin savaşçı askeri.

Cilasun: Bahadır, kahraman, mert, yiğit.

Çarmıh: Gemi direklerinin arma ve merdivenleri; ana direkleri ve gabya çubuklarını tutan kalın halatlara yerilen ad. Herhangi bir direği yanlarından tutmak üzere o direğin oturduğunda alt-baş hizalarına kadar olan halatlara verilen ad.

Çatmak: Deniz savaşlarında çıkıp onlarla savaşmak üzere düşman gemisine yanaşıp borda bordaya gelmek & Çarpışmak, çarpmak.

Çekdirir veya Çekdirme: Kürekle giden ve yelkenlerini yardımcı bir araç gibi kullanan savaş gemilerine verilen ad.

Çekmek: Alıp götürmek; kaldırmak; karadan çekip gemiye almak.

Çektirmek: Gemiye kürek çektilererek başka bir geminin üzerine yürütmek § Uzaklaşmak, yol vermek § Yola koyulmak, engine açılmak § Küreklere yapışıp gitmek § Kürek çekerek yol almak için emir vermek.

Çiğnemek veya çiğnetmek: Gemilerin üzerine daha kuvvetli gemilerle yürüyüp onları batırmak, bozguna uğratmak.

Çivilemek: Bir topun falya (ateşleme) deliğine çivi sokup perçinlemek suretiyle topu işlemez hale getirmek.

Çuka: Dolama, havlı yün dokuma § Çok ince bir çekit yünlü kumaş.

Dane: Ateşli silahlarla atılacak nesne, gülle, kurşun, mermi.

Danışık: Danışma, kenkeş, müşavere, müzakere.

Danışık etmek veya danışık eylemek: Danışmak, kenkeş yapmak, konuşmak, meşveret etmek, müşavere etmek, müzakere etmek.

Danışık olunmak: Kenkeş yapılmak, konuşulmak, meşveret edilmek, müşavere edilmek, müzakere edilmek.

Darbzen: Savaşlarda kullanılan bir tür top; kale döver top.

Dellal: Tellal. Gazetenin olmadığı çağlarda, halkın kalabalık olduğu yerlerde, çoğu hükümet işlerini, buyruklarını ve başka haberleri bağırarak halka duyuran kimse.

Demir bırakmak, demir koymak ya da demir komak: Demir atmak.

Demir koparmak: Vakit kaybetmemek için geminin demirini çekeceği yerde koparıp bırakmak; geminin demir almaya vakit kalmadan onu koparıp denize açılması.

Deniz beyleri: Kapudan paşa eyaletini oluşturan sancak beylerine verilen unvan. Bunlar hazırladıkları gemilerle (bunlara "bey gemileri" denirdi) sefere katılırlar ve deniz işlerinde kullanılırlardı. Rodos, Midilli, Sakız gibi ada beylerinin emrinde böyle gemiler vardı.

Deprenmek: Davranmak, hareket etmek.

Dergâh-ı Âli Çavuşu: Divan-ı hümayun mübaşiri ve icra kuvvetine hizmet etmekle yükümlü bir sınıf mensubuna verilen ad. Bunların işi divan-ı hümayunda ve kimi taşra işlerinde hizmet etmektir. Divan günleri, davacıları çağırarak divana getirirlerdi. Bundan başka vergi toplamak gibi işler için eyaletlere de gönderilirlerdi. Bazen bir valiye ve başka ilgililere فرمان götürmek üzere yollarını; bazen de sözü geçer kimselerin öldürülmesi için gönderilirlerdi. Yabancı devletlere memuriyetle gönderildikleri de olurdu.

Dernek veya dernek etmek: Bir araya gelmek, toplanmak.

Devlet kapısı: Saray, hükümet merkezi; İstanbul.

Devşirmek: Toplamak.

Dikmek veya dikilmek: Atanmak, tayin edilmek, tayin olunmak.

Dil almak veya dil aldirmek: Düşmanın durumunu söyleyip haber almak üzere baskınla tutsak yakalamak.

Divan: Devlet işlerinin idaresiyle ilgili heyet.

Divan-ı hümayun: Padişahın başkanlığında hükümet işlerini görüşmek üzere toplanan heyet;

Padişahın başkanlığında toplanan vezirler kurulu.

Diyeğörmek: Deyip durmak, üzerinde durmak, tekrar tekrar söylemek.

Donanmak veya donatmak: Bir geminin bütün yat ve yarağının tamamlanması; bir geminin donatımının yapılması.

Doyum: Bir savaşta düşmandan alınan mal, nesne, ganimet.

Doyum olmak: Bir savaşta veya baskında düşmandan mal ele geçirmek, ganimet almak.

Dökmek: Asker çıkarmak. Örneğin "gemi dökmek" bir savaş yerine çok gemi getirmek; "kıyıya er dökmek" ise kıyıya asker çıkarmaktır.

Dökülmek: Düşmek, yığılmak, kaçmak.

Döküntü: Deniz içinde kayalık yer; deniz içinde kaya döküntüleri bulunan tehlikeli yer & Askerin orduya katılmayıp geride kalan dağılmış erleri.

Dümen çevirmek: Gemiye yön değiştirtmek.

Dürişmek veya dürişilmek: Cehdetmek, çabalamak, gayret etmek, uğraşmak.

Düşmek: Savaşta ölmek & rastlamak, uğramak, yoluna çıkmak.

Düşürmek: Çıkarmak & ulaştırmak.

Düzülmek: Hazırlanmak, tertiplenmek.

Eğlenmek: Durmak, kalmak; beklemek, oyalanmak.

El uzatmak: Sarkıntılık etmek, sataşmak, tecavüz etmek.

El vermek: Elverişli olmak, müsait olmak, yaver olmak.

Ele getirmek: Tutmak, tutsak etmek, yakalamak.

Engine salmak veya engine salınmak: Açık denize çıkmak, engine açılmak.

Er: Asker, er.

Er dökmek: Asker çıkarmak, karaya asker çıkarmak.

Eyalet: Osmanlı idare teşkilatında bir beylerbeyinin bulunduğu bölge.

Falya: Delik.

Fanus: Fener, gemici feneri.

Fetihname: Kazanılan zaferleri, özellikle de Hristiyan dünyasına karşı kazanılan zaferleri, İslam hükümdarlarına bildirmek üzere, çok kez sefaret heyetleri vasıtasıyla ve ganimet olarak alınan armağanlar ve başka nesnelerle birlikte gönderilen mektuplara verilen ad. Fetih-nâmeler dost devletlerden başka Osmanlı İmparatorluğu içinde şehzadelere ve beylerbeyine de gönderilirdi.

Firkate: Oturak sayısı on yedi arası olan bir savaş gemisi türü.

Flandıra: Savaş gemilerinin ve bütün bey gemilerinin (yardımcı gemilerin) grandi direklerine çekilen ensiz ve uzun şerit sancaklara denir; bir başka adı "alav".

Forsa: Yelkenli gemilerde kürek çekmeye mahkûm savaş tutsaklarına verilen ad. Kaçmamaları için birer ayakları güverteye çakılı olurdu.

Ganimet: Doyum; bir savaşta düşmandan ele geçirilen mal § Emeksiz, bedava elde edilen mal.

Gaza: Düşmanla vuruşma; din ve ülkü düşmanlarıyla çarpışma.

Gedik: Kuşatılan bir düşman kalesine girebilmek için surlarda topların açtığı delik.

Göçmek: Bir yerden kalkmak, yola çıkmak; bir yerden başka bir yere gitmek üzere ayrılmak § Ölmek, bu dünyadan gitmek.

Göke: Borda sathı yüksek olan ve bugün kullanılmayan bir tip gemi. Kürekli bir gemi olduğu halde yapısı bakımından kalyon sınıfındandır.

Gönüllü: Mecburi olmadığı halde ordu veya donanmada kendiliğinden görev alan kişi.

Gönüllü alay: Gönüllülerden oluşan alay.

Gönüllü gemisi: Bir devletin donanmasına, herhangi bir savaşta geçici olarak kendi isteğiyle katılan gemi ya da gemiler; bunlardan meydana gelen filo.

Gönüllü kapudanı veya gönüllü reisleri: Gönüllü levant gemilerinin kaptanları.

Görümlü: Gerekli olmak, gerek olmak, muhtaç olmak.

Halat: Kalın organ, palamar; yelkenleri direklere bağlamak, gemiyi karaya bağlayan ya da gemi demirini bağlamak için kullanılan kalın organ.

Halatçı: Yelkenlilerde, yelkenleri direklere bağlayan ipleri idare eden gemici.

Halife: Birinin ölümünden sonra onun yerine geçen kimse.

Halk: Bir geminin tayfası; bir geminin içinde türlü amaçlarla bulunan kişilerin tümü.

Haraç: Kesim; düşmandan alınan vergi, zapt edilmiş bir düşman ülkesine salınan vergi.

Harem-i Hümayun: Osmanlı sarayında kadınlar dairesi § Genel olarak saray.

Harem-i Sultani: Hükümdar sarayı.

Haricî: İslamiyetin en eski fırkalarından birinin mensubu. İnancılarında ve hilafet meselelerinde ayrı görüşleri olan Haricilerin siyasetteki rolleri Emeviler devrinde büyük olmuştur. Bu rol aralıksız isyanlarıyla İslam devletinin doğu bölgelerinin asayişini bozmak ve Abbasogullarının Emevilere karşı zaferlerini kolaylaştırmak yolunda oynamıştır.

Hartı: Harita.

Has: Yüz bin akçeden fazla gelir sağlayan tımarlara verilen ad. Bu yüksek gelirli tımarlar vezirlere, beylerbeyilere ve yüksek mevkide bulunan devlet adamlarına verildi. Vezirlere, beylerbeyilerine ve başka beylere verilen haslara "vüzera hasları" denirdi. Bu topraklar sahipleri tarafından işlenir, ekilip biçilir; yalnız ürünlerin onda birleriyle tarlaların alınıp satılmalarında belirtilen harçlar, kanunun tayin ettiği vergiler tımar ve has sahiplerine verildi.

Havale etmek veya havale eylemek: Bir silahı hedefe doğrultmak.

Hazırbaş olmak: "Hazır baş" askerlikteki "hazır ol" emridir. Hazırbaş olmak, savaşa hazır duruma geçmek; hazır ol durumuna girmek; alarma geçmek, demektir.

Hazine: Maliye § Bir devletin veya beyliğin para işlerine takan daire § Para; devlet giderlerine ve başka yerlere harcanan para.

Hazine getirmek: Bir yerden para getirmek; bir yerden toplanan vergileri, bir bölgenin gelirini devlet merkezine getirmek.

Hendek: Bir hisarın çevresine kazılmış olan çukur; çoğunlukla suyla doludur ve kuşatanların kaleye yanaşmasına engel olmak amacını taşır.

Hutbe: Hatip tarafından söylenen din ve dünyayla ilgili vaaz ya da hitabe § Cuma ve bayram namazlarıyla yağmur ve güneş tutulması dualarında hutbenin değişmez bir yeri vardır. Cuma namazında, cumanın farzından önce okunan hutbe, başka hallerde namazdan sonra okunur § Müslüman hükümdarların ve devletin istiklal işaretlerinden biri olarak hutbede saltanat süren hükümdarın adının anılması şarttır.

Hük-m-i hümayun: Herhangi bir iş ve vazife için padişah tarafından verilen yazılı buyruk.

Hünkâr gemisi: Padişah gemisi, saltanat gemisi; hükümdarın binmesine ayrılmış gemi.

Ismarlamak: Tembih etmek, tembihlemek.

İç hisar veya iç kale: Şehre hâkim kale olup onu korumaya yarayan surla çevrilmiş şehir ve kasabaların bazılarının ortasında ve en yüksek yerinde yapılan küçük kale, erk.

İstanbul gemileri: İstanbul tersanesine bağlı olan gemiler.

İstif: Düzen, düzeltme. Bir geminin yükünü, hareketine engel olmayıp dengesini bozmayacak biçimde yerleştirmek, sıralamak.

İstihare eylemek: Hayır dilemek § Önemli bir işe karar vermeden önce Allah'tan hayır dileyerek iki rekât "istihare namazı" kılıp yatmak ve o gece gördüğü düşü yormak; bu yoruma göre de o işe girmek veya ondan vazgeçmek.

Kadı: Yargıç. Halk arasında çıkan ihtilafları ve davaları görmek için devletçe saptanmış kişi.

Kalafatçı: Geminin kalafat işlerine, onarımına ve ziftlenmesine bakan kişi.

Kalite: "Galiota" Kalyon biçiminde kadirga; eski zamanda yelkenli bir tip gemi.

Kalyon: İki ya da üç ambarlı, yelken ve kürekle yürüyen savaş gemisi.

Kanat: Yelkenlilerde küreklerin çıktığı kürek lombarlarına denir. Bunlar geminin bordasından davlumbaz şeklinde dışarı çıkar. Kanatların, kış üstünde olanına "kırlangıç" denir.

Kantar: Eski Arap ağırlık sisteminde büyük bir ağırlık ölçüsünün adı. Bu ölçünün ağırlık değeri hakkında birçok rivayet vardır ve çeşitli İslam memleketlerinde bir kantarın ağırlığı birbirlerinden çok farklıdır.

Kanun üzere: Bu yolda saptanmış kurallara, yöntemlere, tüzüklere ve buyruklara uygun olarak hareket etmek.

Kapanmak: Denize açılmamak, karada kapanıp kalmak, olduğu yerden dışarı çıkmamak; deniz yolunun açık olmaması.

Kapatılmak: Hapsedilmek, zindana atılmak, tutuklanmak.

Kapucubaşı: Sarayın dışı, yani bâb-ı hümayun denilen kapı ile orta kapıyı bekleyen kapıcıların büyük zabiti. Türlü görevleri vardı. Devlet merkezine herhangi bir devletin elçisi geldiğinde, saraya gelip padişahın huzuruna çıkarılmasında elçiye onlar yol gösterirlerdi. Eyalet valisi olan beylerbeyi veya vezirlere önemli ve gizli bir bildiri gönderilmesi bunlardan biri aracılığıyla yapılırdı. Bazı vali, vezir ve diğer devlet adamlarının öldürülmesine de bunlar memur edilirdi. Kapucubaşılar buna benzer daha başka işler de görürlerdi.

Kapudan: Baş § Reis, gemi reisi § Derya beyi, kaptan § Gemi süvarisi.

Kapudan gemisi: İçinde kapudanın, donanma kumandanının bulunduğu gemi; sancak gemisi.

Kapukulu: Yeniçeri ocağını meydana getiren erlerin topuna birden verilen ad; Osmanlı İmparatorluğu ordusunun piyade kolu.

Karaka: Bir tür büyük savaş gemisi. Eski çağlarda üç ambarlılar gibi kalyon tipi, ahşap savaş gemilerinden birinin adı. İkinci sınıftan sayılan bu gemiler iki ambarlıydı. En üst güvertesinden başka birbiri altında iki batarya top bulunurdu.

Karamürsel: Osmanlı donanmasında yer alan gemilerden çekdirilerin en küçüğüne verilen ad. Adını Karamürsel beyin, Karamürsel kasabasının Kavakkoyu-Armutçuk Limanı'nda yaptırdığı rivayet edilen ilk geminin (?) adından alan bir yelkenli. Bu adı belki de İzmit Körfezi üzerindeki küçük kasabadan almış olmalı.

Karavul: Düşman donanmasını gözlemek için donanmanın önünde veya arkasında giden gözcü ve koruyucu gemi.

Karavula olmak veya karavula gitmek: Donanmaya gözcü olmak; düşman gemilerinin baskınından emin olmak için donanmanın ilerisinde gözcü çıkmak.

Karşılama: Karşısına çıkmak, savaşmak üzere karşılamak.

Kayalık: Safralık, geminin safra konan yeri. Geminin diğer her yerinden tecrit edilmiş bir bölüm olup onun ağırlık ve denge merkezini saptar.

Kayık: Baş ve kıçları eğri, bilinen küçük deniz taşıtı.

Kaymakam: Birinin yerini tutan kimse; kendisi bulunmadığı zaman onun yerine işleri yürüten resmi görevli § Sadrazam hükümet merkezinde bulunmadığı zaman onun yerine işleri yürüten ve onun vekili olan görevli.

Kehanet göstermek: Gayipten haber vermek, geleceği bildirmek, olacağı söylemek.

Kemankes: Güzel yay çeken; iyi yay çekip ok atan; keskin okçu.

Keramet: Allah'ın velilere, kendine yakın olan kullarına verdiği mucizeli lütuf ve ihsanlar; olağanüstü işler yapmak gücünü sağlayan kutsallık kudreti; bir evliyanın ortaya koyduğu olağanüstü iş; sıtkı bütün ve gönlü arı velinin gösterdiği harikuladeliiklerden her biri; halkın içinde herkesin gücü yetmeyen bir işi yapma kudreti.

Keramet sahibi: Keramet gücüne sahip olan; evliya, mübarek kişi.

Kerametli söz: İçinde geleceği haber veren bir işaret bulunan söz.

Kese: Osmanlılar zamanında içine miktarı belli olan altın ve gümüş paranın konulduğu meşin torba olup bunun gösterdiği miktar zaman zaman değişmiştir.

Kethüda: Büyük devlet adamlarının yanında bulunup onun işlerine bakmakla yükümlü kişi.

Kevgir: Büyük süzgeç, delikli büyük lenger.

Kılıç artığı: Bir savaşta ölümden kurtulabilenler; bir savaşta kılıçtan geçmeyip geri kalanlar.

Kılıç lokması: Kılıç yemi; kılıçla öldürülecek olan; ölümü kılıçtan olan.

Kırlmak: Öldürülmek & Gücenmek.

Kırmak: Öldürmek, savaşta öldürmek.

Kışlak: Ordunun kışı geçireceği yer.

Kıyı: Deniz kenarı, yalı, kara.

Kızılbaş: Şeyh Cüneyd'in (?-1460) öldürülmesinden sonra onun "Erdebil sûfileri" tarafından "pîr" olarak tanınan oğlu Şeyh Haydar (?-1480) on iki dilimli kızıl taç giyip kızıl sarık sarınmaya başlamış ve müritlerine de, derecelerine göre, aynı tacı, sarıklı veya sarıksız olarak giydirmiştir; bu yüzden de onlara "kızılbaş" denmiştir. Kızılbaşların inançlarında esas, Ali'yi Tanrı tanımaktır. Onlarda Allah, Muhammed ve Ali, üçü birdir. Tanrı, Muhammed ve Ali suretinde görünmüştür. Fakat bütün hikâyelerde Ali daima Muhammed'den üstündür. Hatta onlarca "miraç" bile Peygamber'in Ali'nin sırrına ermesidir. Tarihte "kızılbaş" deyince Şah İsmail'e uyanlar ile "Safevi Devleti" anlaşılır.

Kol: Bir kumandanın buyruğu altındaki asker.

Koruma veya korumak: Donanmayı ve özellikle kıyıları düşman baskınından koruma işi.

Korumaya çıkmak: Savaş amacıyla değil de Türk ada ve limanlarını, Türk gemilerini düşman saldırısından ve korsanlardan korumak üzere denize açılmak.

Korunma: Kıyıları düşman donanmasının baskınından korunması.

Koşmak: Yanına katmak, yanına vermek & Hızla varmak, seğırtmek, süratle gitmek.

Koşulmak: Beraberine verilmek, yanına katılmak, yanına verilmek.

Koyulmak: Birbirine girmek, çullanmak, saldırmak, birinin üzerine toptan saldırmak.

Kömi: Bir gemide forsaların başı, nezaretçisi.

Kubbe vezirliği: XVI. yüzyılın ilk yıllarına değin yalnız devlet merkezinde bulunup divan-ı hümayuna memur vezirlere verilen unvan. Kanuni Sultan Süleyman zamanında merkezde vezir sayısı dörtten yukarı çıkmamıştı. Bunlar birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü vezir olarak adlandırılırdı. Kubbe vezirleri, divanda kıdem sırasıyla birbirlerinin altında, divanda sadrazamın sağ tarafında otururlardı. Vezirlerden en sondakine "küçük vezir" denilirdi. XVI. yüzyılın sonlarından başlayarak bunların sayısı artmış, sadrazamla birlikte yediye, çok sonraları da sekize çıkmıştır.

Kul: Asker, ordu, yeniçeri.

Kulaç: Bir uzunluk ölçüsü. İki kol düz açıldığı zaman ortaparmak uçları arasındaki uzunluk. Çoğunlukla deniz derinliklerini ölçmekte birim olarak kullanılır.

Kulaçlamak: Ölçmek, denizin derinliğini kulaçla ölçmek.

Kulluklarını arz etmek: Hizmette bulunmayı teklif etmek, onun buyruğu altına girmeyi istemek.

Kumbara: Demirden, yuvarlak, içi boş olarak yapılan; barut, demir ve kurşun parçaları doldurulup havan topuyla veya elle atılan bir savaş aracı.

Kumbaracı: Kumbara atanlar.

Küreğe koymak: Kürek çekmek üzere forsaları zincire vurup oturaklara yerleştirmek.

Kürekçi: Yelkenli gemilerde kürek çeken gemici.

Kuru yer: Kara.

Kuşak: Gemilerin çevresini kuşatan, daha güçlü ve sağlam madenden yapılan çember; gemilerin çevresini saran kuvvetli ve kunt çember.

Kocakuşluk: Kabakuşluk da denir. Gün ortasına yakın vakit, güneşin tepe noktasına yakın olduğu zaman.

Lağım: Yer altında açılan yol; düşman kalesini atmak için yer altından kazılan yol.

Levent: Eskiden denizci askerlerin bir sınıfına verilen ad. XV. yüzyıl sonuyla XVI. yüzyılda Türk korsan gemilerinde çalışıp Akdeniz'de faaliyette bulunan güçlü kuvvetli denizcilere verilen ad. Bu korsan Türklere, Osmanlı donanmasına katılanlara "levent" denmiştir & Donanmanın yaya tüfekçi askeri.

Levent firkatesi: İçinde leventlerin bulunduğu firkate; leventlerin kullandığı firkate.

Levent gemisi: Türk korsan gemisi.

Levent kaptanı: Türk korsan gemisi kaptanı.

Mal: Para & Varlık, servet.

Manka: Forsaların oturduğu yer, halka.

Mavuna : Uzunluğu 65 zirâ, kış yüksekliği 20 karış, baş yüksekliği 12,5 karış olan tekne.

Meşayih: Şeyhler; Araplarda çöllerde yaşayan irili ufaklı aşiret reisleri.

Meta: Kendisiyle kazanç sağlanan nesne, mal, satılık, mal, satılık kumaş.

Metris: Askerin savaş yerinde düşman ateşinden korunması için kazılıp yığılan toprak siper.

Metrise girmek: Asker kazdığı sipere girmesi, istihkâma girmesi.

Metris etmek, metris kurmak veya metris yapmak: Siper kazmak, istihkâm kazmak.

Mısır hazinesi: Mısır beylerbeyliğinin geliri; Mısır'dan devlet hazinesine gönderilecek gelir.

Mısır hazine defterdarı: Mısır'ın maliye işlerine bakan kimse, Mısır maliye işlerinin başı.

Minval: Suret, tarz, usul.

Mirî: Hükümetin, devlet hazinesinin malı olan.

Muhaliif rüzgâr: Elverişsiz rüzgâr, ters rüzgâr, uygun olmayan rüzgâr.

Muhkem: İyi, sıkı sıkı & Berk, sağlam.

Müdeccen: Hristiyan bir devletin topraklarında, vergi vermek şartıyla kalmasına müsaade edilen Müslüman & İspanya'nın hâkimiyeti ve esareti altında yaşayan Müslüman halk.

Neccar: Dülger, doğramacı, marangoz.

Ocaklık: Kale koruyucularının ya da şehirli yerli erlerin ulûfelerine veya tersane masraflarına karşılık olarak ayrılmış (onda bir) ya da örfi gelirler yerine kullanılan bir tabir. Ocaklık yalnız öşürlerden ibaret değildi; cizye, tartı, ipek ve gümrük gibi başka resimler de tahsis olunurdu. Kendisine ocaklık tahsis edilmiş olan hizmet sahibi bunları toplar ve bunlar kendisi için “dirlik” olurdu.

Okka: Osmanlılarda eski bir ağırlık ölçüsü olup 1.288 kilogram gelir ve dört yüz dirhemdir.

Okumak: Çağırarak, davet etmek.

Oturak: Her gemide kürek çekmek için forsaların ve gemicilerin oturdukları yer, sıra, kalın tahta. Gemilerin büyüklüğüne göre, bu forsaların ve kürekçilerin kürek başına olan sayısı değişir. Gemilerin büyüklüğü ve küçüklüğü de bu oturakların sayısına göre ölçülür.

Oturmak: Geminin dibe oturması, geminin sığılıkta oturup yüzememesi.

Paşa başardası: Amiral gemisi, sancak gemisi. Boyu yetmiş, yetmiş iki arşın olur, her küreğini yedişer kişi çekerdi. XVII. yüzyıldan bu yana karpuz kılı olarak yapıldı. Bkz. Başarda.

Perdahlı barut: Neminin alınmış barut; kimya yoluyla temizlenip parlatılmış barut. İki türlü barut vardır: Perdahlanmış barut ki yanma gücü çoktur. Nemli barut gibi taneleri ufalanıp toz haline gelmez. Parlak taneler halinde olur ve alev aldığı anda çabuk ateşlenmek suretiyle daneleri itme gücü artar.

Pergende: Kürekle yürüyen ve yelkeni yardımcı araç olarak kullanan çekdiri sınıfından bir savaş gemisi.

Peşkeş: Armağan, birine armağan olarak sunulan nesne, hediye.

Rafızî: Herkesçe benimsenmiş olan düşüncelere, inançlara, özellikle din inançlarına aykırı düşünen kişi § Sünni mezhebine aykırı bir inanca ve düşünceye sahip olan kişi § Asıl anlamı “bırakan” demek olan bu kelime, Şiiler arasında, Ebû Bekir ile Ömer’in halifelliğini kabul etmeyip onları Ali’nin hakkını yemiş sayan kişi, “mu’tezile”den biri demektir.

Reaya: “Raiyyet”in çoğulu. Bir hükümdarın buyruğunda olup vergi veren halk; tebaa, uyruk.

Reaya yazmak: Halkı yerinde bırakarak bunların kimler olduğu, ne iş yaptıkları ve vermeleri gereken vergileri deftere geçirmek.

Reis: Geminin başı; bir gemide buyruk verme yetkisi en yüksek olan kişi; bugünkü karşılığı gemi süvarisi, kaptan.

Saf bağlamak: Dizilmek, sıralanmak; savaşa hazır olmak üzere gemiler sıraya dizilmek.

Salmaq veya salınmak: Denize açılmak, engine açılmak; donanmanın yola çıkması.

Sandal: Bir geminin bulundurduğu ve kürek sayısı yediden on ikiye kadar çıkan uzun kayak.

Sarılmak: Çevirmek, kuşatmak.

Sataşmak: El uzatmak, tecavüz etmek, sarkıntılık etmek.

Savaşçı: Bir donanmada savaşmakla görevli denizci; savaşçı denizci.

Savunmada durmak: Düşmana baskınına karşı korunmak üzere uyanık ve hazır olmak.

Serasker: Başkumandan.

Serdar: Başkumandan.

Seren: Direkler üzerinde yelken açmak ve işaret kaldırmak üzere yatay olarak bağlanmış gön-derlere verilen ad.

Seyyit: Peygamberimizin torunu Hüseyin'in (Ali ile Fatıma'nın oğlu) soyundan gelenlere veri-len şeref unvanı.

Sikke: Belli ağırlıkta ve değerinde geçerli, resmi bir alamet taşıyan bir maden parçası olup ba-ğımsızlık işareti olarak bir hükümdarın adına basılmış, üzerinde onun adını taşıyan para § Bağımsızlığının işareti olarak bir hükümdarın kendi adına para bastırmak hakkı.

Silahdar: Yeniçeri teşkilatında kapukulu süvarilerinden ilk defa teşekkül eden bölümü olup "sarı bayrak" adını da taşır.

Silistire: Savaş gemilerinde vardiyalar taraftardan buyruk pasaportlarında ve lumbar ağzı ser-dümenleri tarafından sancak sahipleriyle gemi kumandanlarını selamlamakta kullanılan kemikten veya madenden yapılmış, tiz ses çıkaran bir çeşit düdük.

Sinirlemek: Aslında, savaşta atların bacak sinirlerini kesip ya da okla vurup atı öldürmek; atın bacak sinirlerini çıkarmak; deve, at, koyun gibi hayvanların arka ayak sinirlerini kesip on-ları işe yaramaz hale getirmek; hareket edemez hale koymak için hayvanın vurup ayak si-nirlerini kesmek; bir hayvanı azapla öldürmek.

Sipahi: Osmanlı ordu teşkilatında "tımar" adıyla ösrünü (onda bir) ve rüsumunu (vergisini) al-dıkları topraklara karşılık savaş zamanlarında kendi hayvanları ve kanuna göre götürmeye mecbur oldukları cebelileriyle birlikte sefere katılan bir sınıf süvari askerine verilen ad.

Soltat: Asker, er; Hristiyan askeri; Müslüman ve Türk olmayan asker.

Söyündürmek: Düşman gemisinin toplarını susturmak § Savaş gücünü kırmak § Bir gemiyi sa-vaşamaz hale koymak

Söyünmek: Bir deniz savaşında gemi savaşamaz hale gelmek; işi bitmek; ateş edemez olmak.

Sulanmak: Geminin içecek su alması, gemi tayfasının içecek suyunu almak § Geminin su al-ması, gemiye su dolması.

Sularınca gitmek: Birinin suyuna gitmek; birinin arzusuna göre davranmak, dediğine uymak.

Sürmek: Gitmek, menzil almak § Devam etmek § Kovalamak § İleri götürmek; yürütmek, sev-ketmek.

Şayka: Altı düz ve enli bir tür savaş gemisi.

Şeyh: Çöl Araplarının başında bulunanlara, Arap aşiretlerinin reislerine verilen unvan.

Tabur: Dizili asker, alay § Sağlam bir dört köşe biçiminde tertiplenmiş asker kıtası; dört köşe olan kale biçiminde duran düşman askeri; saf olmuş asker § Eskiden birbirine bağlı araba-lardan yapılmış metris. Dört yandan dizilip istihkâm şeklini almış ve araları zincirle bağ-lanmış arabalarla yapılmış tabya ve sığınak ki dörtgen şeklinde müstahkem bir cephe mey-dana getirir. Bunun çevresine hendekler kazılır ve toprak konarak berkitilir.

Tabur etmek veya kurmak: Düşman saldırılarına korumak üzere, ordunun etrafını hendekle çevirerek ya da başka bir yolla müstahkem bir yer hazırlayıp savaşa hazır olmak.

Tabya: Tek olan veya bir istihkâmın siperlerinden dışarıya doğru taşan top yeri; hazır metris türünden tek istihkâm; top yeri; palanka, kale.

Tabya kurmak: Istihkâm hazırlamak, top yeri hazırlamak.

Taşra: Dışarı, kalenin veya şehrin dışı.

Taşra çıkmak: Dışarı çıkmak, olduğu yerden ayrılmak.

Taşra er dökmek: Gemiden karaya asker çıkarmak; karaya savaşı çıkarmak.

Taşra varoş: Kale dışındaki mahalle.

Tımar: Düşmandan alındığı sırada beylik topraklar sayılan yerlerden sipahilerle zaimlere kılıç hakkı olarak verilen hazine hissesi yerinde kullanılan bir tabir.

Tımar erbabı veya tımar sahipleri: Kendilerine tımar verilmiş olanlar.

Tekbir getirmek: "Allahu ekber, Allahu ekber, lâilâhe illallah, Allahu ekber, Allahu ekber ve lâilâhl'-hamd (Tanrı uludur, Tanrı'dan başka Tanrı yoktur; Tanrı uludur, hamd ona mahsustur)" sözlerini yalnız ya da birlikte söylemek. Türk askerinin savaşa giderken söylemeyi gelenek haline getirdiği sözlerin başında gelir. "Tekbir almak" da denir.

Tembih: Uyarma. Donanmada, gemicileri uyarmak, hazır olmalarını, tetikte bulunmalarını bildirmek için verilen işaret, alarm işareti § Alarm yelkeni veya topu.

Tersane: İçinde gemiler yapılan, onarılan ve her türlü gemi gereçlerinin bulunduğu yer; bu nitelikte devlet kurumu; gemi işlerinde çalışacakları eğitmek ve yetiştirmekle birlikte denizcilik işleri görülen yer.

Tersane emini: Tersanenin ve gemilerin gelir gider defterleriyle gemi yapımı, onarımı ve bunların alım satım işlerine bakan kişi; geminin bütün gereçlerini satın almak, hazırlamak, depodan eşyalarını ve ayniyat defterlerini inceleyip kontrol etmek onun işiydi.

Tersane kethüdası: Deniz kuvvetlerinin üstlerindendir. Kalyonların yapılmasına dek visamiral yerinde olup birinci derecede tersanenin inzibatıyla ilgilidir. Sonra tersanenin birinci hâkimi olup hâkimiyetine alamet olmak üzere Hind kamışından mavi renkli asası vardı. Kayığı altı çiftedir. Padişah baştardayla Boğaz'da gezinti yaptığında geminin dümenini tutmak ona aittir. Evvelce kapudan paşalarla birlikte sefere çıkmaları âdetken sonraları tersanede bırakılmışlardı. Kapudan Paşa eyaletindeki Sığla Sancağı (İzmir ve çevresi) bunun dirligidir.

Tersane ocağı: Tersane halkının bulunduğu yer; tersanede bulunan mürettebatın ve görevlilerin topuna birden verilen ad.

Tersane-i Âmire: Gelibolu'da kurulan ilk Osmanlı tersanesinden sonra yapılan İstanbul Tersanesinin resmi adı; devlet tersanesi. Fatih Şultan Mehmed, ilk tersaneyi Haliç'te Aynalıkavak semtinde yaptırdı. Yavuz Sultan Selim zamanında, Fatih'in yaptırdığı tersane civarında, gemi yapacak ve seferden dönen gemileri barındıracak, üstleri kapalı "göz" denen kızaklar yapıldı. Kanuni çağında, bu gözler artırılarak sayısı iki yüze çıkarılmış, ambar ve mahzenler yapılmak suretiyle Haliç'te mükemmel bir tersane meydana getirilmiştir.

Tiramola etmek: Bidüziye çekip bırakmak. Bu kelime “tiramollare” sözünden emir olup “bırak, çek; gemiyi çevir” demektir. Rüzgâra karşı yürümek zorunda olan geminin gerektiği kadar rüzgâra yan vermek ve böylece ilerleyebilmek için rüzgâr doğrultusuyla gemi arasında bir aç meydana getirecek şekilde, bir işkele bir sancak hareket etmesi.

Tirinkete: Geminin pruva direğinin birinci sereni ve bu serene bağlanan yelken.

Top fındığı: Top mermisi, gülle.

Toplaşmak: Karşılıklı top atışmak, karşılıklı toparla ateş etmek, top savaşı etmek.

Tutu: Bir kimse ya da nesne karşılığı alınan nesne veya kimse; rehin, rehine.

Tutu vermek: Bir nesne veya kimse karşılığı birine bir nesne ya da bir kimse vermek, rehin vermek, rehine vermek.

Tüfek fındığı: Tüfek mermisi, tüfek kurşunu, kurşun.

Tüfekçi: Silah kullanan, silahlı, tüfek kullana savaşçı.

Uğramak: Rastlamak, yoluna çıkmak, yola üzerine düşmek.

Ulak gemisi: Haber ve posta işlerinde kullanılan ve diğer gemilerden daha hızlı gemi.

Ulema: Bilginler; din bilginleri, din konularını iyi bilenler.

Ulûfe: Askere ve diğer devlet hizmetinde bulunanlara verilen maaş.

Üşmek: Çullanmak, koyulmak, üşüşmek, bir yere toplanmak.

Vali: Beylerbeyi § Bir vilayetin en yüksek idare amiri bir şehrin en yüksek kişisi.

Vali dikmek: Vali tayin etmek, vali yapmak.

Verdinar: Gökmar ağacının öteki adı.

Vilayet: Beylerbeyilik § İl § Ülke.

Vurmak: Talan etmek, yağma etmek.

Yalı: Deniz kıyısı, deniz kıyısında olan yerler.

Yapışılmak: Düşman ülkesinde bir deniz kıyısına çıkılması ve orada tutunmak; deniz kıyısındaki bir düşman kalesini karaya çıkıp tutunarak kuşatmak.

Yapışmak: Deniz kıyısında bir düşman kalesini karadan kuşatmak; karaya asker çıkarıp deniz kıyısında bir düşman kalesini sarmak.

Yarak: Silah, ateşli silah, tüfek.

Yat ve yarağ : Savaş için gerekli olan nesneler, gereçler, mühimmat.

Yedeğine çekmek: Yedeğe almak, bağlayıp götürmek; bağlayıp çekmek. Kendi yelkenleri ve kürekleriyle yürüyemez hale gelen bir gemiyi başka bir gemiye bağlayıp götürmek.

Yeğ görmek: Daha uygun bulmak, daha iyi saymak, tercih etmek, üstün görmek.

Yelken: Direklere, çubuklara veya bunlara bağlı serenlere, ıstralyalara açılan ve yüzlerine çarpan rüzgârın etkisiyle gemiyi yürüten bezlerden herhangi biri.

Yelken görünmek: Enginde bir geminin seçilmesi, denizde bir geminin fark edilmesi.

Yelken kürek: Hem yelken, hem de kürek kullanarak; hem rüzgâr hem kol gücü birleşerek 8 Son süratle, var hızıyla.

Yeniçeri ağası: Ağaların en büyüğü olduğu gibi yeniçeri ocağının da en büyük kumandanıdır.

Yeniçeri ağası, yeniçeri ocağı ile acemi işlerinden sorumluydu; İstanbul'un inzibatıyla da ilgisi vardı; yanında bir heyetle ve falakayla vakit vakit kol gezip asayişi sağlardı.

Yeniçeri kethüdası: Yeniçeri ocağının, derece yönünden ağa ve sekbanbaşından sonra en büyük kumandanı; ağanın yardımcısı olan "Kethüda Bey" veya "Kul Kethüdası" ocakla sürekli ilgisi dolayısıyla her ikisinden, daha nüfuzluydu. Kul kethüdası, padişaha karşı, ocağın bütün işlerinin vekiliydi. Hükümdar, yeniçeri ağasını derhal değiştirebildiği halde kethüdayı kolayca değiştiremezdi. Ocağın içinden basamak basamak yükselerek yıllarca ocağın türlü hizmetlerinde bulunmuş olan kul kethüdası, bir olay çıkarmak istediği zaman yeniçerileri kışkırtabilirdi.

Yörük veya yügrük: Süratli, hızlı, süratli giden.

Yük: Yüz bin akçe yerinde kullanılan bir tabir.

Yürümek, yürünmek veya yürüyüş: Düşmana karşı hücumla kalkmak, saldırıya geçmek; düşman üzerine hep birden yürümek.

Yüz çevirmek: Birinden dönmek, darılmak; küsmek, muhalefete geçmek.

Yüz döndürmek: Geri dönmek, ricat etmek.

Zahire: Gerektiği zaman kullanılmak üzere edinilip saklanan nesne; zamanında alınıp vakti gelince tüketilmek üzere bir yana konup saklanan.

Zaim: Zeamet sahibi.

Zeamet: Fetih sırasında, devlet toprakları sayılan yerlerden savaşçılara, bir bölük devlet ve saray memurlarına kılıç hakkı ve dirlik olarak verilen "hazine" hissesi.

Zirâ: Eskiden Er-Ravza Adası üzerinde Nil'in sularını ölçenlerin kullandıkları bir uzunluk ölçüsü olup 54.04 santimetredir. Fakat türlü zamanlarda, türlü İslam ülkelerinde, türlü amaçlarla kullanılan ve başka başka adlar taşıyan zirâ'ların ölçüleri 54.04 santimetre ile 91 santimetre arasında değişmektedir.

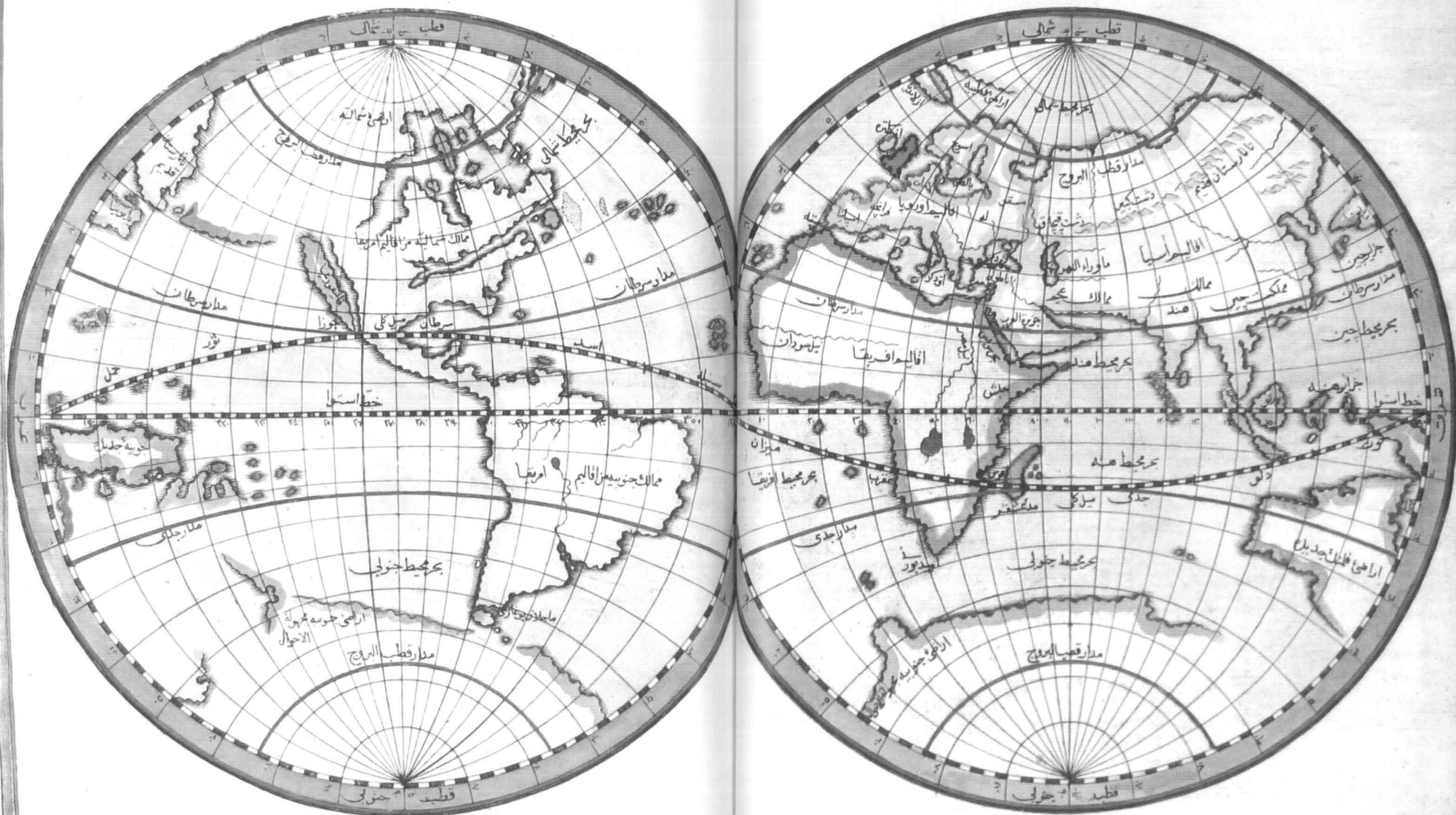
HARĪTALAR

تراب و مادن عباد الله ارضك شكيد

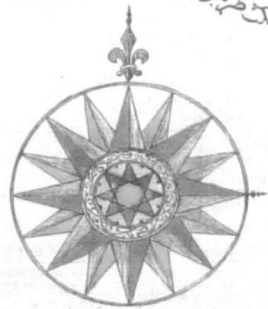

تواب و ما دن عبا رن لان کره ارضنک شکیدد

اشبه و حیفه ده اقد و رقم ذکر صورت
رسم اولنوب دائر اما دار سو احسنه واقع
ممالک عدین و بلاد مشهور و خی حکیمه
اشارت و التمشد

[illegible]

المقياس

ملاسله ۴۴ ۴۶ ۴۸ ۴۲ ۴۶

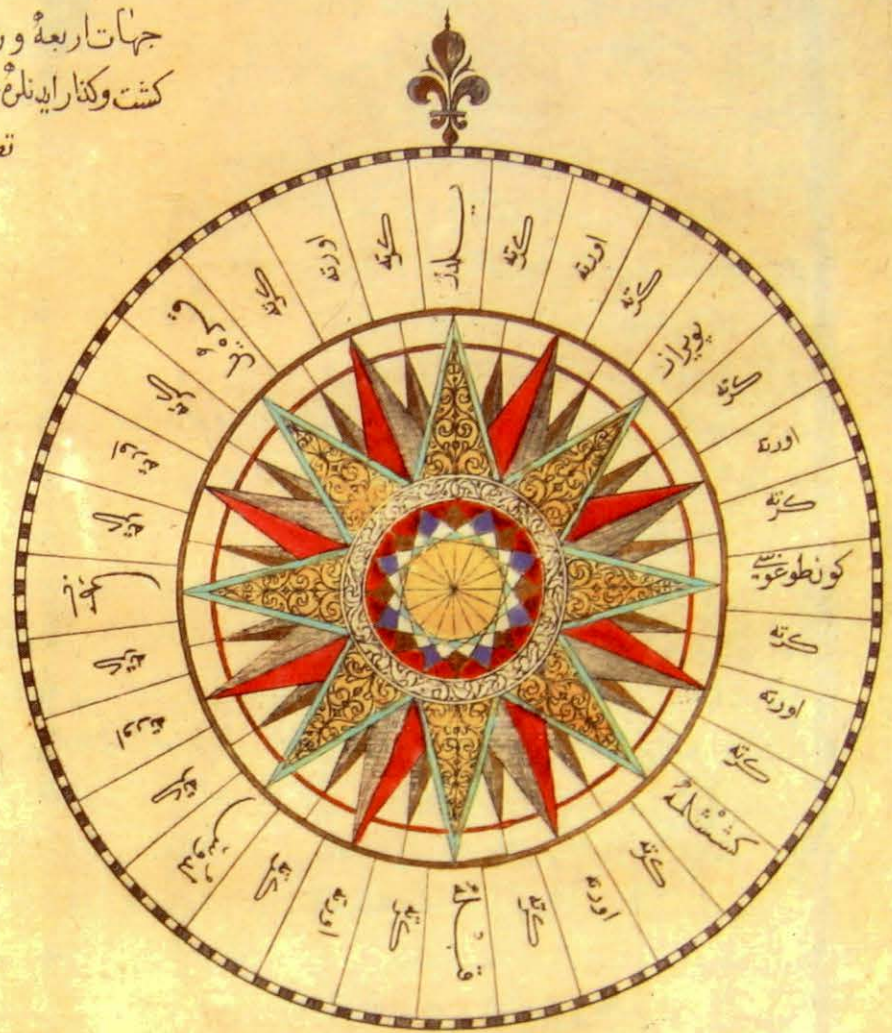
میل فرانجه ۱۰۰ ۸۰ ۶۰ ۴۰ ۲۰

میل نالی ۳۰ ۲۵ ۱۸ ۱۳ ۶

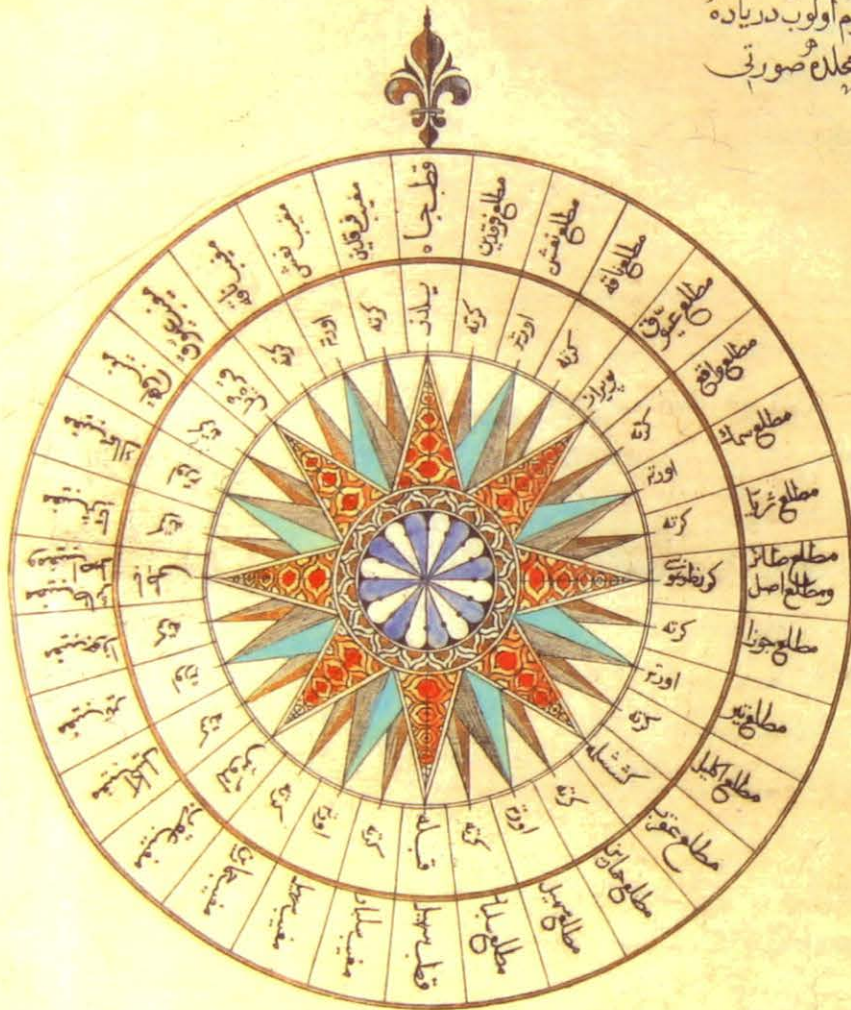
اشبه دلاول بشردرجه حساب اولمشد

شکوه سله

جهات اربعه و روزگار آينه معلوم اولوب در ياد
گشت و گذار اين علم و معرفت و لغله بوجمل صورت
تصوير اوليد

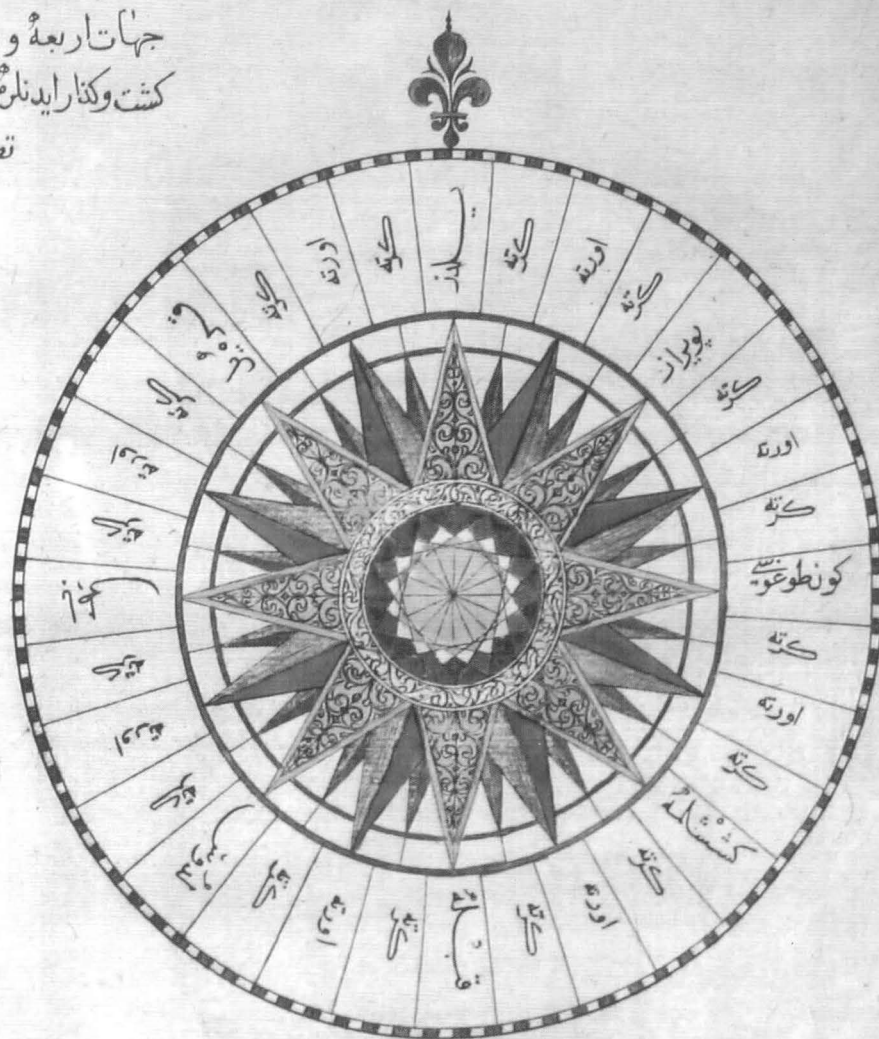
اف دکرده و قه دکرده سیر و سفر ایدنا اهل اسلام لغتی اوز
اشبود این ده او تو را یکی روزگار اسامی و جهات یله رسم و تحریر اولمشد

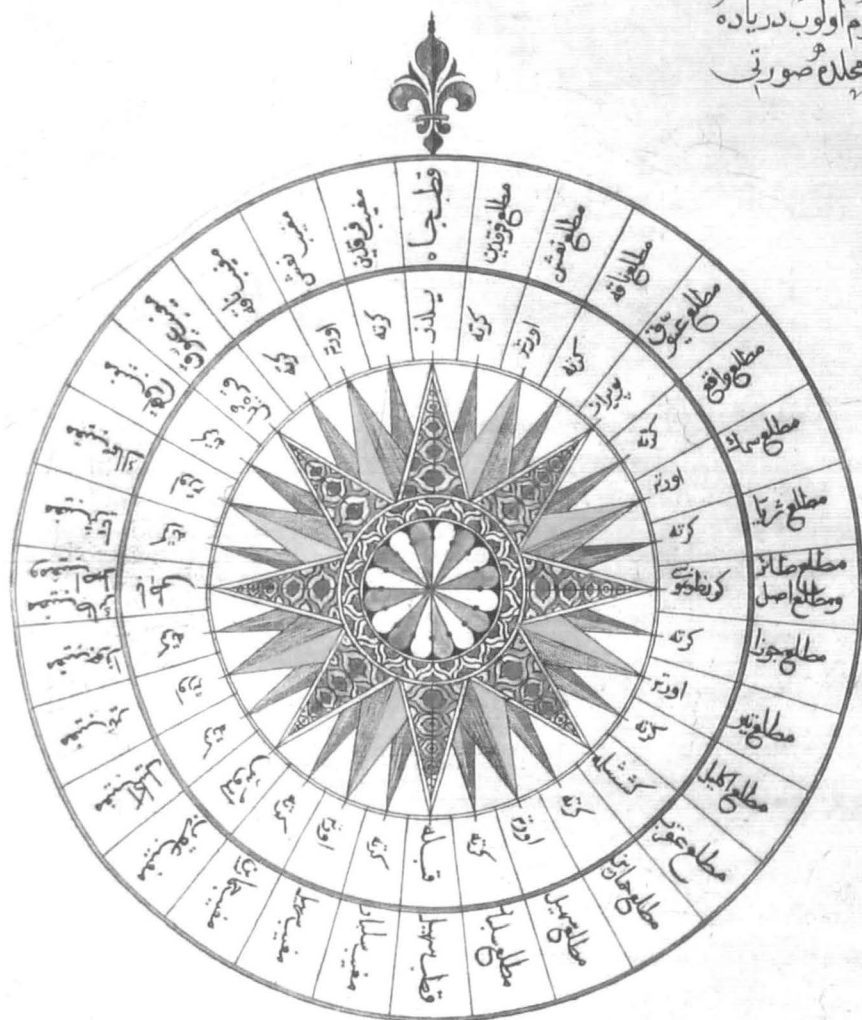
محیط شرقیه سیر و سفر ایدنا اهل هند و سند و فارس اهل لرینه
کوره خارج دایره ده واق دکرده سفر ایدنا لرک لغته کوره داخل
دایره ده او تو را یکی روزگار اسامی و جهات یله رسم و تحریر اولمشد

شکریه

جهات اربعه و روزگار ايله معلوم اولوب درياده
گشت و گذار ايدن لر علم و معرر اولغله بوجملن صورت
تصوير اولدر

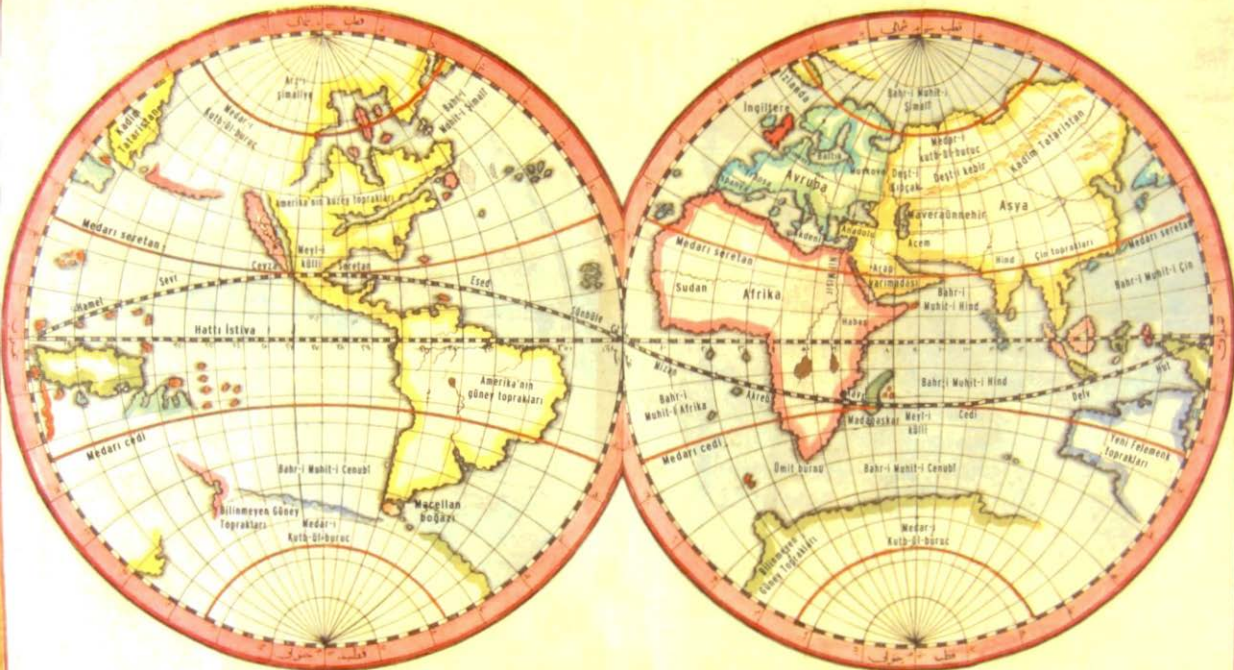

اق دکرده وقع دکرده سیر و سفر ایدن اهل اسلام لغتی اوزن
اشبودایم ده او تون ایکی روزگار اسامی و جهات ايله رسم و تحریر اولمشدر

محیط شرقی سیر و سفر ایدن اهل هند و سند و فارس لسان لرینه
کون خارج دایره ده واق دکر وقع دکرده سفر ایدن لر لغته کون داخل
دایره ده او تون ایکی روزگار اسامی و جهات ی تحریر و اشارت اولمشدر

Toprak ve sudan ibaret olan küre-i arzın şeklîdir

Bahr-i Muhit: Okyanus

Hatt-ı Istıva: Ekvator çizgisi

Medarı seretan: Yengeç dönencesi

Medarı cedi: Oğlak dönencesi

Hamel: Kaç

Sev: Boğa

Cevza: İkizler

Seretan: Yengeç

Esed: Aslan

Sünbül: Başak

Wizan: Terazî

Kars: Yay

Cedi: Oğlak

Delv: Kova

Hut: Balık

İspanya toprakları

Rumeli toprakları

Karadeniz

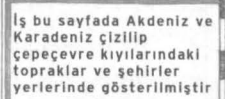
Anadolu toprakları

Akdeniz

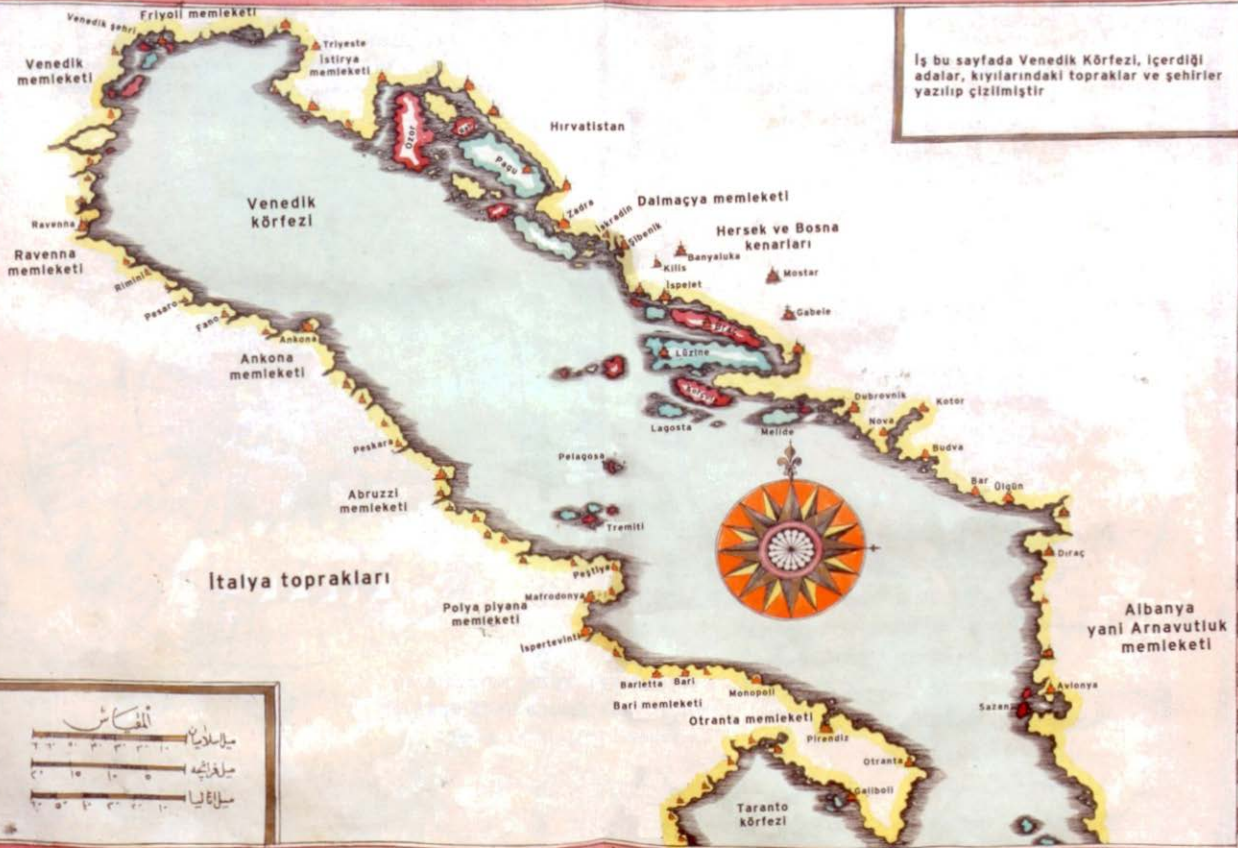
Akdeniz

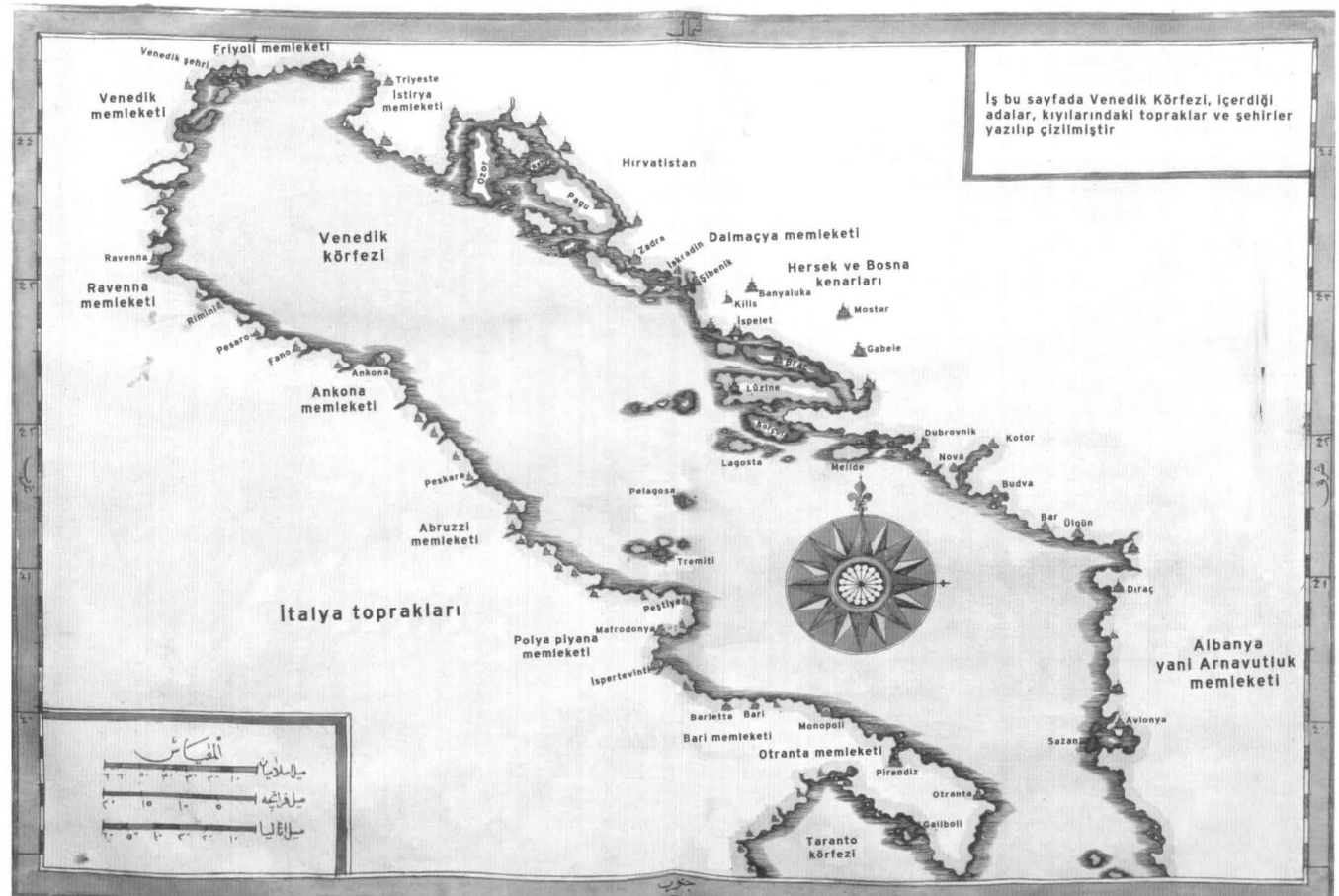

İş bu sayfada Akdeniz ve Karadeniz çizilip çepeçevre kıyılarındaki topraklar ve şehirler yerlerinde gösterilmiştir

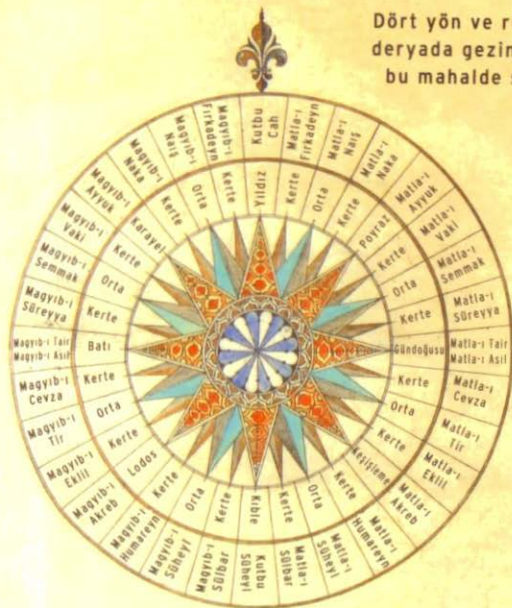

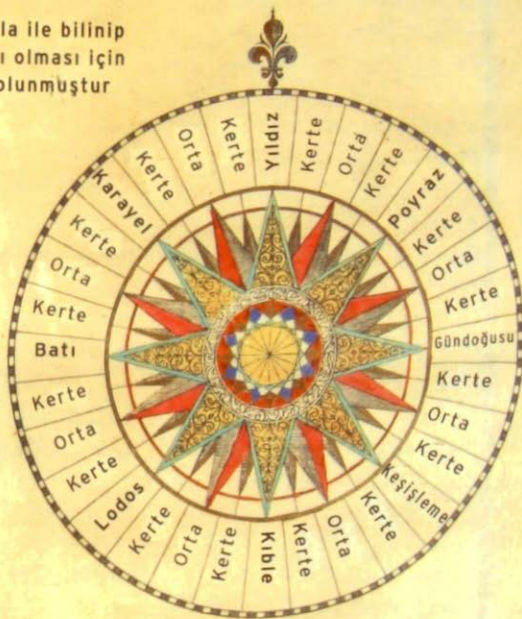

شکل یوسله

Dört yön ve rüzgârlar pusula ile bilinip
deryada gezinenlere yararlı olması için
bu mahalde sureti tasvir olunmuştur

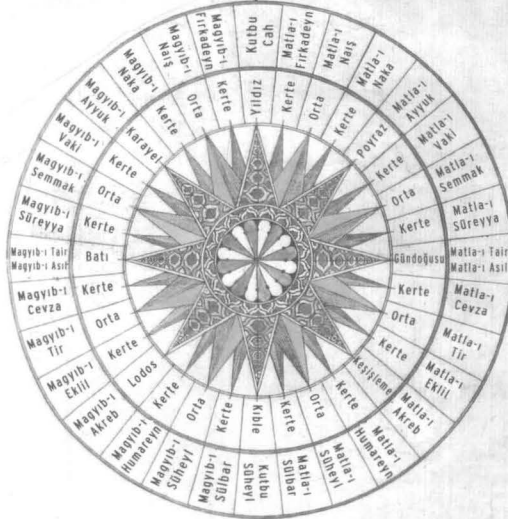
Muht-l Şark'ı'ge seyrüsefer eden Hind, Sind ve Fars lisanlarına göre
dış dairede; Akdeniz ve Karadeniz'de sefer edenlerin lügatine göre iç dairede
otuz iki rûzgârın adları ve yönleriyle yazılıp çizilmiştir

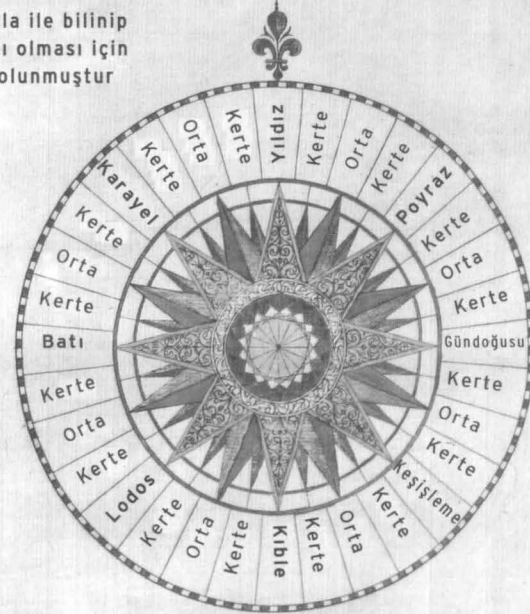
Akdeniz ve Karadeniz'de seyrüsefer eden İslam ahalisinin lisanınca iş bu dairede otuz iki rûzgâr, adları ve yönleriyle yazılıp çıkmıştır

شکل اول

Dört yön ve rüzgârlar pusula ile biliniş deryada gezinenlere yararlı olması için bu mahalde sureti tasvir olunmuştur

Muhit-i Şark'te seyrüsefer eden Hind, Sind ve Fars lisanlarına göre dış dairede; Akdeniz ve Karadeniz'de sefer edenlerin lûgatine göre iç dairede otuz iki rüzgârın adları ve yönleriyle yazılıp çizilmiştir

Akdeniz ve Karadeniz'de seyrüsefer eden İslam ahâlisinin lisanınca iç bu dairede otuz iki rüzgâr, adları ve yönleriyle yazılıp çizilmiştir

KAYNAKÇA

Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*.

Danişmend, İsmail Hami, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 4 cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1947-55.

Gökyay, Orhan Şaik, "Kâtip Çelebi, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri" *Kâtip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1957, s. 3 - 90.

— *Kâtip Çelebi'den Seçmeler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968.

Gürçay, Lütfi, *Gemici Dili*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 2. baskı, 1962.

İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

İzmirak, Prof. Dr. Reşat, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1964.

Kâtip Çelebi, *Cihânnümâ*, Yazma, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No. 443; Revan, 1651.

Öngör, Sami, *Coğrafya Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1961.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1946.

Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, tıpkıbasım, Devlet Basımevi, 1935.

Seyyid Nüh, *Deniz Kitabı (Der See-Atlas des Sejjid Nüh)*, yayımlayan Hans Joachim Kissling, Münih, 1966.

Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm*, 6 cilt, İstanbul, 1306-16 (1890-1900).

Tietse, Andreas ve Henry, René Kahane, *The Lingua Franca in The Levent*, University of Illinois Press, Urbana, 1958.

Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Türkiye'de İdare Bölümleri ve Bunlara Bağlı Köyler, Belediyeler, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara, 1971.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1948.

Yakut el-Hamevî, *Kitâb Mu'cemü'l-Büldan*, yayımlayan Ferdinand Wüstenfeld, *Yacut's Geographisches Wörterbuch*, 6 cilt, Leipzig, 1866-73; Tahran basması, 1965.

DİZİN

(Atlaslarda yerlerini bulamadığım için okunuşlarını saptayamadığım
yer adlarının karşısına soru işareti konmuştur.)

Abbâdan: Basra Körfezi'nde, Şattül-arap deltasında İran'a ait bir ada ve şehir (Abadan). 81

Abbas: İran şahı. 111

Abbasoğulları. 160

Abdi: Kapudan, 133

Abdi Paşa: Mora beyi, 131, 156

Abdullah: Sa'doğlu, Mısır valisi. 160

Abdullah: Tahiroğlu, Saffârililerden, Mısır valisi. 160

Abdullah: Tilimsan beyi, hâkimi. 52, 55, 58

Abdülâziz: Hatipoğlu, Girit Adası'nda Endülüslü kumandan. 160, 161

Abdülcebbar: Sakız beyi. 117

Abdülümün: Hafsoğullarından Hasan'ın kar-
daşı. 63

Abdürrahim Efendi: Şeyhülislam. 149

Abdürrahman Paşa, 151

Ab-ı Safi: Eskiden İzmit'e bağlı olan Adapa-
zarı'nda bir bucak merkezi. 185

Abrutse (?), 22

Acem, 63, 107, 123, 167

Acem diyarı: İran. 86

Acem Irakı bkz. Irakayn, 199

Acem Şahları Devleti, 40

Ada: Adapazarı. 185

Ada Hisarı: Cezayir şehrinin önünde, şehri kontrol altında tutan hisar; Barbaros Hayreddin Paşa tarafından ele geçirilip yıkılmıştır. 55

Adahon Boğazı: Azak Denizi'nde. 135

Adalar Arası: Ege Denizi'nde, adaların yoğunlaştığı bölge. 19, 137, 156, 178, 192, 193, 195

Aden, 76, 79

Aden kıyıları, 43

Aden şehri, 76

Ağriboz: Ege Denizi'nde Girit'ten sonra en büyük ada; Yunanistan'ın doğu kıyısının karşısında uzanır (Eğriboz). Bu ad türlü biçimlerde, Eğriboz, İğriboz diye de söylenir ve *Bahriye*'deki yazılışı "Ağriboz" şeklini gerektirir. 19, 31, 70, 71, 125, 134, 143, 146, 155, 156, 165, 170, 177, 179, 180

Ağriboz beyi, 70

Ağriboz Limanı, 71, 146

Ağriboz Sancağı, 173

Ahmed: Zebîd İskeleyi'ni ele geçirmişti; Hadım Süleyman Paşa tarafından geri alındı. 76

Ahmed: Sultan; Gücerat padişahı. 86

Ahmed: Karahisar-ı Şarkî beyi; İnebahtı bozgununda şehit oldu. 117

Ahmed: Nigbolu beyi; İnebahtı bozgununda şehit oldu. 117

Ahmed Ağa: Tersane kethüdası. 131

Ahmed Bey: Kurtuluş, Rodos beyi. 95

Ahmed Bey: Mirliva. 90

Ahmed Han: Sultan, I. 125

Ahmed Paşa: Amasya beyi; Ammaroğlu'nun yerine kapudan paşa oldu, Suda kuşatması sırasında şehit oldu. 138, 145, 149, 150, 171

Ahmed Paşa: Anadolu beylerbeyi; Nakşa sava-
şında şehit oldu. 152, 153

Ahmed Paşa: Ankebut. 151

Ahmed Paşa bkz. Gedik Ahmed Paşa

Ahmed Paşa: Hafız; kapudan paşa, veziri
âzam. 111, 124, 168

Ahmed Paşa: Hersekoglu; kapudan paşa,
veziri âzam. 37, 38, 39, 40, 166

Ahmed Paşa: İstanköylü; Cezayir beylerbe-
yi. 122, 168

Ahmed Paşa: Kemankeş, kapudan paşa; Ah-
med Bey diye de geçer. 43, 58, 60, 166

Ahtapolu: Bulgaristan'da, Karadeniz kıyısın-
da eskiden İslimye sancağına bağlı bir
ilçe. 186

Ahyolu İskelesi: Bulgaristan'da, Karadeniz
kıyısında, Burgaz Körfezi'ne girerken
sağ yanda kalan bir burnun ucunda bir
liman. 131

Akdeniz. 9, 17, 18, 43, 44, 66, 70, 77, 80, 84, 94,
100, 103, 109, 120, 122, 123, 124, 125, 126,
128, 129, 134, 136, 138, 152, 153, 167, 168,
169, 170, 181

Akdeniz adaları, 19, 29, 160

Akdeniz Boğazı: Çanakkale Boğazı. 18

Akdeniz yalıları: Akdeniz kıyıları. 45

Akhisar: Geyve Akhisarı. 185

Akılbend bkz. Halkü'l-Vâd, 119

Akkâ. 18

Akkerman: Besarabya'da (Moldovya) Din-
yester Suyu ağzında bir liman şehri
(Byelgorod-Dinyestrovski). 35, 130

Akkerman boğazı, 131

Aksaray: Niğde Aksarayı. 138

Akşehir: Konya'nın bir ilçesi. 110

Aktabya: Girit'te, Kandiye kalesinde. 148

Akvamort: Güney Fransa'da Rhone Nehri
ağzının batısında, bir kıyı gölü kenarın-

da, dört köşe surlar içinde, satranç tah-
tası gibi sokaklara bölünmüş, ortaçağ-
dan kalma bir kasaba. IX. Lui tarafından
yapılmış bir kanalla denize bağlanmış-
tır. 25

Akyazı: Geyve Akhisarı, Kocaeli'ne bağlı bir
ilçenin merkezi. 185

Alaiye: Alanya. 19, 70

Alaiye sancağı, 175

Alaman: Alman, Almanyâ. 58, 59, 97, 114

Albanya: Arnavutluk. 19, 20

Alfonz: Aragonya kralı. 30, 31

Ali: Biga beyi. 117

Ali Ağa: Haseki, 140

Ali Bey: Avlonya beyi; Kanuni zamanındaki
Rodos seferinde şehit oldu. 42

Ali Bey: Kocaeli beyi. 70

Ali Bey: Mezestire beyi. 131

Ali Bey: Mısır sancağı beylerinden. 80

Ali Bey: Sayda beyi. 70

Ali Çelebi: Memi Paşaoğlu. 126

Ali Efendi: 173

Ali, Hz.: Halife, 109

Ali Kethüda: Gelibolu tersanesi kethüdası.
67

Ali Müslüman: kapudan; İnebahtı bozgu-
nunda şehit oldu. 117

Ali Paşa: Sultan II. Bayezid zamanında
Koron fethine gönderildi. 39

Ali Paşa: Hadım; Semendire beyi. 35

Ali Paşa: Hüsam Beyoğlu, Rodos beyi-
yken kapudan paşalığa getirildi. 151, 152, 153,
171

Ali Paşa: İstanköylü Ahmet Paşa'nın oğlu,
Yemen beylerbeyi, Tunus valisi, Mora
ve Kıbrıs sancaklarında bulundu, Yeni-
cami'nin yapılmasında hizmet etti; vezir
ve kapudan paşa oldu, Sultan II. Musta-

fa'nın tahta çıkışında azledilip sonra yine kapudan paşa oldu. 128, 129, 168

Ali Paşa: Müezzinoğlu; kapudan paşa, yeniçeri ağası olduğu için Ali Ağa da denir.

104, 106, 107, 109, 110, 112, 114-116, 167

Ali Pürtek Reis: Kocaali beyi, 104

Amacine sancağı (?) 105

Amasra hisarı, 30

Amasya, 138, 150

Amerika, 18

Âmir: Davutoğlu; Aden emiri. 76

Ammaroğlu: Tersane kethüdasıyken kapudan paşa oldu. 136, 147, 148, 170

Anabolu: Yunanistan, Mora'da, Korint'in 44 kilometre güneybatısında, geniş bir körfezin (Nauplia) içinde bir kasaba. 19, 143, 170

Anabolu: Napoli. 60, 62, 93, 119, 147

Anabolu Boğazı Burnu: Salerno Körfezi'nin kuzeyinde, Capri Adası ile Sorrento arasındaki boğaz ve burun. 24

Anabolu kapudanı, 96, 99, 166

Anadolu. 19, 33, 39, 40, 109, 111, 112, 113, 146, 151, 152, 153, 157, 161

Anadolu askeri. 31, 37, 42, 100, 110, 120, 139, 146, 147, 170

Anadolu eyaleti. 124

Anadolu kenarları. 19, 25, 192

Anadolu kıyıları. 29, 129, 144, 147, 149, 150, 157, 158, 179, 180

Anadolu vilayeti. 193

Anadolu yakası. 71, 130

Anamur. 19

Anatoloka: Yunanistan'da, Patras Körfezi'nin kuzey kıyısında denizkulağı bir balıkçı köyü. 116

Anavarin: Mora'nın güneybatısında, Moton ve Koron burnunun batı yönünde bir

kale ve liman. Adı aslında Anavarin ise de Türkler hafifleterek Avarin derler (Navarino). 39

Anavarin Hisarı, 39

Andere: Ege Denizi'nde Kyklad adalarından biri, Eğriboz'un güneydoğusunda (Andros). 70

Anderya Dorya: İspanya'nın yarar kapudanlarından; Ceneviz'de Orya memleketi hâkimi. 56-60, 65-67, 69, 72-75, 83, 93, 114

Anderya Dorya oğlu. 96

Âne: Bağdat'ın 50 km. kuzeybatısında, Fırat Nehri üzerinde çok eski bir kasaba. 105

Ankara sancağı. 138

Ankona: Orta İtalya'da Adriyatik Denizi'ne uzanmış bir burnun üzerinde yarım daire biçiminde şehir (Ancona). 21, 24

Antalya. 19, 44

Apakorne: Girit Adası'nda, Suda Limanı'nın doğusunda kale. 71, 145

Arabistan kenarları. 25

Aragonya: İspanya'nın kuzeydoğusunda, XI. ve XII. yüzyıllarda yaşamış bir devletin ve onun ülkesinin adı; sonradan İspanya krallığına katılmıştır. 25

Arap Ahmed: Rodos beyi. 112

Arap(lar). 43, 48, 50, 52-54, 63, 77, 83, 99, 105, 106

Arap askeri. 46, 48-50, 52, 55, 63, 105, 106

Arap Boğazı: Rodos'ta bir kale. 34

Arap emîrleri. 94

Arap eşkıyası. 105

Arap eşrafi. 94

Arap kabileleri, 48

Arap Karası, 120

Arap Kulesi: Rodos'taki Sanalmo Burcu. 42, 160

Arap şeyhleri. 63

- Arap yakası.** 18, 57, 119, 121, 128, 178
- Aristatalis:** Aristoteles. 159
- Ariş:** Mısır Filistin sınırında, Akdeniz kıyısına kadar erişen çölde, Vadi'l-Ariş'te verimli bir vaha. 18
- Arnavut:** 35, 90
- Arnavut kenarları.** 21
- Arnavut kıyıları.** 19, 35
- Arnavutluk.** 67
- Arsenale:** Venedik şehrindeki mükemmel cebehane. 23
- Arslan Paşa:** Tırhala arpalığının sahibi. 127
- Asya.** 18, 159
- At Meydanı:** İstanbul'da Sultanahmet Camii önündeki meydana XIX. yüzyıl başlarına dek Osmanlıların verdiği ad. 60
- Atıcılar Meydanı.** 43
- Atina.** 19, 128
- Atlas veya Atlas Minor:** G. Mercator ve Lud. Hondius'un coğrafyaya ait, 1621'de Arnheim'da basılan eseri. Asıl adı *Atlas Minor Gerardi Mercatoris atque illustratus*'dur. Gerardu Mercator'un Ptolamios'un haritalarını tamamen kopyalayıp bunlara yenilerini katmak suretiyle yaptığı 106 haritayı tek bir cilt halinde toplayan ve ölümünden sonra 1595'te basılan *Atlas Majör* adlı bir eseri daha varsa da; burada söz konusu olan *Atlas Minor*'dur. 19, 22, 24, 25, 159, 160, 161
- Avarin** bkz. Anavarin. 60, 118, 123, 126-129, 168, 177-179, 193
- Avarin Limanı,** 100
- Avarinler,** 37
- Avlona:** Arnavutluk'un güneyinde Adriyatik kıyısında bir liman (Avlonya). 19, 21
- Avlonya** bkz. Avlona. 33, 35, 42, 67, 68, 75, 90, 94, 165
- Avlonya ovası,** 67
- Avlonya sancağı,** 33, 66
- Avrupa.** 18, 159, 191
- Ayaksar Limanı:** Bu adın doğrusunun bu olduğundan –baktığım kitaplarda başka türlü de yazıldığı için– şüpheliyim. 152
- Ayamavra Adası:** Yunanistan'ın kuzeybatı kıyısında bir ada; Preveze Körfezi'ne giren boğaza hâkimdir (Santa Maura). 19, 20, 72, 73, 75
- Ayanoroz:** Selanik'in güneydoğusunda, Halikidikya Yarımadası'nın güneydoğuya uzanan üç dilinden en doğudakinin adı (Aynaroz). 19
- Ayas Paşa:** Veziri âzam 66-68
- Ayatodori Limanı:** Girit adasına çok yakın küçük bir ada. 140
- Ayazmend:** Ayvalık'ın 2 km güneyinde, Mıdilli Adası'nın 2 mil karşısında Anadolu kıyısında eski bir köy ve iskele. 31, 39
- Aydın Reis:** Barbaros Hayreddin Paşa'nın ünlü levent reislerinden. 54, 55, 56
- Aydın sancağı,** 138
- Ayıntap:** Gaziyayıntap. 113
- Azak:** Saklaplar ülkesinin [İslavlar, Rusya] limanı ve Kuzey illerinin geçidi. 33, 107, 134, 135, 165, 170
- Azak Denizi,** 135
- Azak Denizi Boğazı,** 18
- Azak Suyu:** Azak Denizi'ne dökülen Don Nehri. 34
- Azmizade Efendi:** şair. 122
- Bababurnu:** Anadolu'nun en batıdaki noktası. Burada Ayvacık'ın Gölpınar bucağına bağlı ve eskiden yatağanlarıyla ün almış Babakale köyü ve bir deniz feneri vardır. 177

Bâb-ı Mendeb: Kızıldeniz'in güneyinde, onu Aden Körfezi'yle birleştiren boğaz (Babülmendep). 79

Badra: Mora'nın kuzeybatı kıyısında, Patras Körfezi'nde bir şehir (Patras). 19

Baf. 111, 125

Baf sancağı. 113, 175

Bağdat. 66, 81, 103, 105, 106, 111, 134, 138, 170

Bağdat eyaleti. 105, 122

Bahadır Giray Han: Kırım hanı. 134

Bahçekapusu: İstanbul'da. 152

Bahçe Suyu: Malta adasındaki Bey Bahçe-si'nde akan gönül açıcı su. 100

Bahreyn: Arap Yarımadası'nın kuzeydoğusunda, Basra Körfezi'nin batı kıyısında bir memleket olup Umman ile Lahsa arasında uzanır. Basra Körfezi'nin batısında büyücek bir ada; kıyılarında pek çok ve çok iyi inci çıkar. 80, 81

Bahr-i Körfez: Adriyatik Denizi. 89

Bahr-i Muhit: Okyanus, Atlas Okyanusu. 18, 31

Bahr-i Muhit-i Garbî: Atlas Okyanusu. 76

Bahr-i Muhit-i Şarkî: Büyük Okyanus, Pasifik Okyanusu. 76

Bahriye: Büyük bir denizci ve ilk Türk haritacılarından olan Piri Reis'in [1465 ? -1554 ?] Akdeniz kıyılarının ve adalarının şenlik ve yıkık olanları ile limanlarını, sularını ve denizde olan taşlarını ve sığılarını, amcası Kemal Reis ve başka gazilerle birlikte denizlerde dolaşırken kendi görüp yakından tanıyıp bilgi edindikten sonra meydana getirdiği büyük eser. 21, 24, 79, 80

Bahşılar: Ege Denizi'nde Korfu'nun 10 mil güneydoğusunda, çevresi 30 mil kadar küçük bir ada (Paskos ve Antipaksos). 20, 73, 75

Balcık: Bulgaristan'da Karadeniz kıyısında Varna'nın kuzeyinde bir liman. 134

Baldonius: Konstantaniye padişahı. 159

Bali Bey: Mısır beylerinden. 42

Bali Bey: Teke beyi. 42

Bali Kapudan, 130, 131

Balis Kalesi: Kuzey Suriye'de, Fırat kıyısında, nehrin güneyden doğuya döndüğü yerde eski bir şehir. 105

Balıbadra kıyısı bkz. Badra. 141

Banaluka: Yugoslavya, Bosna'da, adını taşıyan bölgenin merkezi olan şehir (Banja-Luka). 22

Bar hisarı bkz. Ülgün-Bar. 114

Bara Adası: Ege Denizi'ndeki Kyklad takım-adalarından biri, Nakşa Adası'nın batısındadır (Paros). 69

Barbarosa bkz. Hayreddin Paşa. 56, 59, 60, 63, 65-67, 72

Bartın, 186

Basra, 80, 81, 86, 105, 106

Basra Kalesi, 106

Basra Limanı, 80

Bastiyon: Tunus şehrinin istihkâmı olan kale. Şehir ile yanındaki göl arasında bulunmaktadır. 121

Batı Semti bkz. Mağrip. 88

Bayezid: Sultan, II. 35, 36, 40, 166, 196

Becaye: Cezayir'in doğusunda, aynı adı taşıyan körfezin kıyısında bir kale ve liman (Bejaia, Buji). 46, 48, 59, 64, 78

Becaye hisarı, 45, 79

Becaye kalesi, 46

Behke: Yugoslavya'da, Bosna'nın kuzeybatısında bir kasaba; Osmanlı devrinde bir sancak olan Hırvatistan'ın merkeziydi. 22

Behram Bey: Yemen beylerbeyi. 76

Behram Paşa: Sivas beylerbeyi 109, 110

Bekir Paşa: Rodos beyi 170

Bektaş Ağa: Cemaat çorbacısı 157

Beledü'l-Unnâb hisarı: Tunus ile Cezayir arasında, Avrupalıların Bone dedikleri şehirdir. 64

Belgrat. 35, 41, 104

Bender-i Şehbar: İran'ın güneydoğusunda, Mekran bölgesinde, Umman Denizi kıyısında liman. 83

Benefşe: Mora'da doğuya ve güneye uzanan bir burnun ucuna yakın, Anadolu tarafında kenara bitişik küçük bir ada ve kaledir. Bu burun Frengistan ve Mağrip'ten gelen donanma gemilerinin geçtiği olduğu için eskiden Venedik'in elindeyken Kefalonya Adası'na karşılık geri almak istediler, ama bu kale lüzumu dolayısıyla alınıp Kefalonya da Venedik'te kaldı. Burası yüksek bir dağdan denize inmiş bir burun olup, ucunda Ferište Kilisesi anlamında Santancilo adında bir makama nisbet ederek kâfirler "Kav-santancilo" derler ve kalenin eski adı Manevasiya olduğundan *Menekşe* denilmiştir. 142

Benefşe İskelesi, 142

Benzert (Benzerte): Tunus'un kuzeyinde bir kale ve liman (Bizerte). 47, 93

Benzert Kalesi, 62

Beraht (?) 82

Berr-i Câş kıyıları: Bugün Cask ve Cäsak denilen yer. Umman Körfezi'nde, Basra Körfezi'nin ağzına yakın yerde uzanan bir burun ve burundaki bir balıkçı köyünün adıdır. 83

Beşiktaş. 35, 78, 109, 130, 152, 157, 166, 177

Bevvâb sancağı. 106

Bey Bahçesi: Malta adasında bir bahçe. 100

Beyrut. 18

Beyrut kıyısı. 125

Bıraç: Yugoslavya'da, Dalmaçya kıyılarının güneyinde bir ada. 21

Bibercik Boğazı: Ege Denizi'nde, Eğriboz Adası'nın hemen kuzeyinde, uzunluğu 10 mil kadar küçük bir ada vardır; Rumeli kıyısına yakın olan bu ada ile kara arasındaki boğazın adı. 75

Biga, 117

Biga Sancağı, 174

Birecik: Fırat Nehri'nin geçidi. 105

Bişer Boğazı: Metinlerde Bişer ve Pişez şeklinde yazılan bu boğazın adının doğrusunun ne olduğunu bulamadım. 136

Bodrum Hisarı: Rodos'a bağlı bir hisar. 35, 43, 156

Bodur Cafer Reis. 142, 143

Boduva hisarı: Adriyatik Denizi'nin kuzeydoğu kıyısında, bugünkü Karadağ sınırları içinde, Antivari kalesinin batı tarafında, önünde küçük bir adacık bulunan bir kale, "Boduv-Venedik" diye bilinir (Budva). 20

Boğaz: Çanakkale Boğazı. 17, 19, 60, 144, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 158, 160, 170, 171, 172, 177, 192, 196

Boğaz: Korfo Boğazı. 68

Boğaz: Azak Denizi'nde Özi Boğazı. 132

Boğaz: Rodos'ta. 42

Boğaz: Tunus'ta. 119

Boğazhisar. 154, 177

Boğaz Hisarı: Karadeniz Boğazı'nda Anadolu Kavağı hisarı. 132

Boğaz Hisarları: Inebahtı Körfezi'ne açılan boğazı koruyan hisarlar. 115

Bosna. 21, 123, 166, 167, 191

Bosna eyaleti. 149, 172

- Bosna kenarları.** 21
- Bosna kıyıları.** 19, 21
- Bostan Kethüda:** Gelibolu tersanesi kethüdası. 68
- Bozca Ada.** 19, 149, 155, 157, 158
- Bozca Ada Hisarı.** 34, 144
- Bozca Adası.** 34
- Bozok:** Yozgat'ın eski adı. 138
- Bû Ali:** Ebû Sînâ 86
- Budin:** Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'daki başlıca eyaletinin merkezi; bugünkü Budapeşte'nin bir bölümünü oluşturan şehrin adı. 143, 154, 172
- Budin eyaleti.** 169
- Buğdan:** Romanya'nın Moldavya eyaletine Osmanlıların verdiği ad. 72
- Burak Adası:** Mora yarımadasında, Moton Limanı'nın güney yönünde bulunan Sapienza adası. 28 Temmuz 1499'da bu ada önünde Venediklilerle yapılan deniz savaşında kahramanca çarpışarak şehit düşen Burak Reis'in hatırasını yaşatmak için Türk denizcileri tarafından Burak Adası denilir (Bradano). 37, 38, 127
- Burak Reis:** Önünde şehit olduğu Burak Adası'na adını veren reis. 36, 37
- Bursa sancağı,** 185
- Büyük Kefalonya:** Patras Körfezi'nin girişinde dağlık bir ada. Bkz. Kefalonya. 20
- Câbere:** Elcezire'de, Rakka ile Bâlis arasında, Fırat'ın sol kıyısında bir kale ve kasaba. 105
- Cafer Ağa veya Cafer Bey:** Yavuz Sultan Selim zamanında kapudan paşa. 41, 166
- Cafer Ağa:** Barbaros Hayreddin Paşa'nın kendisi yerine Tunus hisarını yönetmesi için bıraktığı adam; başarısız oldu. 64
- Cafer Paşa:** Serdar, Tarabulus'a gidip Yahyaoglu Yahya adlı Harici'nin başını kesip getirdi. 122
- Cafer Paşa:** Bostancıbaşı, Canbolatoglu Mustafa Paşa'nın yerine kapudan paşa oldu. 134, 169, 180
- Cafer Paşa:** Kılıç Ali Paşa kullarından; Derviş Paşa'dan sonra kapudan paşa oldu. 123, 168
- Cafer Paşa:** Tarabulus beylerbeyi. 115
- Cafer Reis** bkz. Bodur Cafer
- Cağala:** Frenk kapudanı. 88, 122
- Canbek Giray.** 132, 169
- Canbolat Bey:** Kilis sancağı mutasarrıfı. 105, 106, 112
- Canîalemezade Ağa,** 133
- Cebel-i Feth:** Cebelüttarik. Ziyadoğlu Tarık'ın buyruğundaki İslam askerinin İspanya'ya girişlerinde ilk aldıkları yer; Tarık, tepe üzerine bir kale yaptırmıştır. 25
- Ceked Körfezi:** Kaynaklarda adını bulamadığım bu körfez, sanırım bugünkü Kuç Körfezi olmalı. Hindistan'ın kuzeybatısında, Umman Denizi'nin kuzeydoğu kıyısında bir bölge olan Kuç, Pakistan'ın kuzeydoğu sınırı ile Gücerat'ın batı sınırı arasında uzanır. Büyük bir tuz bataklığından ibaret olan bölgeyi güney boyunca Kuç Körfezi neredeyse bütün komşularından ayırır. 84
- Celâleddin:** Melik Dinaroglu, Guvadar hâkimi. 83
- Celaliler.** 123
- Cem:** Efsanevi Fars kahramanı. 60, 117
- Cem Bahçesi:** Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos fethinde Türk donanmasının ilk asker çıkardığı nokta. Rodos şehrinin kuzeybatısında, Villanova kalesinin karşısındaki bahçenin adı olduğu söylenir. 42

Cemhere: Hind ülkesinin kuzeybatısında, Kathiawar yarımadasının kıyısında Manglor'dan iki konak batıda bir şehir (Camher). 85

Ceneviz: "Ceneveli" demek olup Cenovalı-lara Osmanlıların verilen ad. Cenova, İtalya, Ligurya Alplerinin güney yamaç-ları boyunca uzanan bir vilayetin adıdır. Ortaçağın sonunda öteki İtalyan şehir devletleri gibi bir cumhuriyet olan Ce-nova'nın Osmanlılarla olan ilişkileri Fa-tih Sultan Mehmed zamanında çok karışık bir duruma girmiş ve bu, Ceneviz kolonilerinin birer birer Türklerin eline geçmesiyle sonuçlanmıştır. 19, 25, 30, 45, 47, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 87, 88, 114

Ceneviz Boğazı: Korsika Adası ile İtalya arasındaki Boğaz olmalı. 54

Ceneviz kapudanı, 114

Cenevizlül, 57, 104

Ceneviz Cafer: Cezayir kapudanlarından. 124

Cerbe Adası: Akdeniz'de, Küçük Sirtte Kör-fezi'nde bir ada. Gabes Körfezi'ni oluş-turan 60 km'lik bir deniz kolu adayı ba-tıda güney Tunus kıyılarından ayırdığı halde, güneyde Cerbe ile kara arasında iki dar boğaz vasıtasıyla denizle birleşen bir tür göl vardır. 18, 44, 54, 56, 66, 88, 94, 95, 99, 166

Cerbe kalesi, 96, 99

Cerbe sığılığı, 95

Cevan Osteryako: İspanya kapudanı. 114

Cezayir. 18, 43, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 77, 90, 93, 94, 110, 114, 116, 122, 124, 125, 141, 145, 146, 150, 155, 166, 167, 192

Cezayir eyaleti, 136, 165, 166, 175

Cezayir halkı, 51, 54, 58

Cezayir hisarı, 47, 48, 50

Cezayir limanı, 55

Cezayir ocağı, 139

Cezayir şehri, 50, 51, 53, 55

Cezayir şeyhleri, 54

Cezayirli, 47, 52, 53, 64, 78

Cicil bkz. Cicilye. 46

Cicilye: Doğu Cezayir, Kostantin eyaletin-de, deniz kıyısında, Becaye Körfezi'nin hemen girişindeki kasaba. Düz ve yük-sek bir sahilde gemilerin karaya soku-lup fırtınalarda barınmalarına elverişli iki koy arasında uzanan kayalık ve tah-kime uygun bir yarımada; bugün Ceçel-li diye bilinir. 46, 47, 48, 53, 54, 114

Cicilye Hisarı, 47

Cidde, 79

Cihännümâ: Kâtip Çelebi'nin büyük ve önemli coğrafya eseri. Doğuda Japonya ve Asya'nın tasviri coğrafyasıyla başla-yan kitap, batıya, İslam dünyasına doğ-ru ilerledikçe, onun doğrudan kendisi-nin topladığı bilgilerle daha da zengin-leşir. Kâtip Çelebi, *Cihännümâ*'da tasvir ettiği memleketleri idari bölgeleri, hü-kümet şekilleri, din, bilim, sanat, tica-ret, ahlak, âdet, su, hava, nehirler, dağ-lar, bitkiler ve ürünler gibi bütününü-yle anlatarak vermeye çalışmıştır. 18, 25

Cingiz: Cengiz Han. 107

Culius Kayser Pazarı: Friyoli ülkesi, Forum ülkesi, Forum Culi. 22

Cünada: Muaviye zamanında denizler açan İslam gazisi. 160

Çanak Limanı: Ege Denizi'nde, Halkidikya Yarımadası'nda Kesendire Burnu'nun ba-tısında, Selanik Körfezi'nde bir liman. 20

Çanlık: Venedik'te San Marko kilisesinin çan kulesi 24

Çatalca Ovası: Yunanistan'da, Tesalya Yeni-
şehirinin 40 km. güneybatısındaki Far-
sala kasabasının kenarında bulunduğu
ve Tırhala'nın ilerisine değin uzanan vė-
rimli, geniş bir ova. 37

Çavuş Reis, 142

Çayönü: Girit'te, deniz kıyısında bir yer. 156

Çeh: Çek. 38

Çekmece: Marmara Denizi'nin kıyılarından
biri. 19

Çelebi Ali Paşa: kapudan paşa. 174, 187, 189

Çeltiklik Adaları: Sadrüddâr'ın aşağısında,
Arap eşkiyasının elinde olan adalar. 105

Çerkes: Kırım'ın doğusunda Çerkeslerin
oturduğu bölgenin adı. 135

Çeşme. 103, 139, 146, 147

Çetros kalesi. (?) 62

Çiçilye Adası: Sicilya. 60, 96, 114, 119, 124

Çočka Burnu: Kefe Körfezi'nin doğu kıyısın-
da bir burun. Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*,
harita 15: Çuka burnu. 134, 135

Çorlu, 130

Çorum, 117, 138

Çubiter: Girit adasının ilk hükümdarı. 159

Çuka Adası: Ege Denizi'nde Mora'nın kuzey-
inde, Lakonia Körfezi'nin ağzında bir
ada (Kitira). 19, 69, 139, 156

Daman: Hindistan'ın batısında, Gücerat'ta
küçük bir Portekiz sömürgesi. Bom-
bay'ın kuzeyinde ve ondan 65 km. uzak-
tadır (Damao). 86

Daman kalesi, 86

Daman limanı, 86

Davina (?) 25

Davud Paşa: İkinci. Sultan II. Bayezid zama-
nında kapudandı. 35, 36, 166

Davud Paşa: Mısır valisi. 79

Davud Paşa: Rumeli beylerbeyisi, kırk gün-
lüğüne kapudan paşa oldu. 128, 168

Değirmenlik: Ege Denizi'nde Kyklad adala-
rından biri; bunların en güneybatıda
olanı (Milos). 142, 155, 175

Deli Cafer: Turgut Reis'in namılı yoldaşların-
dan. 88

Delvine: Osmanlılar devrinde sancak mer-
kezi; Arnavutluk'un güneyinde, Yunan
sınırına yakın bir kasaba ve iskele. 67

Delvine kıyıları, 119

Delvine önü, 19

Delvine sancağı, 20, 66

Demürkapı: Hazar Denizi'nin batı kıyısında
bir şehir ve liman; "Derbend"ın Türkçe
adı. 107

Derviş Mehmed Paşa: Bosna beylerbeyi; önce
kapudan paşa, sonra da veziri âzam ol-
du. 149, 154, 171

Derviş Paşa: Halep beylerbeyi; önce kapu-
dan paşa, sonra da veziri âzam oldu.
109, 110, 111, 123, 167, 168, 194

Desbul (?) 81

Dıraç: Arnavutluk'ta, Adriyatik Denizi kıyı-
sında bir kasaba; geniş bir koyun batı-
sında, kayalık bir burun üzerine kurul-
muştur. 19, 75, 129

Dıraç Burnu, 20

Dırava nehri, 22

Dicle nehri, 105

Dimestekiyus: İstanbul kayserinin Girit'i
hıleye alması için gönderdiği Anadolu
hâkimi. 161

Dimyat: Mısır'da bir bölgenin ve bu bölge-
de bir ticaret şehrinin adı. Nil'in aynı ad
taşıyan kolu üzerinde, Nil deltasının doğu-
sunda ve kıydan 13 km. içtidedir.
18, 127, 168, 175

Divriği, 113

Diyarbakır, 105, 123

Diyarbakır eyaleti, 124

Diyu: Hindistan'ın Gücerat bölgesinde, Kathiawar yarımadasının güney ucunda ve adını taşıyan burunun doğusunda küçük bir ada; eskiden Portekiz sömürgelerinden önemli bir ticaret yeri (Diu). 76, 85, 86

Diyu limanı, 76

Donabur: İspanya kapudanı. 98, 99

Dubrovnik Hisarı: Bosna'nın güneybatısında, Dalmasya kıyısında küçük bir İslav cumhuriyetinin adı (Dobrovenedik, Ragusa). 21

Duka. 141, 148, 178

Duka kapudanı, 114

Dukakin beyi, 140

Dumdum Memi: Kapudan, İnebahtı yenilgisinde şehit oldu. 117

Ebâ Eyyub Ensârî: İstanbul'da, Eyüp. 41

Ebû Hafs Ömer: Habiboğlu, Endülüslü. 160

Ebükelbeyn Suyu Boğazı. (?) 105

Ebüssü'üd Efendi: şeyhülislam. 108, 109, 201

Ece Ovası: Gelibolu yarımadasında, Bolayır'ın arkasında, Saros Körfezi'ne değin inen bir ova (Eceabat). 19, 44, 187

Edirne. 36, 38, 68, 86, 90, 117, 154

Edirne kışlağı, 38

Eflak: Romanya krallığını oluşturan iki prenslikten biri; Karpat dağları ile Tuna Nehri arasında bir bölgedir. 31

Egine Adası: Yunanistan'da Atina ile Mora arasında büyük bir körfezin içinde bulunur; körfeze adını vermiştir (Egin). 69

Eğri: Macaristan'da bir şehir ve eski bir kale. Eğer Irmağı'nın vadisinde, Macaris-

tan'daki dört Osmanlı eyaletinden biri. 123, 167

Ejderhan: Volga nehri üzerinde, Volga deltasının başlangıcında, Avrupa ile Asya arasında önemli bir bağ olan sayılı bir ticaret şehri; Ejdehan da denir. 107, 108

Ekinlik: Marmara adalarından Çanakkale Boğazı'na giden yol üstünde uğrak bir adadır. Bol suyu vardır, bundan ötürü de önemlidir. 177

Eklkara veya Enlikara: كىقره diye yazılan bu adın nasıl okunduğunu ve nerede olduğunu bulamadım. 125

Elbasan: Arnavutluk'un ortasında İşkombi Irmağı'nın kuzeyinde güzel, verimli bir vadinin içinde bir kasaba; eskiden bir sancak merkezi. 67

Elbasan sancağı, 109

Elbiye Kalesi: İtalya'nın batısında, Korsika Adası'nın 48 km. kuzeydoğusunda küçük bir ada (Elbe). 93

Emevioğulları, 160

Emîr Ahmed: Hafsoğullarından. 110

Emir Ali Adası: Marmara Denizi'nde İmralı adası. 19

Emîr Kapudan: 1654 yılındaki Murat Paşa seferinde, donanmadaki kalyonların kapudanı. 154

Endülüslü, 52, 160

Endülüslü şehirleri, 58

Endülüsiya kıyıları, 25

Endülüslü, 58, 160

Engürü: Ankara. 117

Erdebil: İran Azerbaycanı'nda, Aras Irmağı'na karışan Karasu'nun kollarından bir dere üzerindeki kaza merkezi ve Erdebil Ovası denilen geniş ovanın güney ucunda bir kasaba. 168

Ereğli: Marmara Ereğlisi. 177

Ermanos Kayser: İstanbul kayseri; Girit'i hileyle ele geçirmiştir. 160, 161

Ermeni, 168

Erzurum, 169

Erzurum eyaleti, 122, 124, 157, 171

Eski İstanbul: Bozca Ada'nın doğusunda, Anadolu yakasında yıkık bir şehir, Truva. 155.

Fars Denizi: Basra Körfezi. Asya'nın güneybatısında büyük bir körfez, daha doğrusu bir denizin adı. Hürmüz Boğazı ile Umman Denizi'nden ayrılır ve Arap Yarımadası ile İran arasında kuzeybatıya doğru uzanarak Şattül-arab'ın döküldüğü yere ulaşır. 105

Fas, 18, 49

Fas padişahı, 52

Faşa Hisarı: Karadeniz'in doğu kıyısında bir kale (Poti; Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, harita 12). 122

Fazl: Nehr-i Tavi Arabının serdari. 106

Fazlı Paşa: Güveyi; kapudan paşa. 146, 147, 170

Fekkü'l-Esed Adası. (?) 82

Felemenk, 156

Felluce: Bağdat'ın 58 km. batısında, Fırat'ın sol kıyısında ve Dicle'den Fırat'a uzanan Saklaviye kanalının ucunda müstahkem bir kasaba. 105

Fenarlık. 62

Fenike. 110

Ferdinand: Kâfir kapudanı. 51

Ferdinandos: Nemçe imparatoru. 58, 77

Fere ya da Ferecik: Yunanistan'da, Dedağaç'ın 30 km. kadar kuzeydoğusunda, Meriç Nehri'nin sağ kıyısına yakın ve demiryolu üzerinde bir kasaba. 30

Ferhat Bey: Malatya beyi. 113

Fethiye Çevirisi: Ali Kuşçu'nun, Fatih Sultan Mehmed ile birlikte, Uzun Hasan savaşına gittiği sırada yazıp *Risaletü'l-Fethiye* adını verdiği, astronomiye ait Farsça eserin, Seydi Ali Reis tarafından yapılmış Türkçe çevirisi. 81

Fethiye Kalesi (?) 106

Fezleke: Kâtip Çelebi'nin 1591 yılından başlayarak 1655 yılına değin geçen olayları içeren ve Arapça *Fezleke*'sinin bir devamı olan Türkçe tarihi. 25, 143

Fırat nehri, 105

Filorine: Yunanistan'ın kuzeyinde, Vardar Suyu'nun kollarından bir çayın üzerindeki kasaba. 68

Firdevs: İnebahtı beyi. 117

Firkate Limanı (?) 129

Flandriya (?) 159

Florensiya ülkesi: Floransa. İtalya'nın Toskana bölgesinde, Arno nehri vadisinde bir şehir. Ortaçağ'dan bu yana önemli bir serbest şehir sayılan Floransa, XV. yüzyılın başında kudretli bir deniz gücü haline gelmiştir. XVI. yüzyılda kral Floransa cumhuriyetini kaldırarak şehri dükalık'a çevirmiştir. 24, 114

Foça, 156, 171

Foça Limanı, 179

Forum Culi bkz. Friyoli ülkesi. 22

Fransa. 40, 46, 47, 56, 57, 93

Fransa diyarı, 25, 78

Fransa kıyıları: Fransa'nın Akdeniz kıyıları. 24

Fransa kralı, 56, 78, 91

Fransa padişahı, 39, 92

Fransız, 47, 56

Fransisküs: Fransa kralı. 78

Frengi Tarih: Johan Carion'un *Chronik* adlı eserinin Kâtip Çelebi tarafından yapılmış çevirisi. 30

Frengistan, 21, 39, 94

Frengistan kıyıları: İtalya, Fransa ve İspanya kıyıları. 25

Frenk, 24, 31, 32, 37, 38, 70, 94, 122, 128

Frenk taifesi, 29

Frenkçe, 24

Friyoli ülkesi: Friuli. İtalya'nın eskiden Venedik Cumhuriyetine ait eyaletlerinden olup merkezi Triyeste şehridir. 22

Furmeyan: "Kurmeyan" diye de okunabilir; neresi olduğunu bulamadım. 85

Gabele: Osmanlı İmparatorluğu devrinde Hersek'te, Adriyatik Denizi kıyısında küçük bir kasaba. 21

Galata, 29, 60, 92

Ganizâde Efendi: Nadirî, şair ve İstanbul kâdısı 124

Garp Yakası bkz. Mağrip 62

Gazanlılar devleti: Gazneliler devleti. 107

Gazi Mustafa: Turgut Reis'in namılı yoldaşlarından. 88

Gazi Paşa bkz. Barbarosa, Hayrettin Paşa 66, 69, 70, 72, 73, 75, 78

Gazze: Güney Filistin'de, Akdeniz kıyısında "Gazze şeridi" denen dar bölgenin merkezi durumundaki şehir. 18

Gedik Ahmed Paşa. 32, 33, 34, 66, 165

Gelibolu: Marmara Denizi'nin kıyılarından biri. 19, 31, 34, 42, 67, 68, 70, 75, 144, 156, 173, 177

Gelibolu Geçidi: Çanakkale Boğazı. 31

Gelibolu sancağı, 31, 35, 91, 165, 166, 173

Gelibolu Tersanesi, 29, 67

Gemlik Körfezi: Marmara Denizi'nin kıyıla-

rından biri. 19

Gerdefon: Afrika'nın doğu kıyısında, Aden Körfezi'nin ucunda bir burun (Guardafui, Re's-i Asır). 84

Germe: Yunanistan'ın batısında İnebahtı Körfezi ile Patras Körfezi arasındaki dar boğazın eski adı, buradaki kale "Germe Hisar" diye bilinmektedir. 38

Gerze: Karadeniz kıyısında Sinop iline bağlı bir ilçe. 130

Gevherhan: Sultan II. Selim'in kızı 99

Geyve, 185

Girit Adası. 13, 19, 25, 69-71, 103, 111, 114, 122, 137-140, 142-148, 150-156, 159-161, 169-171

Girit kıyıları, 139

Girit otağı, 161

Giylan kıyıları: Giylan, Hazar Denizi'nin güneyinde Elbüz sıradağlarının kuzeyinde bir İran vilayeti ve bu vilayetin Hazar Denizi kıyıları. 107

Gornedor: Portekiz kapudanı 82

Gova: Hindistan'daki eski Portekiz sömürgesinin merkezine ve onun çevresindeki topraklara verilen ad. Hindistan'ın batı kıyısında, Bombay'ın 20 mil kadar güneyindedir (Goa). 76

Gova kapudanı, 82

Göriçe: Güneydoğu Arnavutluk'ta il ve il merkezi bir şehir. Osmanlı idaresinin son zamanlarında Manastır vilayetine bağlı bir sancak merkezi (Körice). 68

Grande Türk: Kanuni Sultan Süleyman. 58

Guvadar İskeleyi: Eski Barna kasabası. Bugün Pakistan'ın bir limanı olup Umman Denizi'nin Belucistan kıyısı üzerinde kurulmuştur. Karaşı'nın 287 km. batısındadır (Gvadar). 84

Guvadar Limanı, 83

Gücerat: Bugün Umman Denizi'nde Kathiawar yarımadasının hemen doğusundaki topraklar demektir, fakat Müslümanların elinde bulunduğu zamanlarda çok daha geniş bir bölgeyi içine almaktaydı.

76, 86

Gücerat kıyısı, 85

Gücerat vilayeti, 86

Gülâbî: Çorum beyi 117

Gürcü Mehmed Paşa: Veziri âzam. 154

Güzelce Mehmed Reis: Gönüllü levent reislerinden. 73

Habeş, 18

Habeş kıyıları, 76, 84

Hacı Halife: Kâtip Çelebi. 13

Hacı Hüseyin: Yavuz Sultan Selim tarafından Hayreddin Paşa'ya gönderildi. 52

Hacı Memi: Tersane kethüdası. 133

Hadîse: Dicle'nin doğu kıyısında bir şehir. Büyük Zap suyunun Dicle ile birleştiği yerden bir fersah yukarıdadır; yıkıntılarını Telle'l-Şair tepesinde görülür. 105

Hafasa artıkları, 120

Hafız Paşa bkz. Ahmed Paşa

Hafsoğulları, 44, 48, 62, 79, 110

Hakem: Hişamoglu, Emevilerden. 160

Halep, 60-62, 81, 105, 109, 110, 129

Halep kışlağı, 61

Haliç. İstanbul'da 29

Halil Paşa: Bosnalıdır. Vezir ve güyeğü; üç yıl kapudan paşalık yaptı. 123, 167

Halil Paşa: Ermeni soyundan; Yeniçeri ağa-lığından gelip kapudan paşa oldu. 124, 126, 130, 168, 169, 179

Halil Paşa: Mora beyi. 37

Halkü'l-Vâd: Tunus beyliğinde ve Tunus

şehrinin 9 km. doğusunda bir kasaba; Tunus önünde bulunan Buhayre Gölü'nü denize bağlayan boğazın iki yanına kurulmuştur. Halk arasında "Akılbend" derler. 45, 47, 62, 63, 120, 149

Halkü'l-Vâd Kalesi, 44, 62-64, 119

Hamid: Mansuroğlu; Harûnürreşid'in kumandanı. 160

Hamit sancağı: Anadolu'nun güneybatısında bir yer; Selçuklular zamanında orada hüküm süren Hamit Bey'in adıyla "Hamit ili" denmiştir. Bugünkü Eğirdir ve Isparta bölgesi. 138

Han Geçidi: Karadeniz'de. 134

Hanya: Girit'in kuzeydoğu bölgesinde, Hanya Körfezi'ne adını veren şehir. 140, 141, 142, 143, 144, 145, 150, 154

Hanya Hisarı, 140, 142, 145, 170

Hanya Kalesi, 71, 148

Hanya Limanı, 145, 147

Haraş Suyu: Cezayir yakınında Akdeniz'e dökülen bir ırmak 78

Hârek Adası: Fars Denizi ortasında bir ada. Denizin ortasında yükselen bir dağdır. Abbâdan'dan çıkıp Umman'a gitmek isteyen gemiler hava uygun olursa bir gün bir gecede oraya varırlar. 81

Harke Adası: Rodos'un batısında ve şövalyelerin elinde bulunan bir ada (Harki, Herkit). 42

Harunürreşid: Abbasi halifesi. 160

Has Yunus: Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u aldıktan sonra İnoz fethi için donanma işlerini üstlendi. 30, 165

Hasan: Sultan, Hafsoğullarından, Tunus padişahı. 62, 63, 64

Hasan: Tilimsan seraskeri. 50

Hasan Ağa: Sekbanbaşı, kör. 151

Hasan Bey: Hadım; Barbaros Hayrettin Paşa'nın güvendiği adamlarından: 60, 77

Hasan Çelebi: Hasan Paşa diye de geçer; Çatalcalı, darüssaade ağası adamlarından; kapudan paşalık yaptı. 169

Hasan Gülle: Turgut Reis'in namlı yoldaşlarından. 88

Hasan Paşa: Hasan Bey diye de geçer; Seyyid; Barbaros Hayrettin Paşa'nın oğlu. 57, 115

Hasan Paşa: Karaman beylerbeyi. 109, 110

Hasan Paşa: Küçük; Rumeli beylerbeyi. 138, 140, 141, 144

Hasbahçe: İstanbul tersanesi yakınında. 117

Haydar Ağaoğlu bkz. Mehmed Paşa

Haydar Paşa: Tunus beylerbeyi. 120

Hayreddin Paşa: Gerçek adı Hızır; Hayreddin Reis ve Barbaros diye de geçer; kapudan paşa. 29, 43-70, 72, 73, 77-79, 81, 83, 87, 88, 93, 115, 149, 166, 167

Hayreddin Paşalular, Hayreddinlüler, 53, 63

Hersek, 21

Hersek kenarları, 21

Hersek Sancağı, 21

Hırvat: Adriyatik Denizi'nin kuzeydoğu köşesinde; bu denizin kıyılarından Drava ve Una mecralarına dek uzanan bir ülke. 166

Hırvat kenarları, 21

Hırvat serhaddi, 22

Hızır: Midilli beyi. 117

Hızır Reis: Hayreddin Paşa'nın gerçek adı. Bkz. Hayreddin Paşa. 44, 45

Hille: Osmanlı İmparatorluğu zamanında Bağdat vilayetinde bir şehir ve aynı adı taşıyan sancağın merkezi. Bugün Irak'ın elinde önemli bir yerdir. Kasabanın büyük parçası Fırat'ın sağ kıyısındadır.

102, 105

Hind, 17, 79, 86

Hind Denizi, 43, 81, 84, 85

Hind kıyıları, 76

Hind limanları, 76

Hindistan, 69

Hisar: Çanakkale. 148, 157, 158

Hisar Boğazı: Çanakkale Boğazı. 148

Hit: Irak'ta, Bağdat'a 33 fersah uzaklıkta, Fırat nehrinin sağ kıyısında bir tepe üzerinde, çok eski bir şehir. 105

Holumuç: Arnavutluk kıyısında, Korfo (Korfu) Adası'nın karşısında liman. 37, 72, 114

Holumuç burnu, 19

Holumuç kıyısı, 115

Hongorya, 67

Horasan, 86, 199

Hotin: Romanya'nın Basarabya bölgesinde Dinyester - Tula nehrinin sağ kıyısında, eskiden Lehistan krallığına bağlı müstahkem bir yer. 130, 168, 169

Hudavend Han, 86

Hürmüz: Ortaçağda İran'ın en önemli ticaret limanı olup Basra Körfezi'nin girişindedir. 80, 81, 82, 83

Hürmüz Adası, 80

Hürmüz Boğazı: Fars Denizi'ni (Basra Körfezi) Umman Denizi'ne bağlayan boğaz. 80

Hürrem Bey: Teke beyi. 70

Hüseyin Paşa: Mirâhur; iki kez kapudan paşalık yaptı. 169, 170

Hüseyin Paşa: Serdar. 143, 145, 146, 150, 154, 156, 171

Hüsrev Paşa, 102

Hüsrev Paşa: Rumeli beylerbeyi. 77

Irakayn: İki Irak. Asıl Irak, Arap yarımadası ile Cezire ve Fars Denizi arasında geniş bir ülkenin adıdır. Sonraları İran'ın büyük bir parçasına da bu ad verilmiş; birincisine "Arap Irakı", ikincisine "Acem Irakı" denmiş, böylece iki Irak söz konusu olmuştur. 60

İbrahim: Hayreddin Paşa'nın kapudanlarından biri. 71

İbrahim: Sultan; Sultan Mehmed Han'ın babası. 14

İbrahim Ağa: Samsoncubaşı. 140

İbrahim Çelebi: Reis. 137

İbrahim Paşa: Girit seferi kapudanlarından. 122

İbrahim Paşa: Şakşaklı. 129

İbrahim Paşa: Veziri âzam. 61, 91

İçel (İçeli) sancağı, 113, 175

İfrikiye: Afrika. 18

İlleki Adası: Rodos'un 35 km. kuzeybatısında bir ada. Osmanlılar bu adaya İlâki, İlyaki ve İlleki de derler. 71

İlyas: Hayrettin Paşa'nın kardeşi. 44

İmroz. 70, 155, 156

İncir Limanı: Ege Denizi'nde Halkidikya Yarımadası'nın güney ucunda uzanan üç dar dilden Aynaroz'un güneydoğusuna karşı olan küçük körfezin güneybatı yönünde, nihayetle, "Tavuk Adası" dedikleri adacığa 80 mil mesafede bir liman. 19, 20, 73, 178

İnebahtı: Yunanistan'da Korint Körfezi'ni Patras Körfezi'ne bağlayan boğazın kuzeyinde bir kasaba (Navpaktos). Pîrî Reis'in *Bahriye*'sinde bu adı "Eynebahtı" diye harekelemiştir. 36, 37, 38, 39, 115, 116, 123, 166, 167

İnebahtı Beyi, 117

İnebahtı Boğazı, 115

İnebahtı Halici, 38

İnebahtı Hisarı, 196

İnebahtı Körfezi, 19, 20, 73

İnebahtı Limanı, 114

İnebahtı Sancağı, 174

İnebolu. 186

İnoz: Edirne ilinin Keşan ilçesinde, Meriç nehrinin Adalar Denizi'ne döküldüğü yerde bir bucak merkezi (Enez). 19, 30, 31, 165

İpsala: Edirne ilinin ilçelerinden biri; Meriç Nehri'nin kollarından bir çay üzerindedir. 30

İpsara Adası: Ege Denizi adalarından; Sakız'ın 12 mil kuzeybatısında küçük bir ada (Psara). 147

İpsir Paşa olayı. 156

İsa, Hz. Peygamber. 23

İsakçı: Romanya, Dobruca'da, Tuna'nın sağ kıyısında müstahkem bir kasaba. 130, 131

İshak: Hayrettin Paşa'nın kardeşi. 44, 47, 49

İskender: Hayrettin Paşa'nın kethüdası. 50

İskender Paşa: Anadolu beylerbeyi. 109, 110, 112

İskender Paşa: Çerkes, Diyarbekir beylerbeyi. 105, 106

İskenderiye bkz. Mısır İskenderiyesi.

İskenderiye: Arnavutluk'ta Osmanlı İmparatorluğunun eski vilayet merkezlerinden olan İşkodra. Bugün Arnavutluk'ta İşkodra gölü kıyısındaki şehir (İşkodra, Scutari). 20, 33, 34, 44, 140

İsketoz Adası: Eğriboz Adası'nın kuzeybatısında, Rumeli kıyısına 15 mil uzaklıkta Eğriboz'a ve Kolos'a giden gemilerin yo-

- lu üzerinde, onlara hâkim bir ada (Skiathos). 70, 156
- İskiri Adası:** Eğriboz Adası'nın 18 mil doğusunda bir ada; limanı vardır (Skyros). 70, 155
- İsklarya Hisarı.** (?) 71
- İskradin Kalesi:** Dalmaçya kıyısında, Şibenik ile Zadra arasında bir koy üzerindeki kasaba (Scradin). 21
- İslam diyarı.** 67
- İsmail Bey:** İsfendiyaroğullarından. 30
- İspanya.** 45, 47-51, 54-59, 66, 72, 76-79, 89, 93, 94, 98, 114, 118, 119, 121, 126, 141, 169, 178, 182, 192
- İspanya Anabolusu:** Barselona'ya yakın ve onun batısında, Katalonya sahilinde, Rosas Körfezi'nde eski bir şehir. 102, 114
- İspanya beyi,** 33
- İspanya kaleleri,** 93
- İspanya kapudanı,** 93, 114
- İspanya kıyıları,** 24, 25, 77
- İspanya kralı,** 49, 55, 56, 58, 59, 63, 66, 77, 78, 91, 124
- İspanya yakası,** 58
- İspanyol,** 96, 165
- İspelet:** Hırvatistan'da, Adriyatik Denizi kıyısında, Zadra'nın (Zadar) güneyinde bir liman (Split). 21
- İsperlonka hisarı.** (?) 62
- İspertevinti:** İtalya yarımadasının güney ucunda bir burun. 24
- İstanbolya Adası:** Anadolu kıyısında Kerme Körfezi'nin batısında bir ada (Astypalea). 71
- İstanbul.** 19, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 39, 40, 42, 43, 58, 60, 61, 62, 66, 69, 70, 71, 75, 76, 78, 81, 86, 93, 95, 102, 104, 112, 119, 120, 124, 125, 126, 127, 132, 136, 138, 151, 157, 159, 160, 165, 169, 170, 187, 191, 195
- İstanbul Boğazı:** Karadeniz Boğazı. 19, 24, 132
- İstanbul Hisarı:** İstanbul'un Fatih tarafından alınmadan önceki hisarı; surlarla çevrilmiş olan Bizans şehri. 29, 30
- İstandiya Adası:** Girit'in kuzeyinde bir ada. Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, harita 195. 153
- İstanköy Adası:** Anadolu'nun güneybatısı kıyısında, İstanköy Körfezi'nin ağzında uzun ve dar bir ada. 43, 71, 122, 168
- İstefe:** *Tuhfetü'l-Kibâr*'ın İstanbul 1329 [1913] basmasına göre (Bkz. s.21, çıkma 1) "Teb-Sive" şehri. 39
- İstendil Adası:** Kyklad adalarından biri, Mora'nın doğusundaki ada (Tinos). 19, 70, 153, 155, 156
- İstilo Hisarı.** (?) 71
- İstirya ülkesi:** Yugoslavya'nın kuzeybatısında büyük bir yarımada. 22, 24
- İstiye:** Girit'in kuzeydoğusunda ve aynı adı taşıyan körfezin kıyısında bir kasaba. 71
- İşbiye:** İspanya'da Endülüs bölgesinin en büyük şehirlerinden biri (Sevilla). 57
- İtalya.** 21
- İtalya kıyısı.** 89
- İtalyan.** 97, 154, 165
- İtil Nehri:** Volga Nehri. 107
- İzdin Körfezi:** Kolos (Volo) Körfezi'nin batısında, Ağrıboz Adası'nın kuzeybatısı karşısında körfez ve kale. 19
- İzmir.** 19, 156, 186
- İznik.** 185
- İznikmid Körfezi:** İzmit Körfezi. 19
- K. Ç.: Kâtip Çelebi.** 22-25, 31, 34, 46, 56-58, 65, 84, 101, 103, 106, 113, 120, 154, 178, 201
- Kadioğlu:** Tunus beyi, hâkimi. 52, 53, 54, 55
- Kal'atü'l-Kilâ:** (?) Cezayir'de, Vahran yakınlarında bir yer. 49

Kalafat Memi: Seydi Ali Kapudan'ın emrindeki kadirga reislerinden. 83

Kalavri: İtalya Yarımadası'nın Mesine Boğazı ile Tarant Körfezi arasındaki çıkıntısı (Calabria) 114

Kalavri kıyısı, 128, 170

Kalavriya yakası, 120

Kalbiye: Tunus Körfezi'nin doğusunda bir burun. 91

Kalbiye hisarı: Kalbiye burnu üzerinde bir kale. 93

Kaleler Kitabı: Kâtip Çelebi'nin nasıl bir eserden söz ettiği anlaşılamamıştır. 24

Kalhat: Arabistan Yarımadası'nın doğu kıyısında, Umman Denizi kıyısında, Re'sû'l-Hadd adlı bir burunun kuzeybatısında yer alan, eskiden işlek bir liman. 82

Kaligra Limanı: Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında, Varna'nın kuzeydoğusunda aynı adı taşıyan burnun yanındaki liman (Kalikarya). 133

Kamer Dağları: Nil havzasını, Kongo ırmağı ile Çad gölü havzalarından ayıran ve Nil'in kollarından birinin çıktığı sıradağlara Arapların verdiği bir ad sanılmaktadır. 76

Kanal: Venedik şehrini ikiye bölen su yollarının büyüğü. 22

Kandiye: Girit'in en büyük şehri; kuzey kıyısının ortasında. 145-148, 150, 156, 159

Kandiye Hisarı. 103, 153

Kandiye Kalesi. 13

Kanluburun: İnebahtı bozgununda birçok Türk gemisiyle gemicilerinin atılıp çarparak parçalandıkları sarp ve yalçın kayalık. 115, 116

Kantara Limanı: Tunus'ta Gabes Körfezi kuzeyinde ve Cerbe Adası'nın güneyine karşı liman. 88

Kapudağı: Marmara Denizi'nin kıyılarından biri. 19

Kara Foça: İzmir'in 50 km. kuzeybatısında, İzmir körfezinin kuzey kıyısında bir ilçe. Foça eski ve yeni olarak iki ayrı yerleşme yeri olmuştur. Eski (Kara) Foça, yarımada'nın batı kıyısındaki kasabanın adıdır. Yeni Foça da yarımada'nın kuzey kıyısında bir kasabadır. 156

Karaca Foça Limanı, 150

Kara Hasan: Sultan II. Bayezid zamanındaki İnebahtı Seferi sırasında, Burak Reis cenginde şehit oldu. 37

Kara Hasan: Hayrettin Paşa'nın Tunus beyi Kadioğlu üzerine gönderdiği adamı. 53

Kara Hoca: Cezayir beylerbeyi Uluç Ali Paşa'nın reislerinden. 110

Kara Kadı: Turgut Reis'in namılı yoldaşlarından. 88

Kara Mahmud: Yaylak Mustafa Paşa'nın reislerinden. 42

Kara Mustafa: Seydi Ali Kapudan'ın emrindeki kadirga reislerinden. 83

Kara Mustafa Paşa: Yeniçeri ağasıyken Revan dönüşünde kapudan paşa oldu. 134, 169

Karaada: Eğriboz Adası'nın kuzey burnunun batısında bir ada; Eşek Adaları'ndan biri. 71

Karabatak: Sığacık beyi; İnebahtı yenilgisinde şehit oldu. 117

Karabatak Bey: Malta kâfirlerine tutsak düştü; takasla kurtarıldı. 153

Karaburun: Avlonya yakınında. 21

Karadeniz. 9, 17, 18, 35, 107, 122, 129, 130, 132, 134, 136, 137, 145, 168, 169, 170, 181

Karadeniz Boğazı, 18

Karadeniz kıyıları, 30, 32, 129

Karagümrüğü: İstanbul'da Fatih semtindeki mahallenin adı. Eskiden burada bir "kara gümrüğü" bulunmaktaydı. 168

Karaharman: Tuna'nın deltalarından en güneyindekinin kıyısında, Köstence'nin kuzeyinde bir kasaba. Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, harita 18). 130, 132

Karahisar-ı Şarkî. 117

Karaman. 31, 109, 110, 138

Karaman askeri, 110, 111, 120

Karamanlı Reis: kapudan. 142

Karasi beyi, 39

Kâre: Gücerat kalelerinden. 76

Kargacık Adası. (?) 128

Kırka sancağı, 21

Kırka Nehri: Bu nehrin denize döküldüğü yerde Iskradin kalesi bulunur. 21

Karkanna sığılığı: Sfaks kalesinin 16 mil doğusuna, Cerbe adasının kuzeyindeki sığılık. 95

Karlı-ili: Yunanistan'ın batı kıyılarında bulunan bir Osmanlı sancağının adı. 89

Karlı-ili kıyısı, 141

Karlı-ili sancağı, 79, 88, 90, 174

Karlos, V. İspanya kralı. 58, 63, 78, 114

Kars. 113

Kartacina Burnu: Mağrip kıyısında, Tunus Limanı'nın kuzeyinde bir burun (Garû'l-Melih). 25

Kâsım Bey: Çerkes; Şikk-ı Sâni defterdarı. 107

Kâsım Paşaoğlu: Donanma-yı hümayun reislerinden. 144

Kasımpaşa. 166

Kastamonu. 30, 35

Kastamonu sancağı, 138

Kastel Nova: Yugoslavya'nın güneybatısında

Kotor (Kataro) Körfezi ağzında kale ve liman. 20

Katalonya: İspanya'nın kuzeydoğusunda bir eyalet. 25

Katalonya kıyıları. 94

Katircioğlu: Donanma-yı hümayun reislerinden. 157

Kâtibî: Seydi Ali kapudanın mahlası. 81

Katîf: Arabistan Yarımadası'nın doğusunda Lahsa bölgesinde bir şehir. Basra Körfezi'ne açılan bir koy kıyısındadır (El Katîf). 81

Katîf sancağı, 80

Kavala. 19, 172

Kayravan: Tunus'un 167 km güneyinde, deniz kıyısında bir şehir (Kirvan, Kairo-uan). 63, 96

Kazaklar. 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 169, 181

Kazan Tatari. 107

Kefalonya: Patras Körfezi'nin girişinde dağlık bir ada 20, 69, 72, 75, 128

Kefalonya Adaları, 20, 156

Kefalonya Adası, 68, 114

Kefe: Kırım Yarımadası'nın güneydoğu kıyısında, adını taşıyan koyun batı ucunda ve Kerç Boğazı'nın 70 km güneyinde şehir ve iskele. 33, 107, 130, 131, 132, 135, 165

Kefe dolayları, 34

Kefe eyaleti, 107, 175

Kefe kıyısı, 33

Kefe memleketi, 32

Kefe paşası, 108

Kemal Paşaoğlu Efendi: Kanuni devrinin ünlü bilgini. 201

Kemal Reis: Kemal Bey de denir; Yenişehir beyi; 20, 36, 37, 39, 46, 66, 79

Kenan Paşa: Donanma-yı hümayunun kapudan paşalarından. 157, 172

Kerpe: Rodos'un güneydoğusunda bir ada (Karpathos). 71, 134, 137, 156

Kerpe adaları, 137

Kerş: Kırım Yarımadası'nın doğu ucunda, Azak Denizi ile Karadeniz arasındaki boğazda bir koyun içinde bir kasaba ve iskele (Kerç, Yenikale). 130, 131, 134

Kerş Boğazı: Kırım Yarımadası'nın doğu ucuyla Kafkas dağlarının kuzeybatı ucundaki Taman yarımadası arasında, Azak Denizi ile Karadeniz'i birleştiren boğaz. (Yenikale Boğazı). 135

Kerş Limanı, 134

Kesendire: Ege Denizi'nde, Halkidikiya Yarımadası'nın en batıda olan ve bu adı taşıyan dili üzerindeki kasaba. 19, 134, 169, 180

Kestel kalesi, 66

Kıbrıs. 25, 110, 112-114, 125, 134, 149, 167, 174

Kıbrıs eyaleti, 174

Kıbrıs sancağı, 168

Kılburun veya Kılburnu: Dinyeper Irmağı ağzında güneybatıya doğru ilerleyen küçük, alçak bir yarımada'nın üzerinde bir kale. Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, harita 16. 131, 132

Kılıç Ali Paşa bkz. Uluç Ali Paşa. 117, 118, 123, 167, 168

Kılıç Ali Paşa Camisi, 167

Kırata Adası: Girit adasının eski adı. 159

Kırşehir. 110, 138

Kızıl adalar: İstanbul civarında ve Marmara Denizi'ndeki adalar. 19

Kızılahmetlü, 100

Kızılbaşlar, 40, 111

Kızılcahisar bkz. Kızılhisar 71

Kızılhisar: Eğriboz Adası'nın güneyinde

müstahkem bir yer. 32

Kili: Basarabya'da, Tuna'nın en kuzeyindeki deltası üzerindeki kasaba. 130, 131

Kili Boğazı. 130, 131

Kili hisarı. 35

Kili Kalesi. 130

Kilis: Yugoslavya'da Bosna'da bir kale. 21, 112

Kilis sancağı, 21, 105

Kirine. 111

Kirine sancağı, 113, 175

Kirman: İran'ın büyük ortaçölünün güneybatısında bir eyalet; güneydeki sınırı Fars Denizi'dir. 83

Kitab-ı Atlas çevirisi bkz. *Levâmiu'n-Nur*. 18

Koca Hacı Reis: Turgut Reis dönemini görmüş deneyimli bir korsan reisi. 123

Koca Mehmed Paşa: veziri âzam; İnebahtı yenilgisiyle neredeyse yok olan donanmayı yenilemiştir. 107, 117, 118, 120, 149

Kocaeli. 70, 104

Kocaeli beyi, 34, 92

Kocaeli Sancağı, 174, 185

Koloz Körfezi: Ege Denizi'nde Eğriboz Adası'nın kuzey karşındaki körfez (Golos). 19, 156

Korkud: sultan, şehzade; Yavuz Sultan Selim'in kardeşi. 39, 44

Koron: Yunanistan'da, Mora'nın güneybatı ucunda, adını taşıyan körfezin girişinin batı yanında bir kasaba. 39, 59, 60, 128

Koron Hisarı. 38, 58

Koronlu. 59

Korsika Adası. 25, 45

Kostaniçe: Yugoslavya'da, Sava Nehri'nin kollarından biri üzerinde bir kasaba (Kostanjevica). 22

Kostantaniye. 159

Kotor Körfezi: Yugoslavya'nın güneyinde, Adriyatik kıyısında bir körfez (Kataro körfezi). 20, 21

Kotor Kalesi, 20

Kotron Burnu: İtalya'nın güneyinde, Taranto Körfezi'nin güney ucunda bir burun (Crotone). 24

Koyun Adası: Sakız Adası'nın kuzeydoğu yönünde Anadolu kıyısı karşısındaki üç adadan biri; bunlara "Koyun Adaları" denir. 94

Koyunluca Adası: Yavuzca Adası'nın 10 mil kuzeybatısında bir ada; Kyklad adalarından (Seriphos). 58

Köprü. (?) 169

Körfez: Adriyatik Denizi. 67, 68, 72, 73, 115, 128, 169

Körfez Denizi: Adriyatik Denizi. 20, 21, 22

Körfez Boğazı, 75

Körfez Adası: Patras Körfezi adalarının en kuzeyde bulunanı ve en önemlisi (Korfu; Kerkyra). 17, 20, 66, 68, 196

Körfez Adası Burnu, 21

Körfez kapudanı, 155

Körfez Hisarı: Golos. 21, 196

Köstendil: Bulgaristan'da, Sofya'nın 70 km. güneybatısında bir kasaba. 140

Kretikus: Girit'i ele geçiren kayserin kumandanı. Bkz. Metellus. 159

Kubad Paşa: Basra valisi. 80

Kuban Nehri: Kafkas dağlarından çıkarak biri Kerç (Yenikale) Boğazı'nın dışında Karadeniz'e, biri de Tomruk Koyu yakınında Azak Denizi'ne dökülür. 135

Kulzum Denizi: Kızıldeniz. 18, 79

Kum (?) 130

Kurtoğlu Muslihiddin Reis: Akdeniz'deki

Türk korsanlarından. 46, 47

Kurtuba: İspanya'da, Vadilkebir Nehri'nin kuzey kıyısında, aynı adı taşıyan eyaletin merkezi olan şehir. 160

Kuzey illeri: İskandinavya memleketleri. 33

Küçük Kefalonya: Ege Denizi'nde Patras Körfezi'nin batısında, aynı adı taşıyan iki adanın küçüğü (İthaki). Bkz. Kefalonya. 20

Küçük Malta: Asıl Malta adasının kuzeyindeki küçük ada (Gosa). 95

Kürt askeri. 105

Lahsa: Arabistan Yarımadası'nda, Necid bölgesinin Basra Körfezi kıyısında, kuzeyde Kuveyt civarından güneyde Katar Yarımadası'na değin uzanan doğu parçasıdır (El Hasa). 81

Lar Yakası: İran'ın güneyinde, Fars Denizi kıyısında uzanan Laristan bölgesi kıyıları. 80

Lefkoşe: Kıbrıs'ta bir şehir. 110, 111, 174

Lefkoşe Kalesi, 110

Lefkoşe sancağı, 175

Leh. 34, 38, 130

Leh Kazağı. 130

Lendos: Rodos'un batısında bir kale. 43

Leş: Arnavutluk'ta, Adriyatik kıyısında bu adı taşıyan körfezdeki kale ve liman. 20

Levâmiu'n-Nur: Kâtip Çelebi'nin ikinci önemli coğrafya eseri. Tam adı *Levâmiu'n-Nur fi Zulemât-ı Atlas Minur* olan bu eseri, Şeyh Mehmet İhlasî'nin yardımıyla Latince'den, *Atlas Minor*'dan Türkçeye çevirmiştir. Bkz. *Atlas Minör*. 159

Ligorna: İtalya'nın kuzeybatı yönünde bir yer; Ceneve Körfezi'nin kuzey kıyısında ve Apenin sıradağlarıyla deniz arasında-

- dır (Livorno). 114, 155
- Ligorna kalesi**, 24
- Limni Adası**: Ege Denizi adalarının en kuzeyde bulunan ve Anadolu kıyısına en yakın olanlarından biri (Limnos). 34, 158
- Livadya**: Yunanistan'da, Mora yolu üzerinde bir kasaba (Livadia). 187
- Lonbardiya ülkesi**: İtalya'nın kuzeyinde, Alp sıradağlarının sırtlarından başlayarak Po Irmağı'nın mecrasına değin uzanan geniş ülkenin adı. 21, 24
- Londar**: Yunanistan'da Tırpoliçe, Anderse ve Fener kazaları arasında bir kasaba ve kadılık merkezi. 38
- Lonkoz**: Ege Denizi'nde, Halkidikya Yarımadası'nın güneyinde uzanan üç dilden ortadakinin adı. 19
- Lutfi Paşa**: Serdar. 66, 67, 68, 69
- Lûzine**: Yugoslavya'da, Dalmaçya kıyısında, İstirya'nın güneyine düşen küçük takımadalar (Losinj). 21
- Mafrodonya**: Güney İtalya'da, Polya kıyısının kuzeyinde bu adı taşıyan körfezin kuzeyinde büyük bir şehir ve kale (Manfredonia). 24
- Mafrodonya Hisarı**, 129
- Mağosa**: Kıbrıs'ta bir şehir ve liman. 111-113
- Mağosa Hisarı**, 113
- Mağosa Kalesi**, 110, 111
- Mağosa Limanı**, 125
- Mağrib-ı Aksâ kıyısı**. 93
- Mağrip**: Afrika'nın Trablus, Tunus, Cezayir ve Fas'ı içine alan bölümüne Arap yazarlarının verdiği ad. 44, 58, 79, 81, 89, 95, 122, 139, 149, 156, 167
- Mağrip diyarı**. 54
- Mağrip kenarları**. 25
- Mağrip Tarabulusu** bkz. Tarabulusmağrip. 128, 178
- Mağrip Yakası**. 18, 46
- Mağrip-zemin**. 98
- Mağrip-zemin kıyıları**. 93
- Mahmud**: Dergâh-ı Âli çavuşlarından. 92
- Mahmud Bey**: Hasan Paşaoğlu. 116
- Mahmud Bey**: Özi beyi. 131
- Mahmud Efendi**: Kâtip. 133
- Mahmud Gazan**: Sultan 107
- Mahmud Paşa**: Çağaloğlu. 129, 181
- Mahmud Paşa**: Koca, veziri âzam. 30, 31, 165
- Maksad (?) Avarin**. 37
- Malta Adası**. 25, 42, 62, 79, 90, 94, 95, 100-103, 108, 110, 114, 126, 137-139, 141, 147, 148, 153, 168, 178
- Malta beyi**, 126
- Malta hisarı**, 101, 102
- Malta kapudanı**, 116
- Manastır**. 35, 68
- Manglor**: Hindistan'ın güneybatı kıyısında bir şehir (Mangalur). 85
- Ma'noğlu**, 125
- Manya**: Mora'nın güneyindeki Matapan Yarımadası ve buradaki kasaba. 19, 127, 169
- Manya Burnu**: Matapan burnu. 89, 139
- Maraş**: Kahramanmaraş. 109, 110, 111
- Maraş askeri**. 120
- Maraş bölüğü**. 63
- Marine (?)** 114
- Marko Anton**: Roma kapudanı. 114
- Marko Çanlığı**: Venedikte'ki San Marko çan kulesi. 24
- Marmara**. 177
- Marmara adası**. 19
- Marmaris**. 42

Marsaşolok Limanı, 100

Marsilya, 56

Marsilya kıyıları, 25, 55

Maryol Hasan Bey, 131

Maskat Hisarı: Arabistan Yarımadası'nın doğusunda, Umman Körfezi kıyısında bir iskele; Aden ile Basra Körfezi arasında büyük gemilerin sokulabileceği tek limandır. 80

Maskat Kalesi, 82

Maskat Limanı, 82

Mayorka Adası, 25, 56, 94

Mazarak Dağı: Yunanistan'ın batı kıyısında, Preveze'nin kuzeyi ve Parga'nın batısındaki dağ. 19

Mazarak kıyıları, 20

Medine, 13, 14

Mehdî, 122

Mehdiyye: Tunus'un güneydoğusunda ve denizin içine girmiş bir yarımada üzerinde bir kasaba; küçük bir limanı vardır. 18, 174

Mehmed: Hasanoglu; Hafsoğullarından, Tarabulusmağrip meliki. 79, 120

Mehmed Ağa: Tozkoparan. 130

Mehmed Ağa: Kapucubaşı. 130

Mehmed Bey: Hayreddin Bey'in yarar adamlarından. 52

Mehmed Efendi: Bursalı, Mekke-i Mukerreme kadısı. 137

Mehmed Giray: Kırım hanı. 132

Mehmed Han, II.: Fatih; sultan. 29, 31, 34, 38, 41, 66, 165

Mehmed Han, IV.: Sultan İbrahim oğlu. 14

Mehmed Hâris: Müftü. 106

Mehmed Kapudan: İskenderiyeli. 155

Mehmed Paşa: Çavuşzade; kısa süreliğine

kapudan paşalık yaptı. 154, 171

Mehmed Paşa: Tımsıvar beylerbeyi; Seydi Ahmed Paşa'dan sonra kapudan paşa oldu. 172

Mehmed Paşa: Nalbantoğlu diye bilinir; güyeğü; kapudan paşa. 125, 129, 168

Mehmed Paşa: Haydar Ağa oğlu; çok kısa süreliğine kapudan paşa oldu. 151, 171

Mehmed Paşa: Kefe beylerbeyi. 130, 131

Mehmed Paşa: Veziri âzam; Girit Adası'ndaki Suda hisarı kuşatması sırasında öldü. 112, 144, 145

Mehmed Paşa bkz. Gürcü Mehmed Paşa, Koca Mehmed Paşa veya Uzun Mehmed Paşa.

Mehmed Reis: Turgut Reis'in namılı yoldaşlarından. 88

Meis: Anadolu'nun güney kıyısında, Teke yarımadasının hemen güneyinde Taş ilçesi karşısında, Türkiye kıyılarından iki mil kadar uzaklıkta; On İki Ada'dan biridir. 125, 126, 156

Mekke-i Mukerreme. 13, 14, 109, 137

Mekran: Umman Denizi kıyısında Belucistan'ın bir kıyı bölgesi; genel olarak kumluk ve kayalıktır. 83

Melek Ahmed Paşa: Sadrazam. 152

Melik Esed: Daman beyi. 86

Melik Mahmud: Gürecat padişahı. 76

Melute (?) 65

Memi Bey: Dimyat beyi. 127

Memi Bey: Rodos beyi. 126

Memiş Reis: Donanma-yı hümayun reislerinden. 142

Memun: Abbasi halifesi. 160

Menekşe Adası bkz. Benefşe. 156

Menekşe Burnu bkz. Benefşe. 19

Menekşe Hisarı: Yunan Anabolusu körfezi-

- nin doğusunda bir kale. Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, Harita 67. 157, 171
- Menekşe Kalesi:** Mora'da Anabolı benderi. Mora'nın güneyindeki üç dilden en doğudakinin batı kıyısında kale ve liman (Neapolis). 19
- Menemen.** 186, 187
- Menküp:** Kırım'da, Bahçesaray ile Sivastapol arasında ve sarp bir dağın üstünde, şimdi yıkık bir kale. 33
- Menolilo (?)** 71
- Menteşe:** Muğla. 43, 175
- Menteşe kıyısı:** Anadolu'nun güneybatı kıyısı, Muğla kıyısı 34
- Menteşe sancağı,** 87
- Merkator:** *Atlas* kitabının yazarı. 24
- Mesih Paşa:** Fatih Sultan Mehmed zamanında vezirken donanma serdarı olup ilk Rodos seferine çıktı. 34, 35, 165
- Mesine:** Sicilya'nın kuzeydoğu kıyısında bir İtalyan eyalet ve bu eyaletin merkezi; Mesine boğazı üzerinde ünlü bir limandır (Messina). 24, 60, 108, 114, 120, 123, 126, 167, 178, 193
- Mesine Kalesi,** 122
- Mesine Yakası,** 62
- Mesud:** Tilimsan beylerinden. 52
- Metellus:** Girit'i ele geçiren kayserin kumandanı. Bkz. Kretikus. 159
- Mezestire:** Yunanistan, Mora'da eski Sparta yıkıntıları yanında bir kasaba. 131
- Mezestire Sancağı,** 174
- Mıgal Mastori:** rodos adası kâfirlerinin başı. 42, 59
- Mıgal Mastori oğlu:** Hayreddin Paşa tarafından öldürüldü. 59
- Mihalıç:** Bursa ilinde, adını taşıyan gölün batı kıyısı ile Susıgırlık Irmağı'nın sağ kıyısı arasında ve bu ırmağın Marmara'ya döküldüğü yerden 30 km. içerde bir ilçe merkezi. Halk söyleyişinde "Mahlıç" olup, bugünkü adı Mustafa Kemal Paşa'dır. 19, 186
- Mısır.** 18, 40, 42, 44, 47, 67, 69, 76, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 98, 108, 120, 123, 124, 125, 137, 150, 151, 155, 156, 160, 166, 168, 169, 171, 187, 188, 196
- Mısır diyarı.** 103
- Mısır eyaleti.** 171
- Mısır İskenderiyesi.** 18, 117, 123, 124, 127, 160, 167, 168, 175, 178
- Mısır ülkeleri.** 40
- Midilli Adası.** 31, 39, 40, 44, 47, 92, 117, 153, 156, 166, 177
- Midilli sancağı,** 95, 174
- Milan:** Milano. 25
- Milopotamo:** Girit Adası'nda Resmo'nun doğusunda bir kasaba. Nehirleri çok olduğundan bu adı almıştır. 71
- Mimarzade:** Engürü beyi. 117
- Minorka Adası.** 25, 45, 64, 65, 66
- Minörka Hisarı.** 64, 66
- Minos (Padişah):** Girit'in ilk hükümdarlarından. 159
- Mir Sultan:** Ulyanoğlu'nun kardeşi. 106
- Mirât-ı Kâinat:** Galatalı Kâtibi diye tanınan Seydi Ali Reis'in rub'ul-müceyyeb, us-turlap ve benzeri konular üzerinde yazdığı astronomi kitabı. 81
- Misivri:** Bulgaristan'da, Karadeniz'e girmiş bir dil üzerinde, Ahyolu'nun kuzeyinde ve Burgaz'ın 38 km. kuzeydoğusunda bir liman. 130, 186
- Monkrat beyi,** 159
- Mora.** 19, 36-38, 58, 115, 146, 159, 174
- Mora beyi.** 37, 131

- Mora dolayları.** 36
- Mora kıyısı.** 19, 58, 116, 127
- Mora sancağı.** 109, 125, 154, 168
- Moran Adası:** Venedik şehrinin doğu yönünde; cam ve sırça işleri orada işlenir. 24
- Moskof.** 107
- Mostar:** Yugoslavya'da, Bosnasaray'ın 72 km. güneybatısında, Mostar Suyu üzerinde, eskiden Hersek sancağının merkezi olan şehir. 21
- Mostar Suyu,** 21
- Mota Hisarı (?)** 34
- Moton:** Mora'nın güneybatısında, Nava-rin'in 7 km. güneyinde bir iskele ve kale. 19, 20, 37, 38, 39, 52, 58, 69, 72, 94, 95, 116, 118, 119, 128, 177, 178, 179
- Moton hisarı,** 38
- Muarız Körfezi:** Gelibolu Yarımadası'nın batısındaki körfez, Saros Körfezi. 144
- Muaviye:** Emevi halifesi. 34, 160
- Mudanya:** Marmara Denizi'nin kıyılarından biri 19
- Muğla yaylası.** 42
- Muhammed Mustafa:** Peygamberimiz. 13
- Muhit:** Seydi Ali Reis'in, başında bulunduğu Türk donanmasının Hint denizlerinde parçalanması üzerine karaya çıktıktan sonra Haydarâbâd'da bulunurken yazdığı eser. Bu kitap onun geçirdiği tecrübelerden sonra kaptanlara, gemicilere, kılavuz almadan Hint denizlerinde kolaylıkla sefer edebilmelerini amaç edinmiştir. On ana bölüm ve elli ara bölüme ayrılan eser, denizcilere gerek olan bütün bilgileri, kendisinden önce bu konuda yazılanlardan da yararlanarak vermektedir. 81
- Muhit-i Şarkî.** 79, 81
- Murad, II.:** Sultan. 29
- Murad, IV.:** Sultan. 134, 170
- Murad Ağa:** Hayreddin Paşa'nın yarar adamlarından. 64, 73
- Murad Ağa:** Hadım; kapudan Sinan Paşa Tarabulus'u Turgut Reis yerine ona verdi. 79
- Murad Ağa:** zağarcıbaşı; yeniçeri kethüdası. 138, 140
- Murad Bey:** Mısır kapudanı. 80
- Murad Paşa:** Budin beylerbeyi. 154, 156
- Murad Paşa:** Veziri âzam. 171
- Murad Reis:** İnebahtı yenilgisinin ardından Sığacık sancağı verildi. 117
- Murad Reis:** Bahreyn hâkimi. 81
- Murad Reis:** Ünlü korsan; sonradan Mora sancak beyi oldu. 125
- Musa Paşa:** Veziri âzam; kapudan paşa, Eğriboz önünde şehit oldu. 138, 144, 145, 146, 170, 180
- Musa Paşa, II.:** Yeniçeri ağası ve defterdarlığın ardından kısa süre kapudan paşalık yaptı. 146, 170
- Muslu Çavuş:** Maharetli bir denizci. 194
- Mustafa, II.:** Sultan. 168
- Mustafa Bey:** Alaiye beyi. 70
- Mustafa Bey:** Biyıklı Mehmet Paşaoğlu, Yemen beylerbeyi. 76
- Mustafa Bey:** Dürzi; gönüllü serdarı, 83
- Mustafa Bey:** Midilli sancağı beyi. 95
- Mustafa Bey:** Preveze beyi. 38
- Mustafa Çavuş:** Dergâh-ı Âli çavuşlarından. 57
- Mustafa Paşa:** Basra valisi. 81
- Mustafa Paşa:** Biyıklı; Rumeli beylerbeyi, kapudan paşa. 150, 171

Mustafa Paşa: Canbolatoglu; kapudan paşa.

169

Mustafa Paşa: Dellak; kapudan paşalığı istemedi. 171

Mustafa Paşa: Halıcioğlu'nun güveyisi, kapudan paşa. 157, 171

Mustafa Paşa bkz. Kara Mustafa Paşa.

Mustafa Paşa: Kaya Paşa oğlu; kaymakam olup donanmayla sefere gitti. 167

Mustafa Paşa: Kızılahmetli; Malta seferine serdar oldu. 100

Mustafa Paşa: Lala; vezir, Kıbrıs'ın fethi seferine serdar oldu. 109, 113

Mustafa Paşa: Maraş valisi, beylerbeyi. 109, 110, 111

Mustafa Paşa: Niğdeli; yeniçeri ağası, kapudan paşa. 169

Mustafa Paşa: Rumeli beylerbeyi. 36, 38

Mustafa Paşa: Silahdar; kapudan olup Sultan Murad Han ile Bağdat seferine gitti. 170

Mustafa Paşa: Tarabulus beylerbeyi. 120

Mustafa Paşa: vezir; başkaldıran Arnavutların üstüne akın etti. 67

Mustafa Paşa: Yaylak; Rodos fethinde kapudan paşaydı. 41, 42, 166

Mustafa Paşa: Zurnacı; kapudan paşa. 157, 171

Musul. 81

Muzaffer Paşa: Şehrizül'dan ayrılma. 105, 109, 112, 113

Mürted Adası: Kyklad takımadalarından, Mora'nın doğusunda bir ada (Kea). İlk fethinden sonra Venediklilere katıldığı için Osmanlılar bu adı vermiştir. 69

Müstaganem Hisarı: Cezayir'in Vahran eyaletinde, Vahran'ın 72 km. kuzeydoğusunda denizden bir km. içerde ve yük-

sekte bir kasaba. 52

Mütenebbî: Ünlü Arap şairi. 13

Nakşa Adası: Ege Denizi'nde Kyklad takımadalarının en büyüğü (Naksos). 69, 70, 152, 171, 174

Nakşa-Bara adaları: Nakşa ve Bara diye iki adanın ismi bir arada verilmektedir. Gemiler Bara limanında kışlar. 153, 156

Narda Körfezi: Yunanistan'ın batı ucunda bir körfez olup, batısındaki Preveze Boğazı'ndan Patras Körfezi'ne katılır. Kuzey kıyısında Preveze kasabası bulunan bu ağızdan doğudaki ucuna kadar boyu 36 km'dir. 19

Navarin bkz. Anavarin.

Necid: Arabistan Yarımadası'nın kıyı ovasına ve çukur sahaya zıt olan yüksek iç bölgesi. 83

Nehr-i Tavil Arabi (?) 106

Nemçe: Avusturya. 17, 22, 58

Niğbolu: Bulgaristan'ın kuzeyinde, Tuna'nın sağ kıyısında, Osma Irmağı'nın nehere döküldüğü yere yakın bir şehir; dik yamaçlarla Tuna nehrine hâkim bir yayla üzerinde kurulmuştur (Nikopol). 117

Niğde. 138, 169

Nihayeti'l-Ereb: Arap tarihçi ve ansiklopedi yazarı Nüveyrî'nin eseri. Tam adı *Nihayeti'l-Ereb fî Fünûn'il-Edeb*. Bu ansiklopedik eser beş bölüme ayrılmıştır: Gök ve yer, insanlar, hayvanlar, bitkiler, tarih. 160

Nil nehri. 76

Nitse: Nice. 25

Nobofaça (?) 89

Nogay Tatarı. 108

Nova: Adriyatik Denizi'nin kuzeyinde aynı adı taşıyan körfezin kıyısında bir şehir ve liman. Osmanlı İmparatorluğu'nun Venedik serhaddinde, pek sağlam olmayan bir kalesi (Triyeste, Novigrad, Cytanova). 19, 75, 77

Nova beyi. 75

Nova hisarı. 20, 21, 75, 77, 122

Novi kalesi: Adriyatik Denizi'nin kuzey ucunda, Kvanner Körfezi'nin doğu kıyısında, Senj kasabasının kuzeyinde küçük bir kale. 22

Nücümü'z-Zâhire: Mısırlı tarihçi Emir Cemâlüddin Ebül-Mahâsin Yusuf b. Tagriberdi ez-Zâhir'in (ölümü 1470) eseri. Tam adı *En-Nücümü'z-Zâhire fî Mülûki'l-Mısır ve'l-Kabire*. İslamların Mısır'ı fethinden başlayarak zamanına kadar geçen olayları yıllara göre anlatan büyük bir tarih kitabı. 160

Nüveyrî: Arap tarihçi ve ansiklopedi yazarı Şihabüddin Ahmed Nüveyrî [1279-1332].

160

Oğlan Kapudan: Anderya Dorya. 87, 114

Ohri: Yugoslavya'nın güneyinde ve aynı adı taşıyan gölün kuzeydoğu kıyısında bir kasaba. 140

Ok Meydanı, 166

Oran: Cezayir'in kuzeybatısında, körfez içinde önemli bir ticaret merkezi. 37

Oruç Reis: Barbaros Hayreddin Paşa'nın ağabeyi. 44-50

Orya: Ceneviz'de bir yer. Anderya Dorya oranın hâkimiydi. 56

Osman, II.: Sultan. 130

Osman Paşa. 122

Osmanlı Devleti. 29, 66, 165, 191, 201

Osmanlı İmparatorluğu. 17, 18, 20, 67

Osmanlı kıyıları. 31

Osmanlı sultanları. 43

Osmanlı ülkeleri. 38

Osmanlı ülkesi. 36, 40, 43, 62, 67, 94, 109, 120, 148, 191, 201

Osmanlılar. 61

Osmanoğulları. 51

Otranda Hisarı: İtalya'nın güneyinde, Tarant Körfezi'nin kuzeyinde kale. 33

Öküzburnu Limanı. 42

Ömer: İsaoglu; Girit hükümdarı. 160

Özi. 131, 132, 170, 181

Özi Boğazı. 130, 131

Özi Kalesi. 136

Özi Kazağı. 129

Papa. 63, 65, 66, 72, 114, 141, 148, 178

Papa kapudanı. 72

Papa ülkesi. 24

Parga: Yunanistan'ın batısında ve Preveze'nin kuzeyinde, deniz kıyısında bir kale. 19, 20

Parga Hisarı. 75

Parselona: Barselona. 25

Pasol (?) 127

Patavya Şehri: Patavya, İtalya'nın kuzeydoğusunda bir bölge olup merkezi Venedik'in 35 km. batısında Padua şehri. 24

Payas: Iskenderun Körfezi'nin kuzeydoğu kıyısında, Antakya iline bağlı ilçe. 18

Peçevî: Peçevî İbrahim Efendi'nin Kanuni Sultan Süleyman'dan başlayarak (927; 1520) Sultan IV. Murad devri sonuna değin (1049; 1639) yazdığı iki ciltlik Osmanlı tarihi. 118

Pelinus: tarihçi, yazar. 159

Perpignan: Fransa'da, Lion Körfezi'nin doğusunda İspanya sınırına yakın bir şehir (Perpignan). 25

Persene Şehri (?) 24

Perteve Paşa: vezir, serdar. 112, 114, 115, 116

Perviz Ağa: Tersane kaymakamı, donanma ile sefere gitmiştir. 167

Perviz Bey oğlu: Donanma-yı hümayun reislerinden. 126

Peştiye: İtalya'nın Adriyatik Denizi üzerinde, Manfredonia Körfezi'nin kuzeyinde, Fargano Burnu üzerindeki iki küçük kaleden biri olmalı. (Vieste ve Pischici). 24

Peştiye Hisarı. 89

Pinten kalesi: Burasının neresi olduğunu bulamadım. Ama İtalya'da, Roma eyaletinde "Maraais Pontens" denen büyük bir bataklık vardır. Eski Roma Cumhuriyeti devrinde kuru olup, üzerinde yirmi üç şehir ve kasaba vardı; Pinten'in, Agariliya Nehri'nin ikiye böldüğü bu bataklık olması düşünülebilir. 24

Pirî Paşa: Veziri âzam. 41

Pirî Reis: Mısır kapudanı. 24, 79, 80

Piyale Kethüda: Uzun Piyale Paşa da denir; Tersane kethüdası, kapudan paşa. 134, 135, 136, 169, 170

Piyale Paşa: Hırvat soyundan, Gelibolu sancak beyi, kapudan paşa, güyegü, Sakız'ı aldı, vezir. 79, 91, 93, 94, 99, 100, 102-104, 107, 109-112, 119, 131, 166

Piyale Paşa Bahçesi: Üsküdar'da; dünya acayibidir. 177

Piyale Paşa Camisi: Kasımpaşa'da. 166

Piyana: İtalya'nın kuzeybatı ucunda bir büyük bölge olup, Po Irmağı havzasının yukarı parçasından ibarettir; güneyinde

Ligurya, doğusunda Lonbardiya bölgeleri vardır (Piemonte). 21

Polya: Güney İtalya'nın Puglia bölgesine Osmanlıların verdiği ad, merkezi Otranto şehridir. 21, 33, 34, 66, 67, 68, 165

Polya kaleleri. 34

Polya kıyıları. 93

Polya memleketi. 66

Polya vilayeti. 33

Polya yakası. 21, 33, 44, 66, 67, 104, 119

Portokal: Portekiz. 63, 65, 72, 76, 79, 82, 114

Portokal kaleleri: Hind denizlerindeki Portekiz kaleleri. 76

Portokal kralı, 72

Poyraz Limanı: Bozca Ada'da poyraza karşı korunmuş olan liman. 155

Prağdı: Kafir serdari. 113

Prendiz: İtalya'da Brendizi şehri. 24, 60

Prepol: Yugoslavya'da bir küçük kasaba. 68

Preveze: Yunanistan'ın kuzeybatısında, Narda Körfezi'nin batısını kapayan bir yarımada'nın ucunda ve adını taşıyan boğazın kuzey kıyısında bir kasaba. 19, 38, 60, 67, 72, 75, 99, 116

Preveze Boğazı, 72, 73

Preveze Hisarı, 72, 75

Preveze Kalesi, 19

Prezerin sancağı. 109

Priştine: Yugoslavya'nın güneyinde, Üsküp'ün 50 km. kadar batısında eski Kosova vilayetine bağlı bir kasaba. 68

Puthane: Cemhere'de. 85

Radamantos: Girit'in ilk hükümdarlarından. 159

Rahbe: Bağdat ile Rakka arasında Fırat'ın sağ kıyısında bir şehir. 105

Rahmaniye Kalesi (?) 106

Raht adası (?) 80

Rakka: Suriye'de, Fırat'ın sol kıyısında Belih Nehri'nin bununla birleştiği yerden 12 km. kadar yukarıda kurulmuştur. 105

Ramazan Paşa: Tunus beyi. 121

Ravzu'l-Mi'târ: Şeyhü'l-Umde Ebû Abdullah Muhammed el-Hımyerî'nin (ö. 1494) eseri. Tam adı *Ravzu'l-Mi'târ fî Ahbâri'l-Aktâr ve'l-Amsâr*. Yazar birçok siyer ve tarih kitaplarının özünü alıp bu kitapta toplamış ve bunu alfabe sırasına göre düzenlemiştir. İki ana bölüme ayrılmış kitabın birinci bölümünde memleketler ve şehirlerle ilgili bilgiler, ikinci bölümde de tarihî olaylar verilmektedir. 160

Rayka: Polya vilayetinin valisi. 33, 34

Re'sü'l-Hadd: Umman'ın doğusunda, Umman Denizi'ne açılan en doğudaki burun (Resûlhat). 80

Recep Ağa: Hadım; donanma-yı hümayun reislerinden. 131

Recep Paşa: bostancıbaşı, kapudan paşa, veziri âzam. 132, 133, 169, 181

Recep Reis: Mısır donanmasının reislerinden. 80

Resmo: Girit Adası'nın kuzey kıyısında, Hanya'nın 45 km. doğusunda bir kasaba ve iskele (Retimo). 71, 145, 146

Reşid: Hafsoğullarından. 62, 63, 64

Revan: Tiflis'in 175 km. güneyinde, Aras Nehri'nin kollarından Zengi Suyu üzerinde bir şehir (Erivan). 169

Revan eyaleti, 122

Riçe: Güney İtalya'da, Mesine Boğazı'nın kıyısında müstahkem bir yer olup Mesine şehrinin karşısında, onun 35 km. güney doğusundadır (Reggio di Calabria). 93, 167

Riçe Burnu. 24

Riçe Kalesi. 62

Riyazî: Şair. 123

Rodos Adası. 25, 34, 35, 40-44, 59, 81, 95, 112, 114, 124-126, 137, 151, 153, 154, 156, 159, 160, 165, 166, 168, 170, 171, 178, 192

Rodos Boğazı. 112

Rodos Hisarı. 35

Rodos Kalesi. 41, 42

Rodos Limanı, 137

Rodos Sancağı. 174

Roma kapudanı. 114

Roma Suyu: Tiber Nehri. 24

Romalılar, 159

Romanya. 67

Roşne Körfezi: Taranto Körfezi'nin güneyinde küçük bir kasaba ve onun adıyla anılan körfez (Rossano). 24

Rûm. 199

Rûm tarafı, 60, 101

Rumeli. 19, 36, 42, 71, 77, 109, 128, 138, 140, 144, 150, 157, 169, 171, 191

Rumeli askeri. 33, 100, 139, 146, 147, 170

Rumeli eyaleti. 79, 138, 166, 168, 170

Rumeli Hisarı. 29

Rumeli kenarı. 192

Rumeli kıyıları. 19, 25, 29, 58, 114, 149, 155, 156, 177, 179, 180, 193, 194

Rumeli vilayeti. 193

Rumeli yakası. 99, 132, 145

Rus. 34

Rüstem Paşa: Vezir, kapudan Sinan Paşa'nın ağabeyi. 79, 89, 90, 166

Sabanca, 185

Sabanca Gölü, 108

Sadrüddâr: Dicle ve Fırat'ın birbirine karıştığı yerdeki adaların başı. 105

Sadrülbahran (?) 106

Saffâriiler. 160

Sagona: İtalya'da idari bir bölge. Ligurya'nın kuzeybatısında Cenova körfezi kıyısında bir şehir ve liman (Savona). 25

Sâibe (?) 106

Sakarya Nehri. 108

Sakız Adası. 103, 104, 117, 125, 126, 128, 138, 139, 146, 147, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 166, 170, 174, 177, 179

Sakız Kalesi, 104

Sakız Limanı, 104

Saklaplar ülkesi: İslavların oturduğu yerler, Rusya. 33

Salih Paşa. 196

Salih Paşazade: Eğriboz beyi. 116

Salih Reis: Ünlü korsan reislerden. 59, 69-71

Samako: Bulgaristan'da Sofya'nın 50 km. kadar güneydoğusunda ve Filibe'nin 97 km. kuzeybatısında bir kasaba (Samokov). 67

Samsun. 186

San Marko: İncil ravilerinden. 23

San Marko alemi: Venedik şehrinde. 23

San Marko kilisesi: Venedik şehrinde. 22

San Tiyadorus: Hristiyan azizlerinden; Venedik şehrinin koruyucusu. 23

Sancaktar Reis: Turgut Reis'in namılı yoldaşlarından. 88

Santalocito kalesi (?) 62

Santamarya Burnu: Polya yakasında. 21, 24

Santarma: Osmanlı kaynaklarında Santerme, hatta Santamariya şekillerinde rastlanan Malta istihkâmı. 102

Santarma Burcu, 100, 102

Santarma Hisarı, 101

Santron Adası: Ege Denizi'nde, Kyklad takımadalarından biri (Santorin). 153, 156

Saravuloz. 87

Sarayburnu, 120

Sardunya Adası. 25, 60, 62

Sarıçayır: Sakarya ilinin Hendek ilçesine bağlı bir kasaba. 185

Saruhan sancağı. 138

Sava nehri. 22

Sayda: Lübnan'ın güneybatısında ve Sur'un 35 km. kuzeyinde, Akdeniz kıyısında liman. 70, 125

Sayda kıyıları. 125

Sebastiyano Verniyo: Venedik kapudanı. 114

Sefer Tâi: Tarabulusgarb'da bozgunculuk çıkaran haydut, yakalanıp zincire vuruldu, sonra da asıldı. 127

Sekiz Kemerli Tersane: İstanbul'da. 117

Selanik. 44, 68, 138, 139, 140, 156, 175, 186

Selanik Körfezi. 19, 89

Selim: Yavuz; Sultan. 40, 44, 47, 51, 166, 201

Selim, II.: Sultan. 99, 104, 105, 107, 113, 166, 167

Selman Reis: korsan reisi; kapudan ve serdar olup Osmanlı donanmasının Hind denizine yaptığı ilk akınları gerçekleştirdi, Yemen ve Aden kıyılarını vurdu. 43

Selne hisarı: Girit'te, Hanya'ya bağlı bir kasaba. 154

Semâve sancağı: Bağdat'ın 235 ve Hille'nin 150 km. güneydoğusunda, Necid bataklıklarından gelip Fırat'a dökülen suyun üzerinde bir kasaba. 105

Semendire: Yugoslavya'da Tuna kıyısında ve Morava'nın bir kolunun bu ırmağa döküldüğü yerde, Belgrat'ın 44 km. güneydoğusunda bir kasaba. 35

Sencuvanoğlu: İskenderiye beyi. 127

Septe. 57

Septe Boğazı. 18

Septe karşıtı. 25

Seydi Ahmed Paşa: kapudan paşa. 155, 156, 172

Seydi Ali Reis: Hüseyinoğlu; donanma-yn hümayunun ünlü reislerinden, bilim adamı ve yazar. 81, 82, 84, 86, 87

Sıffin: Rakka yakınında Fırat'ın batı kıyısında bir kasaba. 105

Sığacık: İzmir'in Seferhisar ilçesine bağlı ve bu ilçenin güneyinde deniz kıyısına yakın bir bucak. 117

Sığacık sancağı. 117, 174

Sicilya Adası, 24

Sifaks kalesi: Tunus'ta Gabes Körfezi'nin kuzey kıyısında ve Tunus şehrinin 235 km. güneydoğusunda, Karkanne adalarının karşısında sancak merkezi bir şehir ve iskele (Sfaks). 96

Sigetvar: Macaristan'da, Budin'in 230 km. doğusunda büyük bir şehir ve kale. 79, 103, 104, 107, 166, 167

Sihri: şair. 87

Silahdar Paşa: kapudan. 136

Silifke. 19

Silistire: Romanya'da, Tuna üzerinde bir kasaba. 157, 172

Silivri. 124

Sin Kalesi: Hırvatistan'da, Adriyatik Denizi'nin kuzeyinde, Kvanner Körfezi'nin doğu kıyısında küçük bir kale (Senj). 22

Sinan Çavuş: Sultan Süleyman Han'ın Hayreddin Paşa'ya gönderdiği elçi. 59

Sinan Kapudan: Rodos beyi. 126

Sinan Paşa: Anadolu beylerbeyi. 39

Sinani Paşa: Çağalaoglu; Van beylerbeyi, ka-

pudan paşa. 122, 123, 167

Sinan Paşa: Güyeğü, kapudan paşa, Avlon-ya kıyılarını yağmaladı. 35, 165

Sinan Paşa: Yemen'i fethetti, Mısır beylerbeyi, serdar. 108, 120

Sinan Paşa: Rüstem Paşa'nın kardeşi, kapudan paşa. 79, 81, 87-89, 91, 99, 166

Sinan Reis: Hayreddin Paşa'nın ünlü korsan reislerinden. 56, 57

Sind: Hindistan'da Indus Nehri'nin aşağı vadisiyle deltanın bulunduğu yeri anlatığı için buraya nehrin adı verilmiştir. Bu bölgenin büyük bölümü bugün Pakistan topraklarındadır. 17, 84

Sind limanları, 76

Sinop. 30, 129, 130, 134

Sinop Kalesi. 129

Sirafe: Fars Denizi kıyısında, Şiraz'dan 60 fersah uzaklıkta ticaret yeri büyük ve eski bir şehir. 81

Siroz: Yunanistan'ın kuzeyinde, yanındaki gölün kuzey ucu yakınında, Selanik'in 68 km. kuzeydoğusunda bir kasaba; Türkçe söylenişi Serez. 44

Sis sancağı: Adana'ya bağlı Kozan ilçesinin Osmanlılar devrindeki adı. 113, 175

Sivas. 109, 110, 138, 172

Sivas eyaleti. 154, 171

Sivilye. 57, 59

Sivilye Limanı. 57

Sivrice Limanı: Ege Denizi'nde, Edremit Körfezi kıyısında ve Midilli Adası'nın kuzeyinde bir liman. 177

Siyavuş Paşa: silahdar, kapudan paşa, veziri azam. 170

Sobut: Yugoslavya'da Dalmaçya kıyısında bir kasaba. 114

Sofya. 35, 77

Suda: Girit'in kuzey kıyısında bir körfez ve doğal liman. Adanın batı ucu yakınında Akroteri Yarımadası üzerindedir. 145, 150

Suda Boğazı. 140

Suda Burnu. 142

Suda Hisarı. 145

Suda Kalesi. 145, 150, 171

Suda Limanı. 141, 142, 143

Suluburç: Halkû'l-Vâd'a yakın. 63

Sumnat: Hindistan'da, Gücerat ülkesi kıyısında ve Yeni Surat şehri yakınında eski bir şehir. Brehmenlerin burada Şiva ibadetine ayrılmış büyük ve pek süslü bir tapınakları vardı. 85

Surat: Hindistan'ın batısında ve Gücerat ülkesinde, Tapti Nehri'nin sol kıyısında ve bu nehrin denize döküldüğü yerden 31 km. yukarıda, Cambay Körfezi'nin doğusunda, Bombay'ın 170 km. kuzeyinde bir şehir ve iskele. 86

Surat Kalesi, 86

Surat Limanı, 86

Susam Adası: Sisam; Ege Denizi'nde, Batı Anadolu kıyıları'nın önünde bir ada (Samos). 126, 156

Süleyman Bey: Baltaoğlu; İstanbul'un fethinde karadan gemi indirdi. 29, 165

Süleyman Bey: Kapudan reis. 80

Süleyman Han: Kanuni; Sultan. 20, 40, 41, 44, 52, 57, 58, 59, 63, 66, 69, 75, 76, 81, 89, 99, 103, 105, 122, 166, 201

Süleyman Paşa: Kastamonu beyi. 35

Süleyman Paşa: Hadım; Mısır beylerbeyi. 76, 79

Süleyman Reis: Donanma-yı hümayun reislerinden. 143

Sülüne Boğazı: Tuna'nın denize döküldüğü

üç büyük delta kolundan ortadakinin ve onun üzerinde ticaret yeri olan bir kasabanın adı; Türklerdeki adı "Süne Boğazı". 131

Sünbül Ağa: Darüssaade ağası. 137

Sütlüce. 29

Süveydanoğlu: Tarabulus beyi. 128

Süveyş İskelesi. 76

Süveyş Limanı. 43, 76, 79

Şaban Paşa. 147

Şaban Reis: Hayreddin Paşa'nın ünlü korsan reislerinden. 54

Şam. 110

Şam diyarı: Suriye bölgesi. 40

Şam eyaleti. 123, 124

Şam kıyıları: Suriye kıyıları. 18

Şattularap Adaları. 105

Şehr-i Horfekân (?) 82

Şehrizûl: Şehrizûr. Musul'da Kerkük sancağının eski adı 102, 109

Şehrizûl eyaleti. 105

Şetr kenarları (?) 81

Şihr: Arabistan Yarımadası'nda, Yemen'in doğusunda, Hadramut iskelelerinden (Şehr). 76, 79, 80, 84

Şibenik: Yugoslavya'da, Dalmaçya kıyısında, Zadra'nın güneyinde bir iskele ve kale. 21

Şirşal: Cezayir'de, bir burun üzerinde yıkık bir kale. Cezayir Kalesi, bunun batısında ve 40 mil uzagındadır. 46, 56, 57

Şirşal Kalesi, 56

Şirvan: Kafkasya'da Hazar Denizi'nin batısında ve Kafkas dağlarıyla Kür Nehri'nin aşağı yatağı arasında bir ülke olup merkezi Şamahı'dır. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içindedir. 107

Şirvan Denizi: Hazar Denizi'nin Kafkas dağlarıyla Kür Nehri'nin aşağı yatağı arasındaki bölgeye düşen batı kıyısına verilen ad ise de genel olarak Hazar Denizi'ne Şirvan Denizi de denmektedir. 107

Şolok: Mısır İskenderiyesi beyi. 117

Taberistan kıyıları: Taberistan, İran'ın kuzeyinde bir bölge olup, yeri ve sınırları tamamen belli değildir. Bu bölgenin kuzeyinde Hazar Denizi'ne düşen yerlerine "Taberistan kıyıları" denir. 107

Tâcü't-Tevârih: Hoca diye tanınan, tarihçi ve şeyhülislam Sadüddin'in [1536-1599] eseri. "Hoca Tarihi" diye de anılan bu eser, Yavuz Sultan Selim'in ölümüne değin olan olayları içeren iki ciltlik büyük bir Osmanlı tarihidir. 29

Tahtalu: Rodos'un güneyinde bir kale olup limanı yoktur; bir adı da Faraklı'dır. 43

Takvîmü't-Tevârih: Kâtip Çelebi'nin Âdem Aleyhisselam'dan 1648 tarihine değin geçen zamanda tarihlerin yazdığı olayların ve kendisinin daha önce yazdığı tarihlerin, özellikle Arapça *Fezleke*'sinin kronoloji cetveli yerinde olan eseri. 201

Talyan: İtalyan. 165

Taman: Karadeniz ile Azak Denizi arasında, Taman Boğazı da denilen Yenikale (Kerç) Boğazı'nın girişinde bir yarımada. 131, 134, 135

Taman Adası, 134, 135

Tarabulus. 44, 45, 63, 79, 89, 94-96, 99, 100, 115, 120, 128, 139, 150

Tarabulus hisarı. 79

Tarabulus ocağı. 139

Tarabulusgarp. 89, 90, 94, 100, 122, 127

Tarabulusmağrip. 18, 79, 94, 175

Tarabulusşam. 18, 44, 125

Tarsus sancağı. 113, 175

Taşköprü. 140

Taşoz: Ege Denizi'nin kuzeyinde, Kavela'nın karşısında bir ada (Taş-öz; Thasos). 30

Tatar. 132, 134

Tatar hanı. 107, 108

Tatar hanları. 32

Tatar taifesi. 107, 129

Tedbir-i Medine Kitabı: Aristoteles'in *Politika* adlı eserinin bölümlerinden biri söz konusudur. 159

Tefsir-i Şerif. Kadı Beyzavî'nin *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil* adlı büyük ve ünlü tefsiri. 124

Teke: Aşağı yukarı bugünkü Antalya sınırları içinde bir Türk beyliği, merkezi Antalya. 42, 70, 175

Teke sancağı, 138

Tekeli Paşa. 21

Tekir Burnu: Anadolu'da, Menteşe kıyısında, Kerme Körfezi'nin batısında, Mersincik limanı ve Bedye köyü yakınlarında bir burun ve liman. 19, 126

Tementus (?) 78

Temrük: Azak Denizi'nde, Taman Yarımadası'nın doğusunda bir kale. 135

Ten Kazağı. 129, 130

Ten Suyu: Don Nehri 18, 107

Tenes: Cezayir'de, Cezayir şehrinin 150 km. batısında, Vahran'ın 200 km. kadar kuzeydoğusunda adını taşıyan burunun altında, Akdeniz kıyısında bir kasaba. 48, 50

Tentere Adası: Don Nehri'nin Azak Denizi'ne döküldüğü yerde, deltanın karşısındaki iki ada (Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, Harita 16.) 131, 136

Tepedelen: Arnavutluk'ta, Yanya'nın 150 km. kuzeybatısında tepenin üzerinde bir kasaba. 35

Tercan Ovası: Erzincan ilinin Tercan ilçesindeki ova. 91

Tercan Sahrası, 92

Termiş: Mora'nın doğusundaki Skyla burunun batısında bir liman. 139

Timişvar: Macaristan'ın güneyinde ve Peşte'nin 255 km. güneydoğusunda bir şehir; Tise Nehri'nin kollarından biri üzerinde ve bataklık bir ovada olup bugün Romanya sınırları içindedir (Timişoara). 170, 172

Tırhala: Yunanistan'da Tesalya bölgesinin Yenişehir'den sonra en büyük ve en ünlü kasabası, Yenişehir'in 130 km. batısında, Köstem soyunun kollarından biri üzerinde, geniş bir ovanın kıyısında ve dağ etegindedir. 140

Tırhala arpalığı, 127

Tırhala sancağı, 109

Tilimsan: Cezayir'de, deniz kıyısından 48 km. uzakta bir kasaba olup güçlü bir kalesi vardır (Telemsen). 18, 49, 50, 52, 58, 93

Tilimsan beyi. 49, 50, 52, 58

Tilimsan hâkimi. 49, 51, 55, 58

Tilimsan iskelesi. 49

Tilimsan meliki. 48

Tilimsan seraskeri. 50

Tiranda: Gönüllü kaptanı. 114

Todori. 139, 142

Todori Kalesi. 151

Todornovi. 22

Tophane. 120, 140, 167

Toprakhisar. 120

Torak Paşa: Karaman beylerbeyi. 138

Tortosa: İspanya'nın Katalonya bölgesinde, Tarragona'nın 70 km. güneydoğusunda, deniz kıyısında, Ebro ırmağı üzerinde bir şehir (Tortosa). 25

Toulon bkz. Tulum. 56

Trabzon. 30, 132

Tranta: İtalya'nın güneyinde Taranto Körfezi'nin doğusunda bir şehir (Taranto). 24

Tranta Burnu: İtalya'nın güneyinde, Adriyatik Denizi'ne girilen Otranto Boğazı'nın batısındaki burun. 24

Tulum Hisarı: Marsilya'nın güneydoğusunda, Fransa'nın Akdeniz kıyısında sayılı şehirlerden biri (Toulon). 56

Tuna kıyıları, 129

Tuna köprüsü, 130

Tunus. 18, 44-47, 50, 53, 54, 63-66, 110, 120, 121, 139, 146, 150, 155, 156, 168, 170, 175

Tunus beyi, 52, 53

Tunus hâkimi, 51

Tunus Hisarı, 63

Tunus Kalesi, 119, 120

Tunus memleketi, 62, 110, 121

Tunus ocağı, 139

Tunus padişahı, 62, 79

Tunus sultanı, 46

Tunus Şehri, 62, 93, 121

Tunus vilayeti, 119, 121

Tunuslu. 54, 62, 63, 64, 65

Turgut Reis: Turgutça veya Turgut Paşa diye de geçer, ünlü Türk korsan reisi, Karlı-eli beyi, Tarabulusgarp beylerbeyi, Malta kuşatmasında şehit oldu. 79, 88, 89, 91, 92, 94, 95, 100-102, 123

Turgutça bkz. Turgut Reis. 59, 73, 79, 87, 88, 102, 115

Tuzla Burnu: Taman Adası'nda bir burun.

135

Tuzla Kıyısı: Kıbrıs Adası'nda bir burun.

Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, harita 186. 110

Tuzla Limanı: Kıbrıs Adası'nın güneyinde büyük bir liman. Bkz. Seyyid Nuh, *Atlas*, harita 186. 110

Türk. 64, 67, 77, 87, 118, 123, 126, 138, 180, 195, 201

Türk hanları. 32

Uluç Ali Paşa: Kılıç Ali Paşa da denir; Cezayir beylerbeyi, kapudan paşa. 88, 94, 110, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 122, 123

Uluç Hasan Paşa: Mağrip'tan gelip kapudan paşa oldu. 122, 167

Ulyanoğlu: Arap takımına reis ve serdar olmuştur. 105, 106

Umman Denizi. 83

Umman vilayeti. 80

Umur Bey Limanı: *Tuhfetü'l-Kibâr*'ın 1329 [1913] basmasında (s. 20, çıkma 4) burasının Korent Limanı olduğu söylenir. 38

Urban, 55

Urban (meşayih) şeyhleri. 53, 54, 63

Uzun Mehmed Paşa: Bosnalı, Hayreddin Paşa'nın ölümü üzerine birkaç sene kapudan paşalık yaptı. 79, 166

Uzun Piyale bkz. Piyale Kethüda. 133, 170

Ülgün-Bar: Yugoslavya'nın güneyinde, Arnavutluk sınırında, Adriyatik kıyısında bir liman olan Ülgün (Ulcinj), ona yakın, deniz kıyısında bir yüksek kaya üzerine kurulmuş küçük bir kale olan Bar ile birlikte Ülgün-Bar diye anılmaktadır. Ülgün, büyük bir suyun kıyısındadır, bu nehre gemiler girip çıkar. Bir iki kaleyi geçince, Kotor (Kataro) Körfezi'ne varılır. 20, 114

Üngürüs: Macaristan. 38, 40, 77, 191

Üngürüs kralı, 35

Üngürüs taifesi, 24

Üsküdar. 42, 87, 166

Üsküp. 140

Vahran: Cezayir'in batı ucunda ve Akdeniz'in bir koyu içinde kale ve şehir (Oran). 49, 50, 52, 93

Vahran Hisarı, 79

Valensiya kıyıları: İspanya'nın doğusunda Valencia Körfezi kıyıları. 25

Van. 167

Van eyaleti. 124

Varna. 129, 132

Vâsır: Irak'ta, Basra ile Kûfe arasında, Dicle'den Fırat'a giden doğal kanalın, sonradan birleşerek büyük bir ada oluşturmak üzere iki kola ayrıldığı yerde büyük bir şehir. 105

Veli: Turgut Reis'in babası. 87

Venedik. 9, 17, 19-22, 36, 38-40, 52, 67, 68, 71, 72, 89, 93, 104, 108, 114, 118, 119, 129, 137, 139, 141, 142, 149, 154, 159, 178

Venedik Adaları. 19, 69

Venedik Boğazı. 67

Venedik Cebahanesi. 23, 117

Venedik Cenerali. 31, 72

Venedik dükalığı. 23

Venedik hâkimi. 36

Venedik halkı. 30

Venedik kapudanı. 88, 114

Venedik kıyısı. 77

Venedik Körfezi. 21, 24

Venedik şehri. 17; 21, 22, 23, 24

Venedik taifesi. 17, 148

Venedikli. 127

Venesiya veya Viniçiya: "Sayısı çok" anlamına gelir; Venedik şehri. 22

Vilçetrin: Üsküp'ten öte, Priştine'nin 27 km. kuzeybatısında Alacahisar ve Dukakin'e yakın, Kosova ovasında bir kasaba. 140

Ya Vedûd Tekkesi, 41

Yabse Adası (?) 25

Yahya: Celali. 168

Yahya Kethûda: yeniçeri kethûdası. 109

Yahyaoğlu Yahya: Harici. 122

Yakup: Barbaros Hayreddin Paşa'nın babası. 44

Yakup Paşa. 38

Yalakâbâd: Yalova 185

Yanbolu: Bulgaristan'da, İslimye'nin 2 km. güneydoğusunda, Tunca Nehri üzerinde bir kasaba. 75

Yanık: Macaristan'da, Macarların Györ, diğer Avrupalıların Raab dedikleri şehir. Budin'in 133 km. kuzeybatısındadır. Kanuni Sultan Süleyman devrinde yakıldığı için Türklerin bu adı verdiği söylenir. 122

Yani: mimar; Sultan II. Bayezid'in gökelerini yapan kişi. 36

Yanya: Yunanistan'ın kuzeyinde, Epir bölgesinin ve Osmanlılar zamanında Yanya vilayetinin merkezi olan şehir. 140

Yanya sancağı, 109

Yedikule. 109, 177

Yemen. 84, 120, 168

Yemen diyarı. 43

Yemen eyaleti. 76

Yemen kıyıları. 43, 76

Yeni Dünya: Amerika 17, 18, 76

Yenicami. 128

Yenihisar. 29

Yenihisar: Kastel Nova. 20

Yeniköy. 132

Yenişehir: Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde ve Atina'nın 225 km. kuzeybatısında Köstem Nehrinin sağ kıyısında bir şehir olup iskelesi Golos'tur. 37, 169

Yörükân-ı Akyazı. 185

Yukarıhisar: Ayatodori Adası'ndaki hisarlardan biri. 140

Yunan ülkesi. 159

Yunan Adaları. 31

Yunanlılar. 159

Yusuf Paşa: Kefe beylerbeyi. 135

Yusuf Paşa: Yusuf Ağa diye de geçer; silahdar, kapudan paşa. 103, 138, 144, 170

Yusuf, Hz.: Peygamber. 87

Zadra: Yugoslavya'da, Dalmaçya kıyısında, Şibenik'in kuzeybatısında bir kale ve liman (Zadar). 21, 22

Zadra Hisarı, 17, 196

Zafâr: Güney Yemen'de, Sana ile aynı boy-lam, Zebîd ile aynı enlemde eski Himyerrî merkezi ve bugün büsbütün bırakılmış bir kasaba. 80, 84

Zafâr kıyıları. 82

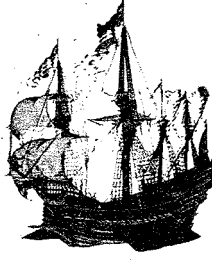
Zaklisa Adası: Mora'nın Holumuç Burnu'nun 15 mil batısı karşısında ada ve kale (Zakintos). 19, 20, 72

Zebîd İskelesi: Yemen'de, Hudeyde'nin güneyinde, Tihâme'de, adını taşıyan vadinin içinde bir kasaba (Zabid). 76

Zengibar kıyıları: Afrika'nın doğu kıyısında bir ada ve bu adanın üzerindeki şehrin ve karşısındaki geniş ülkenin adı. 76

Zertürk Kalesi (?) 105

TUHFETÜ'L-KİBÂR FÎ ESFÂRİ'L-BİHÂR

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa, 463 Nolu
İbrahim Müteferrika baskısının tıpkıbasımıdır.

نخبة الكبار في سفار البحار
مجلد خطي

الملك قد دخل في حفظ عهده
الحاجي بشير غيا دار السعادة
الشرقية لسنة ١٢٨٥
وأيضا

بسم الله الرحمن الرحيم
هذا المجلد الجميل من وقف حضرت مولانا صاحب بركات الحسان حاجي بشير غيا دار السعادة
من نور مصابيح المقاصد بانوار العنايه مفع معاهد المراسد بمقتضى الكفايه جامع
والعمل حازر جامع البر لا كل الآ وهو غار وار السعادة والبر لا كل الآ وهو غار وار السعادة
والبر لا كل الآ وهو غار وار السعادة والبر لا كل الآ وهو غار وار السعادة
محمد بن الحسن اوفات الحز من المير
عليه

٢٦٤

Süleymaniye - U Kü-tüphanesi	
Kısım	Hacı Beşir Ağa
Yanı	
Eski Kayı	463

و اجلال سلطان صاحب قران شاه شاهان دوران خسرو کعبه امن و امان افتخار آل عثمان
 السلطان بن السلطان بن السلطان الغازی احمد خان بن السلطان الغازی محمد خان خلد الله
 مملکه و سلطانه و قاض علی العالمین به و احسانه حضرت نر بنک شرفمند انساب باب
 دولتمآ بیری اولدی ابتدای جلوس میمنت ما نو سارندن برو بیرایه کتابه روزگار اولغله
 شایان بیجه معالی امون پی در پی جلوه کر مجرای ظهور و اوب نظم در انتظام سنین هجرت نبویه
 یو و قرق بره واصل و عهد خلافت سعادت مقرون بکرمی الی سنه یه متواصل اولد قده انقن اعمال
 احسن اشتمال اولان شاهد نور سیده صناعت طبع و قناییل عالم مثالدن منصبه ظهورده
 طرازنده حله وجودیله خرامیده اولاراق عرض دید او ایلدی پس بوفن بعید الغور عجیب الطور
 ایله نکتیر و توفیر کتب و احیای معارف و فنون و زمره طلبیه علوم بویوزدن شاد و مسرور
 بیورلق همتنه التفات و جاسیه حالا دولت علیه ابد سمرارده تشریف ساز مقام
 صدارت عظماسایه انداز مسند و کالت بکری وزیر بر جیس فطنت مشیر عالی همت باب
 مداین الطاف و کرم داماد شهر یار معظم اعنی به حضرت ابراهیم پاشا یسر الله مایروم و ما
 یشاه حضرت نر بنک پیشگاه مکارم دستکاهلر بنه عرض حال اولد قده نتایج افکار اصابت
 شعار لری و تفاریع ارای مملکت اراری مقترن صلاح اهل عالم و متضمن نظام احوال اعم
 اولوب بوفن مفیدک حصولنه رغبت و زمره موجدینه بو طریقه امداد و اعانت لازمه
 ذمت علوه و همت و مهمه اساطین دولت ابد و کی علم عالم شمولرنه ظاهرا و لغله هماندم عقلاء
 اولی الا یصار و فضلاء ذوی الافکار ایله اجاله اقداح مشاؤون و مدبران اصابت این ارکان
 دولت ایله فتح یاب محاور و یوروب بوا مر ذیشانک اساس و مبنا سی قواعد شرع مبین
 واسخه البنیانه تطبیق و توفیق ایله مرصوص و مأسس قلنق رآی رزین صواب دبدلری
 بیور و لغله حالا متعهد امانت بکری فرمان فرمای مسند فتوی عقده کشای مشکلات
 خلق عالم شیخ مشایخ خیرام علامه عصر فرید دهر مولانا عبد الله افندی حضرت نر نندن
 استفتا و لنوب اشرف مساعی و احسن صنایع اولغله منافع عامه یی متضمن بوفن مفید
 اولد و غنی اشعار و قلم معجز رقم حکمت امیز لر بله افتا و بیان بیور و ملر بله موجب حجه عمل اولنق
 باینده جانب شهر یاری عالم پناهدن خط هایون شرف مقرون شرف یافته صدور میمنت
 ورود بله دامان قیامته دکن عنوان مفاخرت و ذکر بالجمله و سبله و انچون سردفتر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَنَسْتَعِينُ

معین عنبر شمیم حمد و شکر و ثنا نامزد خدمت ساحة بارگاه جناب کبریای پناه و جواهر
خورشید ضیای تصلیه و تسلیم نثار و انوار پیشگاه حضرت رسالت دستکاه قلوب ال
واحباب کرام جناب لرینه دخی زواهر غفرضیه و تعظیم اتحاف و اهدا تقدیمند نصبره
ضمایر او باب عرفانه خفی و پوشیده دکلدر که دانش اندوزان افاضل عالم حکمت اموزان
امثال بنی آدم معاشایان حوادث و انوار منشیان جریله و قایع و اخبار ابتدای ظهور شعائر
شرع مبین محمدی علیه افضل الصلوات و اکل التیماتدن بروالی یومنا هذای پیرایه منطومه
سنین و شهر و اولان مدت دولت مجدی و ازمنه سعادت اقتران احمدیه فی ادامها الله
تعالی الی آخر الزمان حالا بعد حال تعداد و شمار و طبقه طبقه اعتبار ابد و بکل صدر برك نشان
هر ما یه کامله سی بر قرن صحیح و لوق اوزن راعه بارعه تعین معجز بیانلر بله پیرایه دست
استهوار قلمش در بنیابین صفحات ریاض سنین سنیه تبعثدن دسیناری قدر نله پرورش
یافته کلزار سلاک سطور مات جو بیار فیض فیاض مطلق بله طبقه ان طبع مقبدر
نشو و نما اولاراق و قنکه باغ نظام پر انتظام قرون مع عنبر شمیم باد الطاف صدق الی بله و لفصل
بهار قرن ثانی عشره رسیده و غنچه سرآمد و نکین کلزاری شکفته اولدی حضرت خلاق
هالم و ناظم امور بنی آدم عنایت بنی هایتندن تسدبداحوال مهام اتمام و تشبید شعور بمالک
اسلام و مجدد قواعد دین و احیای سنن فخر اولین و آخرین ایچون سلاک سبجه
صد دانه سنین قرن مذکورده منسلک اولان مایه نکه غره غراسن بر واسطه العقد عن
واقبال و شمس القلاده جاه و جلال و شهر یار و هوشمند جلالت مدار و پادشاه بلند اختر
عظیم الاقدارک و الاترین قاطبه ملوک افاق اولان مطلع خلافتنا یله مشرف قلیق مراد ایلدی
ظهور اشعه مهر توفیق و طلوع انار هدایت طریق بله و اخر عقده قرن ثانی عشره پیرایه
بخش سر و افسر اولوب اسم سامیبلر بله روی دینار و درم پر زب و فرو کوهر لقب کرامیبلر بله
السنه خطباء جار جهت عالم درج لدرر اولدی فعلی هذا چون نوبت خلافت روز
افزون عثمانی و دولت سلطنت بهیه خاقانی عطیه کبرای جناب رانی خلاصه دودمان سلطنت

و اجلال

التقاریظ علی هذه الرسالة السمتة تحفه الکبار فی اسفار البحار لکاتب جلی المرحوم

تقریظ حضرت شیخ الاسلام

حسبی الله وحده بوجلد شریف و مجموع لطیف مدکرو قایع سابقه و باعث حوادث
لاحقه اولوب ینایع عباراتدن جریان ابدن زلال معانی و مزارع تعبیراتدن سر بر آورده
اولان ازهار مبانی مجاهدان دین و دولتک اب روی و مرابطان جهاد اندیشه نیک کل
خوشبوی اولغله لایق نظار ذوی الاعتبار و سزاوار مطالعة اولی الابصار اولمشدر ۰
کتبه مصطفی الفقیر عفی عنه

تقریظ صنعی زاده افندی صدر روم

هر چند که سلطان ناطقه میدان بلاغت و رزمگاه یراعتبه بیاض و فلدن لواء علم و مداد
سیاهی دن سواد و سیاهی و سدا ی سریر و زاده ای نئی و امکال حر و فدن سهام
و سیوف و اوضاع سطور دن ترتیب صفوف ابدن ممکن دکلدر که بونک مثلی بر مجموعه لطیفه
وجوده کله نته کم جامعنک نظیری اولمد و غی کی که اول ذات عالینک جیب بی عیب حالی
جواهر زواهر فضایل ابله حالی و تقود علوم و کالات ابله مالی و بضاعت انشا و کتابته
حالی اولد و غنه بدایع اثار کلک سحر نکاری دلیل کافی و بنات افکار طبع کوهر نثاری برهان
وافی در حق سبحانه و تعالی اول وجود مکر می طول عمر ابله معر ایلوب فی الدنیا و العقبی مظهر
الطاف خدا اوله لر جنبه و کرمه بوندن زیاده صحرای محیفه ده ضرب خیام کلام و نصب اعلام
اقلام مناسب حال و مقتضای مقام کورلمدی
نقه العبد الفقیر الیه سبحانه

السید محمد الامین القاضی بعسکر روم ابله

عفی عنه

هـ ترجمہ ندری بیورلدی غب ذاعامہ نلک محتاج الیہاسی علوم و فنون معرفتک موقوف
 علیہاسی کتب لغتک فن مرقوم ایله نکتہ و توفیر بنہ مسارعت و محتاج جوہری ترجمہ سی
 وان قولہ نام کتابک طبع و تمثیل نہ مباشرت و لنشدی الحق کتاب مزبورک نسخہ لری کیاب
 و طغریاب اولدوغز نسخ دخی خط و خطادن خالی اولمیوب خطہایون ایله نسخہ بنہ
 مامور فضلانک نہذیب و تنقیہ بنہ اشتغال لری اثنا سنده کار خانہ طباعت ۱۲۴۶ سی گاہ بکام
 خالی قالوب تضییع اوقاندن تحاشی ملاحظہ سیلہ مرحوم و مغفور لہ کاتب چلبی الملقب
 حاجی خلیفہ خالص النیت شاکر النعمت خیر خواہ دین و دولت بزدات عالی ہمت اولوب
 بالجمہ مؤلفاتی عظیم شان دولت اہتمامیلہ زب و زینت بولمغلہ تحفۃ الکبار فی اسفار
 البعار نام کتاب لطیفی اگرچہ قلیل الاوراق جمی صغیر لکن معنا و مفادہ بی تطیر حقا کہ
 سالکان و امثالہم ہر امرار مجرب لوق و غریبان جامعان حیم الاجتہادک رہنمای
 صادقی نصائح و وصایای خلوص امیزی جہاد اندیشانک ماہہ التیمیزی بر نسخہ نفیسہ
 اولمغلہ تالیف عدیدہ و تصانیف مفیدہ سندن انتخاب اولنوب عباراتی طبع و تمثیل
 و اشکال و صورتی تصویر و تشکیل و بعض محسنات ضمی ایلہ عاجزانہ توضیح اولنوب
 ایدی خوص و عواملہ تحفہ سنیہ بر مرکز ار و غنجہ نوشکفتہ بہیہ بر یاد کار اولمق امیدیلہ
 طبعنہ شروع و عون و عنایت حق ایلہ اتعاضی مبسر اولوب مزایا شناسان اسرار بیان و رمز
 امتنایان فہم و اذعان اولان رباب البابدن رجا و نیاز اولنور کہ
 رسم و املا و طبع و ادادہ واقع اولان ہفوات و عشرتہ زری
 صفحہ جمیل ایلہ عفو و بیوروب مبادی صنعتہ
 طبعنہ ظهور ابدن قصور و کسوری کمال
 فضل و کرم لہ ستر
 بیورلدی

فهرست تاریخ تحفة الکبار

عده اوراق	عدد اوراق	فقد اوراق
۲	۸	سفر اولونیه
۲	۸	سفر ابنه بخنی
۲	۹	جنگ براق ربس
۳	۹	سفر متون وقرون
۳	۹	سفر مدلولو
۳	۱۰	سبب ظهور عوارض
۳	۱۰	متارکه
۳	۱۰	ذکر نبی دنیا برای ردوس
۴	۱۰	دور زمان سلطان سلیم
۴	۱۰	سفر ردوس در زمان
۴	۱۰	صلیان خان
۴	۱۱	سفر صلیان ربس
۴	۱۱	سفر کانکس احببک
۴	۱۱	فصل ثانی در مبادی
۵	۱۲	احوال خیر الدین پاشا
۵	۱۲	غزوات ورج ربس و خبر
۶	۱۲	الدین ربس
۶	۱۲	غزای خیر الدین ربس
۶	۱۳	سفر مجایه و فتح شرشل
۶	۱۳	رفتن ورج ربس بجزایر
۷	۱۳	انهرام فراجه در تونس
۷	۱۳	هجوم سفاین کفار و قبایل
۷	۱۴	عرب بجزایر
۷	۱۴	فتح تنس
۸	۱۴	جنگ و فتح نلسان
کوه ارض		
شرح کره		
شرح محیفه		
وندیک جزیره لر		
ار او دبلادی کنار لری		
جزیره کورفر		
هرسک و بوسنه کنار لری		
دو بره وندیک		
کلبس شبنک زادن		
شرح بلاد سرحد کفار		
استربه اولککسی		
فریولی اولککسی		
وندیک شهری		
احوال خلق وندیک		
وندیک دوقه لنی		
قسم اول سلفین چکن		
دو مال و فتوحات		
سفر اینوز		
سفر اماسره		
سفر مدلولو		
سفر اغربوز		
سفر کفه وازاق		
سفر بولیبه		
سفر موته		
بنام قلعه بورجه اطه		
سفر ردوس		

تقریظ شعبان افندی صدر روم سابق

بوجریده که برج دراری عبرت و بودرج که درج جواهر حکمت دو فلک اطلس کی انواع
 جواهر عبرتله مالامال و اصناف لالی وقایع بحر و بر ابله مزین نسخه فی مثال در نقش بندان
 کارخانه حکایات و تحریر کسان نکارخانه روایات جرابد اخبار خجسته خیالده بوزیور ابله
 ارایش و عرایس نفایس آنان منصفه مقالده بوزیب و فرا بله غایش ویرمشلردر حقا که
 مولفی اولان دیر بی نظیر ک تقریر خامه زبانی محزن اسرار فصاحت و ضریر زبان خامه سی
 مطلع انوار بلا غدر ظاهری معارف ابله معمور و باطنی انوار الهی ابله پرنور در اذقه الله
 الکریم الجواد حلاوة نعم نیل المراد فی المبدأ والمعاد بحرمة محمد واله الامجاد کتبه الفقیر
 شعبان القاضی بالعسا کر المنصوره فی ولایة روم ابلی المعمره سابقا
 عفی عنه

تقریظ عصمتی افندی صدر اناتولی

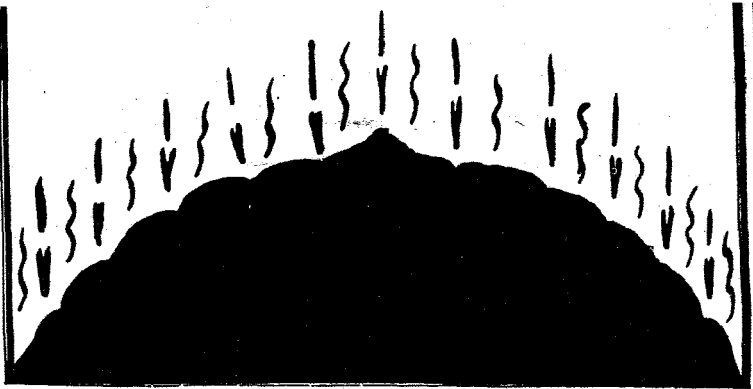
زهی پاکیزه تالیف لطیف و دلپذیر که خرسید جهان تاب اسبابی مثل و نظیر در بر قلم زم
 زخار در کد لالی کران سنک نفایس وقایع ابله مالامال و هزاران هزار شیخراغ عبر پیشین ابله
 مانند زرا ندود صفحه ایمان یگانه نسخه جهان فضل و افضال در هر نازنین ادای دلنشینی
 جگر گوشه زبان کار اکان و هر معنی رنگین طرب انگیزی بی تکلف نشین خلوة سرای
 خوطرا هل دانش و عرفان اولغله مظهر التفات و حسن قبول شهر یاری اولغله شایسته
 و سزاوار اولدیغی مثال مهر منیر روشن و مستنیر دو حرن العبد الفقیر الیه سبحانه
 بحر عصمتی القاضی بعسکر اناتولی
 عفی عنه و غفر له

عدد اوراق	عدد اوراق	عدد اوراق	عدد اوراق
۵۰	۴۱	۳۳	سفر جره
۵۰	۴۲	۳۳	غارت جزیره مالتہ
۵۱	۴۲	۳۴	جنگ پیالہ پاشا بادوننای
۵۱	۴۳	۳۴	کفار
۵۱	۴۴	۳۴	هجوم وانہزام کفار اسپانیہ
۵۱	۴۴	۳۴	هجوم کفار بار دیگر
۵۲	۴۴	۳۵	هجوم وغزات اسلام
۵۲	۴۴	۳۵	برسفاين کفار
۵۲	۴۵	۳۵	جنگ حصار و فتح
۵۲	۴۵	۳۵	احوال پیالہ پاشا
۵۳	۴۵	۳۶	سفر مالتہ
۵۳	۴۵	۳۶	شہادت طودوغود پاشا
۵۳	۴۵	۳۶	محاصرہ صانترمه
۵۳	۴۶	۷۶	سفر فتح ساقز
۵۳	۴۶	۳۶	گرفتار شدن امراء ساقز
۵۳	۴۶	۳۸	سفر جزایر عراق عرب
۵۳	۴۶	۳۹	سفر اردرہان
۵۳	۴۶	۳۹	سفر فتح قبریس
۵۳	۴۶	۳۹	محاصرہ لفکوشہ
۵۳	۴۶	۴۰	اطاعت اہالہ کربنہ و باغ
۵۳	۴۶	۴۱	محاصرہ ماغوسہ
۵۳	۴۶	۴۱	سرداری پرتو پاشا
۵۳	۴۶	۴۱	جنگ حصار ماغوسہ
۵۳	۴۶	۴۲	شہادت غزات در هجوم
۵۳	۴۶	۴۲	فتح ماغوسہ
۵۳	۴۶	۴۲	سفر صفین دونما
۵۳	۴۶	۴۲	ذکر سفاین کفار
۵۳	۴۶	۴۲	خروج سفاین اسلام
۵۳	۴۶	۴۲	وانہزام قیودان
۵۳	۴۶	۴۲	توجیہ مناصب و قیودانی
۵۳	۴۶	۴۲	قلج علی پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر پیالہ پاشا و صلح
۵۳	۴۶	۴۲	وندیک
۵۳	۴۶	۴۲	سفر خلق الواد
۵۳	۴۶	۴۲	تخریب خلق الواد
۵۳	۴۶	۴۲	فتح تونس
۵۳	۴۶	۴۲	سفر طرابلس
۵۳	۴۶	۴۲	سفر جغالہ زادہ سنان
۵۳	۴۶	۴۲	پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر ثانی و ثالث جغالہ زادہ
۵۳	۴۶	۴۲	سفر جعفر پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر حافظ احمد پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر قرہ جہنم
۵۳	۴۶	۴۲	سفر غارت مالتہ
۵۳	۴۶	۴۲	سفر ثانی علی پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	ابتداء ظهور قزاق در قرہ دکتر
۵۳	۴۶	۴۲	سفر محمود پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر مفرد دنیا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر محافظہ کوپری
۵۳	۴۶	۴۲	انہزام قزاق در جنگ طامان
۵۳	۴۶	۴۲	آمدن قازاق بکی
۵۳	۴۶	۴۲	سفر انہزام قزاق در جنگ
۵۳	۴۶	۴۲	قرہ خرمین
۵۳	۴۶	۴۲	سفر جعفر پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر مصطفی پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر پیالہ کتخدا
۵۳	۴۶	۴۲	دفعہ سفر پیالہ کتخدا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر پیالہ پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	کر بد سفر لر بنک ظہوری
۵۳	۴۶	۴۲	وسبہ
۵۳	۴۶	۴۲	سفر یوسف پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	محاصرہ حانیہ
۵۳	۴۶	۴۲	فتح یانودوری
۵۳	۴۶	۴۲	فتح حانیہ
۵۳	۴۶	۴۲	آمدن سفاین کفار
۵۳	۴۶	۴۲	رزم کفار وندیک با سفاین
۵۳	۴۶	۴۲	اسلام
۵۳	۴۶	۴۲	جنگ جاوش رئیس
۵۳	۴۶	۴۲	سفر موسی پاشا و محمد پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	مجاربہ دونما
۵۳	۴۶	۴۲	ذکر کشتی اتش
۵۳	۴۶	۴۲	شہادت موسی پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر موسی پاشای ثانی
۵۳	۴۶	۴۲	سفر فضل پاشا
۵۳	۴۶	۴۲	سفر عماد زادہ

عدد اوراق	عدد اوراق	عدد اوراق	عدد اوراق
۲۸	۲۳	۱۸	۱۸
۲۸	۲۳	۱۹	۱۹
۲۹	۲۴	۲۰	۲۰
۲۹	۲۵	۲۱	۲۱
۳۰	۲۶	۲۲	۲۲
۳۰	۲۷	۲۳	۲۳
۳۱	۲۷	۲۴	۲۴
۳۱	۲۷	۲۵	۲۵
۳۱	۲۷	۲۶	۲۶
۳۲	۲۷	۲۷	۲۷
۳۲	۲۸	۲۸	۲۸
۳۲	۲۸	۲۹	۲۹
۳۳	۲۸	۳۰	۳۰
۳۳	۲۸	۳۱	۳۱
۳۳	۲۸	۳۲	۳۲
۳۳	۲۸	۳۳	۳۳
۳۳	۲۸	۳۴	۳۴
۳۳	۲۸	۳۵	۳۵
۳۳	۲۸	۳۶	۳۶
۳۳	۲۸	۳۷	۳۷
۳۳	۲۸	۳۸	۳۸
۳۳	۲۸	۳۹	۳۹
۳۳	۲۸	۴۰	۴۰
۳۳	۲۸	۴۱	۴۱
۳۳	۲۸	۴۲	۴۲
۳۳	۲۸	۴۳	۴۳
۳۳	۲۸	۴۴	۴۴
۳۳	۲۸	۴۵	۴۵
۳۳	۲۸	۴۶	۴۶
۳۳	۲۸	۴۷	۴۷
۳۳	۲۸	۴۸	۴۸
۳۳	۲۸	۴۹	۴۹
۳۳	۲۸	۵۰	۵۰
۳۳	۲۸	۵۱	۵۱
۳۳	۲۸	۵۲	۵۲
۳۳	۲۸	۵۳	۵۳
۳۳	۲۸	۵۴	۵۴
۳۳	۲۸	۵۵	۵۵
۳۳	۲۸	۵۶	۵۶
۳۳	۲۸	۵۷	۵۷
۳۳	۲۸	۵۸	۵۸
۳۳	۲۸	۵۹	۵۹
۳۳	۲۸	۶۰	۶۰
۳۳	۲۸	۶۱	۶۱
۳۳	۲۸	۶۲	۶۲
۳۳	۲۸	۶۳	۶۳
۳۳	۲۸	۶۴	۶۴
۳۳	۲۸	۶۵	۶۵
۳۳	۲۸	۶۶	۶۶
۳۳	۲۸	۶۷	۶۷
۳۳	۲۸	۶۸	۶۸
۳۳	۲۸	۶۹	۶۹
۳۳	۲۸	۷۰	۷۰
۳۳	۲۸	۷۱	۷۱
۳۳	۲۸	۷۲	۷۲
۳۳	۲۸	۷۳	۷۳
۳۳	۲۸	۷۴	۷۴
۳۳	۲۸	۷۵	۷۵
۳۳	۲۸	۷۶	۷۶
۳۳	۲۸	۷۷	۷۷
۳۳	۲۸	۷۸	۷۸
۳۳	۲۸	۷۹	۷۹
۳۳	۲۸	۸۰	۸۰
۳۳	۲۸	۸۱	۸۱
۳۳	۲۸	۸۲	۸۲
۳۳	۲۸	۸۳	۸۳
۳۳	۲۸	۸۴	۸۴
۳۳	۲۸	۸۵	۸۵
۳۳	۲۸	۸۶	۸۶
۳۳	۲۸	۸۷	۸۷
۳۳	۲۸	۸۸	۸۸
۳۳	۲۸	۸۹	۸۹
۳۳	۲۸	۹۰	۹۰
۳۳	۲۸	۹۱	۹۱
۳۳	۲۸	۹۲	۹۲
۳۳	۲۸	۹۳	۹۳
۳۳	۲۸	۹۴	۹۴
۳۳	۲۸	۹۵	۹۵
۳۳	۲۸	۹۶	۹۶
۳۳	۲۸	۹۷	۹۷
۳۳	۲۸	۹۸	۹۸
۳۳	۲۸	۹۹	۹۹
۳۳	۲۸	۱۰۰	۱۰۰

عدد و اوراق	عدد و اوراق	عدد و اوراق	عدد و اوراق		
۶۱	سفر کنعان پاشا	۵۹	وقعه قلیون	۱۷	لنکراندازی کفاردور
۶۲	وقعه ربض	۵۹	سفر ثانی علی پاشا		یوغاز حصار
۶۹	دو نیمه کیلری انواعی	۵۹	مجار به نقشه	۵۷	سفر احمد پاشا و احداث قلیون
		۵۹	سفر ثالث علی پاشا		وقت دو نیمه ای هما یون
۷۰	دو نیمه به لازم کلان مصارف	۶۰	سفر محمد پاشا	۵۷	و مجار به مجار به در لیماز فوج
۷۲	قورسانلر احوالی	۶۰	سفر مراد پاشا	۵۸	شهادت قیودان دو محاصره سوده
۷۲	وصایا	۶۰	غارت جزیره استند بلی	۵۸	سفر حیدر و اغاراده
۷۴	خاتمه الکتب	۶۰	مجار به ثانی ذکر منالک	۵۹	سفر علی پاشا
		۶۱	سفر مصطفی پاشا		

امید در که مفهومی نه نظر ایله انتفاعه التفات بیون لر پس بو مختصر بر مقدمه و ابکی قسم و خاتمه
 اوزن در مقدمه بیانی صد دین اولدوغز امور تو قف اند بکی تعیین امکنه و نصو بر سنورده در
 تهید خفی اولید که دب کر که دولت اولاناره عالی لازم اولان امور دن بری فن جغرافیا در
 جمله کره ارض احوالنه و قوف مبسر اولاناره باری ممالک محروسه صورتی و اطرافیه
 سنورداش اولان مملکتار نصویری بلنک کر کدر کدیر بره سفر وار ساله سکر لازم کلد که
 اکا کون ندر اکلنه دشمن ولایتنه کیرمک و سرحد لری حفظ و حراست ندبیرن انک
 انکله اسان اولور و بوباید فندن بی خبر اشخاص ایله مشورت کفا بتایتیز بر اودخی
 اولور سه زی را حق بر لو وار در که کندی دیارنی تحقیق و نصویردن عاجز در و بوعاک
 لزومنه دلیل کافی و برهان وافی بو یتر که کفار خاکسار اول علمره تنقید و اعتبار ایله بکی دنیایی
 بولوب بنادر سند و هنده مستولی اولدی و ندبک طائفه سی کی بر قوم مخدول کد ملوک کفار
 پیندیرتیه سی دو قاپای سنه مقصور وار الزنده بالقجی عنوانی ایله مشهور در ممالک محروسه نیک
 بو غارنه کلوب شرقه و غرب حکم ابلین عظیم الشان دولته قارشی قودی امدی بوم مقامه
 بز سفر مراد اولنان یر لری بیان ایچون اولاتون کره ارضی بکی دایره ده بعد اقی دکر و قره دگری
 بر صحیفه در رسم و نصویر بعد سرحد و ندبک و نجه احوالی تحریر ابد رز تا کد بادی نظرد
 کره زمین وضعنه و ممالک محروسه حدودنه علم اجمالی حاصل اولوب بعد قره و در یا سفر لری
 ندبیرنه شروع ایچون استعداد کله و ندبک شهری و زادن حصاری و کور و غز جزیره سی
 نه سمتده و نجه واقع اولمشدر یله لر پس کره ارض جمله دگری و قره سی بوا یکی دایره ایچندن
 رسم اولندخی اوزن در اولکی دایره طوب زمینک نصفی و ربع مسکون قدیم دایره زائیه
 نصف اخر و صکره بولنان بکی دنیا بدکار بدر شرح کره مرکز عالمک جذب و یا دفع طریقیله
 قرار ابدن کره زمینک عنصر مادن جابجا بار زاولان یر لری هر د فن جغرافیا رسم و مضامند کاری
 اوزن بوا یکی دایره ده سرخ و زرد ایله ماون مواضع در نیک اصفی قره و خرده اجرة قطعدر
 جزایر و بیاض دریالوق افضا ابد ر و ابکی دایره اورتد سنه چکن خط دایره استواد و
 و ابکی جانبدن ایکبشر سرخ دایره میل کلی یه علامت و شمسیک جنوب و شمالی مداری
 غایتنه اشارتدر بو تکر دن عیری مدار قطب بروج و دوا بر طول و عرض اصله در رسوم در
 سطح زمین ده طول و عرض بلدان تعیین محل و مکان اول حسابیه مرقرف و بنوقاه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرنامه داستان جهانستان حمد و سیاس خداوند زمین و زمان اولمق سزادرکه نص
 کرم ان چندنا لم العالمون مضمونی ابله عسکر اسلامی تأیید و نظم مبین سنلقی فی قلوب الذین
 کفر و العرب و عدی ابله دشمن دین خوفی تأیید ابلیوب اذالقیتم فتمه فابتنوا بیور مغله
 نصره و ظفری صبر و ثباته منوط قلدی و درود نجسته و رود صلوة و سلام سیدانام
 محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم اکارداف اولنق رواد که ستفتح علیکم الامصار کلام درو
 یاری ابله امة مبارک دینی بشیر سوردی وال و اصحاب کرامنه رضیه و تسلیم هموان تحفه انام
 اوله الی یوم القیام و چون تاریخ هجرة نبویه بیک الی بش ساله ایروب کلام هجر آثار نبویه
 ماصدق اولان فتوحات اسلامیه دن کرید فتحی ظهور ابلدی و اون سنه قدر زمانه
 جزیره مزبور پای تخی اولان قانده یا حصارندن غیر سائر قلاع و بقای بکان بکان دست
 تصرف اسلامیه کبر و پاباغت مذکور حسینی ابله پرو مجرده نیجه حوادث وجوده کلوب
 بعض مرتبه اسبابه قصور و نوبیده فتور در یاده کفار خاکسارک شتر ته باغت اولوب
 غلبه صورتن کوستر مکه غیرت دین نصره مسالین اقتصا ابدوب بو اوراقل مسودی
 حاجی خلیفه سرخیل شعر امتنی نک لا اخیل عندک نهدها ولا مال فلیسعد النطق ان لم
 یسعد الحال بیئ قواسجه پادشاهان سلف بو باده ملاعین ابله نیجه سو بلبشوب و نبیوزدن
 قهر و تسخیر اندکار نبی و یرار قیودانار و قورصانلرک دریا جنک لرنی و بعض امور دبدبه
 و کردان عقلانک رای و نوبیری و دونا و سفر احواله متعلق بعض مهماتی قلده کتور مکه
 دولت علیه جانبی تأیید و دشمن دین جمعنی تشرید قصید ابدوب اسمنه تحفه الکبار فی اسفار
 البحار دبدی و بعد الاتمام ولی نعم عالم سنی رسول اکرم سلطان البر بن و البحرین خادم
 اخر من اشر بقین السلطان ابن السلطان سلطان محمد خان ابن السلطان ابراهیم خان خادم
 الله مالک و ابد سلطنته الی الی الزمان حضر نار بیک رحمت کباب هدای و نارینه تقدیم ابلدی

امید در که

DENİZ SAVAŞLARI HAKKINDA BÜYÜKLERE ARMAĞAN

Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr

KÂTİP ÇELEBİ

Elinizdeki kitap Kâtip Çelebi'nin kendi zamanına değin yapılmış Osmanlı deniz savaşlarının tarihidir. Bir zamanlar Akdeniz ile Karadeniz'i kendi gölleri haline getiren Osmanlı Türklerinin XVII. yüzyılda yavaş yavaş gerilediği, Venedik gemilerinin Çanakkale Boğazı'nı kapayarak Türk donanmasının denize açılmasına yol vermeyecek kerteye geldiği günlerde Kâtip Çelebi, pek uzakta olmayan eski günlerin göğüs kabartan hikâyelerini anlatarak Türklere yeni bir iç gücü vermek amacıyla bu kitabını yazmıştır. Kitap bu savaşların cansız, kuru bir hikâyesi değildir. Yer yer ayrıntılara da inerek onu zevkle, heyecanla, o günlerin özlemini ve gururunu duyarak, edebiyat ve üslup değeri olan bir yüksekliğe çıkarmasını bilmiştir. Yalnız savaşları anlatmakla kalmamış, kazanılan zaferlerin yanında uğradığımız bozgunların nedenlerini de göstererek bunlardan nasıl bir ders alınacağını göstermiştir. Bununla da yetinmeyerek bir donanmanın kuruluşu; donanmadaki gemilerin çeşitleri; bunların donatılması; denize hangi mevsimde ve nasıl çıkılacağı; nerelerde barınılacağı; savaşların nasıl yapılacağı; bu işlerde nasıl bir yol izleneceği konusunda ancak gün görmüş bir denizcinin sahip alabileceği bilgileri vermiştir.

Kâtip Çelebi'nin diğer eserlerinde de gördüğümüz dil sadeliği *Tuhfetü'l-Kibâr*'da daha da belirgindir. Çağdaşlarının bir bölümünde görülen ağır ve yapmacıklı dili bir yana atan Kâtip Çelebi'nin amacı kendini göstermek değil, öncelikle gemiciler, deniz savaşçıları ve liderleri olmak üzere, okuyucusuna yararlı olmak, uyarmak, eski günlerden güç almak, içinde yaşadığı bunlu günlerin biraz da utanç veren karasından okuyucusunu kurtarmaktır. Kapudanların bilgisizlikleri, beceriksizlikleri, kıskançlıkları, bir köke dayanmayan böbürlenmeleri ve ihtirasları yüzünden uğranılan bozgunları olduğu gibi, dosdoğru anlatarak kitabında güttüğü amacı hiçbir zaman gözden kaybetmemiştir. Dilin arı ve duru olmasının nedenleri arasında bu amacın da yeri vardır.

www.kabalcı.com.tr

ISBN 975-997-111-9

9 789759 971113

20.00 YTL